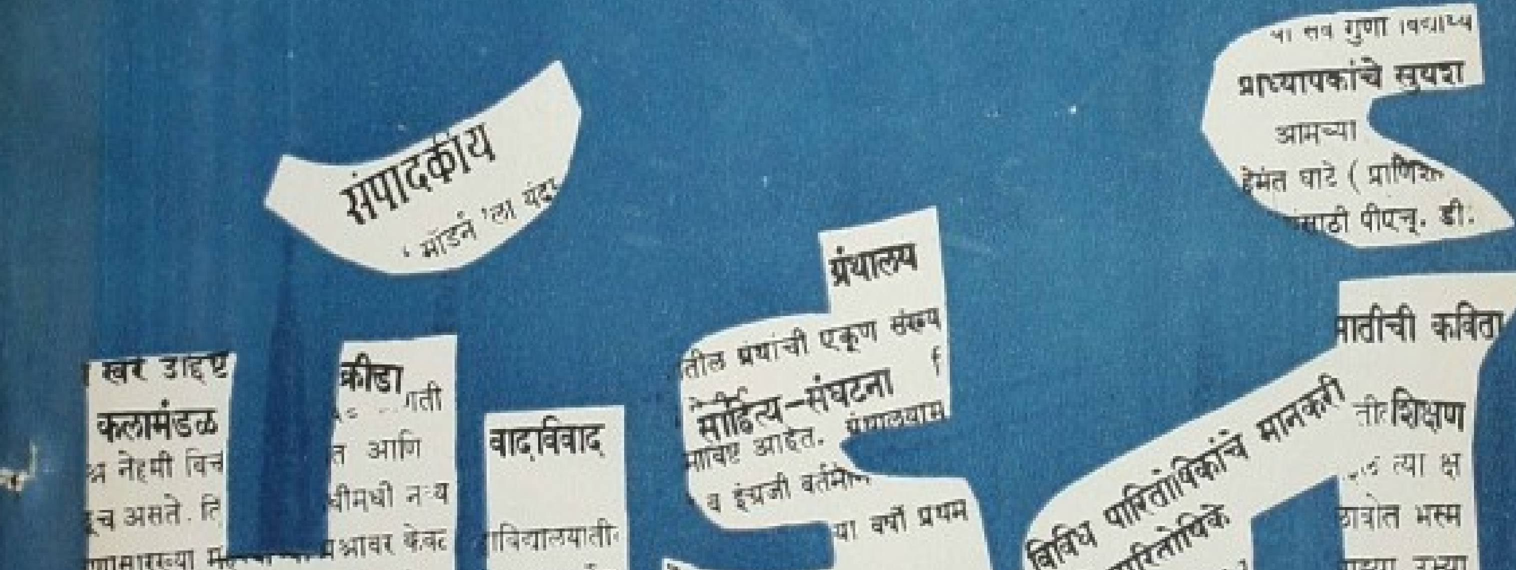
संपादकीय
प्राध्यापकांचे सुयश
ग्रंथालय
मातीची कविता
कलामंडळ
क्रीडा
वादविवाद
साहित्य-संघटना
विविध पारितोषिकांचे मानकरी
शिक्षण
लेडीज रूम
स्नेहसम्मेलन

८३-८४

प्रोग्रेसिव्ह एज्युकेशन सोसायटीचे
सुवर्ण महोत्सवी वर्ष

मॉडर्न

१९८३-८४

संपादन – समिती :
प्राचार्य स. य. गंभीर

उप-प्राचार्य डॉ. ल. ह. गाडगीळ
उप-प्राचार्य सीताराम रायकर
उप-प्राचार्य प. स. चिरपुटकर

प्रा. अ. गो. गोसावी
प्रा. यशवंत सुमंत
प्रा. अनिल दांडेकर
प्रा. टी. पी. लाळे
प्रा. राजीव कुलकर्णी
प्रा. सौ. लीना पाटणकर

विद्यार्थि प्रतिनिधी
विजय चंद्रात्रे

संपादक :
श्री. द. दि. पुंडे

मुखपृष्ठ : प्रा. राजीव कुलकर्णी

प्रकाशक : प्रा. स. य. गंभीर,
प्राचार्य, मॉडर्न महाविद्यालय, शिवाजीनगर पुणे ४११००५

निर्मिती : परफेक्ट कम्युनिकेशन सर्व्हिसेस, १ मानसी, पत्रकारनगर, पुणे १६

मुद्रण : संवाद मुद्रण, 'स्फूर्ति' १२ गोवर्धन को ऑप. हाऊसिंग सोसायटी
मर्हषिनगर, पुणे ३७

ठसे व मुखपृष्ठ छपाई : सुप्रीम प्रोसेस टिळकरस्ता, पुणे ४११ ०३०

संपादकीय

प्रोग्रेसिव्ह एज्युकेशन सोसायटीच्या सुवर्ण महोत्सवी वर्षात हा अंक आपल्या हाती देताना आम्हाला सहाजिकच आनंद होतो आहे.

प्राचार्य **स. य. गंभीर** यांना पुणे महानगरपालिकेकडून मिळालेला उत्कृष्ट शिक्षकाचा पुरस्कार, उपप्राचार्य **सीताराम रायकर** यांनी संपादित केलेल्या **कृष्णराव भालेकर समग्र वाङ्मय** या ग्रंथास महाराष्ट्र साहित्य परिषदेने जाहीर केलेले **गिरिजा गंगाधर जांभेकर पारितोषिक**, प्रा. **शं. ना. नवलगुंदकर** यांची पुणे विद्यापीठाच्या विद्वत सभेवर आणि कार्यकारिणीवर झालेली निवड आणि प्रा. **मुकुंद महाजन** यांची विद्यापीठाच्या विद्वतसभेवर झालेली निवड यांसारख्या अनेक सुखद घटना महाविद्यालयात या शैक्षणिक वर्षात घडल्या. महाविद्यालयाचे एक निष्ठावंत पहारेकरी श्री. उतेकर यांच्या दुःखद निधनासारखी घटना म्हणजे या सुखकर वातावरणाला लागलेले गालबोटच म्हणावे लागेल.

हा अंक तयार करताना संपादन समितीचे बहुमोल सहकार्य लाभले. किंबहुना असे सहकार्य मिळाले म्हणूनच हा अंक प्रकाशित होऊ शकला.

संपादक या नात्याने मी प्राचार्य स. य. गंभीर, उपप्राचार्य डॉ. ल. ह. गाडगीळ, उपप्राचार्य प. स. चिरपुटकर, उपप्राचार्य सीताराम रायकर, प्रा. अ. गो. गोसावी, प्रा. यशवंत सुमंत, प्रा. टी. पी. लाळे, प्रा. अनिल दांडेकर, प्रा. राजीव कुलकर्णी, सौ. लीना पाटणकर यांचा आणि महाविद्यालयाचे कुलसचिव श्री. वाय्. बी. देशपांडे यांचा कृतज्ञ आहे.

या अंकांतील चांगल्या गोष्टींचे श्रेय मी या साऱ्यांना देतो आणि उणिवांची जबाबदारी व्यक्तिशः मी स्वीकारतो.

द. दि. पुंडे

संपादक

मॉ ड र्न य श क था

आमच्या
महाविद्यालयाचे
प्राचार्य
प्रा. स. य. गंभीर
यांना
पुणे महानगरपालिकेने
१९८३ - ८४ चा
सर्वोत्कृष्ट शिक्षकाचा पुरस्कार
बहाल करुन
सत्कार केला.
संस्थेच्या
सुवर्ण महोत्सवी वर्षात
ही घटना घडली
हाही एक आनंदाचा भाग
प्राचार्यांचे
मन:पूर्वक अभिनंदन

मॉडर्न यश कथा

आमच्या
महाविद्यालयाचे
उपप्राचार्य
प्रा. सीताराम रायकर
यांनी संपादित केलेल्या
'कृष्णराव भालेकर : समग्र वाङ्मय'
या ग्रंथाला
महाराष्ट्र साहित्य परिषदेचे
गिरिजा गंगाधर जांभेकर पारितोषिक
मिळाले
संस्थेच्या
सुवर्ण महोत्सवी वर्षातली
ही आणखी एक सुखद घटना.
प्रा. रायकरांचे
मन:पूर्वक अभिनंदन.

कै आश्विन पुंडलीक काव्यलेखन स्पर्धा

कै. अश्विन पुंडलीक आंतरमहाविद्यालयीन काव्यलेखन स्पर्धेमध्ये १९८३–८४ चे पारितोषिक सटाणा येथील कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालयातील विद्यार्थी श्री. प्रताप लोके, यांना मिळाले. त्यांची वेध ही कविता सर्वोत्कृष्ट ठरली.

सुप्रसिद्ध साहित्यिक डॉ. विद्याधर पुंडलीक यांचा मुलगा कै. आश्विन पुंडलीक याच्या स्मरणार्थ पुण्याचे मॉडर्न महाविद्यालय ही स्पर्धा आयोजित करते.

यंदा स्पर्धेकरिता एकूण २२ महाविद्यालयांतील ४३ विद्यार्थ्यांनी ८६ कविता सादर केल्या होत्या.

नाशिकच्या हं. प्रा. ठा. महाविद्यालयातील श्री. जीवन टिळक आणि पुण्याच्या अभियांत्रिकी महाविद्यालयातील श्री. अजित प्र. साळवी, या विद्यार्थ्यांच्या अनुक्रमे "नवी क्षितीजे" व "धुक्याच्या पलीकडे" या कविता उल्लेखनीय ठरल्या आहेत.

श्री. प्रताप लोके, आणि सटाणा कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय यांचे हार्दिक अभिनंदन.

डॉ. व. दि. पुंडे

संयोजक,

आश्विन पुंडलीक आंतरमहाविद्यालयीन

काव्यलेखन स्पर्धा

वेध

भाकरी देणाऱ्या काळ्या आभाळाचा
कुण्या सावकारानं मुडदा पाडला.
दुष्काळ पडला,
शिळ्या तुकड्यांनीही नकार दिला,
लाथा हाणल्या, पोटावर.
आता माझी कारभारीन
चारदोन मजल्यावर भांडी घासते
दुष्काळात काळ्या मातेवर पडलेल्या
असंख्य भेगा, तिनं
तळहातावर जपल्या आहेत.
काल तिला नीट न्याहाळले
तर तिचं 'कुकू' फुटल्यागत वाटलं
तिच्या हातावरल्या ओल्या निष्पाप
जखमा मी बघितल्या आणि
गुमान पहात बसलो
पापी आभाळाकडे

प्रताप गणपतराव लोके

कला, विज्ञान आणि वाणिज्य

महाविद्यालय. सटाणा, जि. नासिक

धुक्याच्या पलीकडे....

काळोख पाझरतोय
बहुधा रात्र झाली असावी
ह्या अस्ताव्यस्त वस्तीला त्याचे काय अप्रूप.
इथे तर वावरतेय नित्याचीच काळोखी.
गरगरत फिरणारी महाकाय चाके आणि
दूरवरुन चमकणाऱ्या दिव्यांच्या रांगा
धूर ओकणारी धुरांडी आणि
पिचलेल्या छात्यातून धूर घुस्मटलेला
खचाखच भरली आहेत केव्हाच
इथली असंख्य कळकट खुराडी
दमून पडली आहेत आत
माणसे दिवसभर घोंघावणारी.
लोंबताहेत कळाहीनपणे
अस्थिपंजर देहांच्या निष्प्राण चवडी,
गंजून गेलेल्या पत्र्याखाली
निर्जीवपणे.
भळभळताहेत मोकाट गटारे
फुटून तुंबलेल्या नळाशेजारी
भगभगताहेत भकासपणे दिवे पिवळे
वाऱ्यावर फडफडणाऱ्या अजस्त्र पोस्टरवरती.
स्वप्नं विकताहेत पोस्टरवरचे डॉन
खपाटीला गेलेल्या उपाशी पोटांना,
काळोखात हरवताहेत पुतळ्यातले गांधी
रोजच्याप्रमाणेच.
जुना दिवस नवी रात्र
नवा दिवस जुनी रात्र
काळोख मात्र पाझरतोय
नित्याप्रमाणेच.
विझून गेलंय आभाळ
क्षितिजाच्या मिटल्या पापण्यांवरती
धडकणारा समुद्र घुस्मटतोय् फेसाटून
धुक्यात हरवलेल्या शांत किनाऱ्यावरती.....

अजित साळवी
अभियांत्रिकी महाविद्यालय, पुणे.

नवी क्षितिजे.

आभाळ अंथरुन रान पक्षाच्या क्रिडेला.
सूर्यक्षितीजावर दिवस फेकू नका लागलीच.
सावल्यांच्या खोपटात.
वृक्षांच्या जाळचात.
पेंगुळलेले हे पक्षी.
आत्ता आत्ताच नभू लागलेत प्रकाशक्रिडा
विसरलेले त्यांची गीते आत्ताच भोळी भाबडी.
तुम्ही फेकलेत जर उजेडांचे हुंकार विस्तवी
नासून जातील उगाचच
स्वप्नील गाणी.
पहाटे पहाटे त्यांच्या ज्वाला
प्रस्थपित होतील तर
हल्लकल्लोळ करु नका उजवलेल्या दरवाजांनी.
अंथरलेल्या आभाळावर.
गर्जू द्यातना नवी क्षितिजे !

जीवन टिळक.
एच. पी. टी. कॉलेज, नाशिक

मॉडर्न यशकथा

महाविद्यालयातील

प्रा. शं. ना नवलगुंदकर यांची

विद्यापीठाच्या कार्यकारिणीवर आणि विद्वतसभेवर

झालेली निवड,

प्रा. मुकुंद महाजन यांची

विद्यापीठाच्या कार्यकारिणीवर झालेली निवड

प्रा. उजळंबकर आणि प्रा. कांबळे

यांना मिळालेली

विद्यावाचस्पती (पीएच्. डी) पदवी

अशा अनेक आनंदवार्ता

संस्थेच्या

सुवर्ण महोत्सवी वर्षाचा

आनंद द्विगुणित करतात.

या सर्वांचे

मन:पूर्वक अभिनंदन.

८।२ १'८४

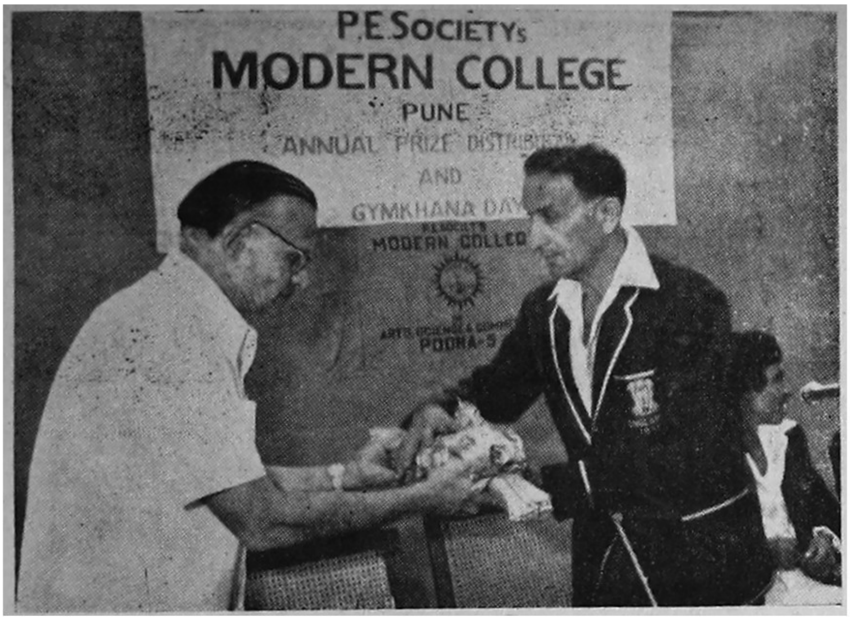

क्रीडा दिन : वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ

उपप्राचार्य डॉ. गाडगीळ माजी क्रिकेट कसोटी खेळाडू श्री. नाना जोशी यांचे स्वागत करताना

वाङ्मयीन वाद : संकल्पना व स्वरुप चर्चासत्र

मराठीतील ज्येष्ठ समीक्षक प्रा. गो. म. कुलकर्णी यांचा मॉडर्न महाविद्यालय आणि मेहेता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे या संस्थांच्या वतीने सत्कार करताना प्रा. म. द. हातकणंगलेकर

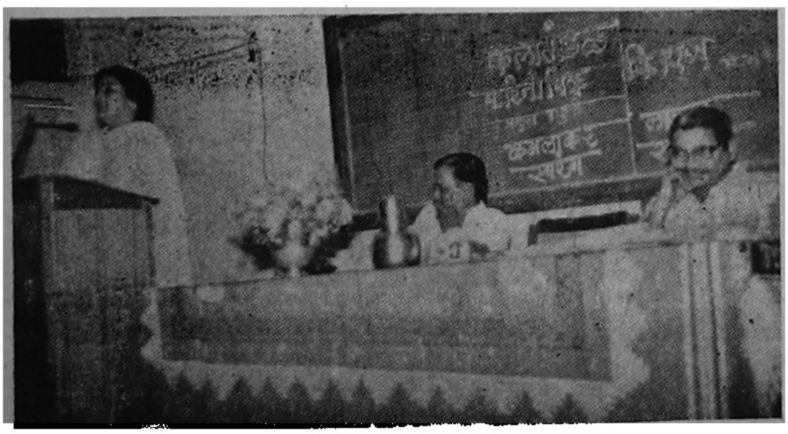

कलामंडळ वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ

अभिनेत्री लालन सारंग भाषण करताना

कै. प्र. वि. जठार स्मृतिव्याख्यान

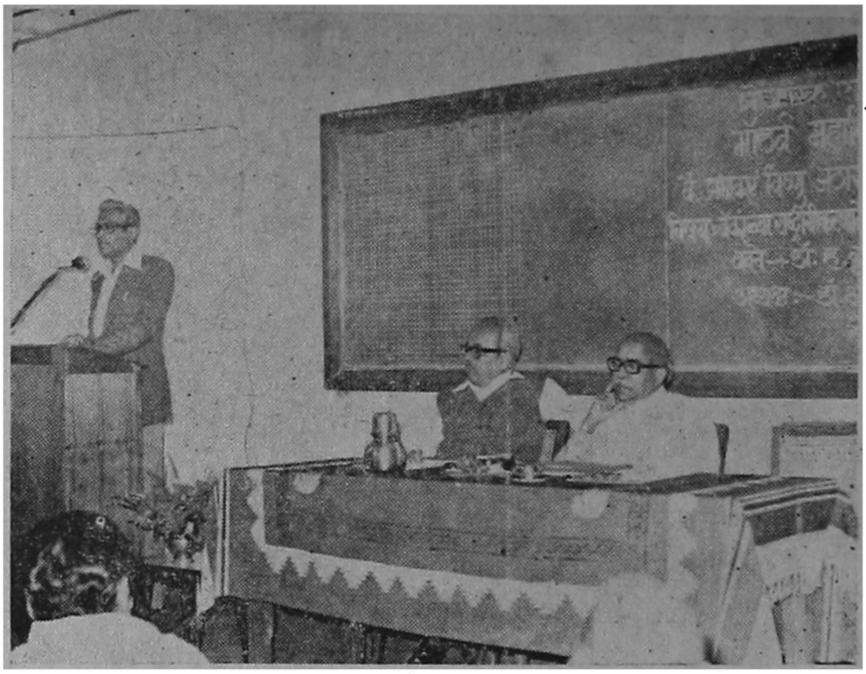

प्रास्ताविक भाषण करताना प्राचार्य स. य. गंभीर, बसलेले : अध्यक्ष डॉ. आनंद नाडकर्णी आणि वक्ते डॉ. ह कृ. परांजपे

कलामंडळ पारितोषिक वितरण समारंभ

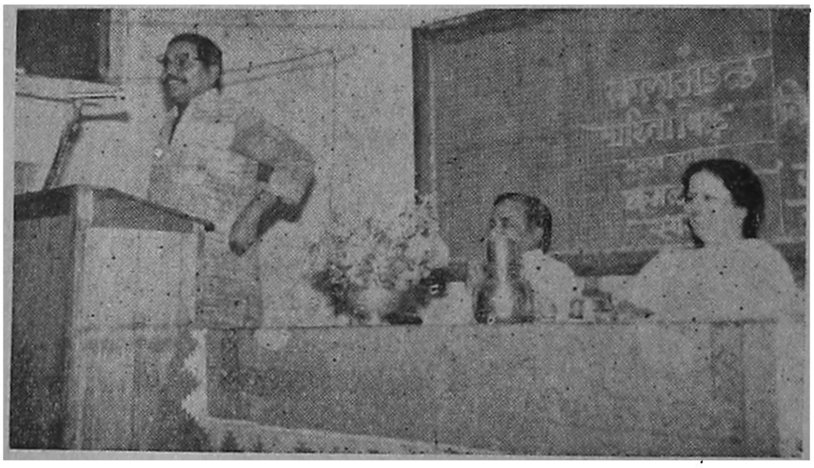

प्रख्यात अभिनेते कमलाकर सारंग भाषण करताना

फिरोदिया करंडक आंतर महाविद्यालयीन विविध गुणदर्शन स्पर्धेत गायनाचे प्रथम पारितोषिक मिळविणारा त्यागराज खाडिलकर श्री. कमलाकर सारंग यांच्याकडून पारितोषिक स्वीकारताना

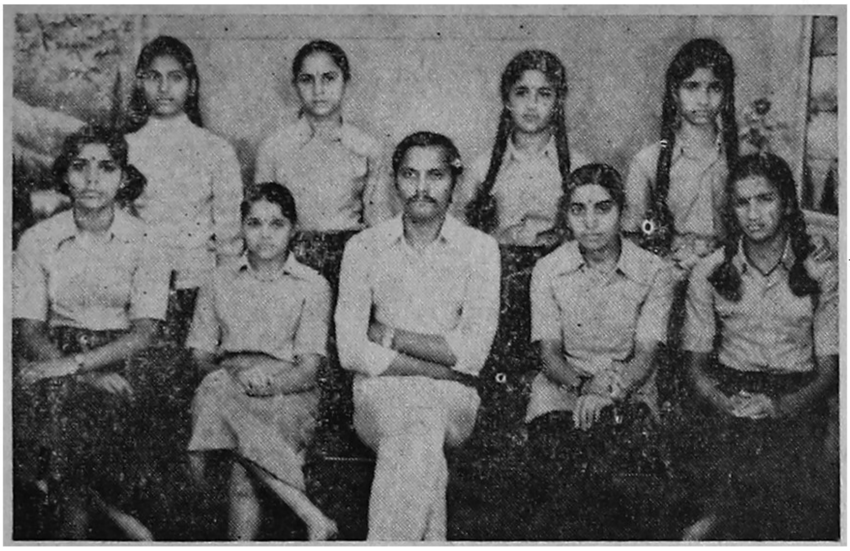

आंतर महाविद्यालयीन विजेता संघ खो खो महिला

बसलेले डावीकडून : कु. अर्चना ठाकूरदेसाई, कु. संगिता लोखंडे, श्री. शेरीकर, (क्रिडाशिक्षक,) कु. अरुंधती पंडित, कु. सिमा जोशी,

उभे डावीकडून : कु. सुजता दातार, कु. हार्शा पोटफोडे, कु. रंजना गोवडे, मुकुल लोंढे,

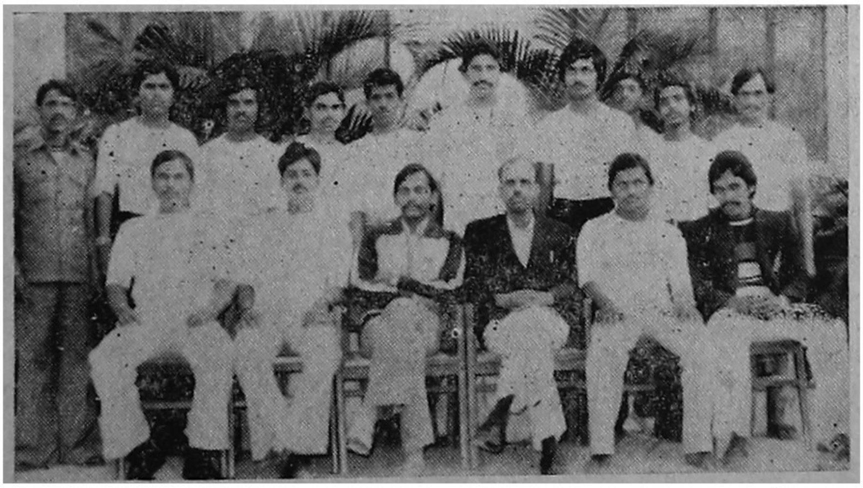

वरीष्ठ महाविद्यालय

आंतर महाविद्यालयीन उपविजेता व पुणे विद्यापीठ क्रीडा महोत्सव तृतिय क्रमांक कबड्डी संघ

उभे डावीकडून : सर्वश्री पवार (सेवक), झेंडे, कांबळे, देशपांडे, कुऱ्हाडे, सातव, पवार, जावळे, माळवतकर, पाटील

बसलेले डावीकडून : श्री. पवार, श्री. तांबे, श्री. शेरीकर, (क्रीडाशिक्षक) उपप्राचार्य श्री. चिरपुटकर, श्री. नांदगुडे (कप्तान) श्री. साळुंके (I. C. S. R.)

ज़िमखाना क्रीडा समिती

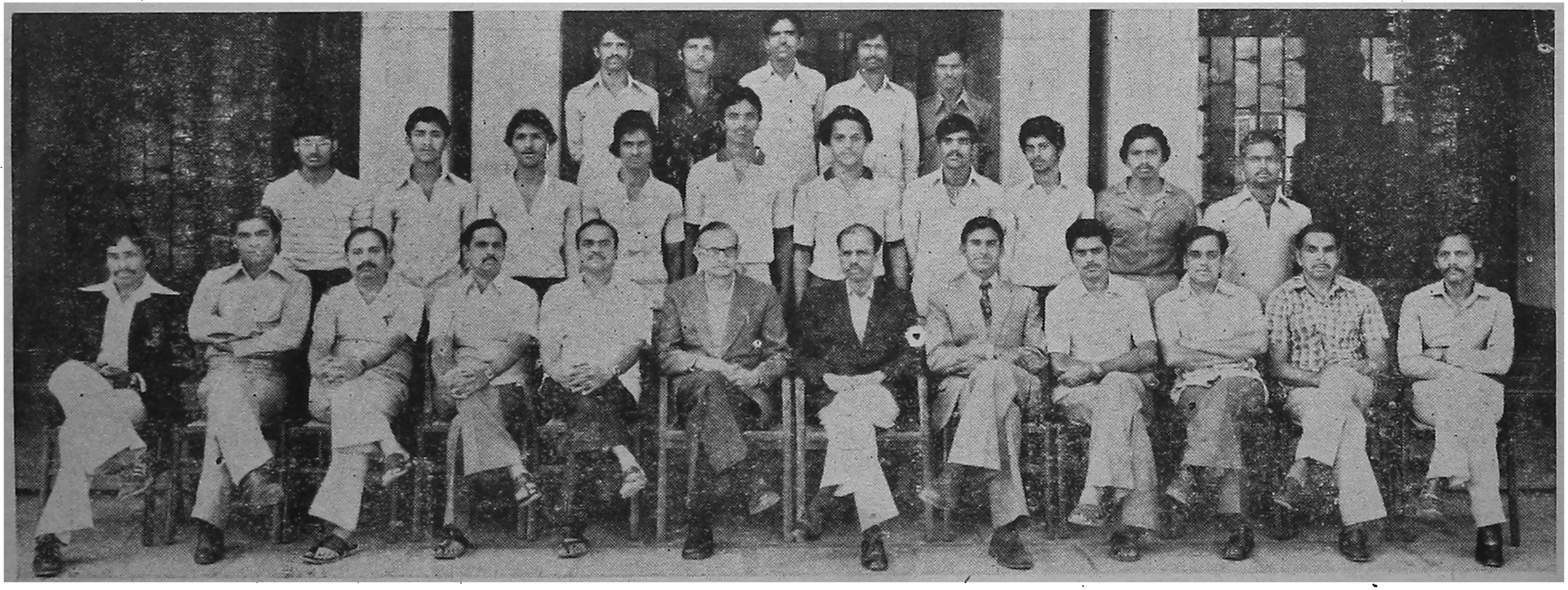

बसलेले डावीकडून : श्री साळुंखे (I. C. S. R.), प्रा. छात्रा, प्रा. गोखले, प्रा. गोसावी, प्रा. रायकर (उपप्राचार्य), डॉ. गाडगीळ (उपप्राचार्य), प्रा. चिरपुटकर (उपप्राचार्य), डॉ. पाथरे (कार्याध्यक्ष), प्रा. बनसुडे (उपकार्याध्यक्ष), प्रा. लाळे, प्रा. लागू (संचालक) प्रा. शेरीकर (क्रीडाशिक्षक)

१ ली रांग उभे डावीकडून : श्री. चौधरी, श्री. काळे, श्री. अहिरे, श्री. दंडवते, श्री. भोसले, श्री. बहीरट, श्री. पिसाळ, श्री. वाठारे, श्री. गायकवाड, श्री. आफळे.

२ री रांग डावीकडून : श्री. पवार (सेवक), श्री. जाधव (सेवक), श्री. नरवणे (सेवक), श्री. आव्हाड (सेवक), श्री. पारा (सेवक)

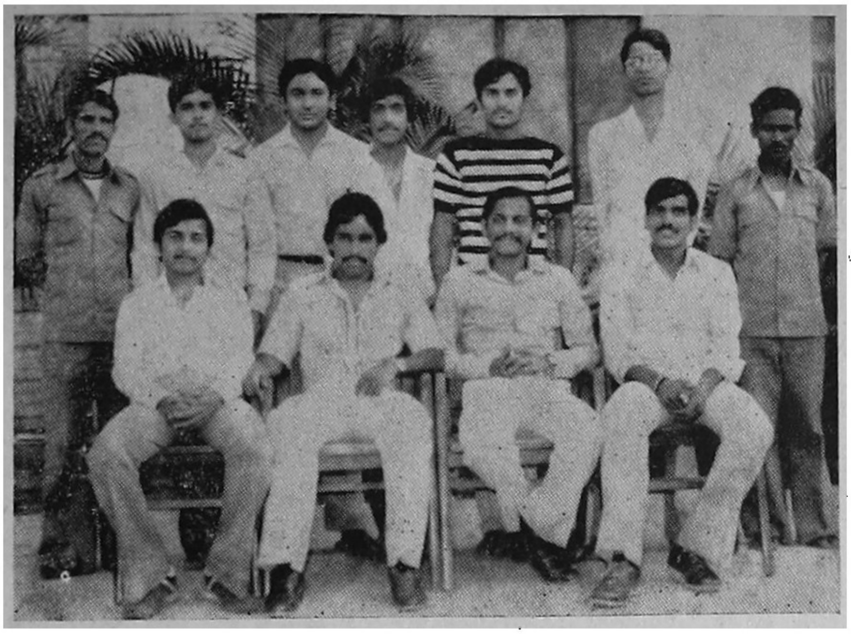

वरिष्ठ महाविद्यालय

आंतर महाविद्यालयीन बॉल बॅडमिंटन विजेता संघ

उभे डावीकडून – सर्वश्री पवार (सेवक), बॅनर्जी, शास्त्री, पिसाळ, कदम, आणि शेवटी पारा (सेवक)
बसलेले डावीकडून – सर्वश्री गोसावी (मार्गदर्शक), साळुंके (I. C. S. R.) श्री. शेरीकर (क्रिडा शिक्षक)
श्री. रविंद्र पिसाळ (कप्तान)

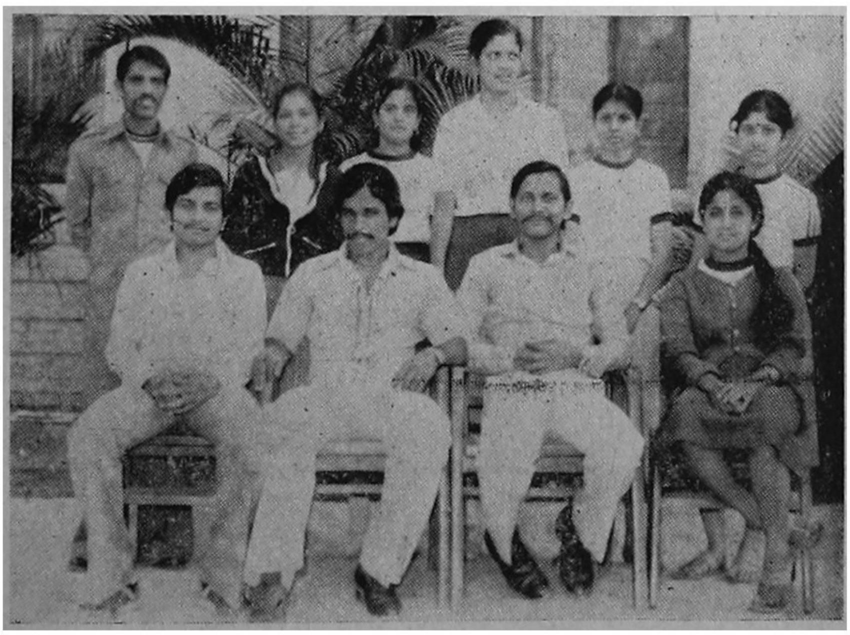

वरिष्ठ महाविद्यालय

आंतर महाविद्याययीन बॉल बॅडमिंटन उपविजेता मुलींचा संघ

उभे डावीकडून – श्री. पवार (सेवक) कु. दीक्षित कु. म्हसकर, कु. थिटे आणि सहावी, कु. लोंढे
बसलेले डावीकडून – श्री. गोसावी (मार्गदर्शक) श्री. साळुंखे (I. C. S. R.) श्री. शेरीकर (क्रिडाशिक्षण)
कु. गोवंडे (कप्तान)

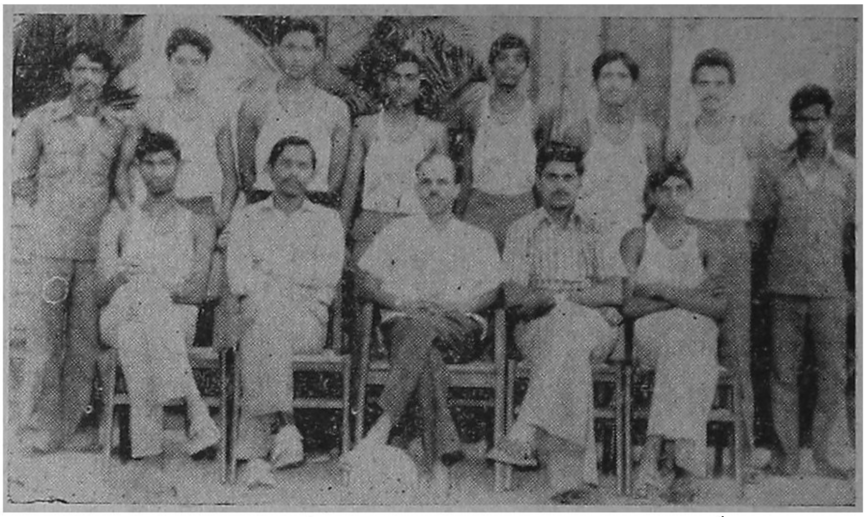

कनिष्ठ महाविद्यालय

आंतर महाविद्यालयीन व्हॉलीबॉल उपविजेता संघ

उभे डावीकडून – सर्वश्री पवार (सेवक), मुनोत, धडके, पवार, गुरव, शिलेदार, वाघ, पारा (सेवक),
बसलेले डावीकडून – सर्वश्री तवले, श्री. शेरीकर, (क्रिडाशिक्षक) उपप्राचार्य, श्री. चिरपुटकर, प्रा. बनसुडे (उपकार्याध्यक्ष) गायकवाड,

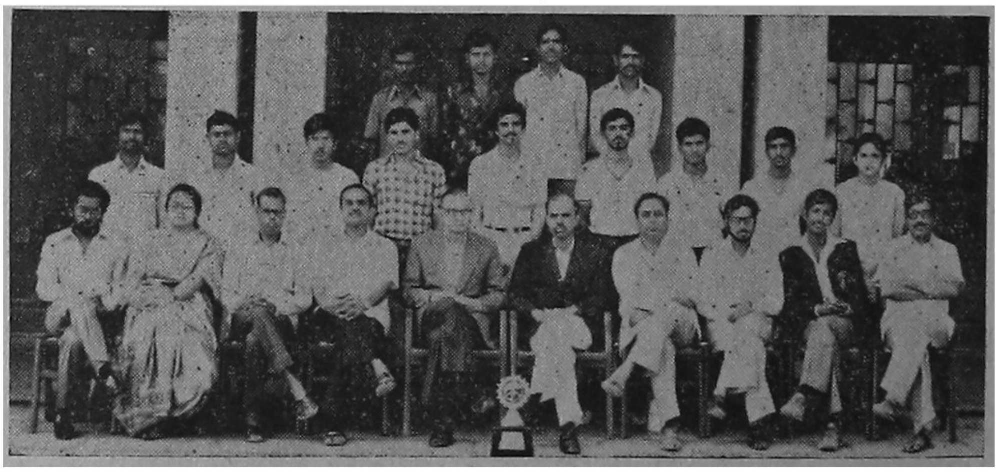

कलामंडळ

पुढ खुर्च्यांवर बसलेले (डावीकडून) – आर. व्ही. कुलकर्णी, सौ. लीना पाटणकर, डॉ. सु. व्यं. धायगुडे, उपप्राचार्य प. स सीताराम रायकर, उपप्राचार्य डॉ. ल. ह. गाडगीळ, उपप्राचार्य चिरपुटकर, कलामंडळ प्रमुख, डॉ. वि. भा देशपाडे, प्रा. यशवंत सुमंत, विद्यापीठ प्रतिनिधी किरण सणस, डॉ. द. दि. पुंडे

मधली रांग उभे (डावीकडून) – श्री. आव्हाड, श्री. डांगे, श्री. गोयल, उदय चांदोरकर, श्री. झुंजारराव, श्री. सुकेतू नागरेचा, श्री. पवार, चंद्रमणी जावळे, श्री. त्यागराज खाडिलकर,

मागची रांग उभे (डावीकडून) श्री. पारा, श्री. जाधव, श्री. नरवडे, श्री. पवार

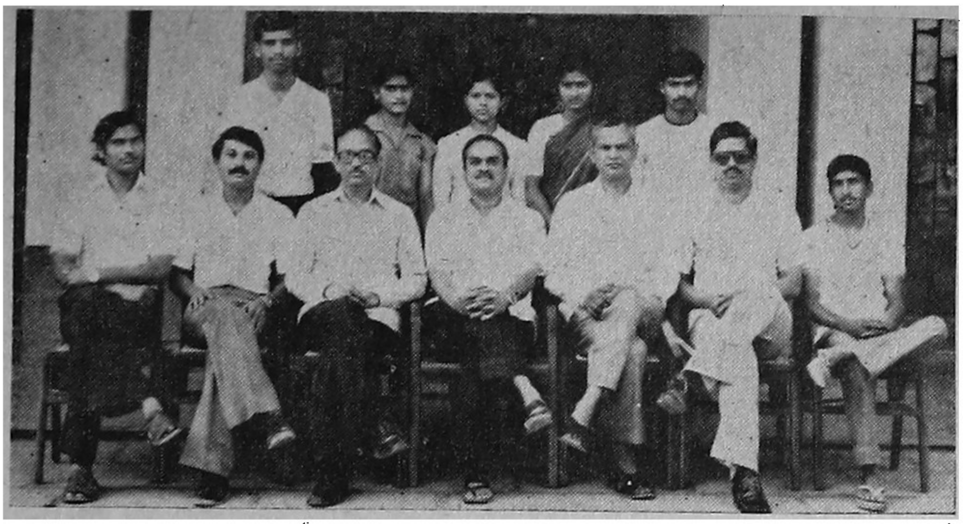

राष्ट्रीय सेवा योजना.

बसलेले डावीकडून – प्रा. दीक्षित, प्रा. गोहेल, प्रा. पांडे, प्रा. रायकर (उपप्राचार्य), प्रा. वाणी, प्रा. वाघमारे,
श्री. चन्द्रामणी जावळे,
उभे डावीकडून – राजेन्द्र मोरे, कु. नीलिमा आगाशे, कु. संध्या वाबळे, कु. अरुंधती गायकवाड, श्री संजय गायकवाड,

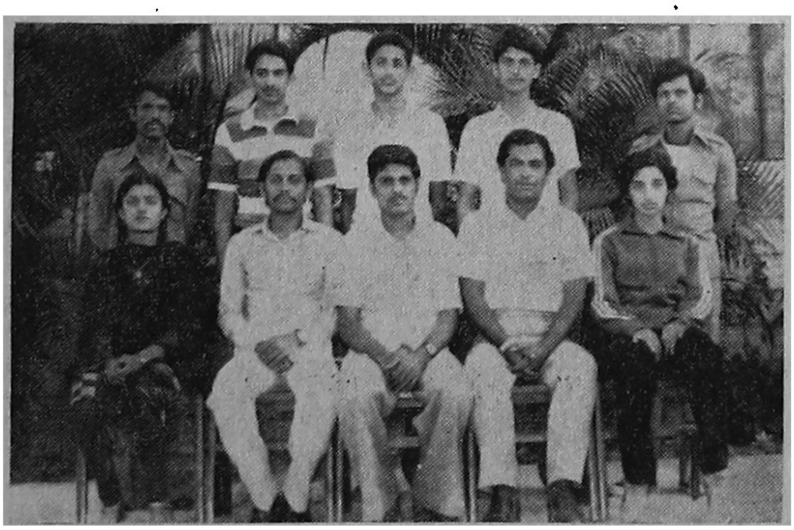

राष्ट्रीय खेळाडू–कनिष्ठ महाविद्यालय

उभे डावीकडून – सर्वश्री. पवार (सेवक), श्री. सावंत, गदळकर, केसकर, (बास्केट बॉल)
श्री. जाधव (सेवक)
बसलेले डावीकडून – कु. भावे (व्हॉलीबॉल), श्री. शेरीकर, (क्रिडा शिक्षक), श्री. प्रा. बनसुडे (उपकार्याध्यक्ष),
श्री. छात्रा (क्रीडाशिक्षक), कु. तळवलकर (बॅडमिंटन),

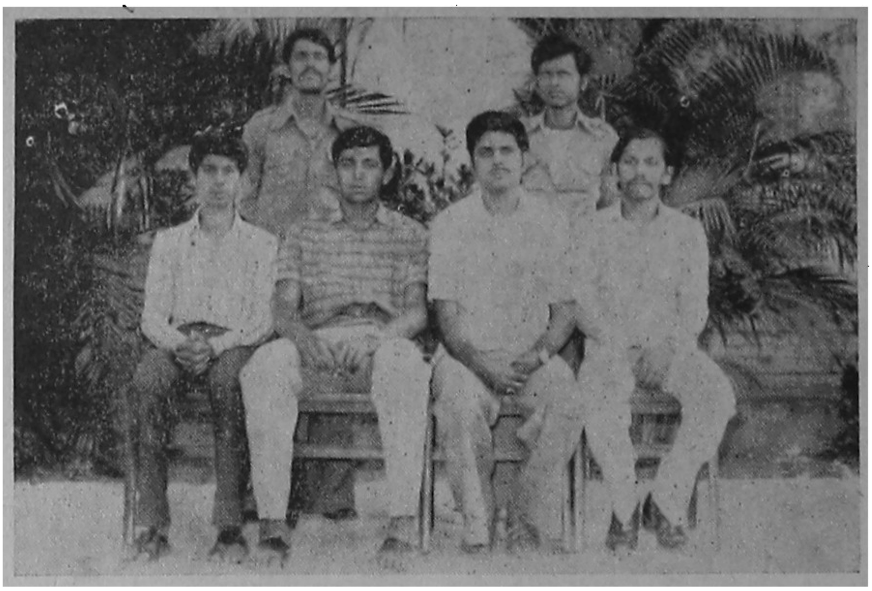

कनिष्ठ महाविद्यालय

आंतर महाविद्यालय टेनिस (डबल्स) विजेता संघ

उभे डावीकडून – सर्वश्री पवार (सेवक), जाधव (सेवक)
बसलेले डावीकडून – सर्वश्री अनिरुद्ध दिनकर, नेरुरकर, प्रा. बनसुडे (उपकार्याध्यक्ष) प्रा. शेरीकर (क्रिडाशिक्षक)

कनिष्ठ महाविद्यालय

आंतर महाविद्यालयीन कबड्डी उपविजेता मुलींचा संघ

उभे डावीकडून – श्री. पवार (सेवक) कु. दीक्षित, कु. फडके, कु. अत्रे, कु. बागावडे, कु. देशपांडे, कु. परदेशी, श्री. जाधव (सेवक)
बसलेले डावीकडून – कु. बोराटे, श्री. शेरीकर (क्रिडा शिक्षक) श्री. प्रा. बनसुडे (उपकार्याध्यक्ष) श्री. विश्वास जोशी, (मार्गदर्शक) कु. राजश्री परदेशी

राजेंद्र कदम

व्हॉलीबॉल : राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय खेळाडू व हॉकी सचिव

विलास बहिरट

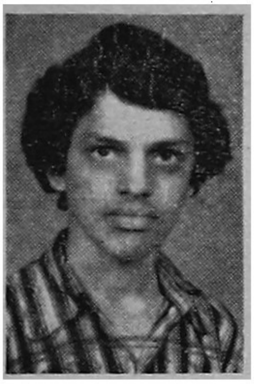

अखिल भारतीय ज्युदो स्पर्धा कास्य पदक

राजू पवार

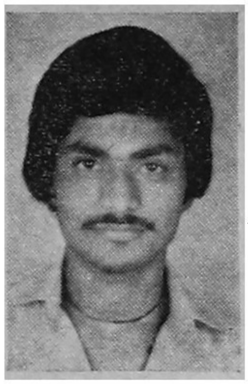

सचिव इंडियन गेम्स

किरण सणस

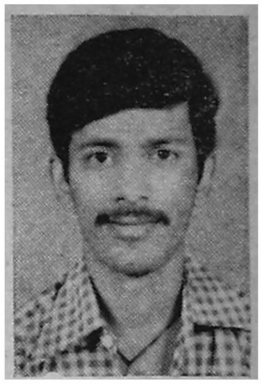

यू. आर

विलास नांदगुडे

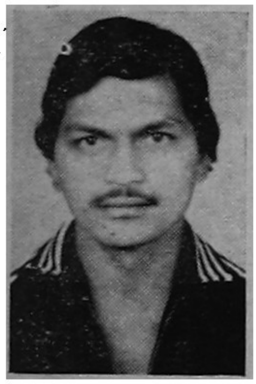

पुणे विद्यापीठ खेळाडू

कांचन म्हसकर

बॉल बॅडमिंटन राष्ट्रीय खेळाडू

प्रमोद भोसले

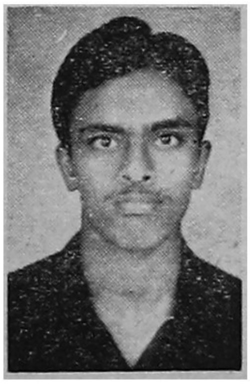

सचिव : ज्युदो, कुस्ती व बॉक्सिंग

रवींद्र पिसाळ

बॉल बॅडमिंटन आंतरराज्य खेळाडू

शंकर साळुंखे

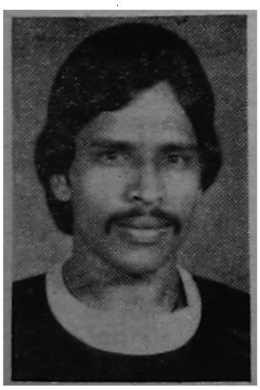

आंतर महाविद्यालय विद्यार्थी प्रतिनिधी

विजय चंद्रात्रे

नियतकालिक विद्यार्थी प्रतिनिधी

अश्विनी तळवलकर

आशियाई बॅडमिंटन स्पर्धेत भारताकडून सहभाग

शैलेश जोशी

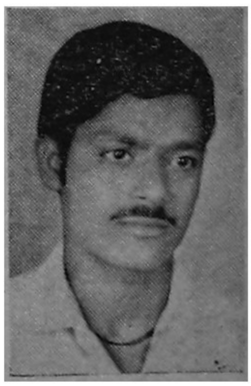

अखिल भारतीय ज्युदो कास्य पदक

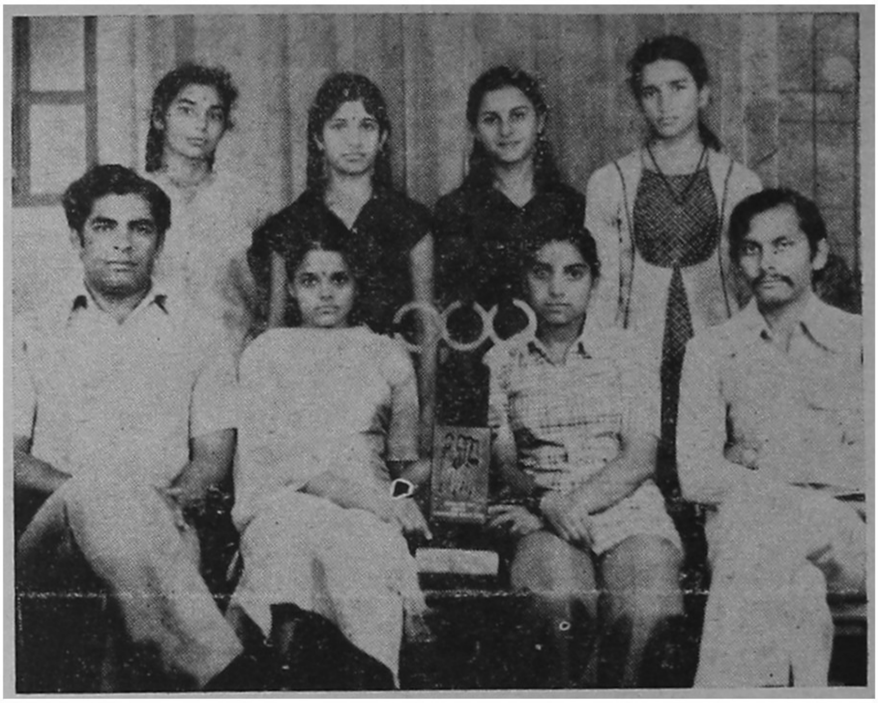

डेक्कन विनर्स आयोजित क्रॉसकंट्री स्पर्धा १० कि. मी. महिला संघ प्रथम क्रमांक

बसलेले डावीकडून : श्री. छाब्रा (क्रिडाशिक्षक), कु. संगीता लोखंडे, कु. अरुंधती पंडित, श्री. शेरीकर (मार्गदर्शक)
उभे डावीकडून : कु. रेवती धोपेश्वरकर, कु. मुकुल लोंढे, कु. हर्षा पोटफोडे, कु. सीमा जोशी,

शारीरिक शिक्षण संघनायक

बसलेले डावीकडून – कु. कांचनम्हसकर, श्री. शेरीकर, (क्रिडाशिक्षक) श्री. लागू, (संचालक) श्री. गाडगीळ, (उपप्राचार्य), श्री. चिरपुटकर (उपप्राचार्य), श्री. छाब्रा (क्रिडाशिक्षक), श्री. पिसाळ, कु. पानसे,

उभे डावीकडून – श्री. मेहेर, श्री. कुंटे, श्री. पवार, श्री. पवार, कु. वैद्य, कु. उपाध्ये, कु. आगाशे, श्री. नागरेचा. श्री. भोळे, श्री. जावळे.

उभे शेवटची रांग डावीकडून – श्री. जाधव (सेवक), श्री. पवार (सेवक)

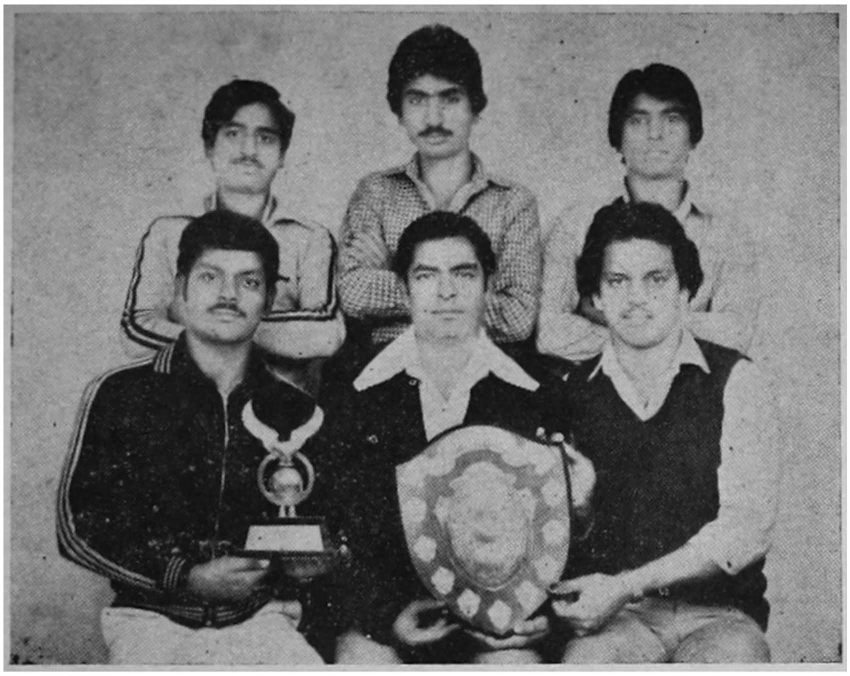

ज्युदो विजेता संघ

बसलेले डावीकडून – शैलेश जोशी (कर्णधार) (सुवर्ण पदक) श्री. व्हि. के. छाब्रा (मार्गदर्शक)
विलास बहिरट (सुवर्ण पदक)
उभे डावीकडून – तानाजी पिसाळ विक्रम शितोळे सुनील तापकीर (रौप्य पदक)

बसलेले डावीकडून – संगीता शहा, (रौप्य पदक) श्री. छाब्रासर (मार्गदर्शक)
संगीता जाचक (सुवर्ण पदक)
उभे डावीकडून – मंदाकिनी कांबळे (रौप्य पदक) वसुंधरा कचरे (रौप्य पदक) आरती चौधरी (रौप्य पदक)
विनिता अवसरीकर (सुवर्ण पदक) उज्वला चव्हाण (रौप्य पदक)

मंगेश गायकवाड

सचिव फूटबॉल

जी. जी. गायकवाड

क्रिकेट सचिव

संजय अहिरे

सचिव : अक्वेटिक्स्
व ॲथलेटिक्स

सुधीर मोघे

कुच बिहार क्रिकेट करंडक
महाराष्ट्रातर्फे सहभाग

कॅ. वीणा गायकवाड

नवी दिल्ली प्रजासत्ताक
दिन संचलनात सहभाग

अंजली दीक्षित

व्हॉलीबॉल व बॉलबॅडमिंटन
राष्ट्रीय खेळाडू

संगीता जाचक

नॅशनल ज्यूदो

राजेश चौधरी

सचिव बास्केटबॉल

सुजाता थिटे

बॉल बॅडमिंटन (नॅशनल)

सुब्राव आरावकर

ग्रंथालय सचिव

व्ही. एम. अच्युत

नवी दिल्ली प्रजासत्ताक
दिन संचलनात सहभाग

अजित वाथारे

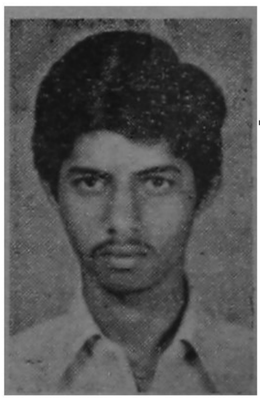

जी. आर; : सचिव
टेबलटेनिस आणि चेस

अभिनंदन

प्रा. मुकुंद महाजन

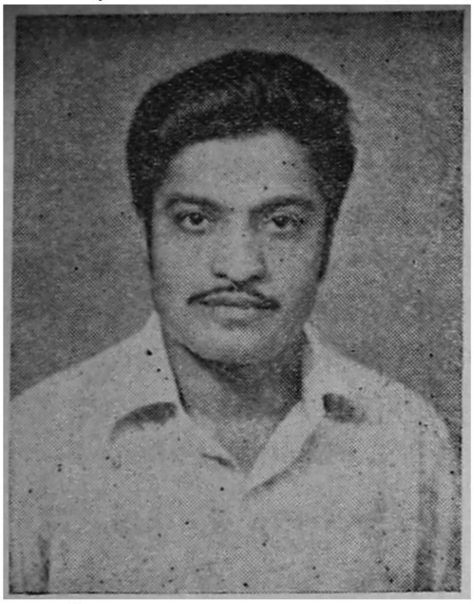

विद्यापीठ कार्यकारिणी सदस्य

प्रा. शं. ना. नवलगुंदकर

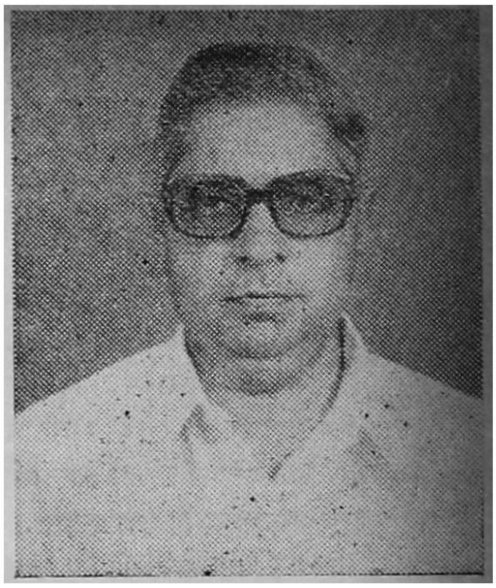

विद्यापीठ कार्यकारिणी व
विदवृत सभा सदस्य

दामोदर ट्रॉफी

१९८३–८४ मधील सर्वोत्कृष्ठ विद्यार्थीनी कु. सुजाता दातार क्रिकेटपटू श्री. नाना जोशी यांच्याकडून दामोदर ट्रॉफी स्वीकारताना.

डॉं. भीमराव कुलकर्णी
ना. दा. ठा. विद्यापीठ,
मराठी विभाग प्रमुख
म्हणून नियुक्ती

प्रा. कांबळे : पीएच्. डी. पदवी प्राप्त

CONGRATULATIONS

Prof. Smt. Bharati Dole participated in the 'Second Annual Seminar for Research Students' conducted by the University of Poona on 13 th and 14 th January 1984. Her research paper titled 'Marketing Audit for Improved Profitable Performance' was adjudged to be the best paper in the faculty of Commerce. University of Poona has decided to sponsor Prof. Smt. Dole for participation in a All India Level Seminar.

कै. प्र. वि. जठार स्मृतिव्याख्यान

स्टेट बँक ऑफ इंडियामधील एक निष्णात व लोकप्रिय जेष्ठ अधिकारी कै. प्रभाकर विष्णु जठार यांच्या पुण्यस्मृतिप्रीत्यर्थ मॉडर्न महाविद्यालयांत १९८३-८४ या शैक्षणिक वर्षापासून "कै. प्रभाकर विष्णु जठार स्मृतिव्याख्यान" आयोजित करण्याचा उपक्रम सुरु करण्यात आला आहे.

या उपक्रमानुसार पहिले "कै. प्र. वि. जठार स्मृतिव्याख्यान" सुप्रसिद्ध अर्थशास्त्रज्ञ डॉ. ह. कृ. परांजपे यांनी दि. २४ डिसेंबर १९८४ रोजी दिले. त्यांच्या व्याख्यानाचा विषय "बँकांच्या राष्ट्रीयीकरणाने काय मिळवले, काय गमावले ?" असा होता अध्यक्षस्थानी गोखले इन्स्टिटयूट ऑफ पॉलिटिक्स अँन्ड इकॉनॉमिक्स या संस्थेचे सहसंचालक डॉ. आनंद नाडकर्णी होते.

विद्यार्थी आणि त्यांचे शिक्षण यांमध्ये कै. जठार यांना विशेष रस होता. त्यांचा मॉडर्न महाविद्यालयाशी निकटचा संबंध होता. हे लक्षात घेऊनच त्यांचे चिरंजीव श्री. रवी जठार यांनी हे स्मृतिव्याख्यान आयोजित करण्याची जबाबदारी मॉडर्न महाविद्यालयाकडे सोपविली. या उपक्रमाच्या आयोजनांत डॉ. भीमराव कुलकर्णी (सध्या मराठी विभाग प्रमुख, श्री. ना. दा. ठा. महिला विद्यापीठ, मुंबई) यांचे बहुमोल साहाय्य झाले. महाविद्यालय श्री. रवी जठार आणि डॉ. भीमराव कुलकर्णी यांचे आभारी आहे.

उपप्राचार्य सीताराम रायकर
संयोजक
कै. प्र. वि. जठार स्मृतिव्याख्यान

उजाडून गेले

ग्लासातून निघणाऱ्या बुडबुड्यांमध्ये एक स्वप्न
बुडून गेलं
मनात बसलेले एक पाखरु आसमंतात
उडून गेलं ॥ १ ॥
सुख आली दुःख आली कालचक्र सदासाठी
फिरुन गेलं
रोज बदलणाऱ्या या दुनियेत ते स्वप्न
विसरुन गेलं ॥ २ ॥
पुन्हा पाखरास कुणीतरी मैफीलीत
सोडून गेलं
पण ज्याऱ्यावर बसायचे
ते पाखरु
ते झाडच
आता कसं उजाडून गेलं

प्रा. उजळंबकर

पीएच. डी. पदवी प्राप्त

दिलीप दंडवते

सचिव : बॅडमिंटन

हासू

लपवून आसू हसत रहा
ना करा प्रदर्शन दुःखाचे
जणू पानामागे लपती काटे
वरी बहर पुष्पांचे
जर हसाल तुम्ही हसेल जग हे
परी रडेल ना जर रडाल

ना अर्थ अश्रुंचा कळेल कोणा
अश्रूंस कोण उमजेल ?
अश्रू दिसतील जर चेहऱ्यावर
हसतील सारे होईल हासू
म्हणून लपवुन मनात आसू
चेहऱ्यावरती आणा हासू.

अंजली पटवर्धन
बारावी शास्त्र.

महाविद्यालयातील शास्त्र संघटनेतर्फे प्रतिवर्षी विज्ञान कथा लेखनाची स्पर्धा आयोजित केली जाते. यंदाच्या स्पर्धेत यशस्वी ठरलेल्या तीन कथा आम्ही येथे देत आहोत.

★ प्रथम पारितोषिक

श्रीहरिकोटा येथील भारतीय अंतराळ संशोधन केन्द्रातील कंट्रोलरूम नैराश्याच्या दाट अंधारात बुडून गेली होती. इन्सॅट-एम एस. ८६, भारताचा हेरगिरी करणारा एक अत्याधुनिक उपग्रह अवकाशात भरकटला होता. उपग्रहातील दोन रॉकेट बूस्टर्स अचानक सुरु झाले होते व उपग्रहाला ते पृथ्वीपासून दूर नेत होते. बूस्टर्स बंद करण्याचे सर्व प्रयत्न थकले होते, योगायोगाने त्याच वेळेस अवकाशात असलेल्या चंद्रगुप्त - ५ या भारतीय स्पेस शटल मार्फत उपग्रहाला पकडण्याचा प्रयत्नही अयशस्वी ठरला होता.

या उपग्रहात अवकाशयात्री नसल्याने व भारतीय संरक्षण खात्याच्या दक्षतेमुळे हा अपघात गुप्त राहिला होता. इन्सॅट - ए ८६ कडूनचे संदेश, उपग्रहाला प्रचंड गति प्राप्त झाल्याचे दर्शवित होते. इस्रोचे प्रमुख डॉ. बॅनर्जींना त्याने बुचकळयात टाकले होते. या गोष्टीला आता दोन वर्षे लोटली होती. उपग्रहाकडून शेवटचा संदेश आला त्याने सर्व शास्त्रज्ञ मंडळी चकित झाली. भारतीय उपग्रह जवळजवळ प्रकाशगतीने प्रवास करत होता.

डॉ. बॅनर्जी आपल्या अभ्यासिकेत विचार करत होते अजूनही त्याना हे अजब कोडे उलगडत नव्हते. उपग्रहाला इतकी गति अवकाशातील एखादया कृष्णविवरामुळे प्राप्त होऊ शकली असती परंतु पृथ्वीच्या इतक्या जवळ अवकाशात एखादे कृष्णविवर दडून बसले असल्याची कल्पनाच अतर्क्य होती. शेवटी डॉ. बॅनर्जी यांनी एक धाडसी निर्णय घेतला. संरक्षण खात्याची अनुमती मिळताच या निर्णयाची अंमलबजावणी सुरु झाली. अर्थातच अत्यंत कडक गुप्ततेने.

सन : २०००

सारे जग नव्या शतकाचे स्वागत करण्याची तयारी करत असतानाच ती घटना घडली. एक भारतीय उपग्रह इन्सॅट-एम एस-. १०४ परत "अपघातात" सापडला होता. श्रीहरिकोटा येथील डॉ. बॅनर्जी व त्यांच्या सहकाऱ्यांसाठी मात्र ही एका उत्कंठापूर्ण नाटकाची केवळ सुरवात होती.

उपग्रह सुसाट वेगाने निघाला होता. हा उपग्रह अत्यंत काळजीपूर्वकरीत्या प्रचंड पैसा, वेळ व परिश्रम खर्चून बनविला होता. या उपग्रहापुढची कामगिरीहि तशीच होती. हा उपग्रह अवकाशात सोडून डॉ. बॅनर्जी व त्यांचे सहकारी शास्त्रज्ञ एक धाडसी जुगार खेळले होते. हा जुगार अयशस्वी ठरल्यास सर्व परिश्रम, पैसा वेळ वाया जाणार होते. परंतु जर हा जुगार यशस्वी ठरला तर ... ... तर ... ... कल्पनाच अचाट होती.

के. एम. साठे

टी. वाय. बी.एस्सी. (केमिस्ट्री)

डॉ बॅनर्जी व त्याचे सहकारी अत्यंत दक्षतेने इन्सॅट एम एस १०४ वर लक्ष ठेवून होते. दिवसें दिवस एम एस. ८६ सारखी होणारी त्याची अवस्था पाहून त्यांना आनंदाच्या उकळ्या फुटत होत्या आणि ज्या संदेशाची सर्व जण उत्कंठेने वाट बघत होते तो संदेश इसॅन्ट एम एस १०४ कडून आला ... ...

डॉ. बॅनर्जी व त्यांचे सहकारी शास्त्रज्ञ जुगारात यशस्वी झाले होते. ताबडतोब सर्वजण पुढील तयारीस लागले.

—२—

सन : २०२०

गेल्या दोन दशकांपासून चीनची प्रगती खुंटली होती. अर्थव्यवस्था कोलमडायला आली होती. लोकांची उपासमार होत होती. तशातच लागोपाठ तीन वर्षे चीनला दुष्काळाचा जबर फटका बसला होता. शेजारी भारत मात्र समृद्ध बनला होता. भारतीयांनी भारतात नंदनवन निर्माण केले होते. ही सर्व समृद्धी चीनच्या डोळयात खुपत होती. चीन मत्सराने धुमसत होता. ...... आणि चिनी पॉलिट ब्यूरोने चेअरमन श्री. डिंगडॉंग यांचा तो महाभयंकर प्रस्ताव मान्य करुन अग्नि फुलविला होता.

चीनने भारतावर अण्वस्त्रांनी हल्ला करण्याचा बेत आखला होता.

हल्ला करण्याचा दिवस निश्चित करण्यात आला. भारताला गाफील ठेवण्याच्या दृष्टीने मैत्रीचा हात पुढे करण्यात आला. परंतु गुप्तहेर खात्याच्या दक्षतेने भारताला या महाभयंकर कटाचा सुगावा लागला. अत्यंत त्वरेने प्रतिकाराच्या हालचाली सुरु झाल्या.

डॉ. बॅनर्जी, संरक्षण मंत्री श्री तांडवेश्वर यांच्याशी खलबत करुन निघाले तेव्हा ते काहीसे अस्वस्थ होते. गेली दोन दशके त्यांनी व त्यांच्या सहकाऱ्यांनी केलेल्या परिश्रमांची आता कसोटी होती. डॉ. बॅनर्जी प्रयोगशाळेत पोचले व त्यांनी भराभर आज्ञा सोडण्यास सुरवात केली. एका अज्ञातस्थळी या आज्ञा अंमलात आणण्यास सुरवात झाली ......

भारत प्रतिकाराची तयारी करत होता डॉ. बॅनर्जी यांच्या नेतृत्वाखाली.

हल्लयाचा नियोजित दिवस उजाडला चिनी क्षेपणास्त्रांनी अवकाशात झेप घेतली. चिनी शास्त्रज्ञ श्वास रोखून आपल्या रडार स्क्रीन वर क्षेपणास्त्रांची प्रगती टिपत होते. भारताचा विनाश केवळ काही मिनिटांच्या अंतरावर होता आणि अचानक एकूण एक चिनी रडार स्क्रीनवर अंधार पसरला. पुरत्या २५ सेकंदांनी परत त्यांचे स्क्रीन सुरु झाले तेव्हा त्यांचा क्षेपणास्त्रांशी रडार द्वारे असलेला संपर्क तुटला होता.

चिनी शास्त्रज्ञ गडबडले होते. सर्व क्षेपणास्त्रे सोडून ही भारतावर काहीही परिणाम झाला नव्हता. चिनी क्षेपणास्त्रे जणू हवेत गायब झाली. होती डिंगडॉंग यांना संतापाने वेड लागायची पाळी आली होती. तेवढ्यात त्यांच्या टेबलवरील फोन वाजला. फोन वरील बातमी ऐकून त्यांना घाम फुटला.

—३—

सन : २०२०

गेल्या आठवड्यात अनेक घडामोडी घडल्या होत्या भारताच्या "मध्यस्थीने अमेरिका व रशिया यांच्यात अण्वस्त्रांचे अस्तित्व संपविण्याचा करार झाला होता. चीनचे महत्त्व नष्ट झाले होते व भारताची महासत्ता म्हणून गणना होऊ लागली होती. या सर्व गोष्टींचे श्रेय डॉ. बॅनर्जी व त्यांच्या सहकाऱ्यांना होते. नुकताच त्यांना भारतरत्न हा किताब मिळाला होता.

डॉ. बॅनर्जी आपल्या अभ्यासिकेत विश्रांती घेत होते. एका रोबोला त्यांनी शॅम्पेन आणायला सांगितली. शॅम्पेनचा आस्वाद घेता घेता त्यांची तंद्री लागली.

वीस वर्षांपूर्वीचा तो क्षण त्यांना अजूनही स्पष्टपणे अठवत होता इन्सॅट एम एस १०४ ने व्हेगा या पृथ्वी पासून २.६ प्रकाशवर्षे अंतरावरच्या सूर्यमालेतील एका अतिप्रगत संस्कृतीशी संपर्क साधल्याचा संदेश पाठविला होता. त्यानंतरच्या घटना स्वप्नाहूनही विलक्षण होत्या. भारतीयांची शांत व अहिंसक वृत्ती पाहून त्यांनी फक्त भारतालाच त्यांचे ज्ञान देण्याची तयारी दाखविली होती. डॉ बॅनर्जी व त्यांचे काही निवडक सहकारी यांनी त्या ग्रहाला भेट दिली होती. थोड्या वेळाने 'व्हेगावासियांनी, टाइम डायमेन्शनचा आसरा सोडून उघडपणे डॉ. बॅनर्जीची भेट घेतली होती व एक प्रकारे विश्वास प्रकट केला होता. त्या नंतरची ६ वर्षे अखंड परिश्रम करुन जमले तेवढे ज्ञान मिळवून, काही माहिती यानातील कॉम्प्युटरमध्ये साठवून डॉ. बॅनर्जींनी सहकाऱ्यांसह व्हेगा सूर्यमालेतून प्रयाण केले आणि त्यानंतर हा ज्ञानाचा ओघ सतत सुरु होता.

भारतात परतल्यावर मिळालेल्या ज्ञानाच्या आधारे डॉ. बॅनर्जींनी अत्यंत शक्तिमान व प्रभावशाली अव-

काश विमाने (स्पेस प्लेन्स) बनविली होती. याच अवकाश विमानांच्या सहाय्याने भारताने चीन वर निर्विवाद विजय मिळविला होता. चीन मधून क्षेपणास्त्रे निघाल्याचा संदेश मिळताच डॉ. बॅनर्जींची विमाने अवकाशात झेपावली होती. प्रकाशगतीने प्रवास करत या विमानांनी चिनी क्षेपणास्त्रांना गाठले होते. क्षणार्धात त्या क्षेपणास्त्रांवर विशिष्ट किरण सोडून क्षेपणास्त्रे एका खास प्रकारच्या ऑक्साईडने मढवून टाकली होती त्यामुळे चिनी रडारचा क्षेपणास्त्रांशी असलेला संपर्क तुटला होता. त्यानंतर या विमानांनी क्षेपणास्त्रे अत्यंत शक्तिशाली अशा मॅग्नेटिक फिल्डमध्ये कैद केली व या बंदिस्त विध्वंसक कैद्यांसह डॉ. बॅनर्जी यांची विमाने अलगद भारतीय भूमीवर उतरली. अशा तऱ्हेने चिनी क्षेपणास्त्रे भारताने काबीज केली होती.

भारताने जगाला असलेला अण्वस्त्रांचा व इतर विध्वंसक अस्त्रांचा धोका नष्ट करून शांतता प्रस्थापित केली होती. भारत कलियुगातला शांतिदूत बनला होता.

(कै. वसंतराव देशपांडे यांना श्रद्धांजली)

मारवा

सप्तसुरांच्या झंकारातले
मर्म कुणा कळलेच नाही
गेला तो शापित गंधर्व
स्वरपक्षी एकलाच राही
अन मारवा फुललाच नाही !
सुन्या सुन्या मैफिलीत या
एकलीत्र वीणा आसु वाही
उजाड झाली उध्वस्त झाली
तिचा प्राण परत आलाच नाही
अन् मारवा फुललाच नाही !
संगीतातल्या शद्बामधली
भावुक व्यथा कुणी जाणलीच नाही
वादयांचे सूर जळत राहीले
अमृतांचे शिंपण झालेंच नाही
अन् मारवा फुललाच नाही !
आवडला तो सर्वांना
म्हणुन आवडे देवालाही
भैरवीचा सूर निनादे
मैफल त्याचा आक्रोश साही
अन् मारवा फुललाच नाही !

★ नीता गोगटे
तृतिय वर्ष वाणिज्य

एक प्रभात

वाऱ्याचा अवखळपणा प्यालेली
विकसतीय धूसर पहाट
पुसटलेत रात्रीनं नभांगणावर काढलेल्या
चांदण्यांच्या रांगोळीचे ठिपके
तिच्या स्वागतासाटी
वारा मंजुळ सनई वाजवतोय
ती येतीय प्रकाशाची नक्षी काढलेल्या
धुक्याच्या पाय घड्यावरुन
रुमझुमतायत तिच्या पायातले
पैंजण दवबिंदूचे
उजेड मंद झिरझिरुन
गुलाबी झालंय वातावरण
गोठलेल्या हिमांशूत
पारिजाताचा सुगंध दरवळतोय
क्षणात आरक्त पूर्वा शुभ्र झाली
अन्,
पहाटेच्या झुंबरातून
सूर्याचा दीप बाहेर पडला

★ मुकेतु नागरेचा
बारावी विज्ञान

महायुध्द

★ गिरीष देसाई
प्रथम वर्ष – वाणिज्य

साऱ्या विश्वात आपण एकटेच आहोत काय ? आपल्याला या विश्वात साथीदार भेटेल काय ? अशा तऱ्हेचे प्रश्न प्रोफेसरांच्या मनांत काहूर माजवीत होते. आत्तापर्यंत या अल्फा – सेंचुरीच्या आठही ग्रहांची व त्यांच्या उपग्रहांची सूक्ष्मपणे पाहणी केली, तरी अद्यापि कुठेही जीवसृष्टी आढळली नाही. मनाला सुन्न करणाऱ्या अशा विचारांतून सुटका करुन घेण्यासाठी म्हणून 'प्रोफेसर' अंतराळ केंद्रातील प्रयोगशाळेत जाऊन इलेक्ट्रॉन दुर्बिणीत डोळे लावून बसले अलिकडे त्यांनी अवकाशातील एक विशिष्ट जागी संशोधन करण्यास सुरवात केली होती. अवकाशांतील याच भागांतून त्यांना अलिकडे काही चुंबकलहरी व ध्वनिलहरी आढळल्या होत्या. अल्फा सेंचुरीपासून सर्वांत जवळचा तारा ४.३ प्रकाशवर्षे इतका दूर होता. या ताऱ्याच्या कोणत्यातरी एका ग्रहांतून या लहरी निघत असाव्यात असा प्रोफेसरांचा अंदाज होता. या ग्रहावर निश्चितपणे जीवसृष्टी असावी असे त्यांना वाटत होते.

प्रोफेसरांना अंतराळ संशोधन केंद्रांत मान होता. त्यांच्या सांगण्यावरुन बारा वर्षापूर्वी एक 'अवकाश तराफा' पाठविला होता तो सातत्याने छायाचित्रे पाठवित होता. परंतु त्याच्याकडून अद्यापि विशेष अशी माहिती मिळाली नव्हती. त्या तराफ्याला इतर ताऱ्यांकडून ऊर्जा मिळत असे. तसेच त्याच्यावर विशिष्ट असे चुंबकीय क्षेत्र निर्माण केल्यामुळे हा तराफा कोणत्याही ग्रहगोलाकडे ओढला जाणार नव्हता. त्याची दिशा शेजारील ताऱ्याच्या ग्रहमालेकडे लावली होती. आज बारा वर्षे झाली होती. एव्हाना हा तराफा त्या ताऱ्याच्या ग्रहमालेत पोचायला देखील हवा होता.

एवढ्यांत प्रोफेसरांना ताबडतोब मुख्यालयांत बोलावणे आले. अनेक नामवंत शास्त्रज्ञ तेथे हजर होते. त्यांच्यासमोर प्रोजेक्टर व काही स्लाईडस् होत्या. थोड्याच वेळांत प्रोफेसर आले व सर्वजण समोरील पडद्यांवर ती चित्रे पाहण्यांत मग्न झाले. ही चित्रे अवकाश तराफ्याने पाठविली होती. या छायाचित्रांत गेल्या बारा वर्षांत पाठविलेल्या छायाचित्रांपेक्षा काही तरी वेगळेपण होते. ही छायाचित्रे शेजारी ताऱ्याच्या ३ क्रमांकाच्या' ग्रहाची होती. त्या ग्रहावरील वातावरण व येथील वातावरण सारखे होते. एवढेच नव्हे, तर येथील प्राणीदेखील प्रगत अवस्थेत होते व त्यांची शारीरिक ठेवण इथल्या 'मानवां प्रमाणेच' होती.

या ग्रहाशी संपर्क साधण्यासाठी, एक ११ जणांचा चमू पाठविण्याचे ठरले. हे सर्व अकराजण तरूण व बुध्दिमान होते. त्यांच्याजवळ अनेक सुसज्ज उपकरणे होती. यांच्यातील एकाला टेलिपथीची विद्या अवगत होती, की ज्यायोगे ते कुणाशीही संपर्क साधू शकणार होते. जगातील आधुनिक असा हा तराफा त्या ताऱ्याच्या ग्रहमालेत अवघ्या ११.५ वर्षात पोहोचणार होता. या तराफ्यांत बारिकसारीक सर्व सोयी होत्या.

प्रदीर्घ प्रवासासाठी तो अवकाशतराफा निघाला. अकराजणांपैकी काहीजण कितीतरी काळ निद्रिस्त असत व तोपर्यंत उरलेले जण त्यांचा वेळ वाचन व अभ्यासांत घालवत. यातून वेळ उरला, तर ते करमणूक करुन घेत व नंतर निद्रेच्या स्वाधीन होत. अशा रीतीने सर्वजण आपापल्या परीने वेळ घालवत. शरीरश्रम नसल्यामुळे सर्वांना भूक जवळजवळ लागतच नसे परंतु जेव्हा भुकेची जाणीव होत असे, तेव्हा ते खास बनविलेल्या कॅप्सुलस घेत असत. अशा रीतीने त्या अंतराळवीरांचे दिवसामागून दिवस त्या तराफ्यांत चालले होते.

जवळजवळ ११ वर्षे आता पूर्ण होत आली होती. मुख्य संशोधनाचा काळ आता जवळजवळ येत चालला होता. हळूहळू तराफ्याने त्या शेजारील ताऱ्याच्या कक्षेत प्रवेश केला ते त्या ३ क्रमांकाच्या ग्रहाभोवती

फिरु लागले. थोड्याच वेळांत तराफ्यांतून एक ' यान ' बाहेर पडले. तराफ्यांत दोघेजण थांबले व यानांत नऊजण होते. ते यान हळूहळू त्या ग्रहावर उतरू लागले. तो ग्रह व अंतराळवीरांचा ग्रह यात कमालीचे साम्य होते. सर्वांच्या मनात एकच काहूर माजले होते. या ग्रहावरील प्राणी आपल्याशी कसे वागतील ? त्यांच्या चालीरीती काय असतील ? ते आपल्याला समजून घेतील काय ?

ते यान त्या ग्रहावर उतरले सर्व अंतराळवीरांनी मुखवटे चढविले. ते त्या ग्रहावर उतरले. सर्वत्र राख पसरली होती. कुठेहि जीवसृष्टीचा मागमूस आढळत नव्हता. सर्वत्र भयाण शांतता पसरली होती. त्यांनी यानातून काही उपकरणे बाहेर काढली व आपल्या संशोधनाला सुरुवात केली. तेथील तपमान, 'गुरुत्वाकर्षण, हवेचा दाब व वातावरणांतील घटकांच्या नोंदी त्यांनी घेतल्या. नंतर त्यांनी त्या ग्रहावर फेरफटका मारण्यास सुरवात केली. त्यांनी बहुतेक ग्रह पादाक्रांत केला. परंतु त्यांना सर्वत्र राख, व काही ठिकाणी सांगाडे व वनस्पतींचे अवशेष आढळले. यावरून सरळसरळ असे दिसून येत होते, की एकेकाळी येथे एक प्रगत प्राणी वस्ती करुन राहात होता. काहीकाही ठिकाणी खोल खड्डे होते जणु काही एकेकाळी ते प्रचंड जलाशयच होते की काय ? थोडक्यांत कुठेही सजीव सृष्टीचा मागमूस नव्हता. आपण चुकून दुसऱ्याच ग्रहावर तर आलो नाहीत ना ? असा प्रश्न सर्वांच्या मनाला चाटून गेला. परंतु असा विचार करणे म्हणजे आपल्या ज्ञानावर संशय घेण्यासारखे होते. संशोधन जवळजवळ ३ दिवस चालले. 'या ग्रहावर थोड्याच कालावधी पूर्वी काही महाभयंकर स्फोट झाले असावेत. परंतु हे स्फोट नैसर्गिक नसून कृत्रिम आहेत कारण, नैसर्गिक स्फोटानंतर कुठलेही किरणोत्सर्जन होत नाही व स्फोटानंतर ग्रहावरील संपूर्ण जलाशय नष्ट होण्याइतकी उष्णता निर्माण होणे शक्यच नव्हते. म्हणजे येथील प्राण्याने आपल्या ज्ञानाचा वाईट वापर करुन, कृत्रिम रित्या स्फोट केले असावेत त्यामुळे सर्व जीवसृष्टी नाश पावली असावी हा त्या संशोधनाचा प्रमुख निष्कर्ष होता. सर्व संशोधन आटोपल्यावर अंतराळ वीर पुनः अवकाशांत निघून गेले. तिकडे अवकाशांत दोघेजण तराफ्यांत तयारच होते. तो तराफा पुनः आपल्या मायभूमीकडे निघाला. परतीचा प्रवास सुरु झाला.

तब्बल १२ वर्षांच्या दीर्घ प्रवासानंतर सर्व अंतराळवीर सुखरुपपणे आपल्या ग्रहावर उतरले. सर्वत्र त्यांचे उत्स्फुर्त स्वागत झाले. साऱ्या जगात आनंदाचे वातावरण पसरले. हा त्यांच्या ज्ञानाचा विजय होता. आता सारेजण त्याच्याकडून त्यांच्या संशोधनाविषयी ऐकण्यास आतूर झाले होते. बाहेरील रोगाचा प्रादुर्भाव इथे होऊ नये म्हणून व विश्रांतीसाठी अंतराळवीरांना काही दिवस एका बंदिस्त खोलीत ठेवण्यांत आले. काही दिवसांतच सर्वजण पुनः ताजेतवाने झाले या प्रवासाच्या दरम्यान सर्व जगांत महायुद्ध येऊन ठेपले होते. बलाढ्य राष्ट्रांनी आपली संहारक अण्वस्त्रे तयार ठेवली होती. आता फक्त ' ठिणगी ' पडायचा अवकाश होता. ही सर्व परिस्थिती लक्षात यावयास अंतराळवीरांना वेळ लागला नाही. काही दिवसांतच त्यांच्या विश्रांतीनंतर मुख्य बैठक भरली यांत अंतराळवीर आपल्या प्रवासाची माहिती सांगणार होते. या कार्यक्रमास जगातील सर्व प्रमुख शास्त्रज्ञ हजर राहणार होते. सफरीचे प्रमुख भाषण करणार होते. सर्वजण हे भाषण ऐकण्यास अधीर झाले.

प्रमुखांनी मग भाषणास सुरवात केली. ''मित्रांनो, आम्ही ज्या सफरीवर गेलो होतो, तो आयुष्यातील मोठा काळ त्याग करण्यासाठी आम्ही त्या ग्रहावर मोठ्या आशेने गेलो होतो. परंतु पहिल्या तराफ्याने पाठविलेली माहिती इकडे पोचण्यास लागलेला वेळ व आम्हांला तेथे पोहचावयास लागलेला वेळ या दरम्यान त्या ग्रहावर काही मोठे नाटच घडले असावे. तेथील प्राण्याने संहारक अस्त्रे वापरुन स्वतःवरच नव्हे, तर तेथील साऱ्या जीवसृष्टीवर संकट ओढवून घेतले. त्यातून कोणीही वाचू शकले नाही. त्या ग्रहाची राखरांगोळी झाली आहे. आम्हांला माहीत आहे की, आपले जग देखील अशाच युद्धाला येऊन ठेपले आहे. आपण जर अशीच संहारक अस्त्रे वापरली, तर आपला देखील अंत दूर नाही'' एवढे बोलणे झाल्यावर, तेथील ग्रहाची छायाचित्रे दाखविण्यांत आली. त्यानंतर खूप वेळ प्रश्नोत्तराचा कार्यक्रम झाला, हा कार्यक्रम साऱ्या जगभर प्रसारीत करण्यांत आला.

आणि याचा परिणाम काही दिवसांतच दिसून आला जगांतील मोठमोठया राष्ट्रांनी आपली संहारक शस्त्रे निकामी बनविली आणि सर्व भांडणतंटे शांततेने सोडविले गेले. सर्व राष्ट्रांनी आपापसातील हेवेदावे संपुष्टांत आणले, कारण प्रत्येकाला भांडणाचा शेवट माहीत होता स्वनाश. अशा रितीने सर्वत्र शांतता व सुव्यवस्था नांदू लागली.

अशा रितीने, जरी 'त्या' एकेकाळी जीवसृष्टी असलेल्या ग्रहाचा उपयोग झाला नाही, तरी तो ग्रह सर्वांना बरेच काही शिकवून गेला. ★

पायपोट–खेड ते महाबळेश्वर

★ कु. रेवती धोपेश्वरकर
द्वितिय वर्ष – वाणिज्य

रानावनात हिंडायला, निसर्गाची मजा लुटायला व त्याची विविध रुपे न्याहाळायला तरुण मन नेहमीच आसुसलेले असते. तरुण उसळत्या रक्ताला धाडसी आव्हाने स्वीकारावीशी वाटतात. अशी सुवर्णसंधी सोडायला कोणीच तयार नसते.

भारतासारख्या महान देशात विविधरंगी विविधढंगी प्रदेशातील भाग पायी तुडवायला काही औरच मजा येते. हा अनुभव जो घेईल त्याला तो अनुभव सतत घेण्याचे वेड लागल्याशिवाय राहणार नाही. अर्थातच अशा अनुभवांची शिदोरी आपल्या जवळ असल्याबद्दल अभिमान वाटणे साहजिकच आहे.

दरवर्षीप्रमाणे यंदाच्या वर्षीसुद्धा विद्यापीठाने आपल्या महाविद्यालयाकडे महाविद्यालयीन पदभ्रमणाचे नेतृत्व दिले होते. प्राध्यापक श्री. गोहेल यांच्या नेतृत्वाखाली खेड ते महाबळेश्वर असा पदभ्रमणाचा कार्यक्रम आयोजित केला गेला होता. त्यानुसार आपल्या व इतर अन्य महाविद्यालयातील तीस विद्यार्थी विद्यार्थिनी ठरल्याप्रमाणे ६ जानेवारी १९८४ रोजी पदभ्रमणास जाण्यास सज्ज झाले होते. सर्वांच्या आनंदाला पारावार नव्हता सर्वांना एस्. टी. कधी सुटते व पुणे सोडून खेडला कधी पोहचतो असे होऊन गेले होते, खिडकीच्या जागा मिळवण्याच्या धडपडीत प्रत्येकजण गुंतला होता. सामानाची ठेवाठेव झाल्यावर निवांतपणे सर्वजण स्थानापन्न झाले. एस्. टी. कोकणमार्गावर अनेक वळसे घेत, घाट चढत उतरत होती. वाटेत कात्रज, खंबाटकी (खंडाळा) पसरणी व आंबेवली असे चार घाट लागले. जाताना वाटेत वाई, पाचगणी, महाबळेश्वर ही गावे लागली. सर्वात लांब व उंच असा आंबेवली घाट पाहून मन विस्मित झाले. संपूर्ण डोंगराचा कडा खणून घाट तयार केलेला आहे. सभोवतालची वनश्री तर खूपच रमणीय होती. अनेक आकारांची विविध पाना फुलांची झाडे आमच्या जणु स्वागतालाच उभी होती.

शेवटी दुपारी ४.३० वाजता एस्. टी. खेडला येऊन पोहचली. ज्या गावापासून आमच्या पदभ्रमणाचा पहिला टप्पा सुरू होणार होता ते गाव बरेच दूर होते त्यामुळे संध्याकाळी ६ वाजेपर्यंत तेथेच मुक्काम करणे भाग होते. त्यासाठी पोटोबाकडे पाहणे भाग पडले. मग विठोबाच्या शोधात ५.३० वाजेपर्यंत हिंडलो व ६ वाजता एस् टी. स्टॅंडवर येऊन " खेड ते रसाळवाडी " गाडीने रसाळवाडीस रात्री ८ वाजता पोचलो. काळ्याकुट्ट अंधारात आमच्यासारख्या शहरी लोकांना प्रथम बिचकल्यासारखे झाले, नंतर मात्र आम्ही सराईतासारखे वावरू लागलो. दिवसभराच्या शिणवट्यामुळे केव्हा झोपतो असे होऊन गेले होते. रसाळवाडीच्या एका प्राथमिक शाळेत आमची राहण्याची सोय झाली होती. रात्रीचे जेवण करून लगेचच आम्ही झोपेच्या स्वाधीन झालो.

पहाटे ५.३० लाच मंदशा वाऱ्याच्या झुळकीमुळे जाग आली व रसाळगडचे सौंदर्य पाहण्यासाठी मन पुढे पुढे धाव घेऊ लागले. झटपट आवरून ६ वाजताच गड चढण्यास सुरवात केली. पहिलाच दिवस व अमाप उत्साहामुळे गड चढण्यास त्रास वाटला नाही. ७ वाजता रसाळगडच्या माथ्यावर पोहचलो. गडावर गावकरी लोकांच्या आवडत्या झुलबा देवाचे जुने मंदिर पहायला मिळाले. सुंदर नक्षीकाम केलेले त्याचे मंडप व दरवाजे देवळाची शान व प्रसन्नता वाढवीत होते. देवळाची पडझड झाली असूनही त्याचे प्राचीन सौंदर्य लपत नव्हते. ९ वाजता गड उतरून पेठवाडीतून सुमारगडास जायला निघालो. तोपर्यंत उन्हाचा त्रास वाटत नव्हता पण जसजसा गड जवळ येत गेला व चढ जाणवू लागला तसतसा उन्हाचा त्रास होऊ लागला व पाण्याची

आवश्यकता वाटू लागली. शेवटची चढण खूपच अवघड होती तेव्हा मात्र तेहतीस कोटी देवांचे स्मरण झाल्याशिवाय राहिले नाही. पण म्हणतात ना 'देव तारी त्याला कोण मारी' त्यामुळे आम्ही सर्वजण सुखरूपपणे गडावर पोहोचलो. गडावर स्वच्छ व निर्मळ पाण्याची टाकी असल्यामुळे तेथेच स्वैपाक केला. निसर्गाच्या निकट सान्निध्यात वनभोजन करण्याचा आनंद लुटीत यथेच्छ जेवलो. दुपारची वामकुक्षी करण्याचा बेत मात्र मनातून पार झटकून टाकला. दिवसातून तीन सिनेमे पाहण्याच्या आनंदापेक्षा आम्हाला तीन गड पालथे करण्याचा आनंद जास्त होणार होता. या आनंदाच्या उर्मीतच आम्ही पेठवाडी मागे टाकीत 'महिपत' गडाकडे वाटचाल केली. निमुळत्या रस्त्यातून व झाडाझुडपातून वाट काढीत वेल्लाडवाडीत येऊन पोहचलो. गावकऱ्यांनी प्रेमाने विचारपूस केली. उत्तम आदरातिथ्य करून महिपतगडाकडे जाण्यास मार्गदर्शन केले. महिपत गडावर ७.३० वाजता पोहचलो. महादेवाच्या देवळात राहण्याची सोय करून लाकूडफाटा गोळा करण्यास गेलो. त्यावर तयार केलेल्या स्वादिष्ट खिचडीवर व रस्साभाजीवर ताव मारून दिवसभराच्या गंमतीजमतीच्या आठवणी काढीत रात्री ११.३० ला झोपलो. देवळात रानडुकराची शिकार करायला अनेक शिकारी आश्रयास आले होते. तेही आमच्या गप्पात थोडा वेळ सामील झाले होते. तो दिवस (७ जानेवारी १९८४) आमचा सर्वात जास्त पदभ्रमणाचा दिवस ठरला. त्या दिवशी आम्ही किमान ५० कि. मी. चे अंतर पादाक्रांत केले होते.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी ८ वाजता झोपेतून जागे झालो. चहा व थोडासा नास्ता करुन 'मकरंदगड' चा रस्ता पकडला. अनेक चढउतार, झाडे झुडपे छोटे झरे, ओढे, नाले, तुडवीत तुडवीत निघालो 'कळमणी' गावच्या वाटेवर असताना अत्यंत मधुर व थंड पाण्याचे झरे लागले. दोन खडकांच्या मधून झुळूझुळू वाहणारे स्वच्छ पाणी बघून आत पाणी शुद्ध करण्याचे यंत्र तर लावले नाही ना असा प्रश्न मनात निर्माण झाला. घटकाभर विश्रांती घेऊन पुन्हा मार्ग आक्रमण्यास सज्ज झालो थोडे पुढे गेल्यावर लांबचलांब नदी लागली. नदीवर जाऊन हातपाय तोंड धुवून ताजे तवाने झालो व कळमणीगावच्या वाटेला लागलो भरदुपारी चालताना पाठीच्या हॅवरसॅकचे ओझे वाटू लागले पण गाव येणार या आशेवर चालतच राहिलो. बरोबर दु. १ वाजता कळमणी गावात पोहचलो. तेथे गावातच सार्वजनिक लग्न मंडपात उतरलो. संपूर्ण दगडी बांधकाम असलेल्या त्या छोटयाशा मंडपात पोहे, चहा, असा नास्ता घेऊन थोडीशी विश्रांती घेऊन 'मकरंदगड' पादाक्रांत करण्याच्या विचारातच आमचे वऱ्हाड कळमणीच्या मंडपातून बाहेर पडले. लग्नाच्या धांदलीमुळे जसा वऱ्हाड निघायला उशीर होतो त्याच नियमाला अनुसरून आम्हालाही मकरंदगडाकडे निघायला उशीर झाला. अंधार पडल्यामुळे हळुहळू मनातही भीतीचे सावट येऊ लागले. त्यातच खराब रस्ता, बिकट वाट असल्यामुळे पुढे जाण्याचा बेत बदलून वीरमणी या कलमणीच्या जुळचा भावाच्या गावातच रात्र काढण्याचे ठरविले. जवळच असलेल्या नदीवर हात–पाय, तोंड धुऊन दिवसभराचा शिणवटा धुऊन टाकला. नदीकाठीच झोपायचा विचार होता. पण गावकऱ्यांच्या आग्रहाखातर त्यांच्या गावचा पाहुणचार घेण्यास गावात गेलो. रात्री गावच्या पोलीस पाटलाच्या सुंदर सारवलेल्या विस्तीर्ण अंगणात पहुडायला मिळाल्यावर फारच खूष झालो. रात्री छान आसरा व मस्त जेवणामुळे उत्साहास पारावार नव्हता. गाण्यांच्या भेंड्या लावल्यामुळे रात्री १२ केव्हा वाजले कळले. सुध्दा नाही. रात्री थंड वाटू लागले तसे डोळेही पेंगू लागले त्यामुळे निद्राधीन केव्हा झालो कळलेही नाही.

पाटलांच्या पाहुणचारावर खूष होऊनच दुसऱ्या दिवशी त्यांचा आम्ही निरोप घेतला. पुन्हा नदीवर येऊन चहा केला. तेथून ९ वा. पर्यंत सामानाची आवरा आवर करून मकरंदगडाकडे रवाना झालो. अत्यंत चढण असलेला भाग, भरपूर जंगल व डोक्यावर ऊन झेलत आम्ही आनंदाने हास्यविनोद करीत चढू लागलो. नंतर मात्र विनोद संपुष्टात येऊ लागले व जो तो हाश्य-हुश्य करू लागला. तसेच वर चढत राहिलो थोडे वर चढून आल्यावर मागे वळून पाहिले आणि आमचा विश्वासच बसेना, की एवढी भयानक खोल दरी आम्ही उतरून चढून आलो. शेवटी "हॉटलोट स्पॉट" नावाच्या उंच कड्यावर भर १२ वाजता पोहचलो व पाणी पिऊन थोडा वेळ थांबून "हॉटलोट" गावाचा रस्ता पकडला. हॉटलोट गावात एका घरात सर्व सामान ठेवून

मकरंदगडाकडे रवाना झालो. आतापर्यंतच्या सर्व गडामध्ये हा गड उंच होता (४७५० फूट) त्यामुळे गड पाहण्याची उत्सुकता शिगेला पोहोचली होती. गडावरील रस्ता दाट झाडीत दडलेला होता. दोन्ही बाजूला दाट हिरवी झाडे व मधून जाणारी पाऊलवाट जणू आम्हाला स्वर्गाकडे घेऊन चालली होती. निम्म्या वाटेतच काळूबाई देवीचे देऊळ लागले. तिचे दर्शन घेऊन गडाच्या टोकाचा अंदाज घेत रस्ता मागे टाकू लागलो. गडावर जाताना मोठा दगडी दिंडी दरवाजा लागला. त्यातून पुढे गेल्यावर पाण्याची दोन टाकी लागली. तेथून मोठी पाईपलाईन टाकून खालच्या गावाला पाणी पुरवण्याची सोय केलेली होती. गडावरुन दूरवर महाबळेश्वरचा डोंगर, रसाळगड, महिपतगड, प्रतापगड दृष्टीस पडले. कोयना नदीचेही दर्शन गडावरून फारच छान झाले. असे हे स्वर्गीय निसर्गसौंदर्य पाहून एवढा उंच गड चढून आल्याचे श्रम दूर झाले आणि जाणवले की पदभ्रमण म्हणजे खरे निसर्गसान्निध्य होय, सृष्टीदेवीच्या अंगाखांद्यावर नाचणे बागडणे होय. त्याचा स्वर्गीय आनंद हा वेगळाच असतो.

मध्ये असलेल्या दऱ्यांमध्ये काही भुरटे ढग उतरलेले आढळले. थोडा वेळ गडावर हिंडून पुन्हा हॉटलोट गावात परत आलो. तेथेच जेवण घेऊन साडेचार वाजता महाबळेश्वरच्या अलीकडील मिडनळ या गावाच्या वाटेला लागलो. बरीच छोटी गावे, वाड्यामागे टाकीत सूर्यास्ताचा देखावा बघत बघतच मिडनळ गावात आलो. पदभ्रमणाचा आमचा तो शेवटचा टप्पा होता. आतापर्यंतच्या गावांपेक्षा, मिडनळगावाला शहरीपणाची झालर लागलेली दिसली. गावातूनच दापोली कोकणाकडे जाणारा महामार्ग असल्याने गावात लाईट व पाण्याच्या सोयी दिसल्या. गावातल्याच जन्नीकुंभाळजा देवीच्या देवळात पदभ्रमणाची शेवटची रात्र काढण्याचे ठरवले. रात्री जेवणाचा फक्कड बेत केला. शिरा, भजी, भात, भाजी इ. मेनू तयार केला. पण मन रमेना. चार दिवसांच्या सहवासाने एकमेकांच्या विरहाचे दुःख वाटू लागले. रात्री खूप वेळ गप्पागोष्टी. विनोद, नकला, गाणी म्हणत होतो.

दि. १० जानेवारी शेवटचा दिवस.

सर्वांनाच वाईट वाटत होते. सकाळी ६.३० लाच उठलो सर्व सामानाची आवरा आवर करून चहा घेतला. पण पाय मात्र निघेना. पुन्हा हास्यविनोदास उधाण आले. शेवटी देवीला नमस्कार करून महाबळेश्वरकडे निघालो. सकाळी ११ च्या सुमारात महाबळेश्वरला पोहोचलो फक्त टेकडीचेच अंतर परंतु सर्व परिसरच बदलून गेलेला. महाबळेश्वरच्या ऐषआरामी बंगल्यांच्या सौंदर्यापेक्षा खेडेगावातल्या साध्या झोपड्यांचेच सौंदर्य आम्हाला अधिक आवडले. महाबळेश्वरच्या वेण्णालेकमध्ये आमच्यातील काहीजणांनी यथेच्छ बोटिंग केले. आईस्क्रीम, भेळ खाऊनच आम्ही त्यादिवशीचे दुपारचे जेवण आटोपले. बाजारामधून उगीचच रेंगाळत रेंगाळत फेरफटका मारला. संध्याकाळच्या महाबळेश्वर, एस. टी. ने., पुण्यास परत फिरलो. एस.टी.त बसल्यावर जाणवले की मोटारप्रवासाने निसर्गसौंदर्याचा आनंद मनसोक्त लुटता येणार नाही. त्याला पदभ्रमणच हवे.

नव्या वर्षाच्या सुरवातीलाच असा आनंद अनुभवायला मिळावा त्यामुळे वर्षभर या आठवणी मनात तरळत राहतील. शहरी धकाधकीत असे आगळे अनुभवच जीवन सुसह्य करतात.

इषारा

जे तोडलेले बंध तू , पाशात त्या गुंतू नको
जे सोडलेले स्थान तू , तेथे आता थांबू नको
जे बंद केले शिपले , आता पुन्हा उघडू नको
आलीस तू वाटेवरी, आता पुन्हा हरवू नको
जे सूर आता भगले , ते छेडण्या धावू नको
रंगीत धागे उसवले , तू गोफ हा गुंफू नको
तू विस्मृतीच्या सागरी , स्मृतीची सुधा ही बुडविली
रत्नाकरा त्या मंथुनी हालाहला प्राशू नको

★ **सुधीर ह. चिंचवडकर** द्वितीय वर्ष कला

छंद माझा वेगळा !

★ विवेक गजानन भालेराव.
तृतीय वर्ष – वाणिज्य

छंद म्हटलं की आपल्याकडे काही 'शेडयूल्स' च आहेत. शेडयूल 'अ' मध्ये बॅडमिंटन खेळणे, बिलियर्डस खेळणे, थंड हवेची ठिकाणे पहाणे, क्लब, मध्ये जाणे इ. छंद येतात. शेडयूल 'ब' मध्ये पोहणे-सायकलिंग करणे, गिर्यारोहण असले छंद येतात. तर शेड्यूल 'क' मध्ये येतात पोस्टाची तिकिटे जमवणे, वर्तमान पत्राची कात्रणे जमवणे, ग्रीटींग कार्डस् जमवणे असले चिकटवून घेतलेले छंद !

आता 'वेगळा' छंद म्हटलं की आले 'नॉनशेडयूल्ड छंद हे म्हणजे 'टाकाऊमधून टिकाऊ' 'घराची सजावट' पाककलेच्या नावाखाली इतरांच्या पोटावर अत्याचार असे थोडे उपद्रवी छंद. पण माझा छंद मात्र या शेड्यूल्ड आणि नॉन-शेड्यूल्ड छंदांना भेदून जाणारा आहे.

एखादा माणूस रागावलेला असताना तुम्ही मान खाली घालून ऐकून घेता का ? त्याला शांत करण्याचा प्रयत्न करता का ? तर मग तुम्हाला माझा छंद सुचायचा नाही. कारण इतरांना भडकवणे हा तर माझा छंद. निखारा फुलत जावा तसाच एखादा माणूस भडकत जातो आणि कळी उमलताना बघण्यात जी मजा येते तीच मजा माणूस भडकत असताना बघण्यात येते. (प्रयोग करून पाहा. 'अनुभव हीच खात्री') कोणी याला आसुरी आनंदही म्हणतील (पण पूर्वीच्या लोकांनी ऐकावे जनाचे करावे मनाचे' असे म्हणून ठेवून आपली मोठी सोय केलीय.) पण हा छंदही काही सोपा नाही बरं इतर छंदां प्रमाणेच या छंदालाही मेहनत करावी लागते, अभ्यास करावा लागतो, लोकांचा रोष पत्करावा लागतो. (हीसुद्धा मोठं बनण्याची पहिली पायरी कारण सगळयाच मोठया लोकांना समाजाचा रोष पत्करावा लागला असं मी ऐकून आहे.) या छंदासाठीची पूर्व तयारी म्हणजे लोकांचे स्वभावानुसार वर्गीकरण. हे वर्ग तीन. शीघ्रतापी, मंदतापी आणि अनुतापी. शीघ्रतापी लोक नवागतांसाठी चांगले. यांना थोडयाशर श्रमांनीही भरपूर तापवता येतं. परंतु एखादया पट्टीच्या मदचप्याला जसं बिअर म्हणजे पाणी वाटतं तसंच या छंदात एकदा मुरल्यावर शीघ्रतापी लोकांमध्ये पाणी नाही असं वाटायला लागतं आणि मंदतापी लोकांवर प्रयोग करावेसे वाटतात. हे प्रगतीचं लक्षण! यांना भडकवणं जरा कठीणच जातं पण जर चिकाटी सोडली नाही तर जरा जास्त वेळ खाऊन का होईना हे लोक चिडतात आणि आपला प्रयोग यशस्वी झाल्याचा खरा आनंद त्यावेळीच होतो. तिसरा वर्ग म्हणजे 'अनुतापी' लोकांचा हे लोक म्हणजे आपल्या छंदाचे शत्रूच. 'अनुतापी' म्हणजे आपल्याला त्रासदायक यांना भडकवण्याचा प्रयत्न म्हणजे पालथ्या घडयावर पाणी. यांना भडकवणे जवळ–जवळ अशक्यच कधी कधी तर उलटंही घडतं आपल्या छंदाचा आनंद आपल्याला मिळण्या ऐवजी त्यांनाच मिळतो. म्हणजे होतं काय की त्यांच्या आधी आपणच भडकतो. पण माझ्यासारखा वर्षानुवर्षे तपस्या करणारा माणूस यांचंही 'आव्हान' स्वीकारतो आणि भडकवतोही त्यावेळी होणार आनंद काय सांगावा ? त्याला उपमा द्यायची तर 'नरकीय' आनंदाचीच देता येईल.

या छंदातली दुसरी पायरी म्हणजे लोकांची कळ ओळखणे. एकदा एखादयाची कळ माहीत झाली की त्याला भडकवणं मुळीच कठीण जात नाही. एखादा त्याच्या पोषाखावरून बोलल्याने रागावतो, एखादयाला मित्राबद्दल बोलण्याने राग येतो, एखादयाला संघटनेबद्दल बोलल्याने राग येतो, तर एखादा देवाच्या अस्तित्वाबद्दल संशय घेतल्याने बिथरतो असा प्रत्येकाच कच्चा दुवा (weak point) शोधणे हा तर या छंदातला कौशल्याचा भाग. पण एक पथ्य मात्र पाळायचं. आपण स्वत: मुळीच भडकायचं नाही. उलट

आपण शांत राहून हसत राहिलो की निखाऱ्यावर फुंकर घातल्यासारखा समोरच्याचा राग फुलतो.

लहान मुलांना एकदा गोवर येऊन जावा असं म्हणतात. का, तर म्हणे शरीरातली उष्णता त्यामुळे बाहेर पडते. हे कितपत खरं ते माहीत नाही पण आपण दुसऱ्याला भडकवतो तेव्हा मात्र त्याच्या मनातली उष्णता निश्चितच बाहेर पडते. एखादा बॉम्ब निकामी करण्याचा सोपा आणि हमखास उपाय म्हणजे तो निरुपयोगी जागी फोडणे. या छंदातून मी लोकांच्या मनातल्या क्रोधाचे बॉम्ब निरुपयोगी जागी (म्हणजे माझ्या डोक्यावर) फोडून निकामी करत असतो. याचबरोबर आपला आसुरी आनंद मिळविण्याची संधीही या छंदाने आपल्याला मिळते. या छंदामुळे दोघांच्याही भावनांचा निचरा होतो.

आज आपला देश संक्रमणावस्थेतून जात आहे. (स्वातंत्र्यपूर्व काळातली ही टेप अजून खराब झालेली नाही !) अशावेळी छंदांची आपल्या समाजाला आत्यंतिक गरज आहे (आपल्या समाजाच्या इतर गरजा माहीत करून घेण्यासाठी भेटा-कोणताही राजकीय नेता) माझं तर असं मत आहे. की माझ्यासारखे छांदिष्ट लोक देशभर असते तर पंजाबसारखा प्रश्न निर्माणच झाला नसता.

आत्तापर्यंत माझ्या लेखाचा प्रपंच लक्षात आला नसेल तर तुमच्यासारखे 'बाळू' तुम्हीच (मंडळी रागावलात का? हो म्हणा, तेच तर माझे यश) अहो, मी उन्हाळ्याच्या सुटीत एक छंदवर्ग' काढतोय.

तापीदास छंदवर्ग' नाममात्र फी रु. ५ (दररोज) फक्त या वर्गाला सर्वांना सस्नेह निमंत्रण.

कळावे,

राग असावा ही विनंती

आपला,
ता. प. उसळे.

उपेक्षित

शकून अपशकुनांची गर्दी झाली होती
मनात सांजावताना
अग वेडे,
शहाजहाँसुद्धा आपल्या किल्ल्यातून
रोज बघत नसेल ताजमहालाकडे
इतका वेळ मी त्या समोरच्या रस्त्याकडे बघितलंय
कधी काळी त्या रस्त्यातनं,
तू फुलं तुडवत गेली होतीस
आज त्या फुलांचे ताडमाडाएवढे वृक्ष झालेत
एकच आनंद त्यांना .....
तु तुडवल्याचा
मी मात्र कोपऱ्यात वाढतोय
एखाद्या सुरुच्या झाडासारखा
' उपेक्षित '

★ जितेंद्र आफळे
प्रथम वर्ष वाणिज्य

तिची कथा

★ मनोरमा केंभावी
अकरावी – वाणिज्य.

तिनं कुठेतरी वाचलं होतं. मनात भावना आणि विचार उचंबळायला लागले की चांगलयापैकी लिहिता येते. तिच्या मते सगळे यशस्वी लेखक या मुळेच यशस्वी झाले आहेत. थोडक्यात, तिच्या मते यशस्वी लेखक व्हायला मनात भावना आणि विचार उचंबळायला पाहिजेत.

तसं पाहिलं तर तिच्यात काय कमी होतं ? तिला वाचनाची आवड होती, काहीतरी करायची इच्छा होती, भावना होत्या. बहुतेक सगळ्या लेखकांप्रमाणे ती पहाटे लवकर उठून किंवा रात्री जागून टेबलाशी विचार करायची. अंतराळात नजर लावून बसायची. पण हे सारं घरच्यांच्या नकळत. अदरवाईज तिच्या मम्मीने तिला स्ट्रिक्ट पनिशमेंट केली असती.

पण अलीकडे तिच्या या साऱ्या कार्यक्रमात खंड पडू लागला होता. ती बावरली होती, गोंधळली होती. मनाविरुद्ध मनात कुढत होती. १५ वर्षाच्या मुलीला शोभेल असं तिचं बोलणं हसणं बंद झालं होतं. तिला पूर्वीसारखं आचरटपणे बोलायचे होतं. मोठ्यांदा हसायचं होतं पण ते तिला जमत नव्हतं बोलायचा किंवा हसायचा तिचा प्रयत्न इतका केविलवाणा व्हायचा की ते तिचं तिलाच कळून ती अधिकच आकसायची.

तिच्या ममीच्या लक्षात सगळं आलं होतं. अलीकडे ती मुलीकडे निरीक्षणाच्या दृष्टीनेच पाहू लागली होती ती पूर्वीसारखंच आचरटपणाने वागते की नाही ? हसते की नाही ? वगैरे. मम्मी तिच्या नकळत तिचं निरीक्षण करायचा प्रयत्न करी, पण तिला ते कळे. मग तिची धडपड अधिकच केविलवाणी होई. ती आतल्या आत गुंतत होती. तिला कोणाचीच संगत सोबत नको होती. ती आता लवकर झोपे नि आळशीपणाने सावकाश उठे. मग तासन्तास विचार करायला तिच्याकडे वेळच उरत नसे. जेव्हा तिला वेळ मिळे तेव्हा ती नवीन काम उकरून काढी.

ती पंधरा वर्षाची होती. सर्वसामान्य मुलींच्या मनात येतात त्याप्रमाणे तिच्याहि मनात लग्न, संसार याबद्दल विचार यायला हरकत नव्हती पण तसं घडत नव्हतं. तिला यापेक्षा काहीतरी वेगळं हवं होतं आणि काय हवंय ते शोधण्याच्या भरात ती भरकटून गेली होती.

ती अशीच लोळत पडली होती. अलीकडे ती बराच वेळ मानेखाली उशी घेऊन लोळण्यात घालवी. अचानक तिचं लक्ष विचलित झालं. ओल्या मातीचा सुगंध तिच्या मनात शिरला. ती बाहेर गेली. तापलेल्या धरतीवर पाऊस कोसळत होता. त्याच्या भडिमाराखाली धरती सुखावल्यासारखी तिला वाटली. ती झपाट्याने घरात आली. पेन घेऊन लिहायला लागली. कागदावर कथा निर्माण होत होती. पाण्यात विरघळलेल्या ढेकळाप्रमाणे ती कणाकणाने कथेत विरघळत होती.

पुणे ते कन्याकुमारी

★ संजीव गोसावी
संजय प्रधान
श्रीनिवास याकुडी
तृतिय वर्ष वाणिज्य

सामान्यांपेक्षा काहीतरी वेगळे करावे असे माणसाला नेहमीच वाटत आले आहे. तसं पाहिलं तर सायकलिंग ही एक सामान्य आणि पुणेकरांच्या दैनंदिन गरजेतील एक गोष्ट. पण हे सायकलिंगसुद्धा कधी कधी थोडसं जगावेगळं ठरतं. तसाच 'पुणे ते कन्याकुमारी' सायकलप्रवास करून आम्ही थोडसं जगावेगळ करण्याचा प्रयत्न केला.

अर्थातच ह्या प्रवासा मागचा उद्देश हा निरनिराळे प्रदेश पहाणे, सांस्कृतिक आणि ऐतिहासिक, प्रेक्षणीय स्थळांना भेटी देणे असा होता. तरीसुद्धा हा उद्देश म्हणजे प्रवासाचे सर्वस्व नव्हते, तर या प्रवासामागचे उद्देश अनेकबिध होते. सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे आम्ही ज्या कालावधीमध्ये प्रवासाची योजना केली त्यामागची भावना अशी होती की सहा महिन्यात आमचे पदवीपर्यंतचे शिक्षण संपणार होते आणि त्यानंतर स्वावलंबी जीवनाची सुरवात करायची होती. बाहयजगातील अडचणींना तोंड देण्यासाठी आमच्यातील आत्मविश्वास वाढायला पाहिजे होता. त्यासाठी आम्हाला आमचे सायकलिंग, सायकलिंगचे अनुभव आम्हाला फार उपयोगी पडले आणि पुढील आयुष्यात उपयोगी पडतील असा मला विश्वास आहे.

दुसरं म्हणजे आमच्या दौऱ्याच्या माहितीमुळे इतर विद्यार्थ्यांना त्यातून प्रेरणा मिळेल असाही त्यामागचा हेतू होता. याबाबतीत आम्ही पूर्ण यशस्वी झालो आहोत. त्यातील काही विद्यार्थ्यांचे त्या दृष्टीने प्रयत्नही सुरु झाले आहेत. आम्ही सायकलिंगसाठी दक्षिण भारतच निवडला त्यालाही तशीच कारणं आहेत. उत्तरेच्या मानाने दक्षिण भारत जास्त सुरक्षित आहे. तसेच भारतीय संस्कृतीची जपणूक दक्षिण भारतानेच जास्त केली आहे. त्यामुळे आम्हाला त्याचे जास्त आकर्षण वाटले.

सायकलिंगमुळे आम्ही आमच्यामध्ये अनेक गुण विकसित करू शकलो. उदा. सायकलिंगला सुरवात करताना सकाळीच आम्ही पुढच्या मुक्कामाचे ठिकाण ठरविलेले असायचे अशा वेळी सहनशक्तीची कमाल मर्यादा गाठूनसुध्दा आमच्यातल्या कोणी साधी कुरकुरही केली नाही. तसेच तेथील लोकांच्या आवडीनिवडी, स्वभाव, अतिथ्यशीलता आम्ही ग्रहण केली. co-operation, co-ordination, group efforts असले शब्द केवळ इतके दिवस पुस्तकातच वाचले होते. पण ते प्रत्यक्षपणे आम्ही आमच्या दौऱ्यातच अनुभवले. त्याचे फायदे आम्ही घेऊ शकलो. आमच्या अफाट आणि अचाट ऐतिहासिक, भौगोलिक अज्ञानाची जाणीव आम्हाला पदोपदी होत होती. ते ज्ञान आम्ही आत्मसात करण्याचा प्रयत्न केला.

आम्हाला निरोपाच्या प्रसंगी श्री. वि. ना. देवधर यांनी उच्चारलेले शब्द आजही आम्हाला स्पष्ट आठवतात. "दिवाळीच्या सुट्टीत केवळ इतर मुलांप्रमाणे नुसत इकडे तिकडे न फिरता शैक्षणिक अभ्यास सोडून निसर्गाच्या अभ्यासाचा ह्व्यास धरणाऱ्या आणि देशाच्या दक्षिण टोकाला जाऊन महासागराप्रमाणे बनण्याची आकांक्षा असणाऱ्या विद्यार्थ्यांना माझे आशीर्वाद आहेत." तसेच आपले प्राचार्य श्री. गंभीर यांच्या आशीर्वादामुळेच आम्ही आमचे ध्येय पूर्ण केले.

Planning, decision making, foresight, judgement असले शब्द दातार सरांनी ३ ते ४ महिने ओरडूनसुध्दा आमच्या डोक्यावरून जात होते, तेच आम्ही आमच्या प्रवासात अनुभवाने सहज साध्य करू शकलो.

शरीराप्रमाणेच मनाला निरोगी ठेवायची सवय आम्ही ह्या प्रवासातच चांगल्या प्रकारे वृध्दिगत करू शकलो. रोज आणि मिनिटाला बदलते दृश्य बघण्याची सवय झाली होती आणि मनातही त्या वातावरणा–प्रमाणेच विचाराचे पडसाद यायचे. खरंच वातावरणाचा फार मोठा परिणाम आमच्या मनावर होत होता. पण त्यातूनही आम्ही आम्हाला पाहिजे तेच निर्णय घेत होतो.

सगळी ध्येयं जरी दिसायला गोंडस असली, सहज साध्य असली तरी ती ध्येयं प्रत्यक्ष पूर्ण करायला काय कष्ट असतात याचा अनुभव आम्ही प्रत्येक कि. मी. मागे घेत होतो. कष्टाला बुद्धीची आणि नशिबाची साथ मिळाली तरच ती साध्य होतात. हा अनुभव मात्र आम्हाला नवीन होता कारण इतके दिवस डोकं वापरण्यासाठी असतं हे माहीतच नव्हतं म्हणूनच हा लेख लिहिण्याचा उद्देश केवळ कंटाळवाणे प्रवासवर्णन लिहिणे असा नाही तर त्यामागची माहीत नसलेली पार्श्वभूमी आणि इतर अनुभव माझ्या (आमच्या) मित्र-मैत्रिणींना कळावे असा आहे. म्हणूनच आमचा प्रवास म्हणजे यात्रा, सहल नाहीतर दौरा होता. अर्थातच राजकीय दौरा नाही हं ! त्यामध्ये enjoyment होतीच पण काहीतरी चांगले शिकयची धडपड होती.

थोडयाशा साशंकतेने भीतीने प्रवासाला सुरवात केली पण १, २ दिवसात त्याची जागा आत्मविश्वास आणि जिद्दीने घेतली.

'काळजी घ्यावी पण काळजी करू नये' याचं अनुकरण आम्ही प्रत्येक गोष्टीत केलं. आमची सुर–वातच सांगलीतील गणपतीच्या देवळाने झाली. रोज ८०।१०० किमी प्रवास करण्याचे आम्ही ठरविल्यामुळे सांगलीला आम्ही दुसऱ्या दिवशी पोहचलो.

जी गोष्ट आम्हाला सुद्धा अवघड वाटत होती की रोज ८०।१०० कि. मी. प्रवास जमणार का ? पण नंतर नंतर असं व्हायला लागले. की आम्ही फार कमी प्रवास करतोय असं वाटत होतं

कर्नाटक राज्यामधील एक फार चांगली गोष्ट आमच्या मनात भरली ती म्हणजे त्या राज्यात सार्वजनिक बांधकाम विभाग अस्तित्वात आहे आणि तो कार्यक्षम आहे. त्यामुळेच आमची रहाण्याची सोय विद्यार्थी आणि सायकलस्वार या कारणाने स्वतंत्र अशा Inspection Bunglow मध्ये असायची मनाला आणि शरीराला योग्य काळ विश्रांती मिळाल्यानेच आमचा उत्साह, जिद्द दुसऱ्यादिवशी कायम असायची.

कर्नाटक राज्य आपल्या महाराष्ट्रापेक्षा फारच सरस वाटले. चेहऱ्यावर विकार दाखवणे ही सुद्धा उथळपट्टी समजणारा कानडी माणूस स्वभावाने फार गरीब आणि सरळ वाटला.

असेच आम्ही एका पाठोपाठ एक महत्वाची शहरे, ठिकाणे पाहिली. उदा. बदामी, हंपी, हॉस्पेट, चिगदुर्ग इ. सायकलिंगची खरी मजा वाटली ती बंगलोरनंत–रच्या प्रवासातच राष्ट्रीय महामार्गावर वर सायकलिंग म्हणजे फारच सुखद अनुभव होता. बेंगलोर म्हणजे आमच्या प्रवासाचा अर्धा टप्पा होता. या सर्व शहराची ऐतिहासिक आणि सांस्कृतिक शान पाहूनच त्या शहरात पुन्हा पुन्हा जाण्यासाठी मन ओढ घेते.

ज्या दिवशी आमचे ध्येय आमच्या दृष्टीसमोर होते त्या दिवशीचा आमचा उत्साह, आत्मविश्वास, निश्चय सर्व द्विगुणित झाले. म्हणूनच तेव्हा अगदी पहाटे उठून आम्ही सायकलिंगला सुरवात केली आणि सर्वात लवकर त्या दिवशीच सायकलिंग आम्ही संपवले, ते म्हणजे सुमारे १४५ (एकशे पंचेचाळीस) कि. मी. आमच्या दमलेल्या चेहऱ्यावर ध्येय गाठल्याचा आनंद दिसत होता. डोक्यावरचे सर्व ओझे क्षणात नाहीसे झाले.

त्याहूनही आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे, आम्ही त्या–दिवशी एवढे दमलेले असूनही ती रात्र आम्ही पहाटे पर्यंत दौऱ्यामधल्या चांगल्या वाईट आठवणीना उजाळा देत जागून काढली. तीन दिवस कन्याकुमारीला राहून आम्ही परतायची तयारी करायला सुरवात केली.

पंधरा वीस दिवस ज्या महाराष्ट्राला आणि आपल्या पुण्याला आम्ही तुलनेमध्ये कनिष्ठ ठरविले होते. त्याच पुण्याशिवाय चैन पडत नव्हते. घरच्या लोकांची मित्र मैत्रिणीची आठवण फारच तीव्रतेने येत होती या सर्वांच्या भेटीची आतुरता घेऊनच आम्ही रेल्वेचा परतीचा प्रवास सुरू केला. ★

पाई पाई

★ राजेंद्र क. लाळे
एम. कॉम भाग–२

सकाळचे सात वाजलेत. अजून धुक्याची दाट दुलई घराघरांना बिलगून राहिलीय हिवाळ्यातले असे दिवस फक्त अनुभवण्यासाठीच असावेत. रविराजाची सहस्त्रावधि किरणे विशाखेला साखरझोपेतून जागी करत आहेत. पण छे! उबदार पांघरुणातून बाहेर यायला नकोसे वाटतेय. खरं तर शहरातल्या काळ्या डांबरी रस्त्यांवर अन् कॉंक्रीटच्या जंगलात उत्साहाचं काही चिन्ह दिसतच नाही. कोपऱ्यात लक्ष जाते अन् नजरेस पडते 'ही.'

हिला माहिती आहे की, हिवाळ्यातले दिवस फक्त तिच्यासाठी राखून ठेवलेले असतात. जून ते डिसेंबर कुठेच जाता आले नाही म्हणून हिची सारखी भुणभूण मागे होतीच. 'आपण कोठेतरी जाऊ या का?' हिचा प्रश्न. आता खरं तर हिच्या स्वभावात असे विचारणे काही शोभतच नाही. पण हवी असलेली गोष्ट करून घेण्यासाठी कोणीतरी मार्ग सुचविलेला दिसतोय. मग मीही मोठ्या दिमाखात दोनदा 'नाही' म्हणून तिसऱ्यांदा 'हो' म्हणालो. कारण माहितीय? अशावेळेस पहिल्यांदा 'हो' म्हणूच नये. 'थ्रील' संपतं म्हणतात.

अखेर भिडूंशी वाटाघाटी करून ३१ डिसेंबर हा दिवस प्रयाणासाठी मुक्रर केला. ही म्हणजे आपले बुवा ठरलेलेच आहे. वर्षातले 'सर्वोत्कृष्ट कार्यक्रम' म्हणून दाखवले जाणारे टी. व्ही. वरचे रटाळ कार्यक्रम बघत बसण्यापेक्षा शेकोटीच्या उबेत आकाशातल्या चांदण्या मोजत, गळा भरून गात, पोट दुखेपर्यंत हसत वर्षांताची रात्र घालवायची, अशी भन्नाट सम जुळते म्हणतात ना! नववर्षाच्या स्वागताच्या निमित्ताने हजारो फूट दऱ्यात फटाक्यांची आतषबाजी करावी, दऱ्याखोऱ्याच्या कानाकोपऱ्यातून येणारे प्रतिध्वनी ऐकावेत, गरम-गरम कॉफीचे घुटके घेत वर्षान्ताचे ते अमृत क्षण कसे विरघळून जातात कळतच नाही.

मी ३१ डिसेंबर ला काय काय होईल या स्वप्नात मग्न ती मात्र बसलीय भिंतीशी टेकून, कशात तरी हरवून गेलीय. तिचा चेहरा मला काही स्पष्ट दिसत नाही. ती अशी बसून राहिली ना की मग काहीतरी चुकलंय असे वाटते. मग तिची समजूत काढावी अन् तिला बरोबर घेऊन चारपाच दिवस फिरून यावं मी तिच्यापाशी गेलो. पण तिच्या चेहऱ्यावरच्या फुललेल्या आनंदाने मी चकित झालो, त्यामुळे उत्साह तर वाढलाच.

आता सैन्याची वेगाने जमवाजमव करायला हवी होती. खलिते रवाना झाले. आमंत्रणे गेली. उत्तरेही आली, सामग्रीसह अखेर तुकडी तयार झाली. कधी नव्हे ते नियोजनाबरहुकूम प्रत्येकाची कसून तपासणी केली. मागच्या अनुभवावरून खूपच शहाणपणा शिकलो होतो पण जास्त सामान झाल्याबद्दल हिची थोडीशी कुरकूर ऐकायला लागली पण तरीसुद्धा थोड्यावेळाने ते विसरुन ती पुन्हा कल्पनांमध्ये रमून गेली. अखेर दि. ३१. १२. ८३ रोजी भल्या पहाटे ५. ३०. वा. म. रा. प. मं. च्या स्थानकावर साताऱ्यास जाणारी गाडी पकडली. बसायला ऐसपैस जागा पाहून 'ही' खूष. कात्रजचा घाट संपला. रविराज क्षितिजावरुन हलकेच पावले टाकत येत होता. त्याच्या सहस्त्र किरणांच्या स्पर्शामध्ये गुलाबी धुके विरघळून जात होते. गप्पांना रंग चढत होता. येणाऱ्या साहसी चार दिवसांची रुपरेषा ठरत होती 'नकोसे' वाटणारे अनाहूत सल्ले मांजराने पायात पुनः पुन्हा घोटाळावे तसे वाटत होते. पुन्हा पुन्हा 'हो' 'नाही' 'नको' 'असेल' अशात हास्याचे फुगे फुटत होते. माझ्या शेजारी 'ही' हट्ट धरून खिडकीपाशी बसलेली. मधे ड्रायव्हरने दिवा लावला तशी कंडक्टर नामक 'जबाबदार व्यक्तीने' अहो नीट बसा' असा सल्ला वजा दम दिला.

शेवटी सातारा बसस्थानकात बस शिरली. सकाळचे ९ वाजलेत. आम्ही उतरलो. उतरताना हात सोडला म्हणून हिचा पाय घसरला. पटकन सगळ्या वस्तू गोळा

करुन तिच्याबरोबर दिल्या. तेवढ्यात भिडू सांगत आला पुढची बस सुटायच्या तयारीत आहे. मग धावत-पळत बस गाठली. चक्रधराने त्याच्या पोटापर्यंत पोचणाऱ्या चक्रावर हात फिरवला अन् ती महामंडळाची बस बाहेर पडली.

बसचे भाग रस्त्यावर सांडत चाललेत की काय असा खडखडाट करीत ते धूड मातीच्या रस्त्यावरुन पळत होते. तेवढ्यात 'हि'च्याकडे पाहिले गर्दीत धक्का लागू नये म्हणून अंग चोरुन उभी होती. शेवटी एका 'देशी' देवदूताच्या कृपेने तिला जागा मिळाली. बरे झाले, नाहीतर अंग दुखतंय म्हणून ऐकायला लागले असते. ती बस बामणोली नावे गावापर्यंतच जाणार होती. वाटेत कासचा मोठ्ठा तलाव दिसला. डोंगरमाथ्यावर वसलेल्या या तलावाचे स्थान निवांत रमणीय असेच आहे. बसने डोंगर उतरायला सुरवात केली. अन् समोर दिसला शिवाजीनगर जलाशय, कोयनेवर कोयनानगर येथे बांधलेल्या धरणामुळे हा जलाशय येथे तयार झालेला आहे.

सूर्य आता बराच वर आला होता. थंडी हळूहळू कमी होत होती. 'हि'ला एका जागी थांबायला सांगून गावातून फेरफटका मारून व चौकशी करून आलो. सातारा जि. प. ची स्वयंचलित नौका वेळेप्रमाणे ४ वा. निघणार होती. परंतु आम्ही ६०–७० रुपये देत असू तर ते लगेच सोडायला तयार होते. पण ते आम्हाला नको होते. अखेर त्या गावातले 'दादा' (बामणोलीत त्यांना 'दादा' असेच म्हणतात) भेटले. भला माणूस, डोंगरदऱ्यात राहिलेला, तसा फाटकाच पण तीक्ष्ण, नजरेत जबरा, सावज हेरले की बंदुकीतील गोळी फक्त तिथेच थडकणार.

दादांना जंगलात शिकारीला जायचे होते म्हणून लाकडाच्या वाहतुकीची (खाजगी) नौका लवकरच येणार होती व दादांनी आम्हांला खिरंकडीचे पुढे सोडण्याचे आश्वासन दिले.

खिरकंडीच्या पुढे सदबाच्या झोपडीपाशी आम्ही पायउतार झालो. सदबा भेटेल म्हणून त्या भागातल्या त्याच्या एकुलत्या एक झोपडीकडे मोर्चा वळविला. परंतु सदबा भेटलाच नाही. काही झाले तरी ३१ डिसेंबरला रात्रीस दुर्गावर पोहोचायचे असा निर्धार पक्का होता. अखेर सदबाच्या भावाने दाखवलेल्या दिशेने आम्ही चालायला सुरुवात केली. बराच वेळ 'वाट' बरोबर होती पण नंतर कुणास ठाऊक कसली असावी अखेर जलाशयाच्या कडेकडेने आम्ही निघालो. अर्ध्या तासाने येणारे मारुतीचे देऊळ दोन तास चालल्यानंतर आले. मारुतीरायास सा. न. करुन लगेच निघालो.

आता किल्ल्याची चढण सुरु झाली होती. आजूबाजूला दाट झाडी. सदाहरित जंगलात या प्रदेशाचा समावेश होतो. उंचच उंच वृक्षांची आकाशाला भिडण्यासाठी चाललेली स्पर्धा पाहून आम्ही आश्चर्यात बुडून गेलो. जवळपास ५–१० मैलाच्या परिसरात मानवाची वस्ती असेल असे अजिबात वाटत नव्हते. एव्हाना दिवसभराच्या चालीने रविराजा श्रमला होता त्याचीं सागराच्या शय्येवर निद्राधीन होण्याची वेळ जवळ येत होती. त्याच्या शयनगृहात लावलेल्या अत्तराच्या दिव्यांचा पिवळसर प्रकाश सह्याद्रीची कणखर कांती उजळवीत होता.

आम्ही पावले झपाझप टाकत होतो. तेवढ्यात कारवीच्या झाडांमधे काहीतरी हलले. पाचोळ्यावर चालणारी पावले जागीच थबकली, अंगभर शहारे उमटून गेले. आमची नजर कारवीच्या फांद्यामधे घोटाळली दूरवर रानडुकराचे चित्काराचे अन् घुबडाच्या ओरडण्याचे आवाज त्या दरीत घुमत होते. कारवीच्या झुडपात काळ्या म्हशीसारखा मोठा प्राणी उभा होता. रानडुक्करच असावे. बरेच ऐकले होते जमीन नांगरावी तसे त्याचे सुळे शरीर फाडून टाकतात. वजन असते २०० पौंड वगैरे. झटकन निर्णय घेऊन मान फिरवून आम्ही चालायला लागलो अन् त्याचा पदरव कमी कमी होत संपला. आम्ही निःश्वास टाकले. 'हि' ने झटकन जमिनीवर बसकण मारली. दोन पाण्याचे थेंब जीवाला सुखवून गेले. पुन्हा दोन मिनिटांनी आमची बडबड सुरु झाली.

अखेर खूप उशीरा संध्याकाळी दुर्गावर म्हणजे व्याघ्रगडावर पोचलो. यालाच वासोटा असे म्हणतात. स्थानिक लोक 'ताईचा किल्ला' या इतिहासात अमर झालेल्या ताई तेलिणीच्या नावाने ओळखतात. दुर्गावर प्रवेशद्वारापासून डाव्या हाताने १५० फूट अंतरावर पाण्याचे मोठे टाके आहे. त्याचप्रमाणे १५०-२०० फुटावर उजव्या वाटेने शेवटी एक सुस्थितीतील महादेवाचे मंदिर आहे. दुर्गावर प्रचंड झाडी असून श्वापदांची वस्ती असावी

परंतु दाट जंगलामुळे काहीच दिसत नाही पश्चिमेकडे हजारो फूट खोल अशी दरी आहे. संध्याप्रकाशात दरीचे सौंदर्य उठूनच दिसते.

सगळयांच्याच पोटामध्ये कडकडून भूक लागली होती. स्वयंपाक सिद्धता केली तसेच मंदिराच्या व्हरांड्यात शयनगृह सज्ज झाले. फुललेल्या चांदण्याच्या सहवासात अन् शेकोटीच्या उबेत चविष्ट पदार्थांची भांडी रिकामी झाली.

रात्री बरोबर १२ वा. प्रचंड दऱ्याखोऱ्यामधे फटाक्याचे प्रतिध्वनी दीर्घकाळ ऐकू येत होते. शिवकालीन लढायांमधे कशाप्रकारे धुमश्चक्री चालत असेल याची कल्पना आली. एकमेकांना शुभेच्छा देऊन व प्रार्थना करून आम्ही आडवे झालो.

उगवणाऱ्या रविराजाच्या साक्षीने आम्ही डोळे उघडले, रात्रीची येथील स्वयंपाकाची भांडी अद्यापही तशीच होती. कोणी शांताबाई राधाबाई म्हणून येतील वाटप होणे शक्य नव्हते. ' हि ' ची सुद्धा छान सोय झाली. झोप मस्त लागली होती म्हणजे थोडेसे वारे लागले पण त्याबद्दल ती तक्रार करणार नव्हती.

सकाळी ९ वा. गड उतरायला सुरवात केली. अजून बराच पल्ला गाठायचा होता. नियोजित कार्यक्रमानुसार वासोटयाच्या उत्तरेस सह्याद्री रांगेवर वसलेल्या निसर्ग मंदिराकडे नागेश्वर गुहेकडे निघालो. वाट साथ देईलच अशी खात्री नव्हती. वरून पाहणी केली व रेषा मनात पक्की ठरवली. १५ व्या मिनिटाला एका प्रचंड शिलेवर नागेश्वर मंदिराकडे असे पुसटसे लिहिलेले सापडले. मग सल्लामसलत होऊन त्या वाटेवर पावले पडू लागली. समजा वाट चुकलीच असेल तर येताना त्रास होऊ नये म्हणून झाडांवर खुणा करत निघालो परंतु तसे घडणार नव्हते.

तीन तासांच्या चालीनंतर नागेश्वरांच्या त्या देव्हाऱ्यात पोचलो. दुरुन आकार अगदी मंदिरासारखा दिसतो. बांधलेला असावा असेच वाटते. चोखणेकरांच्या कृपेमुळे महादेवाला ' आश्रय ' मिळत होता एक सरकारी ' माणूस चौथरा बांधण्यात मग्न होता. कळसातून पडणारे जलकण बरोबर शिवलिंगावर पडत होते. महाशिवरात्रीस खूप मोठी यात्रा एवढया उंचीवरच्या देवालयात साजरी होते. इथे एक श्रद्धा आहे, विडयाच्या पानावर सुपारी ठेवून गाभाऱ्यात कुठेही ठेवा जर त्या सुपारीवर जलकण पडले तर पुत्रप्राप्ती होते व अन्यथा कन्यारत्न पदरी पडते.

येथूनच पश्चिमेला कोकणात उतरायला सुरवात होते. सुरवातीचा काही भाग कडयातून पायऱ्या काढून तयार केलेला आहे. हे सर्व 'सरकारी' माणुसकीचे प्रतीक आहे त्यामुळे आबालवृद्धांना नागेश्वराचा 'दर्शनमार्ग' सोपा झाला आहे.

उतरताना हिला दोन चार वेळा लागले. अगदी रडकुंडीला आली मग थोडासा प्रथमोपचार करुन पुन्हा निघालो. संध्याकाळी चोखणे जवळील सिंदेवाडी येथील प्राथमिक शाळेत वस्ती करायचे ठरवले. आम्ही तेथे राहतोय हे कळल्याबरोबर गावकरी आम्हांला भेटायला आले. मग पाणी व जळणाची व्यवस्था त्यांनी स्वीकारली. पुण्याशी असणाऱ्या नात्याची उजळणी झाली.

पश्चिमेच्या डोंगराआड रविराज निवला होता. घराघरातून चुलीचा निळसर धूर कौलांच्या फटीतून उंच उंच चालला होता. दिवसभर अतिश्रमाने थकलेली शरिरं काही तासापुरती 'नको वाटणारे' जीवन विसरणार होती. त्यातले काही पूर्वतयारीतच ' संपले ' होते. काल रात्रीच्या धाडसी अनुभवातून आम्ही पृथ्वीवर उतरलो. अगदी नील आर्मस्ट्रॉंगला असेच वाटले असावे. तट्ट्यांचा आडोसा लावून तयार केलेल्या त्या खोलीत मेणबत्तीचा मंद प्रकाश भरुन राहिला होता. चुलीवरच्या भांडयात रस्सा रटरटत होता. त्याशेजारी तापलेल्या तव्यावर भाजत असलेल्या पोळीचा खमंग वास दरवळत होता.

माझे लक्ष भिंतीकडे गेले ' ही ' शांत बसली होती पाय पसरून. तिच्या शांत, समाधानी चेहऱ्यावर सोनेरी रंगाचा साज चढला होता. पुन: पुन्हा 'ती' तशीच दिसावी म्हणून मी नेहमीच फिरायला बाहेर पडणार होतो. एकदम भिडूने आरोळी ठोकली. मी दचकलो. अन् मी तिच्यातून बाहेर पडलो.

रात्रीच्या खमंग अन् चविष्ट जेवणाचा अंमल अजून डोळयावर होता. आता पुढच्या रसाळगड कडे वाटचाल सुरू झाली.

"नमस्कार बाबा, रसाळगडाला, जायला वाट कुठली?" "अवो त्यो रसाळगड तिकड कोल्हापूरपाशी हाय हिकडं काय बी नाय " आम्ही दचकलो. म्हणजे ही लोकं खोटी की, नकाशा खोटा ? अखेर एका गावाचे नाव

घेऊन आम्ही त्या दिशेने निघालो. मधली डोंगराची रांग वारस खिंडीतून ओलांडून आम्ही खोपीत आलो. एका ग्रामस्थाशी गप्पा मारताना तो म्हणाला 'तुम्हाला हॅबीट नाही ब्रीज क्रॉस करुन पुढे गेलात की वाट लागते.' असा सल्ला दिला. त्या बाजूला किल्ल्यासारखे अवशेष दिसत होते. पण तो रसाळ नक्कीच नव्हता अखेर तो वेगळाच किल्ला 'त्या गावचा' होता असे कळले. शोधांती तो मेहमानगड असावा असे निश्चित झाले.

मग तेथून शिरगाववरून कुंभाड या गावामध्ये मुक्काम केला. सकाळी उठलो तो आजूबाजूला पाच–पंचवीस पोरं घोळका करून उभी होती. गावातला एक बुजुर्ग संजयला म्हणाला 'लॅटरिन' झालं या ? संजयला समजलेच नाही. काय ? काय म्हणताय ? तो 'लॅट्रीन लॅट्रीन' म्हणजे ? संजयचा पुन्हा प्रश्न.

प्यांटवालं दिसलं की विंग्रजी बोलावं असा आशिर्वाद कोणीतरी दिला असावा. गावातील एका तरुणास घेऊन आम्ही वीजघराकडे निघालो. दोन तासांनी वीजघर आले त्यातील ओढ्याच्या काठावर सींगबर्ड खंड्या तसेच इतर बरेच पक्षी दिसले. काळ्या कातळातून नाजूक स्वर गुंफीत तो निर्झर वहात होता. अतिशय सुखद चित्र होते. पण नाईलाज झाला त्या गुंजारवाची साथ फार काळ घेणे शक्य नव्हते.

मधली बिवल खिंड ओलांडून आम्ही हुमरी गावात आलो. गावकऱ्यांचे एकमेकांतील 'प्रेमाचे' प्रतीक तसेच आम्हावरील 'प्रेम' पहायला मिळाले. तीन मार्ग सुचविले. शेवटी आपला मध्यम मार्ग धरून रसाळची वाट चालू लागलो, बऱ्याच वेळानंतर वाट हात सोडून नेहमीसारखी निघून गेली अन् एका कातळाखाली अडचणीत पोचण्याचे नशिबी आले. अखेर प्रस्तरारोहणाचा प्रयोग करून रसाळच्या मागील भागातील खिंडीत पोचलो. तेथून डाव्या अंगावर लांब देवीचे देऊळ आहे. जवळपास पाण्याचे दोन तलाव आहेत. त्यामागे एक सुस्थितीतील बुरुज इतिहासाची कास धरुन उभा आहे. रहस्यकथांमध्ये शोभेल अशा त्या मंदिरात रात्र घालवायची होती. आकाश दर्शनाचा आनंद लुटताना आमच्या भिडूने आनंदने बरीच शास्त्रीय माहिती सांगितली मधेच येणारे अनाहूत आवाज 'चरणाऱ्या म्हशींचे' होते असे शोधल्यानंतर सापडले.

दोन दिवसांच्या खडतर कंटाळवाण्या चालीनंतर आम्ही रसाळवर पोचलो होतो. आता एकाच रांगेतले किल्ले म्हणजे रसाळगड, सुमारगड व महिपतगड पाहून पुढे देशावर यायचे नक्की झाले.

सकाळी १०. वा रसाळगड सोडून सुमारगडाकडे निघालो. पुन्हा पुन्हा वाट चुकत होती मधूनच योग्य वाट सापडत होती. आत्मविश्वासच गमावल्यासारखे झाले. या दिवसातही कोकणातील ऊन फार कडक असते. दुपारी ४ वा. सुमारच्या पायथ्याशी पोचलो. किल्ला फारच ताशीव दगडाप्रमाणे आहे. (रसाळगडची उंची फार नाही पण त्यावरील बुरुजांचे अवशेष अजूनही सुस्थितीत आहेत. तसेच येथील वाटेवरील छोट्याशा देवळात मारुतीला भरदार मिशा असलेली मूर्ती पहावयास मिळाली.) सुमारगडावर अवशेष फारसे नाहीतच कारण किल्ल्याच्या संरक्षणासाठी नैसर्गिकच व्यवस्था अधिक चोख आहे. याची उंची बरीच आहे. शिवाय वाटही सरळ नाही.

पुन्हा खिंडीमधे खाली येऊन महिपतगडाकडे वाटचाल सुरु केली. एव्हाना सूर्य मावळतीस पोचला होता संधिप्रकाशामधे ती दरी बुडून गेली होती. दरीच्या पायथ्याशी खळाळत्या ओढ्याच्या काठावर मुक्काम करण्याचे ठरले. 'ही' सुद्धा आता येथेच रहायचे म्हणून अस्ताव्यस्त पसरली होती. त्या एकाकी दरीमधे रात्रभर राहण्यासाठी खूप धैर्य गोळा केले होते. तेवढ्यात वरच्या मेटावरून अखेर 'भाबो' तेथील धनगर. (वय वर्षे ११–१२) आम्हाला शोधायला आला. व आम्ही त्याच्या झोपडीपाशी रात्र काढावी म्हणून सांगितले. अखेर सर्वांची अनुमती घेऊन आम्ही मेटावर जायला निघालो. 'ही' हिरमुसली. त्याठिकाणी रात्र काढणे खरोखरच 'थ्रिल' होते. आता इतके चालल्लो बस झाले. पण अखेर हिला तयार केले.

सकाळी लवकरच उठलो. महिपतगड बघण्यासाठी निघालो· सरळगडाच्या पायवाटेवरुन अर्धा तास जोरात चालत राहिलो. तरीसुद्धा त्या विस्तीर्ण पठारावर दाट झाडीशिवाय दुसरे काहीही दिसत नव्हते. अनेक वाडयांचे तसेच जुन्या बाजारपेठेचे अवशेष काहीशा चांगल्या स्थितीत सापडले. परंतु देवीचे मंदिर सापडेना शेवटी गवत कापायला येणाऱ्या बायकांनी आम्हांस वाट दाखवली. तीन टेकड्यांच्या मधल्या

खोलगट भागामध्ये मंदिर आहे. तसेच समोर पाण्याची विहीर आहे. लगेच आम्ही फिरलो. मागे ' ही ' बरोबर नव्हती.

सकाळी ११ वा. आम्ही 'भांबो' ला पुन्हा येऊ' असे आश्वासन दिले व त्याचा निरोप घेतला. भांबोने वाघ पाहिला होता असं तो म्हणाला होता.

दुपारी ३ वा. आम्ही कळमणी या गावात पोहचलो त्याअगोदर आम्ही जगबुडी नदी पार करत असताना मजेशीर अनुभव आला पलिकडच्या तीरावर स्त्रिया व मुले आपापल्या कामात मग्न होती. आम्हास पाहिल्यावर त्या तेथून पळून गेल्या. आम्हास आश्चर्य वाटले आजपर्यंत असे झाले नव्हते. येणाऱ्या कोणत्याही आपत्तीला सह्याद्री एवढ्या धैर्याने तोंड द्यायची परंपरा येथे दिसली नाही.

तेथील नवीनच बांधलेल्या देवळात मुक्काम केला. रात्रीचे ८ वा. दोन माणसे हातात रायफल घेऊन बाहेर आली. आम्ही हादरलो. तेव्हा समजले ते शिकारी आहेत. अन् कालच्या रात्री वाघाने रेडा मारुन अर्धा खाल्ला आहे म्हणून हे शिकारी त्या जागेवर सापळा लावून येईल म्हणून जागे राहिले. पण छे! वाघ फिरकलाच नाही. अखेर ५वा. शिकारी परत आले अखेर मेलेला का होईना पिंजऱ्याबाहेरचा वाघ पहायचे नशिबी नव्हते.

सकाळचे सहा वाजले होते. कोंबडे आरवून थकले असावे. संपूर्ण दरी धुक्यात लपली होती. माणसांची वर्दळ हळूहळू सुरु होत होती. महामंडळाचे धूड खर्रर्र खर्रर्र करीत उभे होते. अंगभर जाड पांघरुण घेऊन माणसे मोटारीत शिरत होती. आम्ही गर्दीत शिरलो. आमच्या घरट्याकडे येण्यासाठी. एक उंच भरारी मारुन थकलो होतो. अन् 'हि' चं सारखं चाललं होतं "आपण परत केव्हा यायचे इथे ?" कुणास ठाऊक प्रश्नाचं उत्तर. पण त्यावेळेस तरी तिला 'हो' म्हटलंय. बघू जमेल का ? शहरातल्या चक्रातून बाहेर पडणे. नाहीच जमले तरी नक्कीच असतील त्या आठवणी पाहात राहू दिवास्वप्न पुन्हा इकडे येण्याचे. ★

मानव

मी आहे एक मानव
ह्याच निसर्गाचा एक घटक
ह्याच मातीचा एक भाग
मी आहे मानव
मेंदीच्या पानावर रेंगाळते माझे बालपण
फुलांच्या हसण्याने मोहरते माझे तारुण्य
पर्वा नाही मला काट्यांच्या काटेरीपणाची
पण जाणीव असतेच मला वृक्षाच्या सावलीची
मी आहे मानव
सागराच्या अथांगतेशी तुलना होते माझ्या बुध्दीची
चंद्रापेक्षाही उंच जाते भरारी माझ्या कल्पनेची
राज्य करीन मी कदाचित परग्रहांवरही
पण आयुष्याची नौका थांबवावी लागते कुठेतरी
मी आहे मानव
माझ्यातल्या मानवी मनाला खंत वाटते नेहमी
निर्माल्य झालेल्या फुलाला उमलता येईल का कधी?
कायम राहिल का मेंदीच्या लाल रंगाची लाली ?
ऋतुचक्र थांबेल का क्षणभरच माझ्यासाठी ?
मलाच पुन्हा जन्म घेता येईल का मी म्हणूनी.

माधुरी दाते प्रथम वर्ष – वाणिज्य

निर्मळ आनंद

★ नीलिमा आगाशे
प्रथम वर्ष – साहित्य

आपण सर्वजण स्वतःच्या आनंदासाठी नेहमीच कार्यरत असतो. सुख–समाधानाच्या सदैव मागे असतो. त्यासाठी अनेक मार्ग निवडतो. परंतु त्यातून दुसऱ्याला आनंद प्राप्त होतोच असे नाही. पण काही मार्ग असे सुध्दा असतात की त्यांची आनंदप्राप्ती प्रथम इतरांना होते व नंतर स्वतःला. त्यातून प्राप्त होणारा आनंद निर्मळ असतो. अशा प्रकारच्या निर्मळ आनंदाचा मला नुकताच अनुभव आलेला आहे. हृया निर्मळ आनंदाचा उपभोग तुम्ही पण घ्यावा. कारण आपल्याला एखादा निर्मळ आनंद देणारा अनुभव आला की तो अनुभव इतरांना सुध्दा यावा.

तुम्ही म्हणाल हा अनुभव कोठे मिळाला ? रा. से. योजनेची काय भानगड आहे ? रा. से. योजना या योजनेद्वारे शिबीरे आयोजित केली जातात. या शिबीरांचा अनुभव तरुण वर्गाने घ्यावा असे अनुभव घेणाऱ्या तरुणांचे म्हणणे आहे कारण तरुण वर्ग जरा जास्तच उत्साही असतो. अशा हृया उत्साही तरुण वर्गासाठी हा एक उपक्रम आहे. या उपक्रमाद्वारे आपल्याला प्रशिक्षण तर मिळतेच, शिवाय समाजसेवाही साधते त्याद्वारे मिळणाऱ्या अनुभवांमुळे ज्ञानप्राप्तीसुध्दा होते. मला तर वाटते की दगडविटांच्या चार भिंतीत मिळणारे ज्ञान हे केवळ पुस्तकी ज्ञान असते, परंतु हे ज्ञान अनुभवातून मिळाल्याने जास्त खरे व सखोल असते.

या योजनेद्वारे घेतल्या जाणाऱ्या शिबीराला गेल्यावर सहलीचा आनंद मिळतोच, शिवाय समाज सेवेसाठी मार्गदर्शन लाभते. वास्तव जीवन आपण चित्रपटांत पाहतो, पुस्तकात वाचतो, त्यातून आनंद प्राप्त होतो परंतु अनुभवातून मिळणारा आनंद कितीतरी निराळाच असतो. अशा हृया निर्मळ आनंद प्राप्तीचे एक आणि एकच माध्यम आहे आणि ते म्हणजे समाजसेवा. या योजनेत सहभागी झालेल्या आपल्या महाविद्यालयातील विद्यार्थी–विद्यार्थीनींचे शिबीर नुकतेच खानापूर येथे झाले. त्या गावागांवातून जनजागृती करणे, सार्वजनिक व खाजगी स्वच्छतेसाठी सोयी उपलब्ध करून देणे परिसरांतील सात गावांना आरोग्य विषयक माहिती देणे, गोबर गॅस, कुटुंब नियोजन इ. कल्पना समजावून देणे असे कितीतरी कार्यक्रम या शिबीरातून दिले गेले. तेथील खेडूत इतके अज्ञानी होते की ते पाहिल्यावर असे वाटले की जनजागृती ही केलीच पाहिजे. भारत हा खेड्यांचा देश आहे. खेडूत हे उद्याच्या भारताचे नागरिक असल्याने वैचारिक, शारिरीक व मानसिक दृष्टिने त्यांच्यात सुधारणा व्हायला हवी. त्या करिता आम्ही पथनाट्ये केली. त्या पथनाट्याद्वारे त्यांच्यातील अंधश्रध्दे विषयीचे अज्ञान दूर करण्याचा प्रयत्न केला.

ते लोक आतिथ्यशील आहेत. हे खरे आहे. परंतु ते आमच्यासारख्या अतिथींच्या आतिथ्याला खूपच सरावलेले आहेत हे पण कळले. कारण तेथे बऱ्याच योजना राबविल्या जातात. या योजनांसाठी ते लोक सरावलेले आहेत. त्यांना कार्यकर्त्यांकडून नुसतीच आश्वासने मिळतात. त्यांच्यासाठी प्रत्यक्ष कार्य साकार होत नाही प्राथमिक स्वरूपाची कामे तेवढी होतात. उदा. माहिती गोळा करून घेणे. इतर ज्या अर्धवट कार्यवाही झालेल्या योजना आहेत त्यांच्यावरील या लोकांचा विश्वास उडत चाललेला आहे. ते लोक या गोष्टीसाठी सरावलेले आहेत. त्याचबरोबर चिडलेले व उदासिन पण दिसून येतात.

विसाव्या शतकाच्या उत्तरार्धांत अशा तऱ्हेचे अज्ञान समाजात पाहिल्यावर खरोखरच खेद होतो. अज्ञान निर्मुलन करणे ही भारतासारख्या खेड्यांच्या देशात देखिल केवढे मोठे कार्य आहे. ते कार्य करणाऱ्यांना या देशात भरपूर वाव आहे. अंधश्रध्देची ही मुळे पार मुळापासून उखडून टाकण्यासाठी कित्येक वर्षे योजना राबवावी लागेल. त्यांची ही अंधश्रध्दा औषधोपचार, स्वच्छतेविषयीच्या कल्पना, आधुनिक सुधारणांबाबत आहे.

या राष्ट्रीय सेवा योजनेत तरुण वर्गाला खूपच वाव आहे. आमच्यासारख्या तरुण वर्गाने जर काही केले तर देश निश्चितपणे सुधारु शकेल. पुढाऱ्यांपेक्षा तरुण वर्गाने जर हे काम केले तर ते अगदी व्यवस्थित पार पडू शकेल कारण पुढारी फक्त निवडून येण्यासाठी मतांच्या पाठीमागे असतात. म्हणून ते अशा योजना राबविण्याची आश्वासने देतात. परंतु आमच्यासारख्या तरुण वर्गाला तशी इच्छा नसल्याने त्यांनी हे काम केल्यास भारताचा अधिकाधिक विकास होईल. म्हणून विकासाच्या सफलतेबद्दल आशा ठेवायला काहीच हरकत नाही. ★

येरे येरे पावसा

★ माधुरी दाते
प्रथम वर्ष वाणिज्य

पावसाला पुन्हा सुरवात झाली होती. खरे म्हणजे असा पाऊस पडायला लागला की मला उगीचच भिती वाटायला लागते. आयुष्यातल्या प्रत्येक चढ उताराच्या वेळी बाहेर पाऊस पडत होता. आयुष्यातल्या अनेक सुखदु:खांच्या वेळी पावसाने मला साथ दिली.

आज निमाला जाऊन पूर्ण १० वर्षे झाली. ती गेली तेंव्हाही असाच मुसळधार पाऊस पडत होता. तिची माझी पहिली ओळख झाली तेंव्हाही असाच पाऊस पडत होता.

पण आजच ह्या साऱ्या आठवणी का येताहेत, तशा दर वर्षीच पावसाळ्यांत त्या येतात. पण आज मला काहीतरी वेगळे वाटतेय. आज माझ्या आठवणींवर माझा ताबाच राहिला नाहिये. माझ्या अंगावर रोमांच उभे राहिलेत, पण ते मुसळधार पडणाऱ्या पावसामुळे वाजणाऱ्या थंडीने नसून निमाच्या आणि माझ्या पहिल्या भेटीच्या आठवणीने उभे राहिलेले आहेत.

त्या दिवशी मी घरातच होतो. दुपारी एकचा सुमार असावा, बाहेर पाऊस सकाळ पासूनच कोसळत होता. छानपैकी जेवण करुन मी जाड जाड पांघरुण घेऊन झोपण्याच्या विचारात होतो. पावसाचा वेग प्रत्येक वेळी वाढतच गेला. आणि आतातर खूपच जोरात पाऊस पडायला लागला. माझं घर तसे गावापासून दूर होतं. तरीहि रहदारी, वहातूक चांगलीच थांबल्याचे जाणवत होते. वारा जोरात सुटला होता. विजा कडकडत होत्या. विजेच्या वेगाने जाण्याचा वारा प्रयत्न करत असावा. दरवाजा अचानक जोरात उघडला गेला आणि फवारा मारल्यासारखे पाणी आत आले. मी दरवाजा लावण्यासाठी दरवाज्याकडे धावलो. दरवाजा मला लावता येत नव्हता. वाऱ्याच्या जोरच भयानक होता. दरवाजा लावताना अचानक मी बाहेर डोकावलो. एक तरुण मुलगी अंग चोरून, भिंतीला टेकून पाठमोरी उभी होती. ती पावसाने नखशिखांत चिंब भिजली होती. तिच्या पाठमोऱ्या आकृतीकडे मी तसाच बघत राहिलो. एकटक. मला अचानक थंडी वाजायला लागली आणि मीहि पूर्ण भिजलोय याची जाणीव झाली. मी आत येऊन कपडे बदलले. पाऊस थांबण्याची चिन्ह दिसेनात. शेवटी न रहावून मीच त्या मुलीला आत बोलावले. प्रथम ती संकोचली, पण नंतर आली.

पावसाचा वेग पुन्हा वाढायला लागला. त्या तरुणीची अस्वस्थता वाढत होती. मी जास्त काय करु शकत होतो. ? चहा तर केंव्हाच पिऊन झाला होता. शेवटी ती जायला निघाली. अर्धातास तिने कसाबसा काढला. माझ्या मनात विचार आला एवढ्या पावसात ती एकटी गावात कशी जाणार ? आणि मग मीच तिला गाडी काढून पोचवले. त्यानंतर बरेच वेळा आमच्या भेटी झाल्या आणि मी निमाला मागणी घातली. लग्न झाले तेंव्हाही पाऊस पडतच होता. पण एखादीच पावसाची सर यायची आणि झाडे, पाने, फुले, ताजी, टवटवीत करुन जायची. मऊ मातीच्या सुगंधात फुले हसायची, उमलायची.

आमची संसारवेलही अशीच उमलू पहात होती. पण पण ह्या दैवाला, ह्या निसर्गाला ते पहावत नव्हतं आमच्या पहिल्या बाळाचा जन्म झाला तेंव्हाही पावसाची लक्षणे होती, पण पावसाने हुलकावण्या दिल्या,

चक्री वादळासारखा वारा नुसता गोलगोल फिरत होता. मळभ यायचे आणि जायचे ते भयानक उग्र रुप मी त्यावेळी पाहिले. एकीकडे मी निमाला धीर देत होतो.

त्याच दिवशी आमचे बाळ जन्माला आले पण ते मेलेलंच. पाऊस आतापर्यंत पडला नव्हता पण त्या मुठभर शरिराच्या कणभर जीवाला अग्नि देताना मात्र त्यालाहि रहावले नाही. कोसळायला सुरवात केली त्याने. पुन्हा पाऊस आलाच नाही. दुष्काळ पडला सगळीकडे. आता फक्त मी आणि निमाच उरलो होतो एकमेकांना. पावसाची साथ नसल्याची जाणीव त्यावेळी मला झाली. प्रकर्षाने झाली.

आणि पुन्हा एकदा आमच्या आयुष्यात वसंत ऋतू आला, चकाकणारे दंव बिंदू, हिरवी गार पाने, हसणारी फुले, फळांच्या ओझ्यांनी वाकलेली झाडे, पुन्हा एकदा आमच्या आयुष्यात आली. आमच्या संसार वेलीला पुन्हा एकदा कळी आली. नाजुक, गुलाबी, हसरी. तिच्या धावण्याने बोबडया बोलांनी घर निनादून गेले. पहिले गाणे ती शिकली.

येरे येरे पावसा

तुला देतो पैसा

तिचे आवडते गाणे. पण तिला कुठे माहित होते की हे पावसाचे गाणे म्हणण्याच्या वेळीच आपल्याला इथून दूर जायचेच. खूप खूप दूर तो पाऊस पाडणाऱ्या त्या देवबाप्पाकडे. होय, ती कळीहि ह्या दैवाने आमच्या संसारवेलीवरुन खुडली. अजून पानाचे छत्र बाजूला सारुन तिने सूर्याची कोवळी किरणेसुद्धा पाहिली नव्हती. तिच्या कानी भुंग्यांच्या मधूर संगीताचे सूर-सुद्धा आले नव्हते. अजून अजून तिच्या पाकळ्यांचे रंगसुद्धा गडद झाले नव्हते, त्या कळीला ह्या पावसाने नेले. त्यावेळचा तो भयंकर गारांचा पाऊस, गारा वेचण्याचा हट्ट केला तिने आणि गारा वेचता वेचता अंगावर वीज पडून मरण पावली ती ह्याच पावसात.

ह्या पावसात अनेक चांगल्या वाईट गोष्टी घडल्या. चांगल्या कुठल्या ? वाईटच सगळ्या.

लोक म्हणतात पाऊस खूप खूप चांगला असतो. माणसाला तो जीवदान देतो. धान्याच्या एका दाण्याचे तो हजारो दाणे करतो. त्यामुळे अन्नांची भूक भागते, पण मनाची भूक ? मनाला भूक असते प्रेमाची, बंधनाची. ह्या पावसानेच माझे आणि निमाचे बंधन तोडले. निमा गेली मला सोडून गेली, कायमची.

निमा गेली तेव्हा पाऊस होता. मेघगर्जनेसह पाऊस पडला. ढगांचा उगाचच गडगडाट व्हायचा, निमा मनोमन घाबरायची, पण घाबरुन डोळे घट्ट मिटून घेण्या पलिकडे ती काहीच करु शकायची नाही. तिचे शरीर बधीर झाले होते. ती गेली. माझा आक्रोश त्या ढगांच्या गडगडाटांत विरुन गेला.

पण आज अजून पाऊस का थांबत नाही. बापरे ! रस्त्यावरुन पाण्याचे पाटच्या पाट वहात आहेत. वाऱ्यामुळे झोपडयांची छपरं उडून गेली आहेत. लोक आसरा शोधत आहेत. गाव सोडून सुरक्षित जागी जाण्याचा इशारा लोकांना दिला जात आहे. पूर येण्याचा संभव आहे.

का ? का ? असा छळतोस ? मी काय केले होते तुझे म्हणून तू दरवेळी माझा असा पाठलाग केलास ? का त्या कोवळया जिवांना मारलेस ? का त्यांना जीवदान दिले नाहीस ? का माझ्या निमाला नेलेस ? मी मी फार वाईट आहे असे वाटले का तुला ? अरे मग त्याची सजा तू त्या निश्पाप जिवांना का दिलीस ? मी मी दुर्बल आहे असे वाटले का तुला ? अरे मनात आणले तर मी सुद्धा सूड घेईन, भयंकर सूड.

पण –– पण –– हे बोबडे बोल कुठून ऐकू येताहेत

ये ऽ रे ऽ ये ऽ रे ऽ पावसा ऽ

तुला ऽ देतो ऽ पैसा ऽ

हो हो तिचेच त्या माझ्या मुक्या कळीचेच हे बोल. कुठे आहेस तू ? ये ना माज्या जवळ ये –– अग अशी घाबरतेस का ? अग मी मी तुझा बाप आहे. वेडी कुठली अग त्या पावसाला घाबरतेस ? मी असताना. अग अशी पळू नकोस, अग –– अग –– गच्चीतून वाकतेस काय ? तोल जाऊन पडशील ना ?

बापरे ! हा कसला आवाज, माझी ही कळी पडली गच्चीवरुन खाली, हो त्याचाच तो आवाज, रडू नकोस हं बाळ, मी आलोच. लवकर येतो हं. अग जिना उतरुन खाली नाही येत, मी अश्शीच उडी मारुन तुझ्याकडे येतो, खूप खूप लवकर. मला आता रहावत नाही. पितृसुखासाठी मी हपापलो आहे. हा बघ मी आलोच. एक दोन ऽ साडे ऽ माडे ऽ तीन्.

सर्व्हे

★ संजय यशवंत गायकवाड
द्वितीय वर्ष कला

'सर्व्हे' नाव वाचल्यावरच वाचक जांभई आणि तिही अगदी मोठ्याने देतील. अर्थात आम्हीसुध्दा द्यायचोच कारण असा शब्दच मुळात जबरदस्त व सामाजिक कंटाळवाणा वाटतो. जो कोणी लिहिणारा असतो तो स्वतःचे काही चांगले, काही दर्दभरे अनुभव लिहून लोकांच्या डोक्याला ताण तर देतोच पण उपदेशाचे डोस म्हटल्यावर मग संपलंच....

तसा मी आपणास उपदेशाचे डोस पाजून कोणी संत, महंत इत्यादी इत्यादी असल्याचा आव आणून बोअर करणार नाही. काय आहे इथे उपदेशाचे डोस पाजणे म्हणजे शंकराच्या जटेतून गंगेची कारंजी उंच उडावी आणि परत त्याच्याच डोक्यावर आदळावी अशी परिस्थिती निर्माण होईल.

जाऊ द्या, तर आपण मुख्य विषयाकडे वळू. वळू म्हणजे आपल्या भाषेत 'साईड' घेऊ.

सर्व्हे हा काय प्रकार असतो ते आम्हांला डिसेंबर १ ते १० पर्यंत झालेल्या खानापूर कँपमध्ये कळले. तशी खानापूरला माझी दुसरी खेप. या अगोदर ऑगस्ट १६, १७, १८ तारखेला इथेच कँप झाला होता. पण तो पश्चिम महाराष्ट्र विदर्भ आणि मराठवाड्या पुरता मर्यादित होता. पण त्या अगोदर म्हणजे १४ व १५ ऑगस्ट रोजी पुण्यात या दशकातील सर्वात जबरदस्त किंवा मॉडर्न मुलींच्या भाषेत 'अय्या हाऊ डेडली' पाऊस झाला होता त्यामुळे तिनही दिवस आम्ही 'आतच' होतो असो.

आता या शिबीर परिसराकडे वळू या. खानापूरच्या पुढे साधारण दीड मैलावर मांडवी स्टॉपजवळ स्नेहसेवा शिबीर परिसर आहे. तिथे एक मध्यम आकाराचा साधारण सत्तर ते अँशी विद्यार्थी मावतील असा चौरसाकृती हॉल आणि त्यालाच लागून स्वयंपाक खोली आहे त्यालाच किचन रुम म्हटल्यावर कसं मोठ्ठं ऽऽ झाल्यासारखं वाटते नाही? त्या हॉलच्या समोर नऊ तंबू बांधण्यासाठी नऊ ओटे आहेत. हॉलच्या मागच्या बाजूला साधारणतः २०० ते २५० मिटर रुंद असलेली मुठा नदी. (अर्थातच पावसाळ्यात आणि हिवाळ्यात) समोरच्या बाजूला तानाजीचा कडा दिसणारा सिंहगड आणि त्याच बाजूला तोंड करून उभे राहिल्यास डाव्या बाजूला आठ संडास आणि चार बाथरुमस्! असे त्या शिबिराचे सौंदर्य!

१६, १७, १८ ऑगस्ट रोजी झालेल्या कॅम्पमध्ये सर्व्हे नावाचा प्रकार नव्हता. परंतु चर्चासत्र मात्र होते. यात आजीव समाजसुधारकांना आणले जाई व समाज सुधारणेच्या मोहिमेंत जीव ओतला जाई त्यावर त्याना आम्ही प्रश्न विचारत असू आणि ते उत्तर देत असत. या समाज सुधारकांमध्ये काही समाजाबरोबर काम करणारे लोक होते तर "गुरुची आवश्यकता न भासणारे समाजाच्या गळ्यात घोंगडी टाकून पुढे जाणारे" एक समाजक्रांतीकारकहि होते. जाऊद्या. तुम्ही म्हणाल काय मारुतीचे शेपूट लांबवल्यासारखे चालवलंय.——

तर, सर्व्हे हा प्रकार तसा नविनच आमच्यासाठी! तसे प्रत्येकजण प्रत्येकाचा किंवा वाटल्यास प्रत्येकीचा 'सर्व्हे' घेतच असतो. फरक एवढाच की आम्ही आम्हाला हवी ती माहिती खेडेगावातील लोकांकडून "जमा" करीत होतो.

अर्थात सर्व्हे मी स्वत: केला नाही कारण आमच्या सरांचा आणि काही जाणकार विद्यार्थ्यांचा माझे हस्ताक्षर 'सुवाच्च' आहे असा गोड गैरसमज होता. माझ्याकडे म्हणी लिहिणे, पोस्टर्स चिटकविणे आणि इतर कामे होती.

प्रथम पोस्टर्स चिटकवली ती मन्यारवाडी या वाडीत. प्रशांत देशमूख, महेश जोशी, श्रीपाद शिर्के उर्फ 'शनी' आणि मी पोस्टर्स चिटकवू लागलो तर माझी किमया अशी की माझे दोन्ही हात रिकामेच असत. मला रिकामा पाहून गोहेल सरांनी हाक मारली. मनात म्हटले 'जळले'! मी गेलो. लगेच सरांनी हातात तांब्या दिला. फर्मावलं इथून कोठून तरी दही किंवा ताक एक रुपयाचे घेऊन ये. मी तांब्या घेवून जनावरे बांधायचा मोठा गोठा असलेल्या घरात शिरलो. समोरच एक बाई आपल्या मुलीच्या डोक्यातील परावलंबी प्राणी मारत होती आणि एका प्राण्याबरोबर एक शिवी देत होती? मी पाचसहा वेळा शूक शूक केले. थांबा कुठे तरी घोटाळा झालेला दिसतो. मी शूक शूक प्राण्याला तर नाहीच पण मुलीला सुद्धा केलं नाही मावशीला केलं शेवटी "मावशी ओ ऽऽ मावशी" हाक मारल्यावर मावशी बाईंनी दचकून पाहिले "अहो, ताक किंवा दही आहे का ?"

"नाय बा, दुध सकाळीच संपलंय सांच्याला ये"

"अहो, मला ताक, दही हवंय."

आरे, दुधा शिवा ताक, दही बनल का? सांच्याला ये. मी आपला बधीरच झालो. तसा घराबाहेर पडलो. तर समोर लहान मुले बुचच्या बॉलवर क्रिकेट खेळत होती. मी शहरी पोरगा. हातात तांब्या गळयात शाल होती "ओढयावरुन आला का काय ?" अशा आशयाच्या नजरा पाहात होत्या. तिच संधी साधून "पोराय हो खेळास्नी येऊ का ?" विचारल्यावर पोरांनी हातात बॉल दिला. मी एका पोराच्या हातात तांब्या व शाल दिली आणि बॉलिंग करु लागलो.

इतक्यात मेदनकर आला. मेदनकर म्हणजे आमच्या सर्व्हेच्या घोळक्यातील एक घोळ. त्याने त्या पोराच्या हातातून तांब्या आणि शाल हिसकावून घेतली. तसा मी एकदम खेकसलो मेदचा, त्याच्या हातून तांब्या का हिसकावून घेतलास? तसा मेदनकर ओशाळला, तू दिला होतास होय. मला वाटले – आयती संधी साधून त्याला म्हटले सरांनी सांगितलया एक रुपयाचे दही किंवा ताक घेऊन ये आणि मी क्रिकेट खेळायला मोकळा झालो.

पुन्हा बॉलिंग करायला लागलो. इतक्यात ई ऽऽऽ शी ऽऽऽ आई ऽऽऽ अशा मॉडर्न कोकीळा ओरडायला लागल्या आणि इकडे तिकडे धावू लागल्या मी त्या दिशेकडे वळून पाहिले तर ज्या रस्त्यावर आमच्या विद्यार्थीनी कोकीळा थांबल्या होत्या त्याच रस्त्यावरुन गाई, म्हशी, बैल, रेडे काही चालत काही पळत काही हुंदडत येत होते. हो सीन पाहून खेडेगावातील काही जण फिदी फिदी हसायला लागले.

त्यानंतर एकाच दिवशी तीन गावात जाऊन सर्व्हे करण्याचे प्रसंग आले. आणि ते म्हणजे मांडवी खुर्द, मांडवी बु. व खडकवाडी येथे

त्यात मांडवी खुर्द, बु ।। मध्ये चांगले अनुभव आले. एका माणसाने विचारले कहयाला बाबानू हे फारम भरुन घेताय, आं ? मागल्या खेपेस सत्तराशेसाठजण खाकी डरेसवाले आलते असले फारम भरुन घेतले अन् काय उपयोग झाला ? अर्थात या प्रश्नाचे उत्तर आमच्याकडहीं नव्हते. तरी पण हां ती खाकी ड्रेसवाली होय आहो बाबा खाकी ड्रेसवालेच मुळात खाकी डोक्याचे असतात. आता बघा आम्ही फॉर्म भरुन घेतलाकी डॉक्टर येईलच समजा.

"कनच ते ?"

आयला मेलो की ! तरी पण त्या फेटेवाल्याला कटवावे म्हणून म्हटले भारीतल्या भारी डॉक्टरला आणतो बघा बाबांनी एकदा असे काही बघितले की सौ साल के बादभी तुम्हे देखूं तो पहचान लूंगा ! बाबा पाठमोरे झाले. नंतर समोर दिसली ती नुकताच चुना लावलेली एक तालीम. लगेच त्यावर एक सुविचार लिहिला पाळणा लांबवण्यासाठी सोपा पर्याय तांबी (कॉपर टी.) ते पाहून एका बाईन आम्हाला बोलावले म्हटले आमच्या भिताडावर लिव्हा ना ! मला प्रोत्साहन मिळाले. लागलीच मी कापडाचा ब्रश आणि माझा एक घोळकू अजित वाठारे रंगाची बादली घेऊन तयार. लिहायला सुरवातच केली. मधून मधून भिंतीचे पोपडे निघत होते आणि आम्ही काढत होतो!

कशी तरी म्हण लिहिली. 'जुलाब होता बाळराजा साखर मीठ पाणी पाजा' नंतर त्या बाईला विचारले

काय मावशी, कशी दिसतेय भिंत ? मावशी उत्तरल्या लय झकास बघा. न्हायतरी उद्या सारवुन काढायचीच होती म्हणा भिंत. तसा आमचा चेहरा एकदम जुलाब झाल्यासारखा झाला. चेहऱ्यावरून सारवून काढल्या-सारखे झाले.

दुपारचे जेवण आम्ही बाहेरगावच्या देवळात घेतले कोणत्या देवळात घेतले सांगता येत नाही. कोणत्या देवाची मूर्ती ते सांगता येत नाही. घडीत मारुती, गण-पती, कधी सरस्वती अशा नानाविध रुपांची असलेली मूर्ती. पण भूक जबरदस्त त्यामुळे ती दुय्यम बाब होती. जेवण झाल्यावर खडकवाडीला गेलो. तिथे नुकतेच एक मंदीर बांधलेले होते. सभोवती भलीमोठी भिंत होती. आम्हाला एकदम हुरुप आला. कारण असा ब्राऊनबोर्ड मिळालाच नव्हता ! मग काय सगळी भिंत म्हणींनी रंगवून टाकली.

एका घराच्या भिंतीवर एक म्हण लिहीत होतो. बरोबर आमचे घोळकू अजित वगैरे होतेच. बादली धरण हे त्यातल्याच एकाच खास काम. वाकड्या-तिकड्या भिंतीवर लिहीत होतो. ' हगवणीवर गुणी-साखर, मीठ पाणी '. समोरच्या घरात संध्या गायकवाड शिला व मदनकर असा पाच-सहा जणांचा सर्व्हे घोळका गेला. चला म्हटले कसा काय सर्व्हे करतात ते पाहू या. आजूबाजूला छोटया मोठया मुलामुलींची गर्दी होती. समोर दारात दोन बैल बांधलेले होते. लगेच मेदनकरने प्रश्न विचारला. आजी घरात कोण कोण रहातं ?

' मी '

तुमचं नाव काय ?

' आणखी '

'आणिक कोणबी नाय. एक कुत्रा हाय बोलवू का?'

आणिक कोंबड्याबी हायती. त्यांची नाव सांगू का? इकडे तिकडे पहात एका मुलीने विचारले तसे सगळे हसायला लागले. खरं तर अजितला आणि मला मना-पासून हसायला येत होत. पण करता काय. इतरांच्या हसण्याबरोबर प्रश्न विचारणारा ग्रुप मात्र पडेल थोबा-डाने उगीच हसून प्रतिसाद देत होता त्यामुळे आम्हाला आणखीन हसायला येत होते.

बरं, काय गाई म्हशी आहेत का ? एकीने विचारले.

'कहृयाच्या गाया आन् कहृयाच्या म्हशी ? जे काय ते आपले न्हाय. ही दुसऱ्यांची हायत जनावरे' एवढ्या-वरच मेदनकरचा ग्रुप शहाणा झाला आणि पुढे निघाला. आम्ही पण सटकलो. मी तर पेंटरबाबूच झालो होतो. हातात रंगाने भिजलेल्या बोळ्यातून चॉकलेटी रंग टपकत होता. इतक्यात क्रांतीचा डॉयलाग आठवला.

' हम इस बोळेसे भितपर तांबी की आडव्हर्टाईज लिख देंगे ! साखर मीठ पाणी जिंदाबाद ! ' इतक्यात पाठीमागून पाचसहा बारीक चिरके आवाज आले 'झिंदाबाद'. तसा मी एकदम भानावर आलो पहातो तर पाठीमागून सात आठ लहान मोठ्या मुलांचा घोळका येत होता. तोहि हसत.

मी त्यांच्यावर खेकसलो ' हसता काय ? इथं काय मजा चालली काय ?'

कोणी तरी त्यांच्यातला एकजण हळूच चुकचूकला 'न्हायतर काय ?' आणि सर्वजण फिदी फिदी हसायला लागले.

शोध निबंध स्विकृत

भारतीय भूविज्ञान संस्था व गुजरात विद्यापीठ यांच्या विद्यमाने अहमदाबाद येथे ९ ते ११ फेब्रुवारी १९८४ दरम्यान भरलेल्या पाचव्या भूविज्ञान परिषद समितीने प्रा. वाल्मिकी अहिरराव व प्रा. नयना कारखानीस यांनी लिहिलेला "Trends of rural transformations in Upper Krishna Basin" या विषयावरील शोधनिबंध स्विकृत केला. प्रा. अहिरराव यांनी हा शोधनिबंध मॉडर्न महाविद्यालयामार्फत अहमदाबाद येथे १० फेब्रुवारी रोजी ' वस्ती भूविज्ञान ' या सत्रात सादर केला.

स्वतःच्या शोधांत

★ जितेंद्र आफळे
प्रथम वर्ष वाणिज्य

रात्रीचे नऊ-दहा वाजले होते सर्वत्र शांतता पसरली होती. शुकशुकाट होता. मी रस्त्यावरुन शांतपणे चालत होतो. अर्थातच घडलेल्या घटनांचा तपशील मनात होता. आज माझा सत्कार झालेला होता. मला नाट्य लेखनाबद्दल व दिग्दर्शनाबद्दल पारितोषिक मिळालेलं होतं. माझी मान स्वाभिमानानं उंचावलेली होती, जगातल्या कुठल्या तरी आनंदाला मी सामोरा गेलो होतो. अगदी आवडती व्यक्ती भेटली त्यांच्याही पलिकडचा आनंद होता तो. आयुष्यात कतृत्वाची चाहूल मला लागली होती अजूनहि माझा माझ्यावर विश्वास नव्हता. आपण काहीतरी मिळवले हा भास आहे असे मला वाटत होते. बऱ्याचजणांना आयुष्याच्या उताराला हे वाटते.

अजूनहि मी चालत होतो. तो चंद्र, ते चांदणे नेहमीचेच. काही नवीन देऊ शकत नव्हते. चालता चालता गदारोळ माजला होता. बरीच वळणे संपली तरी लक्षात आले नाही. रस्ते मागे पडले होते. अर्थातच त्यांचा इतिहास सुद्धा. असंच भले मोठे एक वळण लागले, वळणावर कोपऱ्यावर एक शंकराचं मंदिर होतं. माझा एक नियम आहे. मी रोज मंदिरात जातो. तेवढाच ह्या सर्व इतर व्यापांमध्ये श्रध्देचा जलाशय. देवळात गेलो घंटा वाजवली. मंदिरात शिरणार तोच कुणाचा तरी रडण्याचा आवाज आला. बरंच काही मागितलं. आवाजाच्या दिशेने मी वळलो. सर्वत्र अंधार होता. त्या पेटल्या पणती शिवाय मंदिरात प्रकाश असा नव्हता. त्या प्रकाशात दिसला तो एक साठीचा म्हातारा मान खाली घातलेली, मळकट अंगाचा असा तो. एक कर्तव्य म्हणून मी त्याच्याकडे बघितलं व विचारलं का रडताय ? तो खाली जमिनीकडे बघून म्हणाला, माझा मुलगा हरवलाय. वातावरण अत्यंत शांत होतं, भयाण रूप धारण केलेलं होतं. मी क्षणभरहीं न थांबता बाहेर पडलो. रस्त्यावर आलो. तुरळक गर्दी होती इतरत्र बघण्यासारखे काही नव्हते. माझ्यातला लेखक काहीतरी टिपत होता. माझ्यातला दिग्दर्शक देवळातली घंटा, अंधार, तो माणूस ह्यांचा मेळ घालत होता. माझ्या मनात विचाराची अगदी दाटी झाली होती.

विचार करता करता मला काहीतरी वेगळं वाटू लागलं होतं. मला त्या माणसाचं वाक्य सारखं आठवत होतं, त्याच्या खाली बघण्यातून काहीतरी वेगळंच प्रतीत होत होतं. घाम फुटला होता, सारा परिसर एका काळोखात दडलाय असं वाटू लागलं. धरणी कंप होतोय काय ह्या भीतीनं माझ्यातल्या दिग्दर्शकाने मला बरंच काही सांगितलं होतं. माझा माझ्यावरला ताबा सुटलेला होता. माझ्या हातातले बक्षीस हारतुरे गळून पडले होते. जगातला एक विचित्र माणूस मी झालो होतो.

ह्या घडलेल्या घटनेचा मी गेले बरेच दिवस विचार करतोय. मला अजूनही सुचलं नाहीये. माझ्यातल्या दिग्दर्शकाने त्या माणसाला उगीचच महत्त्व दिलं असं वाटू लागलं, नाही ते विचार मनात पेटलेले होते. आज बरंच शांत वाटतंय्. उघड्या गच्चीत बसलो होतो. भिती होती फक्त चांदण्यांची. विचारांची गर्दी होतीच.

मी लिखाण सोडलंय, आता नाटका विषयी पण काही करत नाही. बरेच जण मला भेटून गेले. बरेच जणांनी मला विनंती पण केली पण आता त्या पूर्वीच्या वाटेवर मी येऊ शकत नाही. घडलेल्या घटनांचा माझ्यावर एवढा पगडा आहे की त्या टाळू शकत नाही.

त्या दिवशी असं झालं होतं की, माझ्यातल्या दिग्दर्शकाने तो माणूस एक 'पात्र' म्हणून स्वीकारलेला

होता. माझ्यातला दिग्दर्शक त्याला न्याहाळत होता. विचार करता करता माझ्यातल्या दिग्दर्शकाला काही तरी वेगळंच सापडलं होतं. त्या माणसानं असं सांगितलं की माझा मुलगा हरवलाय व खाली बघितलं म्हणजे त्याचा मुलगा असा हरवला होता न सापडण्या जोगा. त्या सामान्य माणसानी मला हेच पटवून दिलं होतं की आयुष्यात प्रत्येक जण असंच कधीतरी हरवतो. तो कधीच सापडू शकत नाही. असाच तो मुलगा हरवला होता. त्याचा शोध केला नंतर..

सामान्य माणसं अशीच कुठल्यातरी विश्वात हरवतात. त्यांना शोधायला कुणीच जात नाही म्हणूनच मला त्या सामान्यांनी असं पटवून दिलंय की प्रत्येकानी स्वत:ला शोधलं पाहिजे म्हणूनच आजपासून मी माझा शोध घेतोय. ह्या शोधातून मी जगाला काही–तरी नवीन देईन. म्हणजे मी आयुष्याच्या शेवटी कुठंतरी हरवलो तर मला हे जग शोधायला येईल. जसे सगळे आजपर्यंत महात्मा गांधींना वेगवेगळ्या अंगांनी शोधतायत.

तीन कविता

" उमणाऱ्या फुलांत "

उमलणाऱ्या फुलांत
तिचे गोड स्मित,
कोरुन ठेवलय,
मी मन:पटलावर,
पुढचे सारे दिवस,
आठवणीत त्या गोड स्मिताच्या
आणि स्मितानंतर,
पडणारी ती 'नाजूक' खळी !

दूर रानात

दूर रानात
हिरव्या पानांत
दाट झाडांच्या
सावल्या पाण्यात
झुलणाऱ्या फांद्यातून
हरवल्या पावलांची
एकटीच पाऊलवाट
मनाच्या खुराड्यात,
दूर कुठे कोपऱ्यात
कोंबडा आरवतो
रोज तेच आरवणे,
दु:खाचे, क्रौर्याचे,
अमानुष विद्वेषाचे,
वेदनेची खोल आर्तता भरलेले,
अंधारात त्या गडद,
मरतुकड्या कोंबड्यांची बुबुळे
चकाकत क्षणभर,
आणि मग स्थिरावतात,
खोल अंधार कोठडी दाटून येते
आणि मग,
जिवंत कोंबड्यांचा कळप
एकदम शांत होतो .... !

" अघटित "

न घडणारे घडून जाते.
कळायच्या आत
कळल्यावर मात्र
मन हळहळते
उगीचच !
शांत होत नाही
घडून गेल्याबद्दल,
चुकचूकत.
चुळबुळत-
रहाते ......
मात्र उगीचच !

★ सुजाता गानू
तृतीय वर्ष वाणिज्य

वाड्.मयीन वाद : संकल्पना व स्वरुप चर्चासत्र

★ मेधा सिधये

मॉडर्न महाविद्यालयांत दि. ३ व ४ मार्च १९८४ रोजी घेतल्या गेलेल्या वाङमयीन वाद: संकल्पना व स्वरुप' या चर्चासत्राची माहिती देणारा हा लेख. या चर्चासत्रास मेहता पब्लिशिग हाऊस, पुणे या संस्थेने रु. १००० ।– चे अनुदान दिले होते.

प्रोग्रेसिव्ह एज्युकेशन सोसायटीचे यंदाचे वर्ष, हे सुवर्णमहोत्सवी वर्ष आहे. त्या निमित्ताने मॉडर्न महाविद्यालयात 'वाड्.मयीन वाद: संकल्पना व स्वरुप' या विषयावर एक चर्चासत्र आयोजित केले होते. दि. ३ व ४ मार्च १९८४ ला महाविद्यालयाच्या ग्रंथालयांत मान्यवर साहित्यिकांच्या उपस्थितीतहे चर्चासत्र यशस्वीरीत्या पार पडले. मेहता पब्लिशिंग हाऊस ' ने यासाठी दिलेले सहकार्य महत्त्वाचे होते. चर्चासत्राचे उद्घाटन व समारोप यासाठी अनुक्रमे प्रा. गो. मा. पवार आणि प्रा. म. द. हातकणंगलेकर यांना निमंत्रित करण्यात आले होते. प्रा. गो. मा. पवार यांनी आपल्या उदघाटनपर भाषणात वादसंकल्पनेवरील चर्चासत्राची आवश्यकता व महत्त्व प्रतिपादन केले. समीक्षेत येणाऱ्या वेगवेगळया वाड्.मयीन वादांचे संदर्भ कळण्यासाठी या वादांच्या संकल्पना स्पष्ट होणे आवश्यक आहे त्याचप्रमाणे कलाकृतीच्या आस्वादासाठीही याचा उपयोग आहे हे त्यांनी, भालचंद्र नेमाडे यांच्या कोसला या कादंबरीच्या उदाहरणाने स्पष्ट केले वाड्:मयीन वादसंकल्पनांना अनेक परिमाणे असल्यामुळे व त्या मानवी जीवनाशी निगडित असल्यामुळे काही तत्वज्ञांनीहि याची चर्चा केली आहे इकडे त्यांनी लक्ष वेधले. या मूलभूत संकल्पना वादग्रस्त आहेत. (उदा. रोमँटिसिझम) या बाबतीत काही समीक्षक केवळ लक्षणांचा विचार करतात तर काही केंद्रिय कल्पनेच्या आधाराने समीक्षा करतात. पण केवळ लक्षणांचा विचार हा फसवा असून केंद्रिय कल्पना पहाणे हेच महत्वाचे असते असे आपले मत त्यांनी मांडले. क्लासिकल प्रवृत्तीत नियमनांना प्राधान्य असते तर रोमँटिसिझममध्ये माणसाच्या सर्जनशीलतेला महत्व असते. कोणत्याही साहित्यात विशिष्ट वाड्.मयीन प्रणालीच्या अनुषंगाने आशयाची व अभिव्यक्तीची वैशिष्टये ही येतातच पण एखादा लेखक किंवा कवी असा असू शकतो की त्यांच्या लिखाणाचा आशय एका अंगाने जाणारा असतो तर अभिव्यक्तीची पद्धत वेगळी असते. उदा. बी कवींची विचारसरणी रोमँटिक पण शैली अभिजातवादाच्या जवळ जाणारी आहे म्हणून काव्याच्या अनुषंगाने वादसंकल्पनांचा विचार व्हावा. या संकल्पना मुळात पाश्चात्यांकडून आलेल्या असल्याने त्यांचा ऐतिहासिक विकासक्रम ध्यानात घ्यावा व मराठी साहित्याच्या संदर्भात त्यांचा विचार व्हावा अशा सूचना करुन प्रा. गो. मा. पवार यांनी आपले प्रास्ताविक संपवले. त्यानंतर प्रा. सीताराम रायकर यांनी सर्वांचे हार्दिक स्वागत केले. पहिल्या दिवशी डॉ. अशोक केळकर यांच्या अध्यक्षतेखाली प्रा. कळंबकर ह्यांनी ' वाड्.मयीन वादसंकल्पना व स्वरुप ' यावर व प्रा. शिरवाडकर यांनी मार्क्सवादावर आपला निबंध वाचला.

प्रा. कळंबकर यांनी, सर्व वादांचा एकाच सूत्राच्या आधारे विचार करता येईल अशी 'वादसंकल्पना' म्हणून काही सांगता येईल का ? असा सुरुवातीला प्रश्न उपस्थित केला. ' वाद ' या शब्दाला अप्रिय छटा आहे

असे सांगून ते म्हणाले की वाङ्.मयीन वाद हे काही धूमकेतूसारखे आलेले नाहीत तर ते वाङ्.मयीन सत्य, सामाजिक परिस्थिती, जीवनविषयक तत्वज्ञान, चिकित्सक शास्त्रीय अभ्यास यातून आलेले आहेत. या वादांना एकत्र बांधणारी तीन सूत्रे त्यांनी सांगितली·

१. सर्व वाङ्.मयीन वाद, प्रतिक्रियेच्या सूत्रातून एकमेकांशी बांधलेले आहेत.

२. बहुतेक सर्व वाद ॲरिस्टॉटलच्या अनुकृतीच्या सिध्दांतातून आलेले आहेत.

३. वाङ्.मय व समाज यांच्यातील परस्परसंबंधातून निर्माण झालेले आहेत.

प्रतिक्रियेच्या सूत्राच्या संदर्भात प्रा. कळंबकर म्हणाले की अभिजातवाद व स्वच्छंदवाद या दोन प्रवृती आहेत. ते केवळ वाद नव्हेत. ग्रीक वाङ्मयाला अभिजात मानले गेले तर वर्डस्वर्थ, कॉलरिज, शेली यांना स्वच्छंवादी मानले गेले. वाद निर्माण होतो, ओळखला जातो तेव्हा दुय्यम दर्जाचे वाङ्मय निर्माण होत असते. वादाची identity ही प्रतिक्रिया झाल्याशिवाय दिसून येत नाही दुसऱ्या सूत्राबद्दल ते म्हणाले, की अनुकृती कशाची? तर मानवी भाव-भावनांची. अनुकृती रचनेत किंवा अनुबंधात असते. अनुकृती कशाची, याचे उत्तर प्रत्येक वादाने वेगवेगळे दिले. अभिजातवादी औचित्य, एकरूपता, बौद्धिक ताबा, जाणीवपूर्वक रचना, संयम, सहजता, या गोष्टींना महत्त्व देतात. स्वच्छंदतावाद्यांना वास्तव व कल्पना यांचे बेमालूम मिश्रण महत्वाचे वाटते. स्वच्छंदवादी वाङ्मय हे व्यक्तिनिष्ठ वाङ्मय असते. वाङ्मय व समाज यांच्यातील परस्पर संबंधाबद्दल ते म्हणाले की सामाजिक परिस्थितीच्या अनुषंगाने वाङ्मयीन वादांचा परामर्ष घेता येईल. उदा. भांडवलशाही. मार्क्सवादात वाङ्मय हे सामाजिक दृष्टिकोनातून पाहिले जाते.

प्रा. कळंबकर यांच्या निबंधावरील चर्चेला प्रारंभ करताना डॉ. अशोक केळकर यांनी दोन प्रश्न उपस्थित केले.

१. वाङ्मयीन वाद असूनही वाङ्मयीन परंपरा टिकतात ते कशामुळे ?

२. परंपरा असूनही वाद उपस्थित का होतात ?

वाङ्मयाच्या क्षेत्रात वाद हे का व कसे चालतात. या दृष्टीने चर्चा व्हावी आणि वाङ्मयीन वादांचे, वाङ्मयीन जीवनातील स्थान तपासले जावे असे डॉ. केळकर यांनी सुचवले. या चर्चेत प्रा. गंगाधर पाटील प्रा. शिरवाडकर, प्रा. दुर्गा दीक्षित, डॉ. धोंगडे, डॉ. व. दि. कुलकर्णी, प्रा. सीताराम रायकर यांनी भाग घेतला प्रा. गंगाधर पाटील म्हणाले की वाद हे साहित्यकृतींचा ज्या घटकांशी संबंध येतो त्यातून निर्माण होतात. उदा. जीवनवाद, अनुभूतिवाद, मार्क्सवाद. तसेच याबाबत इद, इगो, सुपरइगो (Id, Ego, Super ego) या मानवी मनाच्या प्रवृत्तीहि महत्वाच्या असतात. काही वाद साहित्यकृती व वाचक या अंगाने निर्माण होतात, उदा. बोधवाद, रंजनवाद संस्कारवाद तर काही लेखकाच्या अंगाने निर्माण होतात उदा. आविष्कारवाद अभिव्यक्तिवाद, स्वच्छंदवाद. एखाद्या कालखंडात एखादी प्रवृत्ती प्रबळ असते याचा उल्लेख करुन प्रा. गंगाधर पाटील यांनी प्रा. कळंबकर यांचे क्रियाप्रतिक्रियावादाचे तत्व मान्य केले. प्रा. शिरवाडकर म्हणाले की क्रियाप्रतिक्रियेतून जीवनदृष्टी बदलू शकते. वादसंकल्पनेची मुळे सामाजिक परिवर्तनात असतात. प्रा. दुर्गा दीक्षित यांनी प्रश्न उपस्थित केला की प्रवृत्ती वादांचे स्वरूप केव्हा धारण करते ? साहित्यात अवनती होत असतानाच वाद निर्माण होतात असे नाही हे त्यांनी हिंदी साहित्यातील उदाहरण घेऊन सांगितले. डॉ. धोंगडे यांनी सुचवले की सामाजिक परिस्थितीतून वाद निर्माण होतो असे म्हणण्याऐवजी विशिष्ठ वैचारिक विचारसरणीतून होतो असे म्हणावे डॉ. व. दि. कुलकर्णी यांनी, हरिभाऊ आपटे व केशवसुत हे समकालीन असूनही त्यांच्या वाङ्मयांत अनुक्रमे वास्तववाद व सौंदर्यवाद यांचा आविष्कार दिसतो इकडे लक्ष वेधले आणि वादाच्या आविष्कारासाठी ऐतिहासिक किंवा सामाजिक पार्श्वभूमीच हवी असे नाही असे प्रतिपादन केले. प्रा. सीताराम रायकर यांनी Realism (वास्तववाद) हा mode कादंबरीच्या जवळ जाणारा आहे तर Romanticism (सौंदर्यवाद) हा काव्याच्या जवळ जाणारा आहे हे स्पष्ट केले. प्रा. कळंबकर यांनी चर्चेला उत्तर दिले.

प्रा. शिरवाडकर यांनी मार्क्सवादी साहित्यसमीक्षा या विषयावर बोलताना प्रथमच सांगितले की साहि-

त्याच्या अंगाने मार्क्सवादाची चर्चा मला करायची नाही. मार्क्सवादासंबंधीचे काही गैरसमज दूर करण्याचा त्यांनी प्रयत्न केला. मार्क्सवाद हा अर्थकारण प्रभावी मानतो असे नाही तर मानवी जीवनाचा संदर्भ तो सर्वात प्रभावी मानतो. उत्पादन व अतिरचना यांचे मानवाच्या प्रत्येक उपक्रमावर प्रत्यक्षाप्रत्यक्ष नियंत्रण असते. मानवी जीवन हे सामाजिक असते. भाषा है सामाजिक साधन आहे. साहित्य हे वर्गजाणिवांचे प्रतिबिंबन आहे. कला हे जीवनाचे प्रतिबिंब असते हे मार्क्सवाद्यांना मुळीच मान्य नाही. 'स्लाइस् ऑफ लाइफ' म्हणजे वास्तववाद हेही मान्य नाही. साहित्य हे वर्गीय लढ्याचे साधन असते ही भूमिका मार्क्सवाद्यांनी टाकून दिली आहे. या निबंधावरील चर्चेत डॉ. अशोक केळकर म्हणाले की साहित्यविचारात रुप व आशय यापैकी आशय हाच केंद्रवर्ती असतो. वास्तवाचे भान असणे व ते नेमके व्यक्त होणे महत्त्वाचे असते. यावर प्रा. शिरवाडकर यांनी वास्तवाचे भान म्हणजे वास्तवाचे अंतर्भेदी चित्रण हा अर्थ स्पष्ट केला. प्रा. दिगंबर पाध्ये यांनी प्रस्थापितांना दलित साहित्याने दिलेला शह व 'कोसला' ने दिलेला शह यांची संगती मार्क्सवादाच्या अनुषंगाने लावता येते हे स्पष्ट केले. प्रा. गो. म. कुलकर्णी, प्रा. ह्यातकणंगलेकर, प्रा. गंगाधर पाटील यांनी उपस्थित केलेल्या विविध प्रश्नांना उत्तरे देताना प्रा. शिरवाडकर म्हणाले की दलित साहित्यात positive content (होकारात्मक आशय) आहे 'कोसला' त तसे नाही Negative content (नकारात्मक आशय) हा मध्यमवर्गाचा अपरिहार्य शेवट आहे. मार्क्सवादी समीक्षा ललितेतर कलांमध्येही उपयोगी पडते. मार्क्सवाद्यांच्या दृष्टीने सामूहिक जाणिवा प्रतिमांकित करणे हे लेखकाच्या प्रतिभेचे कार्य आहे.

दुसऱ्या दिवशी दि. ४ मार्चला डॉ. वि. भा. देशपांडे यांच्या प्रास्ताविकानंतर प्रा. गंगाधर पाटील यांच्या अध्यक्षतेखाली डॉ. रमेश धोंगडे यांनी 'रूपवाद ते संरचनावाद' या विषयावर आपला निबंध वाचला. प्रथम संरचनावादाची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी सांगून संरचनावादाचा प्रवास कसकसा होत गेला ते त्यांनी सांगितले. संरचनावाद हा जगाकडे पहाण्याचा एक दृष्टिकोन आहे व संरचनावादाचे अंतिम उद्दिष्ट संरचना निर्माण करणाऱ्या मानवी मनाची रचना जाणून घेणे हे आहे. हे दोन मुद्दे त्यांनी मांडले. लेव्हिस्त्रोसने संरचनावादाची मूलतत्त्वे स्पष्ट करताना सामाजिक व्यवस्थेचे विश्लेषण हे सूत्र सांगितले व व्यवस्थेतील घटकांचे रूपान्तरण (Transformation) महत्वाचे मानले. रशियन रूपवादी हे साहित्याच्या आशयाचा विचार न करता संरचनेचा विचार करतात. असे सांगून त्या संदर्भात डॉ. धोंगडे यांनी काव्याच्या भाषेसंबंधी काही विचार मांडले. छंदोबद्धता, अनुप्रास, यमक यामुळे कविता ही व्याहारिक भाषेपेक्षा वेगळी ठरते हे 'रिमझिम रेशिम धारा' या उदाहरणाने त्यांनी सांगितले व कवितेचे हे वेगळे रूप म्हणजेच तिचे काव्यत्व असे मत व्यक्त केले. चर्चा करताना डॉ. व. दि. कुलकर्णी यांनी, या पध्दतीने 'या गंगेमधि गगन वितळले' ही ओळ लावून दाखवता येईल का ? असा प्रश्न विचारला त्याचे समाधानकारक उत्तर मिळाले नाही. संरचनावादावरील आपल्या टीका-टिप्पणीत डॉ. धोंगडे म्हणाले की संरचनावाद्यांनी काव्यापेक्षा कादंबरीची समीक्षा अधिक केली. कादंबरीतील व्यक्तिरेखांकडे मात्र संरचनावादी समीक्षा फारसे लक्ष देत नाही कारण संरचनावादाचा एकूण कल व्यक्तित्व न मानण्याकडे आहे. साहित्यविचाराची एक पूर्ण चौकट किंवा नमुनासंरचनावाद देत नाही त्याचप्रमाणे ही समीक्षा चांगले साहित्य कोणते, वाईट साहित्य कोणते याचे निर्धारण करीत नाही या संरचनावादाच्या दोन उणीवा त्यानी सांगितल्या.

डॉ. धोंगडे यांच्या निबंधावरील चर्चेत डॉ. अशोक केळकर यांनी विचारले की संरचनावाद व रूपवाद यांची तंत्र म्हणून भूमिका काय आहे ? प्रा. संगोराम यांनी सुचवले की डॉ. धोंगडे यांनी काही कविता घेऊन त्यांचे संरचनावादाच्या दृष्टीने स्पष्टीकरण द्यावे. प्रा. जागिरदार यांनी संरचनावादाचे सर्जनशील लेखक नाहीत इकडे लक्ष वेधले व संरचनावादी समीक्षा मुळातच कालनिरपेक्ष आहे याचा उल्लेख केला. डॉ. कल्याण काळे व प्रा. संगोराम यांनी शैलीविज्ञान व संरचना या संबंधी चर्चा केली. प्रा. गंगाधर पाटील यांनी चर्चेचा समारोप केला.

त्यानंतर डॉ. व. दि. कुलकर्णी यांच्या अध्यक्षतेखाली प्रा. अविनाश सप्रे यांनी रोमँटिसिझम वरील आपल्या निबंधाचे वाचन केले. रोमँटिसिझम ही

कालिक संकल्पना आहे व ती एक जीवन रीत आहे हे दोन मुद्दे त्यांनी मांडले. युरोपमध्ये रोमँटिसिझम ही नुसती वाङ्मयीन प्रवृत्ती नाही तर ती जीवनपद्धती आहे. मराठीत मात्र तसे झालेले नाही. असे मत त्यांनी मांडले. चर्चेच्या वेळी, मराठीत खऱ्या अर्थाने एकही रोमँटिक लेखक वा कवी झाला नाही असे विधान त्यांनी ठामपणे केले. रोमँटिसिझमचा विचार एका ऐतिहासीक कालखंडातील विशिष्ट संवेदनशीलता असा करावा व जे नेटिव्ह असेल ते महत्वाचे मानावे असे प्रा. सप्रे यांनी सुचवले. गूढानुभव रोमँटिसिझमच्या पुरस्कर्त्यांना आकर्षित करतो कारण ही प्रतिभाशक्ती विश्लेषणापेक्षा संश्लेषण करते. ही त्याची मर्यादाही आहे व शक्तीही आहे. प्रा. सप्रे यांनी रोमँटिसिझममधील धोकेही सांगितले. गूढवादाच्या संदर्भात ज्ञानेश्वर तुकारामांच्या गूढवादापासून, केशवसुतांच्या 'झपूर्झा' पर्यंत बरीच चर्चा झाली. त्यानंतर प्रा. दिगंबर पाध्ये यांनी अतिशय थोडक्यात पण मुद्देसूदपणे, मार्क्सवाद व रोमँटिसिझमचा आविष्कार मराठीत कसा झाला आहे त्यासंदर्भात प्रभावी भाषण केले. मराठीतील रोमँटिसिझम हा इंग्रजीच्या तुलनेत दुबळा आहे. हे म्हणणे चूक आहे असे त्यांनी आपले स्पष्ट मत मांडले व 'भारतीय रोमँटिसिझम' असा शब्दप्रयोग सुचवला. मार्क्सवाद मराठी साहित्यात तत्वज्ञानाच्या अंगाने न येता राजकारणाच्या अंगाने आलेला आहे असे प्रतिपादन करुन या दोन्ही वादांच्या अनुषंगाने मराठीतील अनेक उदाहरणे त्यांनी घेतली. प्रा. अविनाश सप्रे व प्रा. दिगंबर पाध्ये यांच्या विवेचनानंतर हिरिरीने चर्चा सुरु झाली त्यात प्रा. म. सु. पाटील प्रा. गो. म. पवार, प्रा. जागिरदार. डॉ. व. दि. कुलकर्णी प्रा. गो. म. कुलकर्णी, डॉ. अंजली सोमण यांनी भाग घेतला. प्रा. गो. म. पवार यांनी 'तेथे चल राणी' या माधव ज्यूलियन यांच्या कवितेचा उल्लेख व्याजरोमँटिक कविता असा केला व चेष्टेच्या सुरातच 'साष्टांग नमस्कार' मधील भद्रायूच्या संवादाशी संदर्भ जुळवला. डॉ. व. दि. कुलकर्णी व डॉ. गो. म. कुलकर्णी या दोघांनी यावर आक्षेप घेतला. डॉ. व. दि. कुलकर्णी यांनी प्रा. सप्रे यांच्या निबंधावरील चर्चेचा व प्रा. म. सु. पाटील यांनी प्रा. दिगंबर पाध्ये यांच्या भाषणावरील चर्चेचा समारोप केला.

प्रा. विश्वास पाटील येऊ न शकल्याने त्यांच्या अस्तित्ववादावरील निबंधाचा गोषवारा प्रा. आरोसकर यांनी सांगितला. निबंधाचा सारांश असा की एक क्षण सर्व कुवतीनुसार जगणे व असा एक क्षण निर्माण करणे ही प्रवत्ती अस्तित्ववादाची. अस्तित्ववादाच्या जवळ जाणाऱ्या मराठीतील कथा कादंबऱ्यांचा उल्लेख करून कादंबरीच्या आशयाच्या संदर्भात अस्तित्ववाद तपासावा असे मत मांडले गेले. आज अस्तित्ववाद अस्तित्वातच नाही असे सांगितले. चर्चा करताना प्रा. स. शि. भावे म्हणाले की या वादांचे वर्गीकरण नियंत्रणवादी व स्वातंत्र्यवादी या दोन प्रणालीत करावे. वेळेअभावी खूप चर्चा होऊ शकली नाही. मात्र जे निबंध वाचले गेले व जी चर्चा झाली ती विषयाची दिशा दाखवणारी अभ्यासास प्रवृती करणारी होती हे निश्चित !

या चर्चासत्रातील आणखी एक आनंदाचा भाग म्हणजे मराठीतील ज्येष्ठ समीक्षक प्रा. गो. म. कुलकर्णी यांनी ७० व्या वर्षात पदार्पण केल्याचे निमित्त साधून प्रोग्रेसिव्ह एज्युकेशन सोसायटीच्या वतीने त्यांचा व सौ. कुलकर्णी यांचा, प्रा. हातकणंगलेकर यांच्या हस्ते शाल, श्रीफळ व पुष्पगुच्छ देवून सत्कार करण्यात आला. वाङ्मयीन वादसंकल्पनेवर एक ग्रंथ सिद्ध करण्याची योजना आहे. प्रा. हातकणंगलेकर यांनी आपल्या समारोपाच्या भाषणात त्यासंबंधी काही मौलिक सूचना केल्या व हे चर्चासत्र संपल्याचे जाहीर केले. ★

अभिनंदन

मॉडर्न महाविद्यालयाचे ग्रंथपाल श्री. द. गो. बापट यांची यंदा महाराष्ट्र शासनातर्फे आयोजित करण्यात येत असलेल्या ग्रंथपालन वर्गास अध्यापन करण्यासाठी नियुक्ती करण्यात आली. त्यांचे मनःपूर्वक अभिनंदन.

– संपादक

कॉम्प्युटरचा डोळस स्विकार व्हावा
श्री. राजा वाडदेकर यांची खास मुलाखत

★ संजय रघुवीर देशपांडे
★ सतीश त्र्यंबक दुराफे
तृतिय वर्ष — शास्त्र

बालगंधर्व ते महानगरपालिका भवन या रस्त्यावर कॉंग्रेस भवनच्या शेजारी ' रोज अँड लोरा ट्रस्ट ' ची, अभ्यासिका आहे. या अभ्यासिकेत विद्यार्थ्यांच्या अभ्यासाची सोय केली जाते. या ट्रस्टतर्फे विद्यार्थ्यांना काही शिष्यवृत्याहि दिल्या जातात. या अभ्यासिकेत काही लघु गणकयंत्रे आहेत. अभ्यासिकेचे ग्रंथपाल श्री. एस. जी. पटवर्धन यांच्याशी 'सीजी' सरांनी संपर्क साधला आणि आम्हां तृतीय वर्ष शास्त्राच्या गणिताच्या विद्यार्थ्यांना ' बेसिक ' लँग्वेजचे शिक्षण मिळावे, गणकयंत्रावर प्रत्यक्ष काम करण्यास मिळावे अशी विनंती केली. रोज अँड लोरा ट्रस्टच्या श्री. मॉरीस आणि इतर विश्वस्तांनीही आमची विनंती मान्य केली.

अभ्यासिकेच्या गणकयंत्र विभागाचे काम कॉम्प्युटर सोसायटी ऑफ इंडियाची पुणे शाखा पहाते. त्यांना भेटायला हवे असे श्री. पटवर्धन यांनी सांगितले. सोसायटीच्या पुणे शाखेचे अध्यक्ष श्री. राजा वाडदेकर यांना सर भेटले आणि आम्हांला बेसिक लँग्वेजच्या शिक्षणाची संधी मिळाली. श्री. राजा वाडदेकर आणि श्री. अजित गांगल यांनी आम्हाला शिकवले. त्यांचे आमचे सूर जुळले, ताल जमला, लय साधली आणि आपल्या महाविद्यालयाच्या नियतकालिकासाठी श्री. वाडदेकरांची मुलाखत घ्यावी असे मनांतून तीव्रतेने वाटायला लागले.

श्री. वाडदेकरांना विचारले, "सर आम्हांला आमच्या वार्षिकासाठी मुलाखत घ्यायची आहे तुमची ! चाल ना ? "

" अरे, माझी कसली मुलाखत घेता ! त्यापेक्षा मी तुम्हाला ट्रस्टच्या कार्याची माहिती सांगतो. गणकयंत्राविषयीच्या लोकांच्या गैरसमजाविषयी सांगतो. हे विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहोचणे अधिक महत्वाचे आहे "

श्री. राजा वाडदेकर मूळचे एम्. कॉम. म्हणजे वाणिज्य शाखेचे. यावेळी ते सँडविकच्या डाटा प्रोसेसिंग विभागाचे व्यवस्थापक होते. नुकतीच त्यांनी वेस्टर्न इंडिया इरेक्टर्स मध्ये व्हाईस प्रेसिडेंट (मॅनेजमेंट सर्व्हिसेस) म्हणून सूत्रे हातांत घेतली आहेत. श्री. वाडदेकर म्हणजे जगप्रसिद्ध शास्त्रज्ञ डॉ. विक्रम साराभाई यांच्याकडून गणकयंत्राचे प्रशिक्षण मिळालेला एक भाग्यवंत ! आम्हांला शिकवायला ज्या दिवशी सुरुवात केली त्या दिवशी आपली ओळख करुन देतांना ते म्हणाले, ' एखाद्या प्रवाहात पान पडावे आणि ते प्रवाहाबरोबर पवित्र व्हावे, तसा योगायोगाने मी या गणकयंत्राच्या क्षेत्रांत आलो आणि भारतातील दुसऱ्याच गणकयंत्रावर काम करण्याचे भाग्य मला लाभले. '

मुलाखतीचा दिवस ठरला. आम्ही त्यांच्या घरी गेलो. आपुलकीने स्वागत झाले. मुलाखतीला सुरुवात झाली. मुलाखत कसली ! प्रश्नांना वावच नव्हता. अनुभवांचा, गणकयंत्राच्या उपयोगितेच्या माहितीचा प्रचंड प्रवाह आमच्यापुढे एक दीड तास वहात होता. त्यातले आमच्या ओंजळीत जेवढे मावले, त्याचा अर्घ्य येथे देत आहोत. विचार त्यांचे, थोडे बहुत शब्दांकन आमचे, एवढेच.

भारतात गणकयंत्राविषयी अजूनही नाविन्याची भावना आहे, एक प्रकारचे कुतूहल आहे, कांहीशी

भिती आहे आणि बराचसा विरोध आहे.

गॅलिलिओने पृथ्वी गोल असून सूर्याभोवती फिरते असा सिद्धांत मांडला. त्यावेळच्या प्रचलीत समजूतींना ह्या एक धक्का होता, ही एक नवीन गोष्ट होती. समाजाने खूप विरोध केला. त्याला तुरुंगांत छळ सोसत मरण पत्करावे लागले. मध्ययुगांतील प्रत्येक नवीन संकल्पना मांडणाऱ्या शास्त्रज्ञाला किंवा धार्मिक प्रेषितला छळ सोसावा लागला. नवीन कल्पनांना विरोध हा जणु समाजाचा स्वभावधर्मच होऊन बसलाय. आपल्याकडे सुद्धा एखादे नवीन दूरध्वनी केंद्र उभारायचे झाले, एखादे विजकेंद्र उभारायचे झाले आणि त्या ठिकाणी गणकयंत्र वापरा असे सांगितले, की प्रचंड विरोध होतो. हा विरोध या क्षेत्रांतली जुनी माणसे करतात-आपल्या स्थानाला किंवा महत्त्वाला धक्का लागेल, कमीपणा येईल अशी भिती त्यांना वाटायला लागते आणि मग यातून कांहीसे राजकारण सुरू होते. चांगल्या गोष्टींच्या अंमलबजावणीतहि राजकारण शिरते आणि अंमलबजावणी लांबणीवर पडते किंवा रद्द होते हे जणू भारताच्या पांचवीलाच पुजले आहे. आपल्या हितसंबंधाला बाध येईल या भितीने चुकीचे विचार या राजकारणांतून लोकांपर्यंत कसोशीने पोहचवले जातात. 'अहो, गणकयंत्रे आणली, ती वापरायला लागलो तर कामे करायला माणसे कमी लागतील. परिणामी बेकारी वाढेल. परवडणार आहे कां हे भारताला ? आधीच केवढी बेकारी ! इत्यादी इत्यादी '

प्रत्येक नवीन तंत्राला आपल्याकडे असाच विरोध होत गेला. याच विचारधारेतून ! नवीन यंत्रे आणि यंत्रणा आपण विरोधातून का होईना स्विकारल्या. विचार करा, त्यामुळे बेकारी निर्माण झाली का ? टकळी गेली, चरखा गेला, कापडाच्या गिरण्या आल्या. त्यामुळे बेकारी वाढली का ? टाईपरायटर आले. हाताने लिहायचे काम कमी झाले. त्यामुळे बेकारी वाढली कां ? मुद्रण यंत्रे आली. पुस्तके छापली जाऊ लागली, त्यामुळे बेकारी वाढली कां ? खरं म्हणजे कोणत्याच नवीन यंत्राने आणि यंत्रणेने बेकारी वाढली नाही. उलट अर्थ चक्राचा वेग त्या वेळी वाढला. नवे उद्योग नव्या नोकऱ्या निर्माण झाल्या. व्यवसायाची नवनवीन दालने निर्माण झाली. कामाचा दर्जा वाढत गेला. सोयींची खैरात झाली.

कल्पना करा, आज आपण भारताची गरज भागवण्यासाठी टकळीवर सूत कातत बसलो तर काय होईल. हां ! चिकार लोक कामाला लागतील. पण या सर्व कामगारांची सर्व प्रकारची सोय करुन टकळीवरच्या सूतांतून निर्माण केलेले कापड अर्थिकदृष्टया परवडणार आहे कां ? त्याचा दर्जा, निर्मितीला लागणारा वेळ त्यांचा ताळ मेळ कुठे बसेल कां ! नाही, त्रिवार नाही.

मुंबईत पहिली आगगाडी आली त्यावेळी बग्गीवाल्यांनी (व्हिक्टोरीया) केवढा विरोध केला. पण आगगाडी शिवाय आजच्या मुंबईचे चित्र कल्पनेने रेंखाटू शकता कां तुम्ही ? सुरुवातीला गणकयंत्राला विरोध होता. तो बऱ्याचशा प्रमाणांत कामगारवर्गाकडून गणकयंत्रे आली की कामगार बेकार होतील या भितीतून हा विरोध होता. स्वाभाविकच बहुसंख्य कामगारांचा विचार नेतृत्वाकडून आणि लोकप्रतिनिधींकडून उचलला जातो. त्यांच्याकडूनही विरोध होता.

गणकयंत्रे वापरली तर उत्पादन २०-३० पट वाढते. किंमती उतरतात. वस्तुचा उपयोग आणि उपभोग वाढतो. पर्यायाने नवी उत्पादने, नवे उद्योग जन्म घेतात आणि बेकारी कमी होते. येथे एक मुद्दा मात्र लक्षात लक्षांत घ्यायला हवा की संक्रमणाच्या काळांत जुन्या प्रणालीशी रुळलेल्या कामगारांना कोठे आणि कसे सामावून घेता येईल, त्यांचे प्रपंच कसे चालतील याची काळजी घ्यायला हवी. ते फारसे अवघड नाही. आता कामगारांकडून विरोध खूपच कमी झाला आहे. बँका व विमा व्यवसायात मोठ्या प्रमाणात गणकयंत्रे बसविली आहेत.

जपानचेच उदाहरण पहा ना. आज जपानची संपूर्ण तिसरी पाळी गणकयंत्रावर चालते. एकही माणूस नसतो. कारखान्यांत! पण त्यामुळे बेकारी वाढली कां? कमी वेळांत कमी श्रमात उत्पादन होऊ लागले. किंमती कमी झाल्या. खप वाढला, नफा वाढला आणि मूळच्या तिसऱ्या पाळीच्या कामगारांनाही नोकऱ्या उपलब्ध झाल्या. जपानचे कोणतेहि उत्पादन अमेरिकेच्या त्याच प्रकारच्या उत्पादनपेक्षा २५-३० टक्के कमी किंमतीत विकता येते.

येथे आणखी एक लक्षांत घ्यायला हवे की भारतात

(पान ५७ पहा)

Why are Flowers beautiful

★ Gauri Patil
T. Y. B. Sc

Flowers have been considered as objects of beauty ever since man become civilised. Man has become aware of the beauty of the ornomental plants & flowers. He has began to seek & select the flowering plants which blend him in to pleasing landscapes. so many flowers are produced in gardens & landscapes.

But why are flowers beautiful ? In order to find an answer of this question we look at flowers through the eyes of scientist. The flower as we know is the sexual reproductive organ of plant. In plants male reproductive structures are pollen grains which are present in anther lobes while female reproductive structures are ovules which are embeded in ovary. Male & female reproductive structures unite to form seeds. In most of the cases both reproductive organs are present in one & the same flower which is called as "bisexual flowers". But only after fertilisation new plant can be developed. For successive fertilisation there must be transference of pollens (male gamete) from anther to stigma. But pollengrains cannot move on their own & reach the stigma of the flower They have to depend upon some agents to transfer up to stigma.

There are agents like wind, water and most common and useful agants like insects. But case of pollination by wind and water the stigmas are sticky to recieve dispersed pollens which are in the way to stigma due to wind and water, so flower. are generally not attractive. An animal is prone to be guided by its own impulses. If flower is successful to exploit such a skilled agent for pollination it has to "catch its eye" and guide the animal most inmistakably towards itself as in case of lovely bell shaped flowers of morning glowry (Ipomea Spp.)

How would a flower do it ? It is here that the phenomenon of attraction comes in to picture and herein lies the mystery of the flowers beauty. So for transfer of pollen from anther to stigma insects visit is necessary. Then question arises that how flowers attract the insects ? It is not enough for flowers to produce nectar and pollen in abundence, they also have to do

their best to advertise their presence. Insects not only have an accute sense of color but also keen undestanding of forms symmetry and fragerence. Many flowers employ all these in fragerence to bait them In this case mostly the petals or bracts of the flower are coloured or they have fragerence due to which flower can attract the insects.

Eg-Flower of yellow champatea (सानचाफा) have coloured perianths and pleasent odour. But all flowers are not coloured some white coloured flowers are also produce Eg-Tuberose (निशीगंध).

Mostly flowers are coloured because of the pigments in them such as " Anthocyanin " and " Caratinoids. " The Anthocyanins are dissolved in cell sap and responsible for the violet-blue or yellowish colours. The caratinoids can produce orange, yellow, reddish shades.

Colour of the flowers acts as a primary signal for insects. Once near enough the visitor is conferonted with a variety of other signals. One such feature is " nectar glands " which occured in various attractive coloured structures in flower in which nectar is present. Insect when sucking the nectar, pollen grains are attached to its wings and when insect moves to another flower then pollens are dropped on the stigma of that flower and fertilisation takes place. For attracting the insects zygomorphy is irregular.ty of the flower i.e. another most important factor in which parts of the flower like calyx, corolla, androeeium and gynoecium modified variously Eg-In Salvia Coccinia corolla is become biliped, while in case of flowers of calatropis (रुई) androceium and gynoecium are unite and form attractive gynoestegium

Floral fragrence is another major attraction for insects. Insects demonstrates a remarkable ability to precieve odour and do so through the antennae as well as sensory pits in their legs and body. Floral odours are produced by chemical that belong to variety of classes from alipnatic alcohols to aromatic alcohols, aldenydes & ketones. Moth pollinated flowers emit sweet scents at night.

Thus the colour, fragerence & zygomorphy of the flower etc. make the flower beautiful to attract the insects. In polination drama it is clear that an amazingly close interdependence exists between the two principal factors i e. flowers & insects. The partnership between insects & flowers has become so intimate that even partner is indespensable to the other & each exists a selective pressure upon the other. Therefor insects & flowers constitute one unseperable compound system which is continually subjected to environmental modification & is in turn modifying the environment In this game of evolution the " beauty " of the flower is a mere byproduct !

* *

Just a Coincidence

★ Sandeep V. Bagde
S. Y. B.Sc.

On the coast of San Francisco, the crew of thirty members on the ship USS Cyclops made their last chek-up. All the equipments & computers were functioning at their best. The pacific ocean was calm, the sky was clear.

Captain Joe Sanderson received a message from the American Atomic Centre, that in a few minutes an atom boms would be tested which was newly invented & was highly destructive & radioactive than the one bombarded on Hiroshima.

First Prize

The commands were given by the captain to start the countdown. The atom bomb was placed deep in the pacific ocean & the reaction was observed on the ship. Second by second the digital clock was approaching zero. Suddenly the main control lamps started blinking, the digital computers displayed some sort of odd figures. The other instruments started vibrating as if they were haunted. At the instant when the atom bomb was going to burst there was no sign of any explosion. The crew just stood agape. The confused scientists could not believe their eyes, so an emergency meeting of prominent scientists present, was held which took the decision of further investigation.

More cameras & other underwater equipments were fixed near the site of the bomb. When observed on the computers & T. V. screens on the ship, the crew deteeted the bomb which was live & also found a hole of about five meters in diameter. This was not present before. The crew further reported that a luminous object was present in the hole, its glare grew stronger & stronger as it approched them. The crew on the ship received a shocking news that the hole was throughout the earth & the luminous object was performing a to & fro motion with a tremendous speed. The energy senser pointer showed a maximum reading & suddenly it broke into pieces. The scientists concluded that the object was emiting a large quantity of energy. Thus they came to know the importance of this energy to mankind & decided to capture

the object at any cost At last it was captured by applying strong magnetic field & reducing the gravitational force at the hole & was kept in the magnetic bottle under reduced pressure for further research.

All attention was focused on the extraneous luminous object. The scientists failed to identify it exactly & they jumped upon the conclusion that it was from the outer space. Though the object was from outer space it was not registered on the radar-detection screens. Thus the phenomenon became more complicated to be explained.

Scientists from all over the world including India & Japan were convened by the United States & a committee was established. Russian scientists also co-operated with them forgetting all their complexes & difference with the United States. After a hard research they succeeded in locating the origin of the object. The data estimated by the Chief scientist Robert Howard was as follows–

The object was some sort of antimatter particle from the planet antisymmetric to Earth in the fourth plane of existance half light year from the Earth.

The particle was named as 'Zena' particle. The scientists further decided to arrange a space expidition to the planet & get some more Zena particles to build power stations on Earth.

A huge space ship G-BX2 was constructed by the American Institute of Astronautics & Aeronautics in collaboration with Soviet Space Institute. G-BX2 was the most sophisticated space ship with all modified computers, ultraviolet spectrophotometer, optical rotary dispersion profiles etc. Proficient NASA scientists & cosmonauts including Robert Howard was selected for the expidition.

Zena particle was sealed in the fuel storage section of G-BX2 so that the energy obtained from it could be used as a fuel. On 27th February 1987 G-BX2 was launched successfully. To the surprise of the crew the space ship was travelling with the speed of light. Day by day G-BX2 was approaching the planet. The crew was astonished to see beautiful greenish & pinkish mist surrounding the planet. G-BX2 landed smoothly on the planet. The planet was full of knolls & on each knoll there was a strange bowl like thing with complicated designs. Dazzling coloured rays were coming out the of huge bowls. The planet was serene. There were no trees or water. Suddenly the crew caught sight of toddling humanoid figures of hight approximately four feet coming out of the bowls. Robert Howard & his colleagues Joe & James came out of the space ship. The aliens stood twenty feet away from the space ship & started signing in peculiar manner. The crew was confused. Robert & his colleagues Joe & James started walking towards the extra-terrestials. The surface was rather slippery so three of them started slipping frequently & it took a lot of time to reach the aliens. When they reached the aliens the aliens rotated with a great speed & then stopped. This action horrified Joe

& James & they started running towards the spaceship but they were attracted by the aliens. Robert Howard was insensible as he was communicating the extra-terrestials by means of telepathy & he putforth his proposal. He was told that they were more advanced form of civilisation than ours. They were pacifist & were against atomic explosions & wars which destruct humanity. It was an incredible coincidence that the Earth & the planet was coaxial & this position was going to remain for nearly one & half years. As a result a single zena particle was repelled out of their planet & collapsed on the Earth. Robert came to know that zena particles have a property of neutralising the atomic reaction taking place in the atomic explosions anywhere within the range of eighty thousand km & this was the reason for the failure of atom bomb testing in the pacific ocean. Robert requested the aliens for ten such zena particles & he was allowed to do so without any objetion. After taking leave of the extra-terrestials G-BX2 started it's homeward journey.

On 21st April 1988 G-BX2 landed on Earth. Thus the mystreous & miraculous phenomenon was justified. Scientists are busy in building ten power stations all over the world. The problem of energy is completely extirpated. All of you will be glad to know that there will be no more arms race, no atom bombs & naturally NO THIRD WORLD WAR.

Unfortunately we will be able to meet " THEM " again after 10000000 years as their planet is changing it's position rapidly.

□ □

GOOD BYE

Good bye My Love ! Good bye,
you have given me enough tears to cry
May I ask you the reason why ?
At first I thought you to be a
faithful friend,
You said your love has no end,
You filled my heart with false
hopes & drems,
Now I feel that my life has no means,
Tell me love, Tell me I pray,
Why did it have to end this way ?

Your friendship to me was a essence
of faith, deepand strong,
It was a poem unwritten a
beautiful song,
Your heart you gave me & acted my
lover,
But the love of your heart
you shared with another,
I love you much,
I love you still,
I'll love you for ever,
Your place no one can fill.

– Anuradha C. Kharat,
Std. XI Sc.

CHOOSING A CAREER

Employment, Business or a Profession.

★ Dr. G. S. Kamat

Yes, these are a few things often crop up in the minds of the individuals in their student-life more so for the last two or three years that they spend in the college. They ask their mind 'what next ?' & with no definate answer they yoild to 'whatever comes first.' Many a time the decision taken is without any thinking & find no solution to come out. The result of this is they try to jump from one branch to another & very little coming in their hands in the long run of their life & I have seen some people becoming miserable inspite of the talents they have.

My advise to everybody would be to firmly decide their career from the early days, at least when they enter the doors of the college.

In the present days of competitive fields, it is the hard work that takes you to reach to your goal & for which you should have aptitude till the last. Without aptitude of a certain brench of education one cannot have an outstanding success.

While considering one's own aptitude one should also deeply think over that the career he or she chooses is befitting to his or her nature. For example a medical line will not be suitable to a person who is not social in nature in spite of his or her aptitude for that branch of science or even having good intellect.

The career of a person throughout life should be with character & without blemish or any hearsay in the society.

The success of the career much depends upon the devotion & the heart that has been put in carrying out the work entrusted to him or her.

If one is energetic in the work the happiness & enjoyment he gets has no limitations & in turn make him more energetic to undertake further responsibilities & thereby more success added to his fame.

Whatever I have said above can be achieved completely with a balanced mind & in fairness of the things without any flaw.

Good achivement is the net result of the successful career & always goes hand in hand.

A chosen career should never bring a dislike in the mind of an individual any-

time in the subsequent part of life & should also not give him any disappointment. He should never repent for what he has done.

Maximum use of intelligence in the career brings always a success & therefore shold not be leftout.

Steadynss in life & patience brings stability. Jumping from one to the other either in business or profession never creates confidence in oneself. Not only that the mind always wavers in coming to a decision. With the result self confidence disappears & decision are likely to go wrong & the career suffers.

Keenness to undertake the responsible work or job & correct decisions are very much required to make the career a great success

Lies & false tactics may for a time bring about a temporary gain but in the long run is very harmful to the career to achieve success. There is no prosperity in dishonesty.

In today's world everybody has to struggle for existence & therefore has to be mentally very alert & sound. One has to foresee & study the pros & cons of each & every action he or she takes in life.

Negative attitude in the career will never bring anybody in lime light. It is only when you think of different ways of finding out the solutions to the problems you face & dealing them intelligently that you come forth as a successful person.

One has to prove capability by doing some sort of outstanding job in one's own field-nobody reaches perfection & that every body knows but one has to strive hard & put in maximum efforts to achieve a great success in life.

I think quick decision in any task or problem with complete quietness of mind is really a great achievement in one's own career.

Any job undertaken or problem arising should not perturb your mind, on the contarary one should take it as rewarding & persue it to the last.

Stability, straightforwardness & soundness of mind are the basic needs of the carreer and unless they are not put in practice by a person one cannot think of a complete success in career.

If you are true to your conscious & is not disturbed at all by the obstacles coming in the way & also if you are not beating your own trumpets I think you have overcome many of the difficulties facing you in day to day life.

When you have decided about a certain carreer in your life, you have not only to think of its benefits & utility to yourself alone but to the society also. I have to ask myself " How do I repay the obligations of the society ? My existance is being felt here & there bacause of the society & I owe to the society a lot."

When I think of my career I must put in vivid ideas promoting the healthy growth in the field I work.

Always keep a close watch in the field you work so that you know the trend of the world in general whether recession or otherewise one has to guard the situation.

Planning is one of the thinge of great importance & without it many of projects have suffered, not only that they have been discarded & miserably failed because there was no proper planning. Advance planning is a keynote to success & in forming a career.

Yeilding to honesty, truth & straight in the dealings are of utmost importance in building up a successful career. Equally important is to overcome any attractions or temptations coming in the way of forming a career.

Zeal is another quality to be kept up by every person whether the plans comeout successful or become failure.

No matter whether you succeed or fail your zeal should not deter. If you keep up your zeal as before there is every possibility that in the next venture you undertake you will not only come out successful but in all probabilities you will wipe out the failure you had before. ✻ ✻

THE TRAIN

The stationmaster blew the whistle,
and the train came near,
I had to leave,
but I had no fear,
My journey of life began,
with many others,
to the station of death,
to meet out relatives & forefathers,
I am travelling still,
waiting for companion & friends,
and the stationmaster's whistle,
where the journey will end.

– Manjusha Sathe
Std. XII

A MATTER OF INTERPRETATION

When I take a long time–I am slow
When my Boss takes a long time–
He is thorough
When I do not do it–I am lazy
When my Boss does not do it–He is busy
When I do without being told–
I am overstepping my boundries
When my Boss does the same–
that is initiative
When I take a stand–I am Bull-headed
When my Boss does it–He is being firm
When I overlook a rule of etiquette–
I am rude
When my Boos steps a few rules–
He is original
When I please my Boss–I
am apple-polishing.
When my Boss pleases his Boss–
He is co-operating
When I get ahead–I get the breaks
When my Boss gets ahead–
that is hardwork

– Miss Rajashri J. Chaudhari
T. Y. B. Com. A.

Autobiography of the Frog

Satish Vedmani

T. Y. B. Sc.

Hello friends ! How's life ! !

I am your friend the frog. I am going to illustrate my autobiography. I hope that you will read it & appreciate it.

I am a creature that can live both on land as well as in water & hence known to be an amphibian. But to tell you it's a very miserable life. I cannot live in water throughout nor on land as well. Only for breeding period I am living in water i. e. during rainy season & then I have to go under a long sleep, so that I can survive from my enemies & also from the climate.

I am a very useful animal to all the farmers. I help them by eating the insects in their farm & if like me there is a large number in the farm I think that there will be no destruction of the crop at least by the insects & other worms. But how unfortunate I am ! I am not given the opportunity of doing this work by other human beings. Instead they drive me away from their farms & ultimately from my house so I have to say good-bye to the farm & my little sweet house & then search for another one.

Oh ! But what a life I have even in different places. I have to be very careful to guard myself from the animals like snakes & birds which are enemies of mine, & also yours. Out of these two, snakes are more dangerous, like me they also live in burrows & therefore before going in to any burrow I have to check for snakes. These snakes straight away engulf us & then twisting their body they digest us.

The birds when they come down & pick us up that we also don't come to know, such is their attack. Due to this we always have to be watchful & be alert all the time, but still our life is not safe because like other animals we don't have any protective & offensive mechanism.

There are many other animals also but man is the most harmful to us. Just for his selfishness & for pleasure he kills us. throws stones at us, poke us with the sticks or do some other harm.

I am happy as scientists, and experts use me for variety of experiments. On me various drugs are tested. Many a time hundreds of my colleagues are lost in the experiment, but I am happy that our sacrifice is utilized for betterment of human beings & we are to be decleared martyers by them, but alas! They don't even mention the use of us. Inspite of this I am also used as a very delicious diet to the human beings. For this reason I am very famous & hence many of my colleagues are merely slottered. But I have the satisfaction in seeing the faces brightened & the expression of satisfaction when I am used in the human diet.

Seeing all this I think that the human race should be little more generous to us. In a sense that they should see that we get the proper food, unnecessary slotter should be stoppedl, & overal if they want to use us for different purposes they should see that at the time of breeding season they should let us free, so that our race & also the number will increase & then people can utilize us. Considering the speed in which we are being slottered it is likely that we may be extinct creatures on the earth & thor will be a great loss to the humanity.

So think over & decide!

* *

A PATIENT'S PRAYER

Now I lay me down to snore,
The "Don't Disturb" sign on the door,
But before I close my eyes to rest,
Som folks I know should now be blessed,
First, bless the doctor who calls me
Frend,
Know which end.
Then gives me shots-you
Bless the nurse who tends my flowers,
And bathes me at gosh-awfut hours!
Bless the hospital kitchen crew,
For they know not what they do!
Bless my friends who have been
so sweet,
And brought me things that I Can't eat.
Bless them all whole-heartedly-
For putting up with a case like me!

HEN

Said the big brown rooster
To the little red hen
" You haven't laid an egg
Since I don't know when."
Said the little red hen,
" You dear old soul
Haven't you heard
about birth control."

Jayant V. Mokashi
T. Y. B. Gom

Scientific Expedition to Antarctica

Interview with Dr. Sreedharan

★ Ravishankar
T. Y. B. Sc.

This year as a part of the Science Association's activity, a lecture was arranged which was delivered by Dr. Sreedhoran, on his experiences as a Member & Deputy Leader of the Second Scientific expedition to the Antactica.

Dr. Sreedharan did his Master's degree in Physics from Kerala University in 1955, then he taught Physics for two years. Later in 1957 he joined the Meterological service in 1957. At present he is working as a Director in instruments division at the Pune Observatory. Dr. Sreedharan was awarded Ph. D. by Kerala University in1972 for " Investigation of Atmospheric ozone." He also won a national award in 1973 for the design of a non reacting pump. He worked as a Post Doctoral fellow for over 2 years in Utah State University in U.S.A. between 1978 & 1981. He is a member of the International ozone commission of United Nations & for the past 15 years has been specializing on ozone Instrumentation.

After listening to the fascinating experience & adventure, that Dr. Shreedharan & his team members had undergone during the expedition, I became more interested in the subject. So being a member of the Science Association, I took the opportunity of interviewing Dr. Sreedharan on behalf of Science Association

What follows is a part of the interview.

Q. (Ravishankar) : For a developing country like India, where self sufficiency has not been yet achieved, were these expeditions really necessary? even if it is, how far is India going to gain from these expeditions ?

A. (Dr. Sreedharan) : The expedition is undertaken with quite different purposes all together, because there is no immediate benefit & as mentioned during the lecture, the main reason why we undertook this expedition is because we wanted the membership to the Antarctic treaty. That being an exclusive club, unless you fulfill the conditions laid down by the existing members you cannot become a a member. Once you become a member of the Antarctic treaty, you

have a voice in the matters of the Antarctica & you might be able to have a say as to who should exploit what minerals & where in Antarctica. So eventually one must clearly understand that the whole game is of exploitation of the minerals & other resources which are available in plenty in Antarctica. And we have to remember the fact that Antarctica itself is not a small land mass. It is roughly about 13·3 million sq. kms., that is the area of India & China put together. Since these resources are available in Antarctica & the technology for the exploitation for these minerals also consists already. We feel that it is economically viable to exploit the minerals in the Antarctica & if we want to do that, then this is the time to make our presence, in Antarctica, felt. Hence we have given the lead among the developing nations, because we think it is a good investment for the future. Another reason is the abundance of biological matter in the surroundings of Antarctica like the krill which is a nutrious food.

Q. (Ravishankar) : Since many countries have become members of the Antarctic club, now if any country discovers anything of very great importance or comes across anything worth while on the Antarctic continent, then how about its claim from each member country ?

A. (Dr. Sreedharan) : The fact is, if someone discovers something which is of great importance, it is quite likely that they will not share it with others. In many areas of Science, information is shared between nations & the data is freely published, but the data that really matters, pertaining to what is available where in the Antarctic continent, we have to go there ourselves & find out.

Q. (Ravishankar) : Suppose a country discovers oil in Antarctica & starts drilling for it, then again sprouts the same problem of pollution, what will be the attitude of the Antarctic treaty to this problem ?

A. (Dr. Shreedharan) : That is quite right. The Antarctic treaty specifies safe guards that are to be taken regarding environment in Antarctica. One should not pollute it; everybody has agreed that there should be no defence oriented experiments on Antarctica nor explosion of any nuclear weapon. Already sufficient care has been taken to avoid pollution of the continent. As far as drilling for oil is concerned, it will not pollute much because during drilling a little amount of gas & oil might be burnt up, other than that not much harm will be done. Thus when it comes to the choice between having some oil & having Antarctica unpolluted, I am sure, everybody will agree

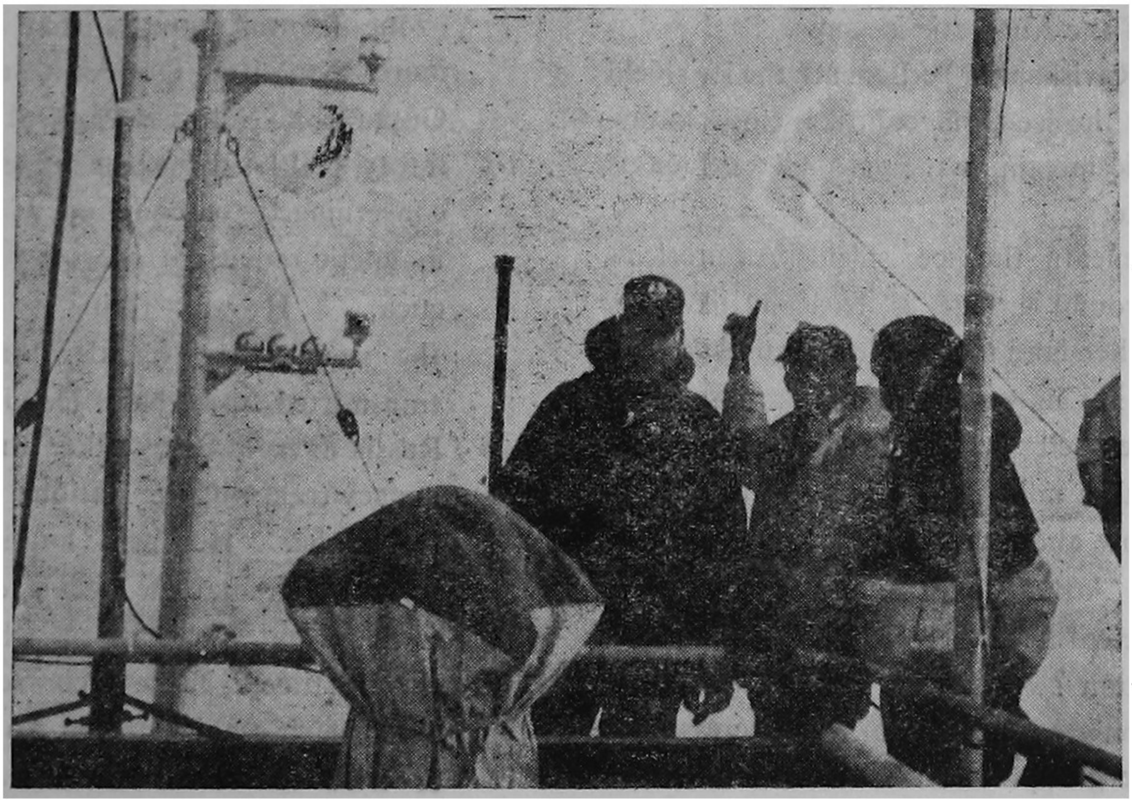

to have oil; that will have the first priority.

Q. (Ravishankar) : Antarcica is the only major land mass in the Southern hemisphere, other than, parts of the America, African & Australian continents. What I mean is the concentration of land mass around the North Pole is more than around the south pole. Is there any other peculiarity than this ?

A. (Dr. Sreedharan) : Yes, for the meterologists, it is a very very important piece of land mass because it is, you know, like an open deep freeze in the corner of your room. Antarctica with all its cold trapped in it, is exchanging the heat with the rest of the earth, thus considerably influencing the wind pattern, the thermal equilibrium & the dynamics of the atmosphere. So it has a vital importance in the entire global weather. To what extent this influence is & how precisley it is controlling the weather we cannot say at the present, for tihs a complete knowledge about Antarctica is a must. Thus with detailed study we come to know more about Antarctica & its day today behaviour & its influence on the weather phenomena for instance the monsoon may

also be affected due to the vagories of the Antarctic ice caps.

Q. (Ravishankar) : Beneath the ice shield or the ice surface, how is the Antarctic terrain or the ground surface is like ?

A. Beneath the ice shield Antarctica's ground surface is basically like any other land mass, it has its undulation, it has its valleys & mountains. The ice itself is estimated to be about half a mile thick on an average.

Q. How about your involvement, as well as other team member's role in scientific research during the expedition ?

A. Yon see, each one of the scientists in the group was free to do whatever scientific experiments he was interested in. So we tried to measure the basic weather parameters. The instruments are, more or less standardised & have been used in Himalayas, in equally unfamiliar & unfriendly environments. Elsewhere we also planned to measure the ozone content over the Antarctica. This we did with the special instruments which we had-desisned ourselves. So wew ere able to get some information about the vertical distribution of ozone in upper atmosphere over Antarctica within a hight of about 30 to 40 Kms. above the ground. Some information is already available on this subject but any addition to the existing knowledge is always welcome because the total number of measurements of ozone from Antarctica may not be more than 100. Dr. Amitavar Sen-Gupta from National Physical Laboratory (NPL) did some experiments concerning the attenuation of electromagnetic radiation over the Antarctica. He was trying to receive the steady time signals, that were transmitted from New Delhi; from Russia & from many other time frequency transmitting stations around the globe. He was continuously trying to moniter the signals & tried to figure out what happens when the signals travel from their source to the receiving point on the Antarctica, & tried to co-relate thoseattenuations with the behaviour of the geomagnetic field in Antarctica & may be with the behaviour of the ionosphere & other unknown factors. The basic objective was to see how the electromagnetic radiations could reach Antarctica from the outside world. Then we had the scientists from the National Geophysical Research Institute (NGRI) doing Geophysical mapping. Mr. Prabhu Matondkar from the National Institute of Oceanograhpy (NIO) tried to look into the biological forms of life by collecting samples & trying to study the different forms. The Geophysical group from the Geological Survey of India (GSI) led by Mr. Raina & his colleagues did some dri-

lling of the ice to see what history the ice has got to offer. They also drilled into the rocks to collect samples & so on. This is in a way the essence of what we did. But I should say that most of our work were—feasibility studies.

Q. What are the prospects of cultivation in green houses in Antarctica ?

A. Yes, the prospects are very good, no problems at all. We can use artificial light during winter & sunlight during the Antarctic summer, It is not at all difficult. The advanced countries have put up bases in Antarctica which have got all the comforts of a modern city; for instance, Americans have Mc. Murdo sound base which can accommodate upto 2000 people. It is like a small town. ship with all modern facilities including a newspaper. They also have a nuclear power plant for producing their electricity. So Antarctica can be transformed into another busy city or town by transporting all modern comforts. To a large extent, it can be made self sustained by making use of the solar & the wind energies that are available in abundance though seasonal. We can use these energies to grow our food in green houses. So the prospects of cultivation in green houses is very good. One could make the Antarctica bloom.

Q. Thank you Dr. Sreedharan for being kind & co—operative in Sharing your experiences with us & imparting to us the knowledge about the explorations on Antarctica. Now on your part, have you got something to say as a spot of advice to the students of Modern College ?

A. Well it was a great pleasure talking to you. I thoroughly enjoyed the evening with so many inquisitive youngsters around. If the talk & the slides, you all saw, have inspired some of you to look into the wonderful world around us & to good you to further adventures, then I should think that the evening was very well spent. I am sure with days to come, with the problems & challenges mounting up, many of you would venture into the unknown to bring glory to yourself & to the country.

Thank you !

रक्तदान

राष्ट्रीय सेवा योजना व इंडियन सेरॉलॉजिकल इन्स्टिटयुटच्या विद्यमाने १७ डिसेंबर १९८३ रोजी रक्तदान कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला होता. त्यात खालील विद्यार्थ्यांनी रक्तदान केले.

कु. नीता एस्. सणसरे
पी. एस. वायचळ
कु. मेदिनी सीताराम पानसे
सुनील डी. शिंदे
कु. अनिता पांडुरंग ससाणे
" प्रमिला एम्. कांबळे
" अनिता पी. पाटणकर
पी. जे. वसन
मनोजकुमार
कु. यामिनी एस्. स्वामीनारायण
" वंदना टी. वाघमारे
" ममता के. अहलूवालिया
जी. व्ही. अंकलेकर
कु. सिमंतिनी जे. अभ्यंकर
" संध्या एस्. बंगाळ
" मनिषा गोविंद भास्कर
" राजश्री एस. बाहेती
एस्. एम्. बोंडले
कु. निलिमा डी. भुशेट्टी
" अनुराधा विष्णू बापट
" राजश्री सी. बेंद्रे
वेंकटराम बालसुब्रमण्यम
आनंद गोविंद बोडस
एम्. एस्. बावरे
कु. सविता पी. भिलारे
विलास के. बहिरट
कु. प्रेमलता विठ्ठल चव्हाण
ए. सी. छत्रे
कु. अंजली गोविंद दीक्षित
" सीमा चारुदत्त दिवाकर
ए. एम. डोरले
कु. सुनिता शंकर डाळे
टी. एस्. दिवेकर
कु. सुरेखा प्रल्हाद देशमुख
" सुजाता सुरेश दातार
" जयश्री एम. एलूकर
एस्. जी. गोयल
कु. मीना वल्लभदास गुजराती
" वर्षा वामन गोखले

पी. डी. गायकवाड
मधु वामन घांगुर्डे
कु. वर्षा विश्वास गोखले
एम्. आय. गांधी
व्ही. डी. गवळी
एस्. एम्. होवळे
कु. सुनिता बी. इनामदार
" मोहिनी गोविंद इनामदार
बालम जैनुद्दिन मणियार
व्ही. जी. जोशी
कु. अंजली अरविंद कुलकर्णी
जी. एस्. कदम
कु. वैजयंती जी. कुलकर्णी
कु. सुनिता गणपत काकडे
" श्यामला एल. खोलकुटे
के. एस्. कासार
एन. एम्. कमलापूरकर
कु. बिना वासुदेव काचुरे
एम्. जी. कुलकर्णी
कु. कीर्ति राजाराम साळी
अजित एस्. कुंटे
एन्. पी. लेले
ए. पी. महाजन
ए. डी. म्हसे
जे. एस्. शहा
एस्. डी. तावले
जे. पी. शोहंते
कु. व्ही. सी. गोडबोले
प्रकाश नारायण शिंदे
पी. ए. पवार
कु. वर्षा डब्ल्यू. गोखले
मिलिंद विनायक शालिग्राम
स्नेहल के. शहा
कु. संगीता एस्. निकम
एन्. डी. निरवडे
एस्. बी. पंडीत
पी. एम्. ननगारे
पी. पी. परुळेकर
श्रीकांत ठकार

(पान ४० वरुन)

गणकयंत्राचा वापर करावा हे उद्योगधंद्यातील कुशल नेतृत्व सांगते आहे, त्यांतील द्रष्टे सांगत आहेत. अशा लोकांचे निर्णय हे निर्मितीक्षम असतात. त्याने सर्वांच्याच हितात भर घातली जाते. विविध क्षेत्रांतील जाणत्यांकडून हे निर्णय तपासून घ्यावेत, परंतु केवळ सवंग लोकप्रियतेच्या मागे लागून त्याला विरोध करू नये. त्याने अखेरीस आपलेच नुकसान होईल. आज जगांत औद्योगिक क्षेत्रांत आठव्या क्रमांकावर असणारे आपण खूपच मागे जाऊ.

दोन–तीन वर्षांपूर्वी पहिल्यांदा ज्यावेळी दहावीचा निकाल गणकयंत्राचा उपयोग करून लावला त्यावेळी काही चुका झाल्या. त्याची खूप ओरड झाली. गणकयंत्रामुळे चुका होतात. नकोच ते. या ठिकाणी एक वाक्य आठवते. "Computor can do anything a man wants to do so". हे वाक्य दोन दशकांपूर्वी इंग्लंड, अमेरिका इत्यादी देशात दूरदर्शनवर नेहमी दाखवले जायचे. या वाक्यांत दोन वाक्यांश आहेत.

(१) Computor can do anything.

(२) if a man wants to do so.

गणकयंत्र कांहीही करू शकते पण केंव्हा, माणसाच्या मनात तशी इच्छा असेल तर! आता माणसाने जर त्याला चुकीच्या आज्ञा दिल्या तर ते विचार करणार नाही की आज्ञा चुकीच्या की बरोबर. ते फक्त ती आज्ञा अंमलांत आणणार. वरच्या दहावीच्या निकालाच्या बाबतीतही तसेच झाले. निकाल गणकयंत्रावर करण्याचा अनुभव पहिलाच होता. त्यामुळे काम करणाऱ्या माणसांच्या हातून काही चुका झाल्या. पण बदनाम मात्र 'गणकयंत्र' झाले.

खरे म्हणजे आता निकालांतही चुका फारशा होत नाहीत. परंतु दहावी–बारावीचा निकाल लागतो आणि कुठेतरी ऐकायला येते. 'अहो हा सगळा कॉम्प्युटरचा घोळ! आमचा राजू नाहीतर नापास नसता झाला हो!' इथे खरे म्हणजे चूक राजूचीच असते तोच नापास झालेला असतो. पण त्याच्या आईतली 'आई' दोष त्याला द्यायला तयार नसते.

भारताचे यान कोसळते! वृत्तपत्रांत ठळक शीर्षक येतं. 'भारताचे यान कोसळले. दोष गणक यंत्राचा' हे शीर्षक देणारा वरील इंग्रजी वाक्यांतील पहिलाच वाक्यांश लक्षात घेतो की, 'Computor can do anything' पण दुसरा भाग विसरतो, 'if a man wants to do so' गणकयंत्राच्या चुकांबद्दल जी ओरड होते ती वरील दोन्हीपैकी पहिला वाक्यांश लक्षात ठेवल्यानेच होते. यावेळी आपण दुसऱ्याही वाक्यांशाची दखल घ्यायला हवी.

दोन महाविद्यालयीन विद्यार्थी एकमेकांशी बोलत होते. "परवा एक पिक्चर पाहिलं! अरे त्यात तो रोबोट (यंत्रमानव) बिघडतो काय आणि सगळी माणसंच्या माणसं मारत सुटतो. भलतंच! कांहीच्या काही!! त्यापेक्षा ते रोबोटच नकोत."

आता, चित्रपट पाहून यंत्रमानव नको हा निर्णय घ्यायचा कां? असे जर असेल तर आपण घरातले सगळे मिळून जत्रेला जायला नको, मुंबईच्या बोरीबंदर स्टेशनवर जायला नको; कारण उगाचच 'ताटातूट' व्हायची आणि आपल्या आयुष्याचं एखादं 'बॉक्स–ऑफीस पिक्चर' व्हायचं.

ते कांहीही असो, भारताला एक विकसित देश म्हणून ताठ मानेने उभे राहायचे असेल, औद्योगिक शर्यतीत पुढे जायचे असेल, तर भारताला गणकयंत्राचे स्वागत करण्याखेरीज तरणोपाय नाही.

भारतांत कांही ठिकाणी आपण गणकयंत्राचा यशस्वी वापर करीत आहोत देखील. 'एशियाड स्पर्धा' यशस्वी झाल्या. त्याबद्दल अधिकाऱ्यांना बक्षिसे वाटण्यांत आली. विचारा त्या अधिकाऱ्यांना की गणकयंत्रे नसती तर त्यांना 'एशियाड' यशस्वी करता आले असते का? विचारा, थुंबाच्या शास्त्रज्ञांना, तंत्रज्ञांना की किती अग्निबाण, किती उपग्रह पाठवता आले असते त्यांना, गणकयंत्राशिवाय!

अर्थात् अशा ठिकाणी गणकयंत्राच्या वापराला लोकांचा विरोध नाही. त्यांचा विरोध आहे तो गणकयंत्राच्या उद्योगधंद्यातील वापराला. त्याच्या कार्यालयीन वापराला.

भारताच्या आधी दोन वर्षे म्हणजे १९५६ साली जपानमध्ये पहिले गणकयंत्र आले. १९७६ मध्ये त्यांची (गणकयंत्राची) संख्या झाली ८०,००० आणि आज त्यांच्याकडे अगणित गणकयंत्रे आहेत याचे कारण जपानमध्ये गणकयंत्राला मिळालेला शासकीय पाठींबा. प्रत्येक क्षेत्रांत त्यांनी गणकयंत्राचा वापर सुरू केला. नेटकेपणाने लोकांच्या मनांत विश्वास निर्माण केला. औद्योगिक क्षेत्रात तर जपानचा हात धरणारा जगांत कोणताहि देश नाही. त्यांचा उत्पादनाचा वेग प्रचंड

आहे. अमेरिकेसारख्या प्रगत देशांच्या राजरस्त्यांवरून जपानच्या अधिक मोटारी धावताहेत जपानचे वैद्यकीय क्षेत्रही गणकयंत्रांचा वापर करते. प्रत्येक व्यक्तीच्या खिशांत एक कार्ड असते त्यावर एक कोडनंबर असतो. त्या व्यक्तिला काही झालंच किंवा अचानक तो बेशुध्द पडला तर गणकयंत्राला तो नंबर सांगायचा. प्रत्येक रूग्णालयांत या यंत्रणेची साखळी असते. कांही सेकंदात डॉक्टरांना त्या व्यक्तिचा वैद्यकीय इतिहास समजतो. अचूक निदान होते. डॉक्टरांनी फक्त उपचार सांगायचे राहतात. निदानाचा वेळ असा आपोआप वाचतो.

कधी एखादी क्लीष्ट केस आली की गणकयंत्राला सांगायची. गणकयंत्रातून विविध माहिती मिळते. कोण-कोणत्या डॉक्टरांकडे अशा केसेस आल्या होत्या, त्यांनी काय काय उपचार केले, त्यांचा काय काय परिणाम झाला, एवढी माहिती लवकर मिळाल्यावर एखादा अननुभवी डॉक्टरसुध्दा खूप आत्मविश्वासाने उपचार करतो. साहजिकच त्याची कार्यक्षमता वाढते. पर्यायाने देशाचे आरोग्य सुधारते.

अमेरिकेने संपर्क उपग्रह अवकाशांत पाठवले. हे गणकयंत्रामुळेच शक्य झाले. अमेरिकेच्या शास्त्रज्ञांनी चंद्रावर यान पाठवले त्यावेळी ते म्हणाले, 'आम्ही चंद्रावर यान पाठवले, या यशापेक्षा आम्हाला याचा अभिमान वाटतो की ही ऐतिहासिक घटना घडत असताना निरनिराळया देशांतील ४०००० लोक एकमेकांशी संपर्क ठेवून सतत ७२ तास या घटनेचे निरीक्षण करत होते.

नुसती कल्पना करा ! ४० हजार लोक सतत ७२ तास एकमेकांशी संपर्क ठेवताहेत. आपल्याला साधं ४५ मिनिटे वर्गातल्या ४० मुलांमध्ये संपर्क ठेवता येत नाही. कुणाचा पायपोस कुणाला नसतो.

इंग्लंडमध्ये या वर्षी नाताळांत लहान मुलांना कित्येक हजार लघुगणकयंत्रे वाटण्यांत आली आहात कुठे ! ही मुले किती तरी पुढे जातील. उद्या त्यांच्याशी आपल्या मुलांना स्पर्धा करायची आहे.

भारतात पहिल्यांदा गणकयंत्र आले ते १९५१ साली, टाटा इन्स्टिटयूट ऑफ फंडामेंटल रिसर्च सेंटरमध्ये. नंतर १९६२ मध्ये अमेरिकेने पाठविलेल्या अंतराळ यानावर नियंत्रण ठेवण्यासाठी भारतात चार गणकयंत्रे आली. ती अहमदाबाद, हैद्राबाद, खरगपूर आणि कलकत्ता येथे पाठवण्यांत आली, (यातीलच अहमदाबाद येथील गणकयंत्रावर श्री. वाडदेकर यांनी काम केले.)

भारतांतील पहिल्या गणकयंत्राचे वर्णन करताना श्री. वाडदेकर म्हणाले, '१२ गोदरेजची मोठी कपाटे भरून त्यात नुसते व्हॉल्वज होते. उलट आताचे एक गणकयंत्र एका छोटया टेबलावर बसू शकते आणि त्याचा कामाचा वेगही पूर्वीच्या गणकयंत्रांच्या तुलनेने अफाट आहे.

भारतात १९७६ साली २०० च्या आसपास गणकयंत्रे होती. आज फक्त पुण्यांत ३००–४०० आहेत. तुम्ही म्हणाल 'अबब !' पण पुन्हा मागे केलेला जपानचा उल्लेख आठवा. त्यांच्याकडे आज लाखो गणकयंत्रे आहेत. 'अबब ... !

भारतात गणकयंत्राला विरोध होतो आहे तो त्याच्या औद्योगिक आणि कार्यालयीन वापराबाबत. तो अनाठायी भितीने होतो आहे हे ही आता आपल्या लक्षांत आले असेल. हे अष्टपैलू यंत्र भारतांतल्या सर्व लोकांपर्यंत पोहोचवायचा वसा डोनाल्ड मॉरीस यांनी घेतला आहे. 'रोज आणि लोरा मॉरीस ट्रस्ट' ही संस्था निर्माण केली. या संस्थेतून त्यांना विद्यार्थी, प्राध्यापक नोकरवर्ग यांना गणकयंत्राचे शिक्षण द्यायचे आहे. त्यांचा आत्मविश्वास वाढावयाचा आहे. डॉ. मॉरीस यांचा फळयावर लिहून शिकवण्यापेक्षा कार्यानुभवावर आधारीत शिक्षण पद्धतीवर अधिक विश्वास आहे म्हणून त्यांनी कांही लघु–गणकयंत्रे या संस्थेत आणली. विद्यार्थ्यांना येथे बेसिक प्रोग्रामिंग शिकवले जाते. या लघु-गणकयंत्रावर स्वत: काम करू दिले जाते. इतके की त्यांत रममाण व्हायला होते. अगदी एखादा खेळ खेळत असल्यासारखे.

"हल्ली व्हिडीओ गेम्सची लाट आली आहे. या गेम्सवर विद्यार्थी पैसे घालवतात. हा एक निव्वळ मूर्खपणा आहे. त्यापेक्षा या लघु - गणकयंत्रावर स्वत: असे खेळ तुम्ही तयार करू शकता, त्यात रमू शकता. अगदी बुद्धीबळासारखा खेळसुद्धा ! हे खेळ खेळण्याचा आनंद तर मिळतोच पण कांही रचनात्मक केल्याचा आनंदहि लाभतो."

"गणकयंत्रावरील प्रोग्रामिंग शिकण्यासाठी खूप शास्त्रीय पार्श्वभूमी असायला हवी असे नाही, पण गणिती तार्किक विचारसरणीची मात्र अत्यंत आवश्यकता आहे. गणकयंत्राची भिती दूर व्हायला हवी. ते अधिकाअधिक विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहोचायला हवे हा या 'रोज अँड लोरा मॉरीस ट्रस्ट' संस्थेचा उद्देश आहे.

श्री. राजा वाडदेकर खूप कांही सांगत होते. आम्ही ऐकत होतो. जे वेचले त्यातील थोडे इथे लिहिले. ★

वरेरकरांच्या नायिका

★ सीमा पुंडले

तृतीय वर्ष – साहित्य

हा विषय मी वाचला आणि माझ्या डोळ्यांसमोर आली ' विधवाकुमारी ' कादंबरीतली मथू, तोंडमिळवणीमधली शरयू आणि ' धावता धोटा ' मध्ये चमकणारी बिजली. हुंड्याचा प्रश्न मांडणारे ' हाच मुलाचा बाप ' हे नाटक, सतत उपेक्षित ठरलेली ' भूमिकन्या– सीता ' मधली उर्मिला आणि कलंकित नसूनही जनतेसाठी अग्निदिव्यातून जावे लागलेली सीता. ' पापाचरणाचा अधिकार पुरुषांनाच का ? स्त्रियांना का नको ? हा क्रांतिकारक विचार मांडणारे ' पापी पुण्य' नाटक, अनिष्ट रूढीविरूध्द आवाज उठवणारे 'तुरूंगाच्या दारात ' हे नाटक, खरा देशभक्त साकार करणारे ' सत्तेचे गुलाम ' हे नाटक अशी असंख्य नावे मला आठवली. न पुजलेली देवता, पेटते पाणी अशा कादंबऱ्यातून अस्पृश्यता, दारुबंदी, ग्रामोद्धारासारखे अनेक राजकीय व सामाजिक प्रश्न मांडणारे वरेरकर माझ्या डोळयांपुढे आले. ' महन्त गाथे ' चे संक्षिप्त रूपांतर करणारे, शरच्चंद्र चट्टोपाध्याच्या बंगाली कथांचा मराठीत अनुवाद करून राष्ट्रकार्य साधणारे वरेरकर मला आठवले. भार्गवराम विठ्ठल तथा ' मामा ' वरेरकर हे नाव आपल्या कसदार साहित्यांमुळे मराठी रसिकांचे अनेक वर्षे आकर्षण ठरले आहे. परंतु वरेरकरांची साहित्यनिर्मिती विविध अंगी असली तरी ह्या लेखाची व्याप्ती मी ' वरेरकरांच्या नायिका ' या विषयापुरतीच मर्यादित ठेवीत आहे.

अशा बंडखोर, बुद्धिमान, तेजस्वी, स्वजातीचा अभिमान असणाऱ्या नायिका एखादी स्त्री सुध्दा आपल्या कथाकादंबऱ्यातून रेखाटू शकली नाही. वरेरकरांनी आपल्या नायिकांच्या रुपाने स्त्रीच्या विविध शक्तींचे दर्शन घडविले.

हा विषय मी या लेखात तीन संदर्भात मांडणार आहे. त्यांच्या नाटक कादंबऱ्यातून दिसणाऱ्या नायिका, त्या नायिका त्यांनी ज्या काळात रेखाटल्या तो काळ आणि वरेरकरांचा स्वतःचा साहित्याकडे पाहाण्याचा दृष्टिकोन.

वरेरकरांनी साहित्यक्षेत्रात पदार्पण केले ते नव्या युगाचे नाटककार म्हणून. कोणतीही व्यक्तिरेखा रेखाटतांना त्यांची पुरोगामी विचारसरणी स्पष्ट होते. पुरोगामित्व म्हणजे परंपरेवर आघात करून, परंपरेला नवे वळण देऊन, नव्या निष्ठा, नवी मूल्ये प्रस्थापित करण्याची धारणा. विचारातील नावीन्य आचारात परिणत होणे. समाज बदलू पाहाणारी धैर्यवान कृती म्हणजे पुरोगामित्व. वरेरकरांच्या नायिकांच्या रेखाटनात ते वेळोवेळी जाणवते. वरेरकरांच्या मते, स्त्री हीच मूर्तिमंत जागृती, महाराष्ट्राच्या पुरोगामित्वाचे सर्वश्रेष्ठ प्रतीक. याच भावनेने त्यांनी कुंजविहारी या कृष्णकथेवरील नाटकात आपली पहिली नायिका रंगविली – राधा. ही राधा स्त्रीच्या शक्तिरुपाचे दर्शन घडविते.

विवाहित स्त्रीच्या अवस्थेचे चित्रण त्यांनी ' सदा बंदिवान ' या नाटकात केले. ' जागृत ज्योत ' या नाटकात त्यांनी हिमतीने पतीचा त्याग करुन व्यापारात यश मिळवून दाखवणारी स्त्री रंगवली. चाकोरी प्रमाण मानून जगणारी स्त्री त्यांच्या लेखनात सहसा आढळत नाही. प्रतिष्ठित नोकऱ्यांच्याच मागे न लागता

खाणावळीसारखा व्यवसायही यशस्वीरीत्या करुन दाखवणाऱ्या तडफदार स्त्रिया त्यांच्या साहित्यात भेटतात.

स्त्रियांच्या समान हक्कांसंबंधीची त्यांची कल्पना ही सुधारकांच्या पांढरपेशा विचारांपेक्षा निराळी होती. गोदू गोखले ही त्यांची बंडखोर नायिका, 'पाटाची बायको' म्हणायचे तर 'पाटाचा नवरा' का म्हणू नये? अशी शंका विचारून समानतेचे विचार प्रगट करते. 'तोंडमिळवणी' मधील शरयू ही पुरुषांवर सूड उगवण्यासाठी नवऱ्याच्या जागी पगारी माणसाची नेमणूक करण्याची तयारी ठेवते. अशा रीतीने स्त्रियांच्या हक्कांचा पुरस्कार करणाऱ्या वरेरकरांच्या विचारात व कल्पनात निःसंशय नावीन्य होते.

समाजात घडणाऱ्या सर्व लहानमोठ्या, कमीअधिक महत्त्वाच्या घटनांचे पडसाद त्यांच्या लेखनात उमटले आहेत. 'धावता धोटा' मधील बिजली मजूरवर्गाच्या नव्या जाणिवांचे प्रतीक आहे. शरच्चंद्रांच्या बंगाली कथांच्या भाषांतरातही वेश्यांचे प्रश्न सोडविण्यासाठी वेश्यांशी मैत्री करणारी माणिक व 'द्राविडी प्राणायाम' मधील लज्जावतीसारख्या स्त्रिया भेटतात. आपली लेखणी त्यांनी समकालीन, ज्वलंत प्रश्नांवर रोखली. १९१५ – १६ सालच्या सुमारास स्नेहलता या बंगाली मुलीने, आपला गरीब पिता हुंडा देऊ शकत नाही म्हणून आपले लग्न होत नाही हे पाहून हुंडा प्रथेच्या निषेधार्थ स्वतःला जाळून घेतले. ही अनिष्ठ प्रथा नाहीशी व्हावी, लाखो तरुण मुलींचा त्यात बळी जाऊ नये या हेतूने प्रेरित होऊन वरेरकरांनी 'हाच मुलाचा बाप' हे नाटक लिहिले.

रामायणातील सीता ही फक्त 'रामाची सीता' म्हणूनच लोकांना माहीत होती. सीतेच्या मनाचे पापुद्रे कोणी उलगडले नव्हते. तिच्या दुःखाची जाणीव वरेरकरांनी करून दिली. भूमिकन्या सीता हे त्यांचे नाटक सीतेची कहाणी केवळ पौराणिक दृष्टीने न मांडता सामाजिक संदर्भात मांडते. लक्ष्मणावरचाच नव्हे तर पुरुषी मनोवृत्ती वरचा राग उत्कटतेने व्यक्त करणारी उर्मिला त्यांनी रंगवली. गर्भवती पत्नीला कसलीहि पूर्वकल्पना न देता वनवासाला पाठवणारा, एकदा अग्निदिव्य करुनही सीतेने पुन्हा एकदा जनतेच्या समाधानासाठी ते करावे असा आग्रह धरणारा अन्यायी राम त्यांनी रेखाटला. या अन्यायावर वरेरकरांची सीता उत्तर देते. ती म्हणते—"रामराज्याची प्रतिष्ठा ! तुम्ही राजे, तुम्हाला लोकांची चाड आहे, मी स्त्री आहे, मला स्त्रीजातीची चाड आहे. ह्या वेळी मी माघार घेतली आणि दिव्य केलं तर त्यांची फळं भविष्यकाळात साऱ्या स्त्रीजातीला भोगावी लागतील. संशयाच्या भडकल्या ज्वालेत पोळून निघेल सारी स्त्रीजात ! या निष्कलंक सीतेला पुन्हा पुन्हा दिव्य करण्याचा प्रसंग येतोय हे रामराज्य आहे म्हणून, नरराज्य आहे म्हणून! स्त्रीजातीची मानखंडना भूमिकन्या सीता कधीही सहन करणार नाही. राजा रामचंद्रा, मी दिव्य करते आहे. पण ते माझ्या शुध्दीच्या प्रस्थापनेसाठी नव्हे तर स्त्रीजातीच्या मानखंडनेचा विध्वंस करण्यासाठी !" ही तेजस्वी सीता अखेर भूमीच्या उदरात अंतर्धान पावते. सीतेच्या व्यक्तिमत्वाचा हा अतिशय वेगळा पैलू वरेरकरांनी दाखवला.

स्त्रीच्या वर्तनाबद्दल पुरूषांकडून घेतला जाणारा संशय आणि पुरुषांची भ्रमरवृत्ती स्त्री आणि शूद्रांची दुःखे, स्त्रीपुरुष संबंधातील सनातन समस्या यांचे चित्रण त्यांनी साध्या सोप्या भाषेत केले. त्यांच्या चिंतनातून निर्माण झालेली त्यांची नाटकं त्यांच्या स्वतंत्र प्रज्ञेची साक्ष देतात. नाटक हे केवळ मनोरंजनाचे साधन नसून समाजप्रबोधन व क्रांतीचे प्रभावी माध्यम बनू शकते, हे त्यांनी जाणले होते. म्हणूनच त्यांच्या नाटकात बंडखोर, प्रभावी नायिका निर्माण झाल्या. त्या काळातील लोकांना त्या अगाऊ, अगोचर वाटल्या असतील. मला मात्र आजच्या काळात असे वाटत नाही. उलट वाटते, इतक्या जुन्या काळात त्या नायिका पुरोगामी विचार मांडत होत्या. आज मात्र बऱ्याच नायिका लाडिकपणा आणि देहाचे प्रदर्शन एवढेच करतात.

वरेरकरांच्या नाटकांवर अवास्तवता, अतिरंजितता कलाहीनता इत्यादी आरोप केले जातात. परंतु साध्य साधन दृष्टीने परीक्षण केल्यास त्यांच्या नाटयकृतींना न्याय मिळू शकेल.

नाटयक्षेत्रात तंत्राचा प्रभावी वापर व नावीन्य या गुणांमुळे वरेरकरांना कीर्ती प्राप्त झाली. परंतु अधिक

व्यापक क्षेत्र हवे म्हणून ते १९२८ मध्ये कादंबरीकडे वळले आणि स्त्रीमुक्ती चळवळीला शद्वरुप देणारा कला व बोध यांचा समन्वय साधणारा कादंबरीकार मराठीला लाभला.

'विधवाकुमारी' या कादंबरीतील मथूचे लग्न म्हाताऱ्याशी होते. तो वारल्याची बातमी येते, त्यावेळी मथू प्रथमच कुंकू लावत असते. मथूला पुनर्विवाहा-विषयी विचारले. जाते तेव्हा ती म्हणते – 'माझं लग्न झालं होतं अशी मला अंधुकशी आठवण आहे. एवढंच. माझं लग्न का झाले ते मला माहीत नाही. आता मी विधवा झाले आहे असं म्हणतात. मी मुलगी केव्हा होते, पत्नी केंव्हा झाले, विधवा कशी झाले, याची जाणीव मला नाही. लग्न झाल्यामुळे मी दुसऱ्याच्या घरी गेले कांहीच संबंध नसलेल्या माणसांनी मला छळलं आणि लग्न झाल्यामुळेच मी बेवारशी झाले.' हा प्रसंग वरेरकरांनी अत्यंत कुशलतेने चित्रित केला आहे. नायिकेच्या मनातील उत्कट भावनांशी ते समरस झाले, म्हणूनच आपल्या आवडत्या तत्त्वांचा प्रभावीपणे प्रचार करू शकले. बालविवाह हा त्या काळातील ज्वलंत प्रश्न होता. विषम विवाहामुळे बुद्धिमान, कर्तबगार स्त्रियांच्या जीवनाची होणारी धूळधाण त्यांनी मांडली. मध्यमवर्गीय हिंदू विधवांचे करुण स्थितीचे चित्रण केले.

या चित्रणात एक उणीव आहे. बंडखोर स्त्रीचे त्यांनी केलेले चित्रण व स्त्रीचे वास्तव रुप यात अंतर आढळते. स्त्रीचे चित्रण करताना त्यांची लेखणी अतिरेकी बनते. विशिष्ट मतांचा पुरस्कार करण्याच्या भरात ते जीवनाकडे तार्किक दृष्टीनेच केवळ बघतात. स्त्री स्वातंत्र्याला प्राधान्य देताना त्यांच्या नायिका पुरुषद्वेष्टया बनल्या आहेत. 'गोदू गोखले' मधील गोदू सतत पुरूषविरोधी भूमिकेतच दिसते. दोन माणसांच्या सहजीवनात विचारांची देवाण - घेवाण होते, जीवन तडजोडीशिवाय शक्य होत नाही, इकडे त्यांच्या लेखनात दुर्लक्ष झालेले दिसते. त्यामुळे त्यांच्या नायिकांना स्त्रीसुलभ भावना नाहीत आणि निर्माण झाल्याच तर त्या लगेच त्यातून सुटका करुन घ्यायला पाहातात. याचे उत्तम उदाहरण म्हणजे गोदूला आपल्या सौंदर्याची जाणीव होते आणि ती लगेच आरसा फोडून टाकते. मानवी जीवनाच्या भावनात्मक अंगाकडे अशा तऱ्हेने दुर्लक्ष करणे ही वरेरकरांच्या लेखनाची मर्यादाच म्हणावी लागेल. हिंदू समाजातील विवाहपद्धती व एकूण कुटुंबव्यवस्था यांवर त्यांचा राग आहे. परंतु या व्यवस्थेला पर्याय ते सांगू शकत नाहीत.

ही टीका खरी आहे. परंतु त्यांचे श्रेय त्यामुळे फारसे कमी होत नाही. १९२० - ३० च्या काळातील सामाजिक व राजकीय परिस्थिती लक्षांत घेता त्यांनी मांडलेले विचार अतिशय धाडसी व द्रष्टेपणाचे आहेत. हे मान्य करावेच लागेल. पतीची छाया बनून दुय्यम स्थानावर समाधान मानून राहण्यापेक्षा स्वतंत्र व्यक्तिमत्व असणे चांगले, हे त्यांनी फार पूर्वी सांगितले. स्त्रीला मन आहे, भावना आहेत, इतकेच नव्हे तर तीही 'माणूस' आहे हे त्यांनी प्रतिपादन केले. स्त्रियांना उच्च शिक्षण मिळाले, सर्व क्षेत्रात पुरूषांच्या बरोबरीने त्या चमकल्या तरी त्यांचे प्रश्न सुटणार नाहीत, हे त्यांनी त्या काळात जाणले. भारतीय समाज जीवनाच्या भावी समस्यांचे चित्रण आधीच त्यांनी करुन ठेवले आहे.

वरेरकरांनी पेटवलेली ही स्त्रीमुक्तीची ज्योत तुम्ही आणि आम्ही पुढे न्यायची आहे. त्यांच्या नायिका नुसत्या नाटक कादंबऱ्यात राहाता कामा नयेत. त्या समाजातही निर्माण व्हायला हव्या आहेत.

वरेरकरांच्या लेखनात वामन मल्हारांची व्युत्पन्नता तत्त्वजिज्ञासा, समतोलपणा व सौजन्य नाही. परंतु स्त्रीजीवनाचाच विषय हाताळणाऱ्या या दोघांमध्ये वरेरकरांचे लेखन अधिक वास्तव व आशयसंपन्न आहे, त्यांचे विषय केतकरांसारखे कुतूहलजनक व असामान्य नाहीत. परंतु त्यांच्या नायिकांचे चित्रण अधिक कुशल व हृदयग्राही आहे.

स्त्रीमनाचा ठाव घेणाऱ्या वरेरकरांनी आपले एक वेगळे स्थान मराठी साहित्यात निर्माण केले आहे. यात संशय नाही. ★

दहेज प्रथा – कैसे नष्ट करें

★ राजश्री वेंगुर्लेकर
बारहवीं – साहित्य

संसार और समाज में कई प्रकार के रीती रिवाज हैं, कुछ अच्छे हैं तो कुछ बुरे। दोनोंके प्रारंभ की कोई निश्चित तारीख नहीं है। मनुष्य प्राणी अनुसरणशील है। किसी ने कुछ किया और दुसरों को उसके अनुसार चलने चलाने में अपनी इज्जत मानने लगना और धीरे धीरे वह इज्जत प्रतिष्ठा बन जाना जनसाधारण में रिवाज बन जाता है। रीति की परंपरा रिवाज कहलाती है।

दहेज का अर्थ है पिता अपनी पुत्री के विवाह में वर पक्ष को जो धन या सामग्री देता है वह। पुराने कालसे दहेज स्वेच्छा से दिया जाता था। उसके कुछ कारण थे, परंतु वर्तमान काल में कन्या के पिता को इसके लिए बाध्य किया जाता है इसलिए यह आज दहेज प्रथा कहलायी जा रही है। अमीर लोगोंने अपने धनी होने का ढिंढोरा पीटने के लिए अपनी कन्या के विवाहमें दहेज देना शुरु किया। इसलिए कोई गरीब पिता अपने लडके की ओर आस लगाये बैठा रहता है कि कभी इसके कारण घर में धन आयेगा। इसके विपरीत लोग कन्या (लडकी) की ओर हेय दृष्टिसे देखते है और वे उसे अपनी धन की पोटली खाली करनेवाली समझते हैं। और इसी कारण कई लोग लडकी के होते ही उसे खत्म कर देते है और यह बात आजकल समाचार पत्रों के माध्यम से उभरकर आती है।

आजकल लडकी के ब्याह में दहेज लडकेवालोंपर निर्भर करता है। वे जितना मांगते है उतना उन्हें देने की हर पिता कोशिश करता है इसके लिए उसे चाहे गलत काम करना पडे या कर्ज लेना पडे। इस प्रकार शादी–ब्याह में दूल्हे की कीमत दहेज के रुप में लगायी जाती है और इसे ही दूल्हा खरीदना कहते है। निर्धन व्यक्ति इस प्रथा से चिंतीत है। निर्धनों की लडकियों का विवाह होना कठिन हो गया और इसी कारण कई लडकियाँ आत्महत्या कर लेती है। यदि कम दहेज के साथ वे ससुराल में कदम रखती हैं तो उनके साथ सास–ससुर और पति द्वारा दुर्व्यवहार किया जाता है। और इसी कारण कितनी ही लडकियों की हत्या मिट्टी का तेल उंडेल कर या अन्य तरीकेसे करने के समाचार पढने में आते है। भ्रष्टाचार, ब्लैक मार्केट, रिश्वत, स्मगलिंग आदि का एक कारण दहेज प्रथा बताया जाता है।

आजकल दहेज प्रथा को नष्ट (समाप्त) करने के लिए कई संगठन बनायें गये हैं जो इसके खिलाफ प्रचार करते है। सरकारने भी इस प्रथापर कडा प्रतिबंध लगा दिया है। परंतु इसको और भी अधिक जनसाधारण तक पहुँचाना जाना बाकी हैं। शहरों में आजकल इसका उपयोग बंद होता जा रहा है। लडके लडकियों को अपनी मनपसंद शादी करने की स्वतंत्रता भी दहेज प्रथा को नष्ट कर सकती है।

इसके लिए हमारे नवयुवकों को सामने आना होगा और उन्हें शपथ लेनी चाहिए कि वे बिना दहेज के शादी करेंगे। इतना ही नहीं, लडकियों को भी इसका उत्तरदायित्व निभाना होगा। वे अपने को इस योग्य बनाए जिससे उन्हें अबला नहीं समझा जाये। दहेज प्रथाके आरंभ का शायद एक कारण माना जाता है की लडकियों के आजन्म पालन पोषण का भार लडकेवालों को सौंपा जाता है। परंतु आज का युग बदल चुका है। नारियों को समान स्थान दिया जाता है। उन्हें अपने पैरों पर खडे होने योग्य बनना चाहिए। फिर उन्हें समाज में उचित स्थान तथा आदर मिल सकेगा। जो इस कविता में कवि व्यक्त करता है–

" नारी तुम केवल श्रध्दा हो,
विश्वास रजत नग पग तल में।
पीयूष श्रोत सी बहा करो,
जीवन के सुंदर समतल में।"

फिर तो दहेज प्रथा अपने आप समाप्त हो जायगी। केवल कानून बनाने या नारे से इसपर काबू नहीं पाया जा सकता। ★

समय होत बलवान

★ शरदकुमार दुबे
ग्यारहवीं

" मैंने समय को बरबाद कर दिया और अब समय मुझे बरबाद कर रहा है। " शेक्सपियर के इस कथन से स्पष्ट है कि समय संसार में सबसे अमूल्य वस्तु ही नहीं जीवन की शक्ति भी है। जो इसे नष्ट करता है वह स्वयं नष्ट हो जाता है। जिस प्रकार भोजनसे शक्ती मिलती है उसी तरह समय भी शक्ती है। समय का सदुपयोग कर के मनुष्य प्रगति के पथ पर अग्रसर होकर शक्तिशाली बन सकता है। फिर उसे जीवन पथमें आनेवाली कठिनाइयों, उलझनों और समस्याओं का मुकाबला करने तथा सुख का आनंद भोगने की शक्ति प्राप्त होती है। समय का सदुपयोग जीवन में सफलता की कूंजी है। जो मनुष्य समय के महत्त्व को हृदयङगम नहीं करते, उन्हें जीवन में असफलता का मुंह देखना पडता है।

" पुरुष बली नहीं होत है, समय होत बलवान " समय के इस गहरे सागर में कितने ही शासक डूब गये हैं। असामयिक शक्ति के प्रयोग से कितनों का नाश हुआ है। इतिहास इसका साक्षी है। नेपोलियन ने वाटरलू के युद्ध मैदान में पहुँचने में थोडी देरी कर दी थी, अर्थात् उसने समय का अपमान किया तो समय ने उसका सर्वनाश किया और उसे युद्ध में बूरी तरह से पराजय का सामना करना पडा। भोग विलास में अपना समय नष्ट करनेवाले नरेशों को सदैव असफलता और पराजय का काला मुंह देखना पडा है। इसके विपरीत जिन्होंने समय की महिमा को जाना उसका आदर किया उन्होने जीवन में सफलता प्राप्त की। ऐसे लोगोंका इतिहास गौरव गान करता है। गांधीजीने समय का आदर किया तो वे आज दुनिया के सिर आँखों रप है। वे कहा करते थे कि " दिन मित्रों के वेश में हमारे सामने आते है और प्रकृति की अमूल्य भेंट लाते है। यदि हम उनका स्वागत न करें तो वे उल्टे पाँव लौट जाते हैं। "

समय मनुष्य के लिए सब से बडा वरदान है। प्रत्येय वस्तु को घटाया बढाया जा सकता है पर समय को नहीं। वह किसी के अधीन नहीं रहता। न वह रूकता है और न ही किसी की प्रतीक्षा करता है। इसलिए इसे व्यर्थ गँवाना मूर्खता ही है।

अंग्रेजी में एक मशहूर कहावत है की " समय धन" है पर असल बात तो यह है कि, समय धन से भी कहीं ज्यादा महत्त्वपूर्ण चीज हैं। धन तो हम कमाते है और जितनी अधिक मेहनत करें उतना अधिक धन हम कमा सकते हैं। पर हजार परिश्रम करने पर भी क्या हम चौबीस घण्टो को एक भी मिनट से बढा सकते हैं ? फिर समय जैसी कीमती चीज का धन से क्या मुकाबला ? पर ईश्वर की यह भी कृपा है कि जहाँ हम समय को बढा नहीं सकते, वहाँ लाख कोशिशें करने पर भी उसे घटा नहीं सकते ? धन की दुनिया में अमीर –गरीब, बादशाह–कंगाल का फर्क है। पर समय के साम्राज्य मे ऊँच - नीच का भेदभाव नहीं है। वक्त के निजाम में सब समान हैं वही आदर्श शासक है। फिर भी हम इस समयरूपी शक्ति के महत्व को नहीं समझते। एक क्षण आता है और दूसरा क्षण आने से पूर्व वह चला जाता है। समय पर किया जानेवाला काम, आगे आनेवाली बाधाओं को रोक देता है और कठिनाइयों को सहज और सरल बनाकर सुलझा देता है। समय को जीवन

की शक्ति मानकर उसका सदुपयोग उद्‌मी व्यक्ति ही कर सकते हैं। निकम्मे और निठल्ले व्यक्ति समय के बीत जाने पर सिर धुनते और हाथ मलते रह जाते हैं।

विद्यार्थी जीवन में समय का अत्याधिक महत्त्व है। परंतु आजकल के विद्यार्थी अपना पूरा वर्ष खेल कूद, सिनेमा आदि चीजों में गँवा देते है और जब परीक्षा सिर पर आती है तो वे आधी-आधी रात तक बैठकर पढते हैं, परंतु यह काम तो 'आग लगनेपर कुआँ खोदने के लिए दौडने' के समान है। और फिर परीक्षा में ही नहीं जीवन के हर क्षेत्र में मूँह की खानी पडती है; पछताना पडता है। इसलिए ठीक ही कहा है –

"का वर्षा जब कृषि सुखानी।
समय चूँकि पुनि का पछतानी ॥"

हमारे जीवन के क्षण सीमित हैं और दुनियामें करने योग्य काम बहुत हैं। समय का मूल्य जानकर ही हम उन क्षणों का सदुपयोग कर सकते हैं। जिस काम को हम तत्काल पूरा नहीं कर सकते, उसके फिर होने में सन्देह है। इस संबंध में कबीरदासजी का कथन उल्लेखनीय है–

"काल्हे करै सो आज कर, आज करै सो अब,
पल में परलै होयगी, फेरी करेगा कब ॥",

समय का सदुपयोग करके नियमपूर्वक कार्य करते हुए ही हमें अपने लक्ष्य की प्राप्ति हो सकती है। समय का बूढा बंजारा सदैव अपनी झोली लिए घूमता रहता है। जो उसकी झोली में से अपने काम की चीज निकाल लेता है वह अपने जीवन में सफल होता है।

तात्पर्य, समय ही जीवन की शक्ति है। आलस्य तथा अकर्मण्यता मृत्यू है। इसीलिए परमानंदजी ने ठीक ही कहा है –

"यदि चाहते हो आनंद तो हो जाओ समयके पाबंद
सुख पाओगे सानंद, यही कहता परमानंद ॥" ★

ढलता सूरज

गगन ने में माँग सिंदूर सजाया
सागर नें उसको दर्पन दिखाया
पंछियों ने प्रारंभ किया है शोर
चढ रहा है सूरज हो गई है भोर
गगन नें हलदी का उबटन लगाया
काया को अपनें कंचन से सजाया
तप रहा प्रकृति का सुनहरा बदन
चन गया सूरज हो गया अपराह्न
गगन ने पैरों में अलता लगाया
हाथों में अपने मेहंदी रचाया
लौट रहे वनचर करने को विश्राम
ढल रहा है सूरज हो गई है शाम
गगन ने नयनों में कजरा सजाया
बालो में तारों का गजरा लगाया
चाँद ने सूरज को कर दिया है मात
ढल गया है सूरज हो गई है रात

रत्नमाला
ग्यारहवीं

वार्षिक अहवाल

क्रीडा अहवाल १९८३-८४

मागील वर्षाप्रमाणे या वर्षीही आमच्या महाविद्यालयांतील विविध संघांनी आंतर महाविद्यालयीन स्पर्धांत भाग घेतला. त्यामध्ये मुलींच्या खो-खो संघाने सतत तिसऱ्यांदा विजेतेपद संपादिले. मुलांच्या बॉल-बॅडमिंटन संघाने विजेतेपद मिळविले तर मुलींच्या बॉल बॅडमिंटन संघाने उपविजेतेपद मिळविले.

मागील वर्षापासून सुरू झालेल्या ज्यूडो आंतर-महाविद्यालयीन स्पर्धेत आमच्या महाविद्यालयातील मुली आणि मुले यांनी यावर्षी वैयक्तिक आणि सर्व-साधारण सांघिक विजेतेपद संपादिले. या यशाचे मान-करी खालीलप्रमाणे–

कु. संगीता जाचक, द्वि. वर्ष कला
वजन गट ४५ ते ५० सुवर्णपदक

कु. आरती चौधरी, द्वि. वर्ष कला
वजन गट ५५ ते ६० सुवर्णपदक

कु. विनिता अवसरीकर, प्र. व. वाणिज्य
वजन गट ५० ते ५५ सुवर्णपदक

कु. वसुंधरा कचरे, तृ. व. वाणिज्य
वजन गट ५५ ते ६० रौप्यपदक

कु. मंदाकिनी कांबळे, तृ. व. वाणिज्य
वजन गट ४० पेक्षा कमी रौप्यपदक

कु. उज्वला चव्हाण, प्र. व. कला
वजन गट ४५ ते ५० रौप्यपदक

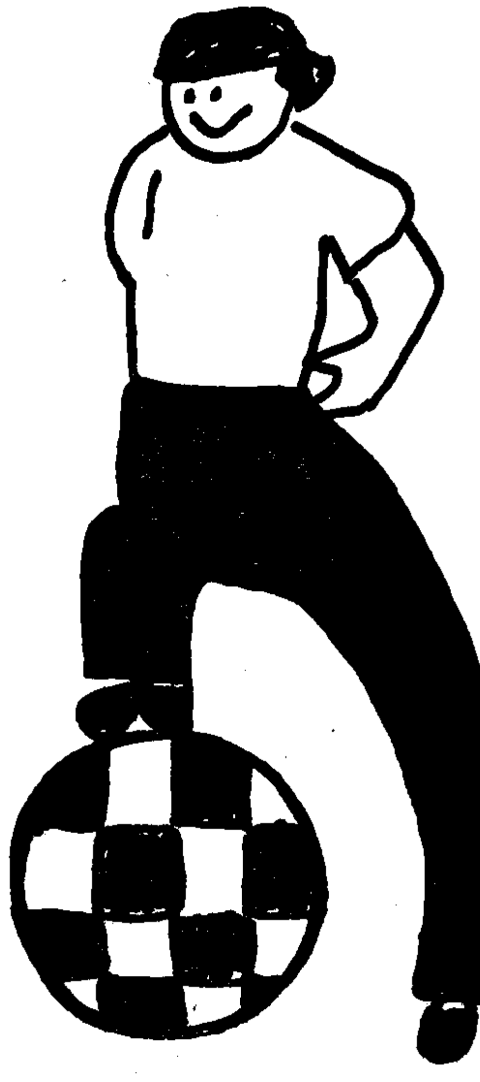

कु. संगीता शहा, प्र. व. कला

वजन गट ४० ते ४५ रौप्यपदक

श्री. शैलेश जोशी, तृ. व. वाणिज्य

वजन गट ५५ ते ६० सुवर्णपदक

श्री. विलास बहिरट, तृ. व. शास्त्र

वजन गट ६५ ते ७० सुवर्णपदक

श्री. सुनील तापकीर, द्वि. व. वाणिज्य

वजन गट ६० ते ६५ सुवर्णपदक

श्री. भिसे, प्र. व. वाणिज्य

वजन गट ४५ ते ५० कांस्यपदक

श्री. अनिल डांगे प्र. व. वाणिज्य

वजन गट ५० ते ५५ कांस्यपदक

या सगळयांत अत्यानंदाची खास बाब म्हणजे श्री. शैलेश जोशी याने १९८३–८४ सालचा ' बेस्ट ज्युदोका' हा किताब मिळवून महाविद्यालयाच्या कीर्तीत भर घातली या सर्वांचेच मनःपूर्वक अभिनंदन !

गेली दोन वर्षे आमचा मुलांचा कबड्डी संघ आंतर-महाविद्यालयीन स्पर्धेत उपांत्य फेरीपर्यंत धडकत असे. या वर्षी कर्णधार श्री. नांदगुडे याच्या विशेष नेतृत्वाने व कामगिरीने या संघाने अंतिम फेरीत प्रवेश मिळविला व अत्यंत चुरशीने सामना खेळून उपविजेतेपद मिळविले. तसेच पुणे विद्यापीठ क्रीडा महोत्सव स्पर्धेत तृतीय क्रमांक मिळविला. त्याबद्दल त्यांचे व संघाचे हार्दिक अभिनंदन !

आंतर महाविद्यालयीन शरीर सौष्ठव स्पर्धेत प्रथमच तीन गटापैकी दोन गटात आमचे खेळाडू चमकले. श्री. शंकर साळुंके, तृ. व. वाणिज्य, मध्यम गट द्वि. क्र., श्री. प्रकाश कोकाटे, प्र. व. वाणिज्य (प्र. क्र.), श्री. सतीश वेदमणी, तृ. व. शास्त्र या विद्यार्थ्यांनी आंतर महाविद्यालयीन बॉक्सिंगमध्ये वेल्टर वेट गटात उप-विजेतेपद मिळविले. श्री. शंकर पाटे तृ. व. शास्त्र याने आंतर महाविद्यालयीन मल्लखांब स्पर्धेत कांस्यपदक मिळविले. कु. कांचन म्हसकर हिने आंतरमहाविद्या-लयीन जलतरण स्पर्धेत ४०० मि. फ्रीस्टाईलमध्ये तृतीय क्रमांक मिळविला. या सर्वांचेच मनःपूर्वक अभिनंदन !

आंतर महाविद्यालयीन ४X१०० रिले, पळण्याच्या शर्यतीत आमच्या मुलींच्या संघाने रौप्यपदक मिळविले. त्याबद्दल कु. संगीता लोखंडे, अर्चना ठाकूर देसाई, अरुंधती पंडित आणि सीमा जोशी यांचे अभिनंदन !

डेक्कन विनर्स यांनी आंतर महाविद्यालयीन क्रॉस कंट्री स्पर्धा आयोजित केली होती. त्यात आमच्या मुलींच्या संघाने विजेतेपद मिळविले. या संघातील कु. संगीता लोखंडे, कु. सीमा जोशी, कु. हर्षा पोटफोडे, कु. रेवती धोपेश्वरकर, कु. अरुंधती पंडीत, कु. मुकुल लोंढे या सर्वांचे अभिनंदन...!

खालील विद्यार्थ्यांनी पुणे शहर विभागाकडून आंतर विभागीय क्रीडा स्पर्धात विविध खेळात प्रतिनिधीत्व केले. त्याबद्दल त्यांचे अभिनंदन !

श्री. विलास नांदगुडे	द्वि. व. एम्. कॉम्, कबड्डी
श्री. चंद्रकांत कुऱ्हाडे	द्वि. व. वाणिज्य, कबड्डी
श्री. जयसिंग तांबे	प्र. व. एम्. कॉम्, कबड्डी
श्री. मनीष बॅनर्जी	द्वि. व. वाणिज्य, बॉलबॅडमिंटन
श्री. रवींद्र पिसाळ	द्वि. व. वाणिज्य, बॉ. बॅडमिंटन हॉकी
श्री. राजेंद्र कदम	प्र. ब. कला, व्हॉ. बॉ. बॅडमिंटन
श्री. सतीश वेदमणी	तृ. व. शास्त्र, बॉक्सिंग
श्री. शंकर पाटे	तृ. व. शास्त्र, मल्लखांब
श्री. शंकर साळुंके	तृ. व. वाणिज्य, शरीर सौष्ठव
श्री. प्रकाश कोकाटे	प्र. व. वाणिज्य, शरीरसौष्ठव
श्री. प्रसाद येरवडेकर	द्वि. व. शास्त्र, बास्केटबॉल.

आंतर विभागीय क्रीडा स्पर्धात पुणे विभागाकडून खालील विद्यार्थ्यांनी प्रतिनिधित्व केले.

कु. अंजली दीक्षित	द्वि. व. कला, व्हॉ. बॉ, बॅडमिंटन
कु. कांचन म्हसकर	तृ. व. शास्त्र, बॉलबॅडमिंटन
कु. सुजाता थिटे	तृ. व. कला, हॅन्डबॉल बॉलबॅडमिंटन
कु. संगीता लोखंडे	प्र. व. वाणिज्य, खो–खो.
कु. अर्चना ठाकूर देसाई	द्वि. व. कला, खो–खो
कु. हर्षा पोटफोडे	तृ. व. वाणिज्य, खो–खो
कु. अरुंधती पंडित	तृ. व. वाणिज्य, खो–खो
कु. नीता अंबिके	द्वि. व. वाणिज्य, खो–खो
कु. सीमा जोशी	प्र. व. वाणिज्य, खो–खो
कु. छाया रावळे	द्वि. व. एम्. कॉम्, टेबल–टेनिस
कु. वंदना देशपांडे	तृ. व. कला, टेबल–टेनिस

या सर्वांचे हार्दिक अभिनंदन !

आंतर विद्यापीठाच्या विविध क्रीडा स्पर्धात आमच्या

खालील खेळाडूंनी पुणे विद्यापीठ संघाचे प्रतिनिधित्व केले. त्याबद्दल त्यांचे अभिनंदन–

श्री. विलास नांदुर्डे — द्वि. व. एम्. कॉम्. कबड्डी
श्री. राजेंद्र कदम — प्र. व. कला व्हॉ. बॉल बॅडमिंटन
श्री. प्रकाश कोकाटे — प्र. व. वाणिज्य शरीरसौष्ठव
श्री. प्रसाद येरवडेकर — द्वि. व. शास्त्र बास्केटबॉल
कु. अंजली दीक्षित — द्वि. व. कला व्हॉ. बॉल बॅडमिंटन
कु. सुजाता थिटे — तृ. व. कला हॅन्डबॉल
कु. संगीता लोखंडे — प्र. व. वाणिज्य खो–खो
कु. अर्चना ठाकूरदेसाई — द्वि. व. वाणिज्य खो–खो
कु. अरुंधती पंडित — तृ. व. वाणिज्य खो–खो
कु. नीता अंबिके — द्वि. व. वाणिज्य खो–खो
कु. सीमा जोशी — प्र. व. वाणिज्य खो–खो
कु. छाया रावळे — द्वि. व. एम्. कॉम्. टेबल–टेनिस
कु. कांचन म्हसकर — तृ. व. शास्त्र बॉल बॅडमिंटन

राष्ट्रीय पातळीवरील महाराष्ट्राच्या विविध संघात खालील खेळाडूंनी प्रतिनिधित्व केले त्यांचा आम्हाला अभिमान वाटतो.

श्री. रवींद्र पिसाळ — तृ. व. वाणिज्य बॉलबॅडमिंटन
श्री. राजेंद्र कदम — प्र. व. कला व्हॉलीबॉल
श्री. विलास बहिरट — तृ. व. शास्त्र ज्यूदो
श्री. सुनील तापकीर — द्वि. व. वाणिज्य ज्यूदो
श्री. शैलेश जोशी — तृ. व. वाणिज्य ज्यूदो
कु. संगीता जाचक — द्वि. व. कला ज्यूदो
कु. अंजली दीक्षित — द्वि. व. कला बॉलबॅडमिंटन
कु. कांचन म्हसकर — तृ. व. वाणिज्य बॉलबॅडमिंटन
कु. सुजाता थिटे — तृ. व. कला बॉलबॅडमिंटन
कु. संगीता लोखंडे — प्र. व. वाणिज्य खो–खो
कु. अर्चना ठाकूरदेसाई — द्वि. व. कला खो–खो
कु. सीमा जोशी — प्र. व. वाणिज्य खो–खो

आंतरवर्गीय स्पर्धा १९८३–८४ या वर्षीही घेण्यात आल्या. ह्या स्पर्धा अत्यंत चुरशीने पार पडल्या. ह्या वर्षीचे सर्वसाधारण विजेतेपद प्रथम वर्ष कला व तृतीय वर्ष शास्त्र या दोहोत विभागून देण्यात आले.

मुलांचे वैयक्तिक विजेतेपद श्री. संजय पिसाळ प्र. व. कला ह्यास, तर मुलींचे वैयक्तिक विजेतेपद कु. संगीता लोखंडे प्र. व. वाणिज्य, यांना मिळाले.

वरील सर्व विद्यार्थ्यांच्या यशाबद्दल अभिनंदन !

विशेष उल्लेख –

कु. अर्चना ठाकूरदेसाई व सीमा जोशी ह्या विद्यार्थिनींची आंतरविद्यापीठीय स्पर्धांमध्ये अनुक्रमे उत्कृष्ट आक्रमक व उत्कृष्ट संरक्षक म्हणून निवड झाली. त्याबद्दल त्यांचे गौरवपूर्ण अभिनंदन.

श्री. चंद्रकांत पडवळ (व्हॉलीबॉल) श्री. गोसावी (बॉल बॅडमिंटन) श्री. शेखर धारवाडकर (खो–खो) श्री. सुरेश पवार I. A. F. (हॉकी) ह्या मार्गदर्शकांनी वेळोवेळी खेळाडूंना उत्कृष्ट मार्गदर्शन केले, त्याबद्दल आम्ही त्यांचे ऋणी आहोत.

क्रीडा विभागास मा. प्राचार्य, कार्याध्यक्ष व प्राध्यापकवर्ग आणि खेळाडू यांचे नेहमीच सहकार्य लाभले. त्याबद्दल त्यांचे आभार.

शंकर साळुंके — विद्यार्थी प्रतिनिधी
डॉ. अशोक पाथरे — कार्याध्यक्ष
किरण लागू — क्रीडा संघटक

कनिष्ठ महाविद्यालय-क्रीडा अहवाल

१९८३–८४ हा शैक्षणिक वर्षात कनिष्ठ महाविद्यालयांतील विद्यार्थ्यांनी मोठ्या संख्येने भाग घेऊन चांगली प्रगती दाखविली. सुमारे २३० विद्यार्थी–विद्यार्थिनींनी भाग घेतला.

जिल्हा परिषद आयोजित आंतरशालेय पावसाळी व हिवाळी सत्रांत आमच्या खेळाडूंनी भाग घेऊन परंपरेप्रमाणे महाविद्यालयाच्या कीर्तीत भर टाकली.

व्हॉलीबॉल, बॅटमिंटन, बास्केटबॉल, टेबल–टेनिस, टेनिस, खो–खो, कबड्डी, मैदानी स्पर्धा, हॉकी-मुले, फुटबॉल–मुले या खेळात भाग घेतला वरील खेळापैकी

टेनिस (डबल्स) मुले मध्ये पुणे जिल्हा आंतरमहाविद्यालयीन विजेते पद मिळविले तर टेनिस (सिंगल) व्हॉलीबॉल–मुले, बास्केटबॉल-मुले कबड्डी–मुली यांत उपविजेपद मिळाले.

ह्या वर्षी खालील विद्यार्थ्यांची महाराष्ट्र राज्य संघात निरनिराळ्या खेळांसाठी निवड झाली.

१) श्री. आशिष गदगकर — बॉस्केट-बॉल
२) श्री. सचिन सावंत — बॉस्केट-बॉल
३) श्री. श्रीनाथ केसकर — बॉस्केट-बॉल
४) श्री. अनिरुद्ध दिनकर — टेनिस
५) श्री. वामन परांजपे — मल्लखांब
६) कु. अश्विनी तळवलकर — बॅडमिंटन
७) कु. माधवी भावे — व्हॉलीबॉल

कु. अश्विनी तळवलकर ह्या विद्यार्थिनीची १९८३ साली कलकत्ता येथे झालेल्या (ज्युनिअर) आशिया बॅडमिंटन कॉनफेडरेशन चॅम्पियनशिपसाठी भारतीय संघातर्फे निवड झाली होती. तसेच ही विद्यार्थिनी १९८० सालापासून महाराष्ट्र राज्य बॅडमिंटन (ज्युनिअर) संघातील एक खेळाडू म्हणून नावाजत आहे. ह्या सर्व खेळाडूंचे हार्दिक अभिनंदन !

ह्या वर्षी श्री. विश्वास जोशी व कु. जयश्री जोशी ह्या कबड्डी मार्गदर्शकांचे मार्गदर्शन आमच्या विद्यार्थिनींना मिळाले. आम्ही त्यांचे आभारी आहोत.

दरवर्षीप्रमाणे यंदाही सांघिक व वैयक्तिक खेळांच्या आंतरवर्गीय स्पर्धा घेण्यात आल्या. त्या यशस्वीरीतीने पार पडल्या. ह्या वर्षाचे वैयक्तिक नैपुण्यपद श्री. विजय कल्होत्रा १२ वी 'सी' विज्ञान शाखेच्या विद्यार्थ्यास तर मुलींचे वैयक्तिकपद कु. गिरजा चौधरी ११ वी 'जे' वाणिज्य शाखेतील विद्यार्थिनीस मिळाले.

सर्वसाधारण विजेतेपद १२ वी 'सी' सायन्स ह्या वर्गास मिळाले.

क्रीडा विभागास प्राचार्य, उपप्राचार्य, कार्यवाह, उपकार्यवाह, प्राध्यापकवर्ग तसेच शिक्षकेतर कर्मचारी व सेवकवर्ग तसेच कळत नकळत सहयार्य देणाऱ्या व्यक्ति ह्यांनी दिलेल्या सहकार्याबद्दल आम्ही त्यांचे ऋणी आहोत.

प्रकाश बनसुडे — उपकार्याध्यक्ष
विनोद छाब्रा व विजय शेरीकर — क्रीडा संघटक

शारीरिक शिक्षण विभाग

'शरीरमाद्यं खलु धर्मसाधनम्'

बौद्धिक विकासाबरोबरच शारीरिक विकास करणे हे अत्यावश्यकच आणि ह्याच दृष्टिकोनातून महाविद्यालय विद्यार्थ्यांकडे सतत लक्ष देत आहे. १९८३–८४ ह्या शैक्षणिक वर्षात कनिष्ठ व वरिष्ठ शारीरिक शिक्षणाचे तास ४ जुलै १९८३ रोजी सुरू झाले.

प्रथम वर्ष शास्त्र, वाणिज्य व कला ह्या वर्गांसाठी सकाळी ६–४५ ते ७–२५ ह्या वेळात तर ११ वी व १२ वी सकाळी ७–२५ ते ८–१० व सायंकाळी ३–४५ ते ६–०५ ह्या वेळात तास ठेवण्यात आले होते. ह्याच वर्षात वरिष्ठ व कनिष्ठ विभागातून संघनायक म्हणून काही विद्यार्थ्यांची निवड केली गेली, संघनायकांना योग्य प्रशिक्षण देण्यात आले.

वरिष्ठ विभागातील जे विद्यार्थी खूप दूर रहात असल्याने सकाळी ६–३० ते ७–१५ या वेळात उपस्थित राहू शकत नव्हते, त्यांची वर्ष अखेरीस शारीरिक क्षमता कसोटी घेण्यात आली.

तसेच कनिष्ठ महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांची शारीरिक क्षमता कसोटी १२ सप्टेंबर १९८३ रोजी सुरू

झाली. त्यात (१) १०० मी. पळणे (२) गोळाफेक (३) लांब उडी या कसोट्यांचा समावेश होता.

विद्यार्थ्यांकडून योगासने, सूर्यनमस्कार, भारतीय व्यायाम इ. उपक्रमांबरोबरच हॉकी, फुटबॉल, बास्केटबॉल, खो-खो, व्हॉलीबॉल, थ्रोबॉल, कबड्डी ह्या खेळांची माहिती, खेळाचे तंत्र, कौशल्य, खेळांतील डावपेच व नियम शिक्षकांनी समजावून देऊन विद्यार्थ्यांकडून सराव करून घेतला.

क्रीडा संचालक वेळोवेळी आरोग्यसल्ला, शारीरिक शिक्षणाची माहिती त्यापासून होणारे फायदे, योग, प्राणायाम, सूर्यत्राटक व डोळ्यांचे व्यायाम ह्यांची प्रात्यक्षिकांसहित माहिती देत होते.

वरिष्ठ महाविद्यालयाची वैद्यकीय तपासणी या वर्षीसुद्धा शा. शि. विभागाकडे सोपविण्यात आली होती. ती दि. १८ आक्टोबर रोजी घेण्यात आली. संघनायक, शिक्षक व संचालकांनी वैद्यकीय तज्ञांना मदत करून ती यशस्वीपणे पार पाडली.

स्वातंत्र्यदिन (१५ ऑगस्ट) व प्रजासत्ताक दिन (२६ जानेवारी) हे आपले राष्ट्रीय सण मोठ्या उत्साहाने व आनंदाने पार पडले.

खालील विद्यार्थ्यांनी १९८३-८४ या वर्षाकरिता उत्कृष्ट शारीरिक शिक्षण-संघनायक म्हणून काम केले.

१) श्री. चंद्रमणी जावळे, प्र. व. कला
२) श्री. शंकर पाटे, तृ. व. शास्त्र
३) कु. कांचन म्हसकर, तृ. व. शास्त्र
४) कु. वसुधा वैद्य, तृ. व. शास्त्र
५) कु. नीलिमा आगाशे, प्र. व. कला
६) कु. मेदिनी पानसे, ११ वी कला

शारीरिक शिक्षण विभागाला ज्यांनी ज्यांनी सहकार्य दिले त्यांचे आभारी.

कि. शं. लागू
संचालक

एन. सी. सी.

१९८३-८४ या शैक्षणिक वर्षात महाविद्यालयातील एकूण १४० विद्यार्थी एन्. सी. सी मध्ये दाखल झाले होते.

विभागानुसार (NCC units) विभागणी खालील-प्रमाणे-

Army wing	NCC Officers 1	NCC Cadets 22 Girls 66 Boys.
Naval wing	1	35
Air wing	–	17
	Total 2	140

36 MAHARASHTRA BN. या विभागाचे वार्षिक शिबिर २२ नोव्हेंबरपासून १ डिसेंबर १९८३ पर्यंत एन. डी. ए. जवळील शिवणे या गावी झाले. या शिबिरासाठी आपल्या महाविद्यालयातील एन्. सी. सी. प्रमुख कॅप्टन आपटे यांची Camp Adjutant म्हणून नियुक्ती झाली होती. या शिबिरात झालेल्या विविध स्पर्धांमध्ये आपल्या महाविद्यालयांतील कॅडेटस् निवडले गेले होते. Drill स्पर्धा. क्रॉसकंट्री, वक्तृत्व व रंजन-

कार्यक्रम स्पर्धांमध्ये आपल्या कॅडेटस्नी उल्लेखनीय कामगिरी केली.

रक्तदान, श्रमदान व समाजसेवा ह्या उपक्रमामध्ये आपल्या कॅडेटस्चा मोठा सहभाग होता. सायकलवरून एक 'साहस सहल' आयोजित केली होती. 'NCC DAY' निमित्त झालेल्या खास संचलनासाठी आपले कॅडेटस् निवडले गेले होते. १५ ऑगस्ट व २६ जानेवारी या दिवशी महाविद्यालयाच्या आवारात ध्वजवंदन कार्यक्रम झाले.

विशेष उल्लेखनीय कामगिरी

२६ जानेवारी १९८४ रोजी प्रजासत्ताकदिन संचलन सोहळा नवी दिल्ली येथे झाला. महाराष्ट्र राज्याच्या पथकातून, आपल्या महाविद्यालयातील कु. वीणा गायकवाड (एस. वाय. बी. एससी.) आणि श्री. व्ही. एम्. अच्युत (एस. वाय. बी. कॉम.) यांची निवड झाली व त्यांनी संचलनात भाग घेतला. तसेच श्री. ए. जे. कोंडे (टी. वाय. बी. एस्सी.) यांनी मनाली येथे गिर्यारोहण शिबिरात भाग घेतला. प्राचार्य गंभीर, डॉ. गाडगीळ, प्रा. रायकर, प्रा. चिरपुटकर यांचे वेळोवेळी सहकार्य मिळाले.

कॅप्टन पी. डी. आपटे
ऑफिसर इन्चार्ज

ग्रंथालय

फेब्रुवारी १९८४ अखेर ग्रंथालयातील ग्रंथांची एकूण संख्या ३६६२८ झाली. यामध्ये महाविद्यालयाने घेतलेले

ग्रंथ (कनिष्ठ आणि वरिष्ठ विभाग), पुस्तक पेढीतील ग्रंथ, स्टुडन्टस् रिक्रिएशन लायब्ररी त्याचप्रमाणे कला, वाणिज्य आणि शास्त्र संघटनांतर्फे घेण्यात येणारे ग्रंथ समाविष्ट आहेत. एकूण ७८ नियतकालिके ग्रंथालयामध्ये येतात. त्याचप्रमाणे पुणे आणि मुंबईतील जवळजवळ सर्व मराठी व इंग्रजी वर्तमानपत्रे घेतली जातात.

विद्यापीठ अनुदान मंडळ, पुस्तक पेढीतून यावर्षी प्रथम सत्रात १२५ आणि द्वितीय सत्रात १२५ विद्यार्थ्यांना पुस्तक-संच विनामूल्य देण्यात आले.

विद्यार्थ्यांसाठी अभ्यासिका सकाळी ८ ते रात्री १० पर्यंत वर्षभर खुली ठेवण्यात आली.

२९ फेब्रुवारी १९८४ अखेर झालेल्या कामकाजाचे दिवसात एकूण २२३७७४ इतके ग्रंथ वाचण्यासाठी देण्यात आले.

दरवर्षीप्रमाणे यावर्षीही खाली नमूद केलेल्या व्यक्ती आणि संस्था यांनी ग्रंथालयाला अमूल्य ग्रंथ भेट म्हणून दिले.

१) प्राचार्य स. य. गंभीर
२) उपप्राचार्य डॉ. ल. ह. गाडगीळ
३) डॉ. भीमराव कुलकर्णी
४) श्री. म. आ. कुलकर्णी
५) सौ. निर्मला मोने
६) श्री. किरण लागू
७) श्री. ढवळे
८) श्री. गुजर
९) ममता भारस्कर

१०) मनीषा शिरोडकर
११) नरेन्द्र प्रकाशन
१२) किर्लोस्कर प्रेस
१३) अद्वैत वेदान्त बुक ट्रस्ट
१४) यू. एल्. पी. प्रोग्राम स्कीम
१५) कु. सुनेत्रा शास्त्री
१६) कु. विभावरी निरफराके
१७) कु. वन्दना हब्बू
१८) कु. शुभदा जोशी
१९) कु. अपर्णा कानविंदे
२०) कु. अनिता कुलकर्णी
२१) श्री. संगोराम
२२) श्री. व्ही. आर. शिगडे
२३) श्रीमती तेंडुलकर
२४) श्री. टी. एस्. दिवेकर

द. गो. बापट
ग्रंथपाल

वार्षिक स्नेहसंमेलन

यंदाचे स्नेहसंमेलन दि. २२, २३, २४ जानेवारी १९८४ या दिवसांत साजरे झाले. स्नेहसंमेलन-समिती खालीलप्रमाणे होती.

अध्यक्ष : प्राचार्य एस्. वाय्. गंभीर
उपाध्यक्ष : प्रा. एस्. आर. रायकर
कार्याध्यक्ष : प्रा. पी. एस्. चिरपुटकर
उप-कार्याध्यक्ष : प्रा. एम्. आर. मराठे

संमेलनात फनफेअर, अल्पोपहार व वर्गवार विविध गुणदर्शन असे कार्यक्रम होते. या समित्यांचे नेतृत्व अनुक्रमे प्रा. ए. एल्. पाथरे, प्रा. एम्. एस् महाजन व प्रा. आर. व्ही. कुलकर्णी यांनी उत्कृष्टपणे केले.

संमेलन खेळीमेळीच्या वातावरणात पार पडले. विद्यार्थी, विद्यार्थी प्रतिनिधी, प्राध्यापक व शिक्षकेतर कर्मचारी या सर्वांच्या सहकार्यामुळेच हे शक्य झाले. त्या सर्वांस धन्यवाद !

प. स. चिरपुटकर
कार्याध्यक्ष
वार्षिक स्नेहसंमेलन

राष्ट्रीय सेवा योजना

वृक्षारोपण आज राष्ट्रीय सेवा योजनेची एक अभिन्न सेवा झालेली आहे. यावर्षी वेताळ टेकडीवरील ए. आर. ए. आय. च्या आवारात वृक्षारोपण करण्यात आले. कात्रज परिसरातील " वाईल्ड लाईफ सोसायटीच्या " नियोजित प्रकल्पातील एका रस्त्याचे प्राथमिक काम विद्यार्थ्यांनी मोठ्या उत्साहाने केले. अंध, बाल गुन्हेगार. कुष्ठरोगी, मनोरुग्ण अशा उपेक्षितांच्या सेवा संस्थेतून रक्षा-बंधन, संक्रांत, करमणुकीचे कार्यक्रम अशा विविध सांस्कृतिक कार्यक्रमाच्या रुपाने विद्यार्थ्यांनी सेवा केली. वाडिया कॉलेजमधील व्यवसाय मार्गदर्शन, रेडक्रॉस-तर्फेचे लघुबोधपट, विद्या-भारतीची शिबिरे आणि मेळावे, महाविद्यालयीन रक्तदान शिबिर असे प्रासंगिक आणि नित्याचे कार्यक्रमही राबविण्यात आले.

श्रीरामपूर येथील ' युवक नेतृत्व ' शिबिरात विद्यार्थी सहभागी झाले होते. चार वर्षांच्या कालावधी नंतर महाविद्यालयीन विशेष शिबिर यंदा मांडवी येथे आयोजित केले होते; वृक्षारोपण वैयक्तिक-कौटुंबिक व सामाजिक आरोग्य, शिक्षण व प्रचार, रस्ता दुरुस्ती,

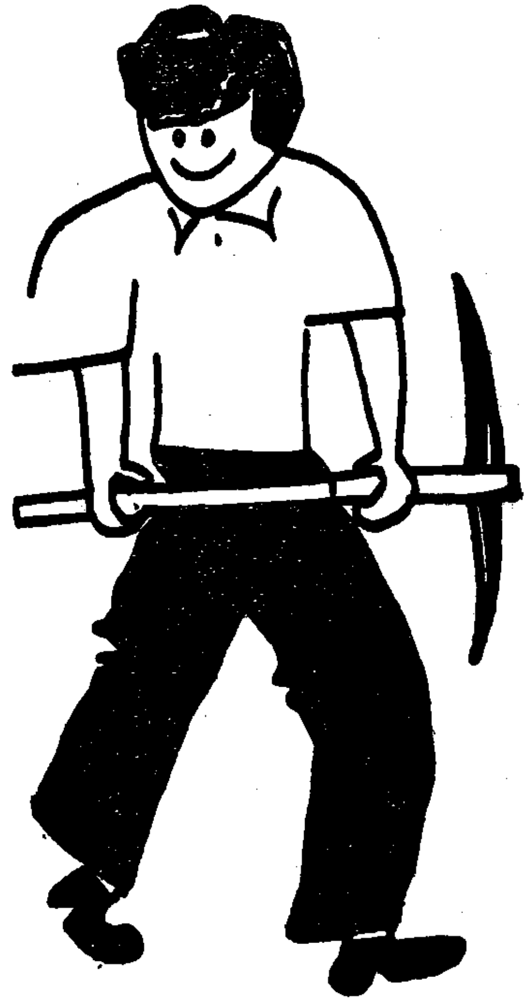

सांडपाण्याची व्यवस्था असे विविध कार्य त्या परिसरांतील सात गांवातून शिबिरार्थीनी केले. या शिबिराच्या आरोग्य विषयक कार्यक्रमांच्या आयोजनासाठी मा. आरोग्याधिकारी, पुणे जिल्हा परिषद, यांची मदत आणि सहकार्य लाभले. शिबिराच्या कार्यक्रमांचा अनुउपक्रम प्राथमिक शिक्षण, आरोग्य सेवा आणि सांस्कृतिक कार्यक्रमांच्या रुपाने प्रगतीपथावर आहे.

यंदाचे संघनायकत्व विद्यार्थी चंद्रमणी गोविंद जावळे (प्र. व. सा.) याजकडे देण्यात आले. तर महाविद्यालयीन कै. शंकर शेलार सेवा पारितोषिकाचा मान विद्यार्थी बबन गंगाराम मेदनकर (तृ. व. सा.) यास मिळाला.

राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या कार्यक्रमांच्या यशस्वितेचे श्रेय प्रा. एम्. जी. गोहेल, प्रा. पी. जी. दीक्षित, प्रा. वाय. एम्. वाघमारे आणि महाविद्यालयीन सल्लागार समितीच्या सल्लागारांचे आहे.

चं. गो. जावळे — विद्यार्थी संघनायक

प्रा. बा. गो. वाणी — कार्यक्रमाधिकारी

कर्नावट करंडक आंरत महाविद्यालयीन वादस्पर्धा

दरवर्षीप्रमाणे या वर्षीही 'श्री फुलचंद बाळचंद कर्नावट करंडक' ही आंतरमहाविद्यालयीन पातळीवर संयोजित केलेली वादस्पर्धा दि. २९ ऑगस्ट १९८३ रोजी महाविद्यालयात घेतली गेली. या स्पर्धेत यावर्षी आठ महाविद्यालयाच्या एकूण सोळा स्पर्धकांनी भाग घेतला. 'स्त्री मुक्ति आंदोलन ही एक दिशाहीन चळवळ होऊ लागली आहे' असा वादस्पर्धेचा प्रस्ताव होता. या स्पर्धेचे उद्घाटन स्त्री मासिकाच्या संपादिका श्रीमती विद्या बाळ यांच्या हस्ते झाले. श्री वि. स. वाळिंबे व श्रीमती विद्युत् भागवत यांनी परीक्षक म्हणून काम केले. या स्पर्धेचा निकाल खालीलप्रमाणे–

कर्नावट ट्रॉफी विजेता संघ– आय. एल. एस्. विधी महाविद्यालय पुणे.

प्रथम पारितोषिक – उपेंद्र खरे, गरवारे कॉमर्स कॉलेज पुणे.

द्वितीय पारितोषिक – पौर्णिमा पुरंदरे, आय्. एल्. एस्. विधी महाविद्यालय.

उत्तेजनार्थ प्रशस्तिपत्रके – मंजूषा इधाटे, सिबॉयसिस लॉ कॉलेज पुणे.
– बाबुराव हिरडे, आय्. एल्. एस्. विधी महाविद्यालय, पुणे.
– ज्योत्स्ना आठवले, स. प. महाविद्यालय पुणे

या स्पर्धेसाठी मा. प्राचार्य, उपप्राचार्य प्रा. रायकर डॉ. शं. ना. नवलगुंदकर, उपप्राचार्य प्रा. प. स. चिरपुटकर यांचे मार्गदर्शन व सहकार्य मिळाले याबद्दल त्यांचे आभार !

डॉ. सु. व्यं. धायगुडे — कार्याध्यक्ष

प्रा. जयंत जोर्वेकर — सहाय्यक

पदव्युत्तर विद्यार्थी संघटना

दरवर्षीप्रमाणे याही वर्षी पदव्युत्तर विद्यार्थी संघटनेचे कार्य प्रा. सु. ग. दातार यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडले.

विद्यार्थी प्रतिनिधी म्हणून खालील विद्यार्थ्यांची नियुक्ती करण्यात आली.

श्री. सुनील दाढे, एम. कॉम. भाग २
श्री. रवींद्र ओंकार, एम. कॉम. भाग १

यावर्षी मुख्यत्वे दोन कार्यक्रम हाती घेण्यात आले.

अ) तज्ज्ञांची व्याख्याने.

ब) 'BRIGHT CAREERS' हे भित्तीपत्रक

खालीलप्रमाणे तज्ज्ञांची व्याख्याने (Guest Lectures) आयोजित करण्यात आली.

व्याख्याने	विषय
१. डॉ. श्री. गो. स. कामत (वैकुंठ मेहता इन्स्टिटयूट)	सहकार व्यवस्थापन
२. श्री. दीक्षित (नेस वाडिया महाविद्यालय)	सार्वजनिक क्षेत्रातील आर्थिक व्यवस्थापन

BRIGHT CAREERS

संघटनेच्या वतीने 'BRIGHT CAREERS' हे भित्तीपत्रक नव्याने सुरू करण्यात आले.

या भित्तीपत्रकाद्वारे विद्यार्थ्यांना अत्यंत उपयुक्त अशा स्पर्धात्मक परीक्षा व अभ्यासक्रमांची माहिती करून देण्यात आली. या भित्तीपत्रकाचे खालीलप्रमाणे चार अंक काढण्यात आले.

अंक १ – Management Careers
अंक २ – Banking Careers
अंक ३ – Professional Careers
अंक ४ – Administrative Careers

या उपक्रमास विद्यार्थ्यांकडून चांगला प्रतिसाद मिळाला. या उपक्रमात पुढील विद्यार्थ्यांचा सहभाग प्रामुख्याने होता. श्री. मिलिंद दाते, श्री. सुनील दाढे, श्री. रवींद्र ओंकार, कु. वंदना नरवणे व कु. आशा गोखले.

याच वर्षी श्री सुनील दाढे व श्री मिलिंद दाते हे एम्. कॉम्. भाग २ चे विद्यार्थी व एम्. कॉम्. पार्ट १ चे श्री रवींद्र ओंकार हे आय्. सी. डब्ल्यू. ए. इंटरमीजिएट परीक्षा उत्तीर्ण झाले. त्यांचे मनःपूर्वक अभिनंदन!

माननीय प्राचार्य, उपप्राचार्य, अध्यक्ष व सल्लागार प्राध्यापक यांच्या मार्गदर्शनाने संघटना यशस्वीरीत्या कार्य करू शकली हे नमूद करावयास आनंद वाटतो.

रवींद्र ओंकार
प्रतिनिधी–भाग १

सुनील दाढे
प्रतिनिधी–भाग २

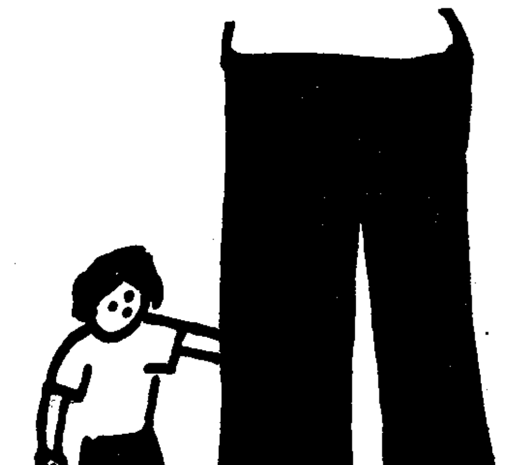

कनिष्ठ महाविद्यालय

कनिष्ठ महाविद्यालयात यावर्षी इयत्ता अकरावीच्या दहा तुकड्या व बारावीच्याही १० तुकड्या अशा एकूण २० तुकड्या होत्या. त्यात कला शाखेच्या चार, शास्त्र शाखेच्या आठ व वाणिज्य शाखेच्या आठ अशी विभागणी होती.

१९८३–८४ या शैक्षणिक वर्षाच्या प्रारंभीच प्राचार्य स. य. गंभीर यांच्या हस्ते इयत्ता दहावीत विशेष गुण संपादन करून अकरावीत प्रवेश घेतलेल्या व गुणानुक्रमे पहिल्या पाच विद्यार्थ्यांना क्रमिक पुस्तकांचे संच देण्यात आले.

दिनांक ४ ऑगस्ट १९८३ रोजी रस्टनमधील एक अधिकारी श्री. बोस यांचे बारावी शास्त्र शाखेतील विद्यार्थ्यांसाठी 'Calculations made easy' या विषयावर उद्‌बोधक व्याख्यान झाले. श्री. बोस यांनी दैनंदिन जीवनांत गणिताचा वापर कसा केला जातो हे सांगितले व गणित विषयाचे महत्त्व विशद केले. त्याचप्रमाणे कमीतकमी वेळात बहुअंकी गुणाकार किंवा भागाकार इ. कसा करता येऊ शकतो हे सोदाहरण सांगितले. व्याख्यानानंतर प्रश्नोत्तरेही झाली.

दिनांक २५ ऑगस्ट १९८३ रोजी मेजर जनरल एच्. डब्ल्यू. कुलकर्णी, प्रा. डी. के. पराडकर, प्रा. पी

व्ही. वासुदेवन् यांचे 'Entrance examination for NIA & careers in Military' या विषयावर प्रेरणादायक व्याख्यान झाले. महाराष्ट्रीय विद्यार्थी स्पर्धात्मक परीक्षांत नेमके कुठे कमी पडतात व त्यासाठी त्यांनी काय केले पाहिजे हे या वक्त्यांनी आपल्या भाषणात आवर्जून सांगितले.

बारावी परीक्षा उत्तीर्ण झाल्यावर वरिष्ठ महाविद्यालयात प्रवेश घेतेवेळी विषयांची निवड कशी करावी हा पेच विद्यार्थ्यांना नेहमीच पडतो. आपल्या महाविद्यालयात कोणकोणते विषय शिकविण्याची सोय आहे आणि आपल्याला पुढे काय करावयाचे आहे हे ठरवून विषयाची निवड कशी करावी यासंबंधी प्रा. सु. ग. दातार यांनी वाणिज्य शाखेतील विद्यार्थ्यांना उपयुक्त व बहुमोल मार्गदर्शन केले.

कनिष्ठ महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना नाटयाभिनय, नाटयवाचन कथाकथन आणि एकांकिका या कलाप्रकारातील नैपुण्य दाखविण्यासाठी दरवर्षीप्रमाणे या वर्षीही दि. ५, ६, ७, ८ जानेवारी १९८४ रोजी आंतरवर्गीय स्पर्धा भरविण्यात आल्या होता. नेहमीपेक्षा यावर्षी विद्यार्थ्यांचा प्रतिसाद उत्तम व अधिक असल्यामुळे स्पर्धा तीन दिवसांऐवजी चार दिवस घ्यावी लागली. प्रत्येक कला प्रकारात बहुसंख्य विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला होता.

दिनांक १८ फेब्रुवारी १९८४ रोजी सुप्रसिद्ध दिग्दर्शक व नट प्रा. भालबा केळकर यांचे 'विज्ञान आपुला सांगाती' या विद्यार्थ्यांच्या जिव्हाळयाच्या व आवडत्या विषयावर रंगतदार व्याख्यान झाले. मानवी जीवनाशी विज्ञान कसे निगडीत आहे तसेच विज्ञान व मानवाचा एकमेकांशी असलेला घनिष्ठ संबंध आणि विज्ञान हा मानवाला मिळालेला शाप नसून वरदान आहे हे प्रा. केळकरांनी मनोरंजक पद्धतीने विद्यार्थ्यांना पटवून दिले.

दिनांक १ मार्च १९८४ रोजी उपप्राचार्य प. स. चिरपुटकर यांचे 'स्वामी विवेकानंद-एक स्फूर्तीस्थान' या विषयावर व्याख्यान झाले. विवेकानंदांच्या व्यक्तिमत्वाच्या अनेक पैलूंचे दर्शन प्रा. चिरपुटकरांनी आपल्या अभ्यासपूर्ण व्याख्यानात ओघवत्या भाषेत घडविले.

कनिष्ठ महाविद्यालय समितीमध्ये यावर्षी खालील प्राध्यापक सदस्य होते : एम्. आर. मराठे, के. एम्. गोखले, आर. व्ही. जोशी, जे. पी. चिंचोरे, सौ. गोडबोले, व सौ. नरगुंद.

कनिष्ठ महाविद्यालयातील शैक्षणिक, कला, सांस्कृतिक व इतर विविध कार्यक्रमांसाठी महाविद्यालयातील प्राध्यापक, शिक्षक, शिक्षकेतर कर्मचारी इत्यादींचे उत्कृष्ट सहकार्य मिळाले हे मुद्दाम नमूद करावेसे वाटते. या सगळयांच्या सहकार्यामुळेच आम्ही विद्यार्थ्यांसाठी विविध प्रकारचे उपक्रम करू शकलो. त्यांचे हार्दिक आभार !

प. स. चिरपुटकर

कलामंडळ

दरवर्षीप्रमाणे कलामंडळाच्या उत्साही कलाकारांनी यावर्षीही अनेक स्पर्धांमध्ये भाग घेऊन आपल्या कलागुणांचे दर्शन घडवले.

दिनांक १७ ऑगस्ट १९८३ रोजी, कलामंडळाच्या कलाकारांचे एक पथक कोंढवा येथे कुष्टरोगी इस्पितळामध्ये गेले होते. तेथे त्यांनी कुष्टरोग्यांसाठी विविध गुण दर्शनाचा एक कार्यक्रम सादर केला. मिलिंद दाते, विकास पेशवे, शैलेश अष्टीकर, संजय गायकवाड, सदानंद दाते, सचिन जांभेकर, सतीश कांबिये, सुशील पांडेय या विद्यार्थ्यांचा त्यात समावेश होता.

कलामंडळाच्या या वर्षाची सुरुवात अशी समाजकार्याने झाली. हेच पथक दि. १९ ऑगस्ट १९८३ रोजी

येरवडा येथील मनोरुग्णालयात गेले होते. तेथे त्यांनी विविध गुण दर्शनाचा कार्यक्रम सादर केला.

दिनांक २३ ऑगस्ट १९८३ रोजी पुरुषोत्तम करंडक आंतरमहाविद्यालयीन एकांकिका स्पर्धेत आपल्या महाविद्यालयाने श्री. श्रीनिवास भणगे लिखित 'दुहेरी' ही एकांकिका सादर केली. विद्यार्थी दिग्दर्शक होते मिलिंद दाते. भाग घेणारे कलावंत खालीलप्रमाणे—

सुशील जोशी, मिलिंद दाते, विकास पेशवे, धनंजय वेर्णेकर, आनंद दरेकर, सुकेतू नागरेचा, अनिता सातपुते, अभिजित उंडे, कांचन कुलकर्णी, सुनील दाढे, संजय देशपांडे, विजय वैद्य, रवींद्र ओंकार, त्यागराज खाडिलकर, शिरीष जोशी,

या स्पर्धेतील प्राथमिक फेरीसाठी वैयक्तिक अभिनयाबद्दल असलेले 'सुरेश चौधरी पारितोषिक' मिलिंद दाते याला मिळाले.

सप्टेंबर महिन्यामध्ये अहमदनगर येथे झालेल्या शारदा करंडक कथाकथन स्पर्धेमध्ये सुनील दाढे यांस कथा लेखनाचे पारितोषिक मिळाले. त्या स्पर्धेमध्ये विकास पेशवे यांनी शंकर पाटील लिखित 'गारवेल' ही कथा सांगितली.

गरवारे महाविद्यालयाच्या स्टुडन्टस अॅक्टिव्हिटी सेंटरतर्फे झालेल्या संगीत स्पर्धेमध्ये आपल्या महाविद्यालयांस सांघिक तृतीय पारितोषिक मिळाले. त्यात त्यागराज खाडिलकर व उदय चांदोरकर या विद्यार्थ्यांचा समावेश होता.

ड्रॉपर्स नाट्यवाचन स्पर्धेमध्ये आम्ही पु. ल. देशपांडे लिखित 'सदू आणि दादू' हा दीर्घांक वाचला. त्यात विकास पेशवे यास वैयक्तिक नैपुण्याबद्दल पारितोषिक मिळाले. त्यात खालील विद्यार्थ्यांचा सहभाग होता : मिलिंद दाते, विकास पेशवे, गौरी जोशी, आनंद दरेकर.

फिरोदिया करंडक स्पर्धेमध्ये आपल्या महाविद्यालयाने विविध गुण दर्शनाचा कार्यक्रम सादर केला. ह्या कार्यक्रमातील कलाकार त्यागराज खाडिलकर यास गायनाचे प्रथम पारितोषिक मिळाले. इतर कलाकार होते उदय चांदोरकर, पराग वडगावकर, सचिन जांभेकर, विदुला कुलकर्णी, सतीश कांबिये, संजय गायकवाड, सुशील जोशी, विकास पेशवे, अजित टेंबे शैलेश अष्टीकर.

बी. जे. मेडिकल महाविद्यालयाच्या गदगकर करंडक संगीत स्पर्धेत आपल्या महाविद्यालयास सुगम संगीत विभागाचे प्रथम पारितोषिक मिळाले. त्यात त्यागराज खाडिलकर, उदय चांदोरकर या कलाकारांचा समावेश होता.

अ. भा. वि. प. तर्फे झालेल्या कालिदास संगीत स्पर्धेत आपल्या महाविद्यालयाने समूह गायन सादर केले. त्यात मिलिंद दाते, उदय चांदोरकर, रवींद्र ओंकार, मिलिंद शाळिग्राम, विकास पेशवे, देवदत्त पाठक, संजय गायकवाड यांनी भाग घेतला होता.

युवक महोत्सव एकांकिका स्पर्धेत आम्ही श्यामला वनारसे लिखित 'प्रतिज्ञा' ही एकांकिका यशस्वीरित्या सादर केली. मिलिंद दाते याने ही एकांकिका दिग्दर्शित केली. दि. २६ डिसेंबर १९८३ रोजी सादर केल्या गेलेल्या या एकांकिकेतील इतर कलाकार होते : देवदत्त पाठक, अशोक रानडे, विजय वैद्य, मिलिंद शाळिग्राम मिलिंद दाते, विकास पेशवे, अनिता सातपुते, धनंजय वेर्णेकर, आनंद डोरले, पौर्णिमा पारखी, कृती नागरेचा, मंजू दाते, जितेंद्र आफळे, गिरीश राव.

दरवर्षीप्रमाणे याहीवर्षी माजी विद्यार्थ्यांचा मेळावा आनंदात पार पडला. यावर्षीचे वैशिष्ट्य म्हणजे विद्यार्थी प्राध्यापक सहकार्याने 'सदू व दादू' ही पु. ल. देशपांडे लिखित एकांकिका सादर केली. त्याचे दिग्दर्शन मिलिंद दाते यांनी केले. तसेच महाविद्यालयांतर्गत कनिष्ठ महाविद्यालय एकांकिका स्पर्धेमध्ये प्रथम क्रमांक मिळालेली 'बापाचा बाप' ही एकांकिकाही सादर करण्यात आली. दि. २६ जानेवारी १९८३ रोजी झालेला हा कार्यक्रम माजी विद्यार्थ्यांच्या दीर्घकाळ स्मरणात राहील.

यावर्षी अंमळनेर येथे झालेल्या युवक महोत्सवात आपल्या महाविद्यालयाने नाट्यसंगीत, समूहनृत्य, परिसंवाद, कथाकथन या प्रकारात भाग घेतला होता. त्यात खालील विद्यार्थ्यांचा सहभाग होता : देवदत्त पाठक, संजय बालगुडे, अनंत सोवळे, मिलिंद शाळिग्राम उदय चांदोरकर, वंदना जोगळेकर, मंजूषा अभ्यंकर, राजश्री बेडेकर, रेवती घोपेश्वरकर, प्रज्ञा राऊत, नीता

गोरे, आरती आपटे, अनिता सातपुते. संघाबरोबर गेलेले प्राध्यापक होते. प्रा. चिचोरे, प्रा. गोहेल व प्रा. सौ. नरगुंद.

रोटरॅक्ट क्लबने आयोजित केलेल्या समूह-नृत्य स्पर्धेत आपल्या महाविद्यालयातर्फे खालील विद्यार्थ्यांचा संघ गेला होता. देवदत्त पाठक, संजय बालगुडे, अनंत सोवळे, मिलिंद शाळिग्राम, उदय चांदोरकर, सीमा पुंडले, मंजूषा अभ्यंकर, राजश्री बेडेकर, रेवती धोपेश्वरकर, प्रज्ञा राऊत, नीता गोरे, आरती आपटे, अनिता नायडू, सुनीता भोसले, सुनीता राठी, हेमांगिनी घोडके वंदना जोशी, अनिता सातपुते, वंदना जोगळेकर.

यावर्षी झालेल्या महाविद्यालयांतर्गत एकांकिका, नाट्यवाचन, नाट्याभिनय स्पर्धेत महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांकडून उत्तम प्रतिसाद मिळाला. त्या स्पर्धा दि. ५ ते ८ जानेवारी १९८४ च्या दरम्यान झाल्या. त्या स्पर्धेचा निकाल खालीलप्रमाणे :

अ) नाट्याभिनय–

वरिष्ठ महाविद्यालय–प्रथम क्र.–देवदत्त पाठक
द्वितीय क्र.–विकास पेशवे
तृतीय क्र.–वंदना देशपांडे

कनिष्ठ महाविद्यालय–प्रथम क्र.–मेघना देशपांडे
द्वितीय क्र.–सदानंद देगांवकर
तृतीय क्र.–प्रतिभा जोशी

ब) कथाकथन–

वरिष्ठ महाविद्यालय–प्रथम क्र.–संजय गायकवाड
कनिष्ठ महाविद्यालय–प्रथम क्र.–ललिता बावकर
द्वितीय क्र.–सदानंद देगांवकर

क) नाट्यवाचन – वरिष्ठ महाविद्यालय–

सांघिक पारितोषिक

प्रथम क्र.–' ययाती आणि देवयानी '
एस्. वाय्. बी. कॉम्. (बी)

द्वितीय क्र.–' मृत्युदान '
टी. वाय्. बी. ए. (ए) (विभागून)
' अस्पर्श '–एस्. वाय्. बी. कॉम्. (सी)

तृतीय क्र.–' एक होती राणी '
एस्. वाय्. बी. एस्सी. (ए)

वैयक्तिक पारितोषिके

प्रथम क्र.–मनीषा जोशी,
देवयानी, एस्. वाय्. बी. कॉम्. (बी)

द्वितीय क्र.–रोहिणी दिक्संगीकर,
(डॉ. शेखर– टी. वाय्. बी. ए. (ए)

तृतीय क्र.–मधुवंती कवडी,
(रतन–एस्. वाय्. बी. एस्सी. (सी)

वैयक्तिक प्रशस्तिपत्रके –

पौर्णिमा पारखी
कृती नागरेचा
धनंजय वेर्णेकर
राजश्री बेडेकर
देवदत्त पाठक
वंदना देशपांडे
जयश्री दाणी
अनंत सोवळे
अजयकुमार खोले
जयंत निबंधे
अशोक रानडे

नाट्यवाचन – कनिष्ठ महाविद्यालय

सांघिक पारितोषिक–

प्रथम क्र.–'इथे ओशाळला मृत्यू ' अकरावी सी
द्वितीय क्र.–' अर्थाचा अनर्थ ' अकरावी डी
विशेष पारितोषिक– ' Merchant of Venice ' XI. D.

वैयक्तिक पारितोषिके–

प्रथम क्र.– तेजस्विनी आठवले, संभाजी–XI. C.
द्वितीय क्र.– विशाखा देशपांडे, औरंगजेब–XI. C.
तृतीय क्र.– अर्चना सुपनेकर, पन्ना–XI.E.

उत्तेजनार्थ –

प्रथम क्र.– दीपाली पानसे, XI. D.
द्वितीय क्र.– तृप्ती दाणी

वैयक्तिक प्रशस्तिपत्रके–

ललिता बावकर, XI. D.
राजश्री वेंगुर्लेकर, XII. A.
प्रतिभा उपाध्ये, XII. A.
सदानंद देगांवकर, XI. A.

एकांकिका – वरिष्ठ महाविद्यालय
सांघिक पारितोषिक–
प्रथम क्रमांक – 'घोटभर पाणी'
द्वितीय क्रमांक – 'विसरभोळी'

कनिष्ठ महाविद्यालय–
सांघिक पारितोषिक–
प्रथम क्रमांक – 'बापाचा बाप'
द्वितीय क्रमांक – 'बिचारा डायरेक्टर'
तृतीय क्रमांक – 'कावळे'
उत्तेजनार्थ – 'अबोल झाली सतार'

वैयक्तिक पारितोषिके–
विद्यार्थी – वरिष्ठ महाविद्यालय–
प्रथम क्रमांक (विभागून)) विकास पेशवे
) मिलिंद दाते
विद्यार्थिनी–
प्रथम क्रमांक – मधुवंती कवडी
द्वितीय क्रमांक – माधुरी दाते
उत्तेजनार्थ – अनंत सोवळे

कनिष्ठ महाविद्यालय–
प्रथम क्रमांक – मकरंद गोवर्धन
द्वितीय क्रमांक) संदीप कणसे
(विभागून)) अजित टेंबे
तृतीय क्रमांक – सुनील होवाळे

वैयक्तिक पारितोषिके – कनिष्ठ महाविद्यालय–
प्रथम क्रमांक – शुभदा गोडबोले
द्वितीय क्रमांक – मनीषा जोशी
तृतीय क्रमांक – मृणालिनी इंगळे

उत्तेजनार्थ वैयक्तिक पारितोषिके–
मिलिंद चौधरी श्रीपाद काळे
स्वाती जोशी मृणाल बागुल

कलामंडळाचा समारोप आणि वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ दि. १६ फेब्रुवारी ८४ रोजी साजरा झाला. या समारंभास, प्रमुख पाहुणे म्हणून मराठी रंगभूमीवरील दोन सुप्रसिद्ध कलाकार श्री. कमलाकर सारंग आणि सौ. लालन सारंग आले होते.

या समारंभात, महाविद्यालयांतर्गत स्पर्धांमधील यशस्वी कलाकारांना, तसेच वर्षभर कलामंडळाच्या विविध कार्यक्रमात सहभागी होणाऱ्या विद्यार्थी कलाकारांना पारितोषिके व प्रशस्तीपत्रके प्रदान करण्यात आली.

या वर्षाची कलामंडळ शिष्यवृत्ती द्वितीय वर्ष वाणिज्य या वर्गातील एक विद्यार्थी कलाकार धनंजय वेर्णेकर यास देण्यात आली.

यावर्षी झालेल्या कलामंडळाच्या सर्व कार्यक्रमांना सहकार्य दिल्याबद्दल आम्ही प्राचार्य स. य. गंभीर श्री. वाय्. पी. देशपांडे, श्री. चिंचोरे, श्री. अहिवळे श्री. राजीव कुलकर्णी, श्री. जयंत जोवेंकर, श्रीमती पाटणकर, जिमखाना विभाग तसेच सर्व सेवक वर्ग यांचे आभारी आहोत. कलामंडळ विद्यार्थी प्रतिनिधी, विकास पेशवे (S. Y. B. Com.) यांचा सक्रिय सहभाग यंदा कलामंडळाला अतिशय उपयुक्त ठरला.

विकास पेशवे कलामंडळ, प्रतिनिधी
डॉ. वि. भा. देशपांडे प्रमुख, कलामंडळ

नियोजन चर्चामंडळ

नियोजन चर्चामंडळाच्या व्यवस्थापन समितीमध्ये १९८३–८४ साली पुढील सदस्यांचा समावेश होता : प्राचार्य स य. गंभीर (अध्यक्ष), प्रा. रमेश शहा, प्रा. सौ. व्ही. एस कुलकर्णी, प्रा. सुमन कौशल, प्रा. व्ही. एस. राजगुरु. विद्यार्थी प्रतिनिधी कु. सीमा पुंडले, कु. वैजयंती राजवाडे, श्री. यशवंत कदम, श्री बबन मेदनकर, आणि श्री खांबे. कार्यालयीन व्यवस्था– श्री. डी. एस्. खोपकर.

स्वातंत्र्योत्तर काळांत नियोजन आणि आर्थिक विकासामुळे जीवनाच्या सर्वच क्षेत्रात फार मोठ्या-प्रमाणावर बदल होत आहेत. शैक्षणिक अभ्यासक्रमा-बरोबरच विद्यार्थी वर्गास या बदलाचे निरीक्षण करता यावे या दृष्टीने नियोजनमंडळाने शैक्षणिक भेटी आणि विविध संस्थाच्या कामकाजाची प्रत्यक्ष माहिती देणे

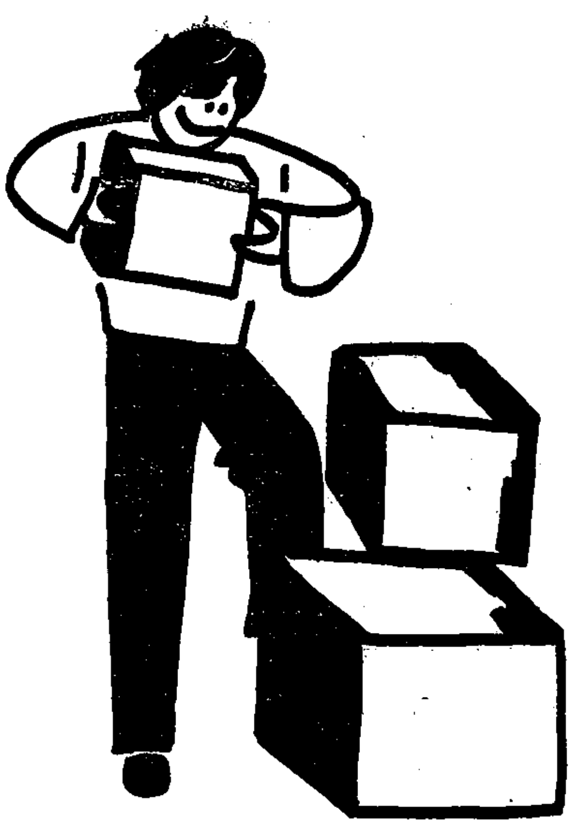

यावर अधिक भर दिलेला आहे.

आपल्या देशाच्या दृष्टीने लोकसंख्या हा एक महत्वाचा प्रश्न आहे. प्रथम सत्रामध्ये जनगणना कार्यालय कोरेगाव पार्क, पुणे येथे शैक्षणिक भेट आयोजित करण्यात आली. जनगणना अधिकाऱ्यांनी जनगणना पद्धती, त्यासंबंधीचे विविध फॉर्म्स, त्यांचे संकलन, या आकडेवारीचे नियोजनातील महत्त्वपूर्ण स्थान इ. माहिती आपल्या व्याख्यानात दिली.

पुणे औद्योगिक क्षेत्रात अग्रेसर स्थान असलेल्या मराठा चेंबर ऑफ कॉमर्स अॅन्ड इंडस्ट्रीज या संस्थेस दुसरी शैक्षणिक भेट आयोजित करण्यात आली. सहकार्यवाह श्री. गोखले, श्री. सोमवंशी, ग्रंथपाल सौ. गोरे, सौ. जोगळेकर आणि इतर सदस्यांनी चेंबरची कार्यपद्धती, भूमिका इ. महत्त्वपूर्ण माहिती विद्यार्थ्यांना दिली. ग्रंथालयात विविध प्रकारची पुस्तके, रिपोर्टस यांचे निरीक्षण करण्याची संधी विद्यार्थ्यांना मिळाली.

द्वितीय सत्रामध्ये 'फूड अॅंड क्राफ्ट इन्स्टिटयूट' शिवाजीनगर पुणे या संस्थेस शैक्षणिक भेट आयोजित करण्यात आली. या संस्थेत विविध व्यवसायाभिमुख शैक्षणिक अभ्यासक्रम शिकविले जातात. हॉटेल व्यवस्थापन, बेकरी व कन्फेक्शनरी, फूड अॅन्ड केटरिंग टेक्नॉलाजी, फूड प्रिझर्वेशन इ. संबंधी माहिती या संस्थेच्या प्राध्यापकांनी प्रात्यक्षिकासह विद्यार्थ्यांना समजावून दिली. विद्यार्थ्यांनी या अभ्यासक्रमात विशेष रस घेतल्याचे आढळून आले.

जानेवारी महिन्यात डॉ. बी. जी. बापट (गोखले इन्स्टिटयूट ऑफ इकॉनॉमिक्स अॅन्ड पॉलिटिक्स) यांचे 'मार्क्सच्या आर्थिक विचाराची जडण घडण' या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.

बॅंक ऑफ महाराष्ट्रच्या शिवाजीनगर शाखेस २० आणि २७ जानेवारी १९८४ रोजी शैक्षणिक भेट आयोजित करण्यात आली. बॅंकेचे मॅनेजर श्री. चिंचाळकर, श्री. एस. पी. काळे (अकाऊंटंट) यांनी बहुमोल सहकार्य दिले. बॅंकेचे कामकाज प्रत्यक्षात कशाप्रकारे चालते, विविध प्रकारचे फॉर्म्स, कर्जवाटप पद्धती, इ. संबंधी सविस्तर माहिती बॅंकेच्या कर्मचाऱ्यांनी विद्यार्थ्यांना आपुलकीने समजावून दिली.

संघटनेच्या कार्यक्रमात ज्यांचे सहकार्य लाभले त्या सर्वांना मनःपूर्वक धन्यवाद.

प्रा. रमेश शहा

पदभ्रमण मंडळ

१९८३–८४ या शैक्षणिक वर्षात पदभ्रमण मंडळा तर्फे खालील पदभ्रमणे आयोजित करण्यात आली होती-

१) लोहगड ते विसापूर
२) टायगर्स लीप
३) पुणे ते पी कॉक–बे
४) खेड ते महाबळेश्वर

गेल्या वर्षातील पदभ्रमण मंडळाची कामगिरी पाहून तसेच विद्यापीठ पदभ्रमणाचे उत्स्फूर्त आयोजन केल्या. मुळे यंदा विद्यापीठाने या पदभ्रमण मंडळास दोन पदभ्रमणांचे आयोजन करण्यास परवानगी दिली होती. पण काही कारणानी फक्त एकाच पदभ्रमणाचे आयोजन होऊ शकले. त्यानुसार खेड ते महाबळेश्वर हे पदभ्रमण झाले. त्यात २१ विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला होता. आपल्या महाविद्यालयातील १० विद्यार्थी व ५ विद्यार्थिनी त्यात होत्या. पदभ्रमणाचे नेतृत्व प्रा. गोहेल यांनी केले सहकार्याबद्दल धन्यवाद !

प्रा. रायकर
प्रा. गोहेल.

↓ निसर्गाशी जोडण्यासाठी पदभ्रमण हवेच !

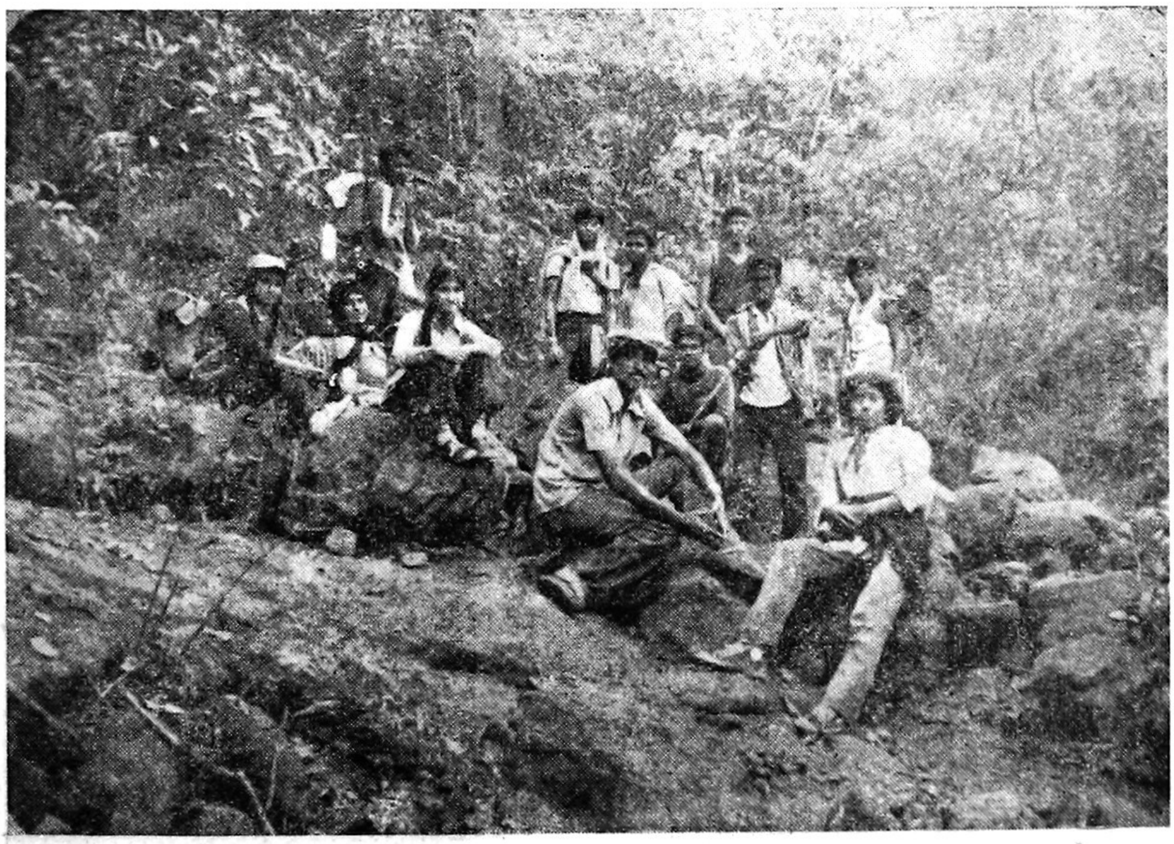

माजी विद्यार्थी संघटना

माजी विद्यार्थी संघटनेचा वार्षिक मेळावा २६ जानेवारी १९८४ रोजी संपन्न झाला. त्या समारंभास सुमारे १०० माजी विद्यार्थी उपस्थित होते.

समारंभाचे वेळी अल्पोपहार, परस्पर परिचय या कार्यक्रमानंतर प्राध्यापकांतर्फे 'सदू आणि दादू' ही एकांकिका सादर करण्यात आली तसेच ११ वी कॉमर्स ह्या वर्गातील विद्यार्थ्यांनी एक विनोदी प्रहसन सादर केले. या कार्यक्रमास भरघोस प्रतिसाद मिळाला.

१९८३–८४ या वर्षा करिता माजी विद्यार्थी संघटनेचे पदाधिकारी खालील प्रमाणे होते.

अध्यक्ष : प्राचार्य स. य. गंभीर, कार्याध्यक्ष–प्रा. अ. गो. गोसावी, श्री. द. गो. बापट, श्री. वाय. पी. देशपांडे, प्रा. एस्. एन्. भिडे

विद्यार्थी प्रतिनिधी श्री. सुनील दाढे, श्री. मिलींद दाते, कु. वंदना नरवणे.

अ. गो. गोसावी
कार्याध्यक्ष
माजी विद्यार्थी संघटना

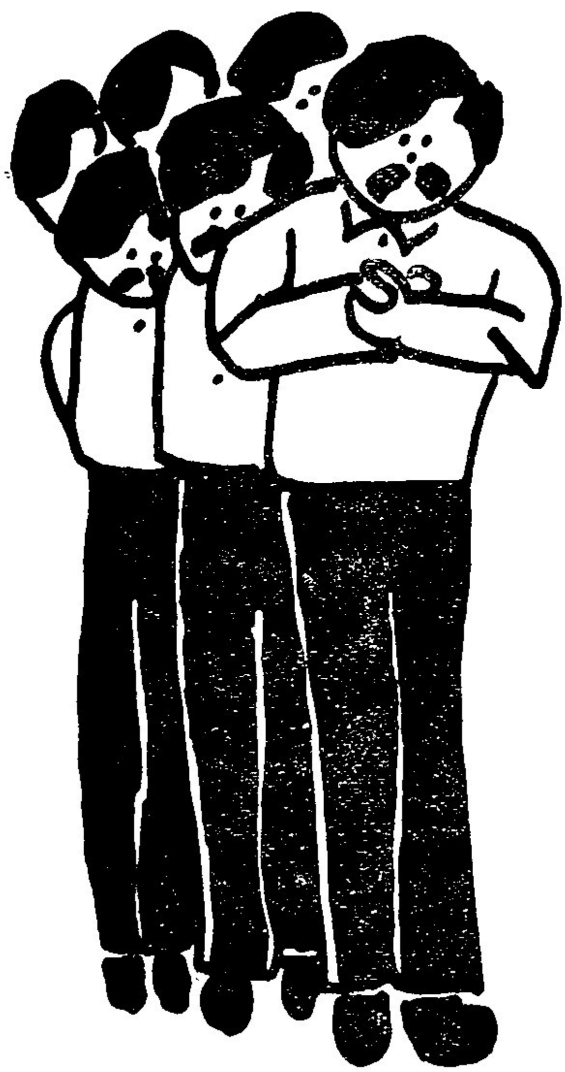

↓ मोकळया हवेत चहाचा आनंद !

शास्त्र संघटना

व्यवस्थापक समिती :

अध्यक्ष : प्राचार्य स. य. गंभीर

कार्याध्यक्ष : प्रा. चं. गु. कुलकर्णी

प्राध्यापक सदस्य :

श्री. रा. ग. लिमये — श्री. श्री. न. भिडे

डॉ. र. व. गंधे — डॉ. हे. व. घाटे

श्री. वा. र. अहिरराव — सौ. विद्यागौरी र. प्रयाग

श्री. रा. वा. जोशी

विद्यार्थी प्रतिनिधी :

तृतीय वर्ष शास्त्र :

श्री. वि. पुं. पाटील

श्री. म. र. गांधी

श्री. गि. प्र. ढेकणे

श्री. पा. ना. ठकार

श्री. के. रविशंकर

कु. गौरी श. पाटील

द्वितिय वर्ष शास्त्र :

श्री. मि. वि. शाळीग्राम

कु. उज्वल वि. गाडगीळ

श्री. ना. सं. दिवेकर

कु. सिमंतिनी ज. अभ्यंकर

श्री. अ. स. छत्रे

श्री. मा. ह. डुंबरे

कु. निवेदिता दे. मित्रा

कु. संगीता सं. शिरोळे

कार्यालयीन व्यवस्था : श्री. भू. र. दोशी

या वर्षी प्रथमच विद्यापीठासाठी शास्त्र संघटनेचा महाविद्यालयाचा प्रतिनिधी निवडून द्यावयाचा होता. या पदासाठी श्री. पारिजात ना. ठकार यांची बिनविरोध निवड झाली. त्यांचे अभिनंदन !

महाविद्यालयांच्या कार्यालयातील कामाचा व्याप दिवसेंदिवस वाढत असूनही, श्री. भू. र. दोशी संघटनेचे काम आस्थेने पाहतात हे नमूद करावयास हवे.

या वर्षी संघटनेतर्फे खालील कार्यक्रम आयोजित करण्यात आले. दरवर्षीपेक्षा अधिक असे तीन नवीन उपक्रम सुरू करण्यात आले. ते म्हणजे (i) विषयवार विभागीय कार्यक्रम (ii) 'विज्ञान विश्व' हे भित्तीपत्रक आणि (iii) वैज्ञानिक क्षेत्रांतील नामवंतांच्या मुलाखती, हे होत.

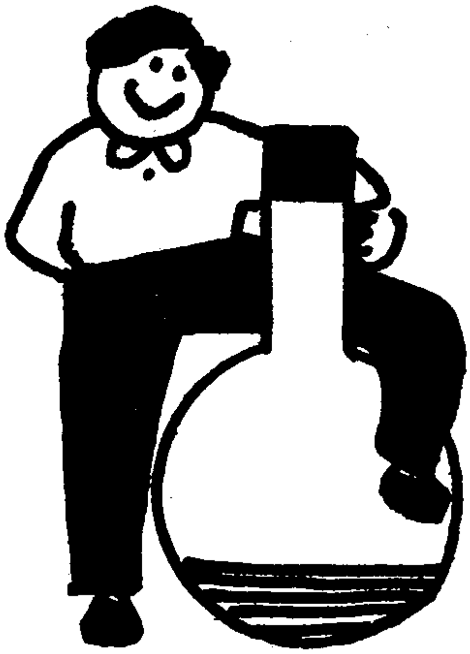

प्रत्येक विषयाच्या विभागप्रमुखांना त्या त्या विषयाच्या तृतिय वर्ष व द्वितीय वर्ष विद्यार्थ्यांसाठी विभागातर्फे एक विशेष कार्यक्रम आयोजित करण्याची विनंती करण्यात आली व त्याप्रमाणे विषयवार विभागीय कार्यक्रम आखण्यांत आले. सत्र परीक्षा पद्धतीमुळे सर्वच विभागांना जरी कार्यक्रम करण्यास वेळ मिळाला नाही, तरी या उपक्रमास चांगलाच प्रतिसाद मिळाला. इतर दोन उपक्रमांची माहिती खाली योग्य ठिकाणी देत आहोत.

विभागीय कार्यक्रम : (वनस्पती शास्त्र)

वनस्पती शास्त्र विभागाने ५ ऑगस्ट १९८३ रोजी खालील व्याख्यान आयोजित केले.

विषय : DNA

वक्ते : डॉ. अ. द. भागवत, विभागप्रमुख, वनस्पतीशास्त्र विभाग, स. प. महाविद्यालय पुणे ३०.

व्याख्यान सुरेख झाले.

(२) लोकविज्ञान मंडळ पुणे, यांच्या वतीने शास्त्रशाखेच्या सर्व विद्यार्थ्यांसाठी खालील कार्यक्रम १२ ऑगस्ट १९८३ रोजी करण्यात आला.

नागासकी–हिरोशिमा बॉंब हल्ला
बित्तंबातमी
(एक सदीप चित्रदर्शन)

प्रा. विवेक सावंत आणि अरुण देशपांडे यांनी ओघवत्या शैलीमध्ये चित्रांचे धावते वर्णन केले. त्या प्रसंगांचे जीवन चित्र त्यांनी विद्यार्थ्यांपुढे समर्थपणे उभे केले. मंडळाचे सचिव श्री. प्रमोद तांबे यांनी कार्यक्रमाचे सूत्रचालन केले. भौतिकीच्या प्राध्यापिका सौ. अभ्यंकर. यांनी हा कार्यक्रम सुचविला.

ह्या कार्यक्रमामुळे विद्यार्थी खूपच प्रभावित झाले. मंडळातर्फे १३ ऑगस्ट १९८३ रोजी काढलेल्या अण्वस्त्र विरोधी 'शांतता पदयात्रेत' बरेच विद्यार्थी सहभागी झाले.

(३) शैक्षणिक चित्रपट :

१२ ऑगस्ट १९८३ रोजी खालील शैक्षणिक चित्रपट विद्यार्थ्यांना दाखविले.

(i) DNA, (ii) Functions of DNA, (iii) Mitosis and DNA.

वरील शैक्षणिक चित्रपटांच्या फिल्म्स, प्राचार्य स. प महाविद्यालय यांच्या सौजन्याने उपलब्ध झाल्या. आम्ही त्यांचे आभारी आहोत. ह्या कार्यक्रमाचे संयोजन डॉ. गंधे यांनी केले.

(४) विभागीय कार्यक्रम (गणित)

दिवाळीच्या सुट्टीत गणित विभागाने, तृतीय वर्ष गणिताच्या विद्यार्थ्यांसाठी, कॉम्प्युटर सोसायटी ऑफ इंडिया आणि रोज अँड लोरा मॉरीस ट्रस्ट यांच्या सहकार्याने विद्यार्थ्यांना एक दुर्मिळ संधी उपलब्ध करून दिली. या सुट्टीत विद्यार्थ्यांना सोसायटीचे अध्यक्ष श्री. राजा वाडदेकर आणि त्यांचे सहकारी श्री. अजित गांगल यांनी कॉम्प्युटरची 'बेसिक' भाषा शिकवली प्रत्येक विद्यार्थ्याने स्वतः प्रत्यक्ष कॉम्प्युटरवर काम केले. या उपक्रमांत शिकणारे आणि शिकवणारे दोघांची चांगलीच लय साधली.

अशा उपक्रमांचा विद्यार्थ्यांना चांगले व्यवसाय मिळवण्यासाठी खूप उपयोग होतो. असा अनुभव आहे. या बद्दल शास्त्र-संघटना 'रोज अँड लोरा मॉरीस ट्रस्टचे' ट्रस्टी, श्री. राजा वाडदेकर, श्री. गांगल आणि श्री. पटवर्धन या सर्वांची आभारी आहे.

(५) २३ डिसेंबर १९८४ रोजी तर विद्यार्थ्यांना शासकीय साहसाच्या अपूर्व दर्शनाचा लाभ खालील कार्यक्रमामुळे झाला.

अंटार्क्टिका मोहीम

(एका साहसाचे, त्या साहसाचे उपनेतेपद भूषविलेल्या साहसवीराने केलेले, एक सदीप चित्रदर्शन)

सादरकर्ते : डॉ. सी. आर. श्रीधरन्, संचालक, साधनविभाग, वेधशाळा, पुणे. सतत तीन तास गुंग होऊन ३५० विद्यार्थी हे व्याख्यान ऐकत होते.

(६) शैक्षणिक भेट-क्रमांक १ :

२५ डिसेंबर १९८३ रोजी तृतीय वर्ष शास्त्र (रसायन) च्या विद्यार्थ्यांनी खोपोली येथे 'पेपर अँड पल्प कनव्हर्शन्स लिमिटेड' आणि 'इंडियन ऑरगॅनिक केमिकल्स' या कारखानांना भेट दिली. ही सहल आखण्यात श्री. पारिजात ठकार याने पुढाकार घेतला.

(७) शैक्षणिक भेट-क्रमांक २ :

१२ जानेवारी १९८४ रोजी तृतीय वर्ष शास्त्र या वर्गातील भौतिकी, गणित आणि सांख्यिकी या विषयाच्या विद्यार्थ्यांची प्राध्यापकांसमवेत भारतीय डाक-तार विभाग, शिवाजीनगर, पुणे ५ यांच्या कार्यालयास अभ्यास सहल आयोजित करण्यात आली. श्री. पी. आर. पाटील, (उपअधीक्षक) यांनी व त्यांच्या सहकाऱ्यांनी 'डका आणि तार सप्ताहाच्या निमित्ताने विद्यार्थ्यांना अत्यंत उपयुक्त आणि चांगली माहिती दिली.

(८) एक वेगळे व्याख्यान :

१५ फेब्रुवारी १९८४ रोजी खालील व्याख्यान झाले.

विषय : Science and Spirituality.

वक्ते : स्वामी तेजोमयानंद,
आचार्य,
संदीपनी साधनालय, पवई, मुंबई.

स्वामीजींनी अत्यंत सोप्या भाषेत हसत-खेळत हा अवघड विषय समजावून सांगितला. डॉ. शं. ना. नवलगुदकर यांनी अध्यक्ष या नात्याने, अभ्यासपूर्ण समारोप केला.

(९) विभागीय कार्यक्रम (रसायन शास्त्र)

तृतीय वर्ष शास्त्र या वर्गातील रसायनशास्त्र वर्गा-

तील विद्यार्थ्यांसाठी संघटनेच्या वतीने दि. १७ ते २३ फब्रुवारी हे पाच दिवस रोज दोन तास याप्रमाणे व्याख्यानमाला आयोजित करण्यात आली.

विषय : स्पेक्ट्रोस्कोपी

व्याख्याते : डॉ. एम्. एस्. वाडिया.

रसायनशास्त्र विभाग, पुणे विद्यापीठ

स्पेक्ट्रोस्कोपी हा मुळचा अवघड विषय डॉ. वाडियांनी विद्यार्थ्यांना अत्यंत सोपा आणि सुरस करून शिकविला. शास्त्र–संघटना डॉ. वाडियांची ऋणी आहे.

(१०) विभागीय उपक्रम : (भौतिकी)

भौतिकी विभागाने खालील व्याख्यान १७ फेब्रुवारी १९८३ रोजी आयोजित केले.

विषय : इलेक्ट्रॉन स्टोरी.

व्याख्याते : डॉ. एस्. बी. ओगले,
रिडर, भौतिकी–विभाग
पुणे विद्यापीठ.

व्याख्यान खूपच सुरस झाले.

(११) विभागीय कार्यक्रम : (भौतिकी)

भारतीय भौतिकी संघटना, पुणे शाखा आणि शास्त्र संघटना, मॉडर्न महाविद्यालय याच्या विद्यमाने 'फिजिक्स क्विझ कॉंटेस्ट' आयोजित करण्यात आल्या. फर्ग्युसन महाविद्यालय आणि मॉडर्न महाविद्यालय यांच्यात अटी-तटीचा सामना झाला. फर्ग्युसन महाविद्यालयाने २२ विरूद्ध २० गुणांनी विजय मिळवला. या स्पर्धेचे संयोजन डॉ. ओगले, (रिडर), भौतिकी विभाग, पुणे विद्यापीठ यांनी अत्यंत मनोरंजक आणि कौशल्यपूर्णपणे केले. या प्रकारचे कार्यक्रम अधिक प्रमाणात व्हावेत अशी प्रतिक्रिया विद्यार्थ्यांनी व्यक्त केली.

(१२) शैक्षणिक भेट-क्रमांक ३ :

२५ फेब्रुवारी १९८४ रोजी तृतीय वर्ष शास्त्र (रसायन) च्या विद्यार्थ्यांनी थेऊरच्या 'यशवंत सहकारी साखर कारखान्यास' भेट दिली. श्री. पारिजात ठकारने ह्या भेटीचेही संयोजन केले.

(१३) विभागीय कार्यक्रम : (वनस्पती शास्त्र)

२७ मार्च १९८३ रोजी वनस्पतीशास्त्राच्या विद्यार्थ्यांसाठी, सह्याद्रीतील, फुलणारी झाडे, या विषयावर श्री. वा. द. वर्तक, (संशोधन अधिकारी, विज्ञान वर्धिनी, पुणे ४) यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. व्याख्यान चांगलेच रंगले.

(१४) विज्ञान विश्व :

द्वितीय वर्ष शास्त्र या वर्गास 'व्यावसायिक मराठी' हा विषय चौथ्या सत्रासाठी सुरू करण्यात आला. या अभ्यासक्रमासाठी पूरक उपक्रम म्हणून डॉ. द. दि. पुंडे यांच्या प्रेरणेने 'विज्ञान विश्व' ही भित्तीपत्रिका सुरू करण्यात आली. वैज्ञानिक माहिती सोप्या मराठीत लिहिण्याचे शिक्षण या पत्रिकेद्वारा विद्यार्थ्यांना देण्यात आले आणि आपोआपच ही माहिती इतर शाखांच्या विद्यार्थ्यांपर्यंतही पोहोचली. द्वितीय वर्ष शास्त्राच्या विद्यार्थ्यांनी एकूण २ अंक सादर केले. या उपक्रमाचे विशेष यश म्हणजे तृतीय वर्ष शास्त्राच्या विद्यार्थ्यांनी स्वच्छेने पुढाकार घेऊन 'विज्ञान विश्व' चा तिसरा एक देखणा अंक सादर केला.

'विज्ञान विश्व' ची श्रेय नामावली पुढीलप्रमाणे.

संपादक : गिरीश देसाई

सहाय्यक : गिरीश असलेकर, शिरीष डुंबरे, मिलिंद साठे, पारिजात ठकार, श्रीकांत ठकार, मनोज गांधी, विजेंद्र पाटील, मुकुंद बवरे, स्मिता भोर, करूणा कारोटे, सुरेखा जंगळे, अभय किणीकर, संदीपक पंडीत.

या अंकाबाबत विद्यार्थ्यांचे कौतुक करावे तेवढे थोडे आहे.

(१५) विभागीय कार्यक्रम : (भूगोल)

या विभागाने 'जिऑग्राफिक इव्हेंट' या नावाने एक वेगळा आणि उपयुक्त उपक्रम सुरू केला. निरनिराळ्या वृत्तपत्रांत, नियतकालीकात विषयासंबंधी उपयुक्त, नवीन किंवा वेधक अशी सदरे येत असतात. ज्यांच्या वाचनात ती येतील त्यांनी ही सदरे कापून आणून विभागाच्या सूचना फलकांवर त्याची आकर्षक मांडणी करायची, यांतून बरेच काही साधले. प्रा. अहिरराव यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

(१६) विज्ञान कथा स्पर्धा :

गेली तीन वर्षे शास्त्र संघटनेतर्फे आम्ही वरीष्ठ महाविद्यालयांतील शास्त्रशाखेच्या विद्यार्थ्यांसाठी 'विज्ञान कथा स्पर्धा' आयोजित करीत आहोत. या

स्पर्धांना विद्यार्थ्यांचा वाढता प्रतिसाद मिळतो आहे. या वर्षी प्रा. राजीव कुलकर्णी यांनी परीक्षक म्हणून काम केले. स्पर्धेचा निकाल पुढील प्रमाणे:

मराठी विभाग :

बक्षीस क्रमांक	कथेचे नाव	कथा लेखक
१	शांतिदूत	श्री. के. एम्. साठे, तृतीय वर्ष शास्त्र
२	महायुद्ध	श्री. गिरीश उ. देसाई द्वितीय वर्ष शास्त्र

English Section.

Just Coincidence Sandeep V. Bagade S. Y.B. Sc.

विजेत्यांचे हार्दिक अभिनंदन. वरील कथा याच अंकात प्रसिद्ध केलेल्या आहेत.

नामवंताच्या मुलाखती :

शास्त्रीय क्षेत्रांत काम करणाऱ्या प्रथितयश व्यक्तिच्या मुलाखती घेणे, त्या सोप्या भाषेत लिहिणे आणि त्या सर्व सामान्यांपर्यंत पोहोचवणे ही एक कला आहे. याचे शिक्षण विद्यार्थ्यांना मिळावे या हेतूने हा नवा उपक्रम या वर्षी सुरू करण्यात आला. खालील दोन व्यक्तिच्या मुलाखती या अंकात प्रकाशित करण्यात आल्या आहेत.

(i) श्री. राजा वाडदेकर,
व्यवस्थापक गणक यंत्र विभाग, सँडविक.

(ii) डॉ. श्रीधरन्,
संचालक, साधन विभाग, वेधशाळा पुणे.

विद्यार्थ्यांना प्रा. चं. गु. कुलकर्णी यांनी मार्गदर्शन केले.

(१८) **अभ्यासविषयक वक्तृत्व स्पर्धा :** भारतीय भौतिकी संघटना (पुणे शाखा) यांच्यातर्फे आंतर महाविद्यालयीन वक्तृत्व स्पर्धा आयोजित करण्यात आल्या होत्या. त्यामध्ये आमच्या महाविद्यालयाच्या दहा विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला. श्री. रविशंकर (तृतीय वर्ष शास्त्र भौतिकी) याने Study of Ozone and ultra-violet Radiations over antarctica या विषयांवर व्याख्यान दिले आणि पहिले बक्षीस मिळविले. द्वितीय वर्ष शास्त्राच्या कु. सुजाता रिसबुड आणि कु. सुहासिनी आठल्ये यांनी अनुक्रमे 'Lhoto Pithography' आणि 'Cyclotrones' या विषयांवर व्याख्यान करून तृतीय पारितोषिक मिळविले. प्रा. अ. वा. देशपांडे यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. विजेत्या विद्यार्थ्यांचे अभिनंदन !

निबंध स्पर्धा : भारतीय भौतिकी संघटना (पुणे शाखा) यांनी आयोजित केलेल्या आंतर महाविद्यालयीन निबंध स्पर्धेमध्येही आमच्या महाविद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला. या स्पर्धेच्या निकालाची वाट पहात आहोत. या स्पर्धेसाठीही विद्यार्थ्यांना प्रा. अ. वा. देशपांडे यांनी मार्गदर्शन केले.

व्यवसाय मार्गदर्शन शिबीर :

दि. ११, १२ आणि १३ मार्च १९८४ हे तीन दिवस वाणिज्य संघटनेच्या सहकार्याने, तृतीय वर्षाच्या विद्यार्थ्यांसाठी हे शिबीर आयोजित केले. या शिबिरांत ८५ विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला. हे शिबिर ३ ते ४ तास चालणाऱ्या एकूण सहा सभांमध्ये घेण्यात आले.

सत्र पहिले : शिबिराचे उद्घाटन डॉ. जी. एस्. कामत यांनी केले. उद्घाटनाच्या भाषणात आपल्या प्रदीर्घ अनुभवांचे सार विद्यार्थ्यांना अत्यंत समर्पक शैलीत सांगितले. त्या व्याख्यानाचा सारांश या अंकात इंग्रजी विभागात दिला आहे.

याच सत्रांत 'How to choose your Career' या विषयावर प्रा. चं. गु. कुलकर्णी यांचे माहितीपूर्ण व्याख्यान झाले.

सत्र दुसरे : या सत्रांत मानसशास्त्रीय आणि सामान्य ज्ञान चांचण्याचे शिक्षण विद्यार्थ्यांना प्रात्यक्षिकांसह देण्यात आले. मानसशास्त्र विभागाच्या प्रा. (सौ.) शाळीग्राम आणि प्रा. (सौ.) सेन यांनी या सत्राचे संचालन केले.

सत्र तिसरे : 'अर्ज कसे लिहावेत' या विषयी उप-प्राचार्य एस्. आर. रायकर यांनी मार्गदर्शन केले. त्यानंतर पुन्हा मानसशास्त्र विभागाने विद्यार्थ्यांना 'समूह चर्चेचे' प्रात्यक्षिकांसह शिक्षण दिले.

सत्र चौथे : या सत्राचे अध्यक्ष होते उपप्राचार्य प. स. चिरपुटकर. हे सत्र 'स्वयं रोजगार' या विषयावर गुंफण्यात आले. श्री. आर. डी बेंद्रे (विकास अधिकारी,

पश्चिम महाराष्ट्र विकास महामंडळ), श्री. अशोक तारगावकर (अधिकारी, प्रायॉरीटी सेक्शन, बँक ऑफ महाराष्ट्र) आणि जिल्हा उद्योग केंद्राचे श्री. बळसासी या तज्ज्ञ व्यक्तींनी 'स्वयं रोजगार' या विषयावर बहुमोल मार्गदर्शन केले.

प्र या नंतर 'मुलाखती कशा द्याव्यात ?' या विषयावर ा. एस्. जी. दातार यांनी व्याख्यान दिले.

सत्र पाचवे : तिसऱ्या सत्रानंतर विद्यार्थ्यांना निरा निराळ्या प्रकारच्या नोकरी विषयीच्या जाहिराती दिल्य प्रत्येक विद्यार्थ्यास त्यातील योग्य ती जाहिरात निवडून त्याप्रमाणे अर्ज लिहून आणावयास सांगितले. ते अर्ज नंतर उपप्राचार्य रायकर यांनी तपासले आणि त्या अर्जाचे विश्लेषण या पांचव्या सत्रामध्ये केले.

याच सत्रांत 'मुलाखतींची प्रात्यक्षिके विद्यार्थ्यांना दाखविण्यात आली. या मुलाखती डॉ. एस्. जी. बापट (बृहन्महाराष्ट्र कॉमर्स कॉलेज), प्रा. गोसावी. आणि एक विद्यार्थी यांनी घेतल्या. या मुलाखतींचे प्रत्येक मुलाखतीनंतर विश्लेषण करण्यात आले.

सत्र सहावे : या सत्राचे अध्यक्षपद उपप्राचार्य ल. ह गाडगीळ यांनी स्विकारले. या सत्राचा विषय होत 'नोकरी देणाऱ्यांच्या अपेक्षा.' राजा बहादुर मोतीलाल मिल्सचे श्री. एम्. डी. दिवे (मॅनेजर, रिसर्च अँड डेव्हलपमेंट डिपार्टमेंट) आणि श्री. फ्रँक डिसोझा (मॅनेजर, पर्सोनेल डिपार्टमेंट), किर्लोस्कर कमिन्सच्या रिक्रूटमेंट, इंडक्शन आणि ट्रेनिंग डिव्हिजनचे मॅनेजर श्री. ए. व्ही. रानडे, बँक ऑफ महाराष्ट्रच्या पर्सोनेल. डिव्हीजनचे असिस्टंट जनरल मॅनेजर श्री. डी. व्ही गोडबोले या तज्ज्ञ व्यक्तींनी या सत्रांत विद्यार्थ्यांना बहुमोल मार्गदर्शन केले. चौघांचीही व्याख्याने प्रचितीच्या बोलाची होती आणि म्हणून लक्षवेधी ठरली.

पसायदानाने शिबिराचा समारोप झाला.

निरोप : १४ मार्च १९८४ रोजी तृतीय वर्ष शास्त्राच्या विद्यार्थ्यांना भावपूर्ण निरोप देण्यात आला. विद्यार्थ्यांतर्फे कु. सुचित्रा शेनोलीकर आणि सर्वश्री चंद्रकांत पाटील, रविशंकर, मुकुंद बवरे, झुंझारराव, कुंजिर आणि कदम यांनी भाषणे केली. महाविद्यालयातर्फे निरोपाचे व्याख्यान उपप्राचार्य प. स. चिरपुटकर यांनी दिले.

या वर्षी शास्त्र संघटनेचा प्रत्येक उपक्रम यशस्वी झाला. श्री. रा. ग. लिमये आणि डॉ. र. व. गंधे यांनी चांगले उपक्रम सुचविले. संघटनेच्या प्रत्येक प्राध्यापक सदस्यांनी आणि प्रत्येक विद्यार्थी प्रतिनिधीने आपापल्या परीने भरपूर कष्ट केले. महाविद्यालयाचे कार्यालय आणि ग्रंथालयाच्या सौ. वैद्य यांनी संघटनेचे टायपिंगचे भरपूर काम केले. 'व्यवसाय मार्गदर्शन शिबिराच्या काळात तर सेवक वर्ग सकाळी ७ ते संध्याकाळी ७ असे काम करत होता. विद्यार्थ्यांनी ही प्रत्येक उपक्रमांत जाणीवेने आणि शिस्तीने भाग घेतला. सर्वचजण कार्यक्रमांसाठी झटले. प्राचार्य, उपप्राचार्य, सर्व विभागप्रमुख यांचेही मार्गदर्शन संघटनेला लाभले. संघटनेच्या कामात ज्यांचे ज्यांचे प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्ष सहकार्य लाभले, त्या सर्वांची शास्त्र संघटना आभारी आहे.

प्रा. चं. गु. कुलकर्णी
कार्याध्यक्ष

कला संघटना

कलासंघटनेमार्फत यंदा खालील उपक्रम आयोजित करण्यात आले होते.

१) डॉ. कल्याण काळे, अधिव्याख्याता मराठी विभाग पुणे विद्यापीठ यांचे 'बारावा अध्याय: ज्ञानेश्वरीचा व गीतेचा' या विषयावरील व्याख्यान आयोजित केले.

२) डॉ. मु. श्री. कानडे मराठी विभाग प्रमुख पुणे विद्यापीठ, यांचे 'मराठी बखर वाङ्मय' या विषयावर व्याख्यान झाले.

३) महाविद्यालयात आयोजित केल्या गेलेल्या 'वाङ्मयीन वाद : संकल्पना व स्वरूप' या चर्चासत्राच्या आयोजनात कला संघटनेच्या सक्रिय सहभाग होता.

४) विद्यार्थ्यांना उपयुक्त अभ्यास साहित्य चक्रमुद्रित करून देण्याची योजना डॉ. द. दि. पुडे यांनी संघटनेपुढे मांडली. ती यंदा तृतीय वर्ष (मराठी) या पुरती प्रायोगिक स्वरूपात राबविण्यात आली.

शास्त्राच्या विद्यार्थ्यासाठी आयोजित करण्यात आल्या.

६) हिंदी विभागाने सामाजिक प्रश्नांच्या विषया वरील हिंदी वक्तृट स्पर्धांच्या रूपाने : ' हिंदी दिन ' साजरा केला. दुसऱ्या सत्रात तात्विक विषयावर हिंदी निबंध स्पर्धा घेण्यात आल्या.

प्रा. एम, ए. कुलकर्णी,
कला संघटना.

वादविवाद मंडळ

१९८३–८४ या शैक्षणिक वर्षात मॉडर्न महाविद्यालयातील वरिष्ठ व कनिष्ठ विभागातील विद्यार्थ्यांनी आंतर महाविद्यालयीन स्तरांवरील वक्तृत्व आणि वादविवाद स्पर्धात उत्साहाने भाग घेतला.

कु. सीमा, पुंडले कु. संयोगिता म्हसकर, श्री. विनीत भाले, श्री. खरे, इत्यादींनी महाविद्यालयाचे प्रतिनिधीत्व केले. कर्नाविट करंडक वादस्पर्धा, मामा वरेरकर वक्तृत्व स्पर्धा इत्यादी स्पर्धांमधला आपल्या स्पर्धकाचा सहभाग निश्चितच स्पृहणीय होता.

प्रमुख
डॉ. शं. ना. नवलगुंदकर
प्रा. जयंत जोर्वेकर

५) ' मानसशास्त्र ' प्रमुख विषय घेतलेल्या विद्यार्थ्यांसाठी डॉ. मु. वा. देशपांडे यांची ' मानसशास्त्रीय प्रयोगातील परिवर्तके ' व ' मानव भौतिकी ' या विषयांवर व्याख्याने आयोजित करण्यात आली. तसेच कामायनी ' या मतिमंद मुलांसाठी असणाऱ्या संस्थेला व येरवडा येथील सरकारी मनोरूग्णालयास अशा दोन शैक्षणिक भेटी प्रा. ओक यांच्या मार्गदर्शनाखाली मानस-

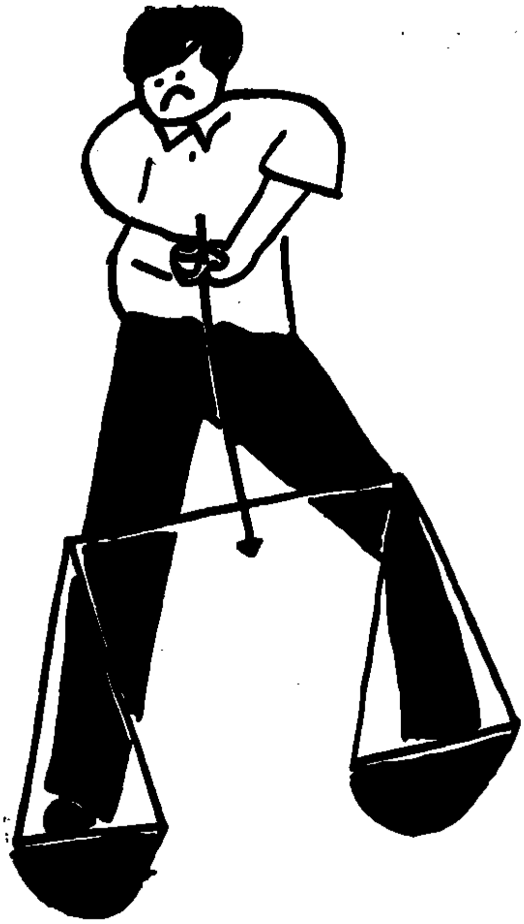

वाणिज्य संघटना

वाणिज्य अभ्यासक्रमाला पूरक असे विविध प्रकारचे कार्यक्रम हाती घेण्यात आले. प्रा. मुथा, प्रा. वाघमारे प्रा. सौ. शहाणे व प्रा. सौ. डोळे या प्राध्यापक सहकाऱ्यांनी विविध कार्यक्रमाचे आयोजन केले व विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. कनिष्ठ महाविद्यालयातील वाणिज्य शाखेच्या विद्यार्थ्यांसाठी कार्यक्रम आयोजित करताना प्रा. जयंत जोर्वेकर यांनी भरपूर सहकार्य दिले.

संघटनेने हाती घेतलेल्या सर्व कार्यक्रमात उत्साहाने भाग घेऊन ते यशस्वी करण्यात पुढील विद्यार्थी प्रतिनिधींनी मदत केली.

१) विवेक भालेराव.	५) अशोक रानडे
२) संतोष शर्मा	६) सुभाष आव्हावकर
३) चंद्रशेखर कऱ्हाडकर	७) कु. अनिता सातपुते
४) सुनील पितळे	८) कु. पुर्णिमा पारखी
	९) कु. मनिषा जोशी

या संघटनेतर्फे पुढील उपक्रम आयोजित केले गेले.

१) भिंती पत्रक : ' कॉम ' नामक भित्तीपत्रकाचे चार अंक आम्ही प्रसिद्ध केले.

२) व्याख्याने : आयुर्विमा महामंडळाचे विकास अधिकारी श्री. परांजपे ह्यांनी तृतीय वर्ष वाणिज्य विद्यार्थ्यांसाठी 'विमा एजंट एक करिअर' या विषयावर प्रेरक व्याख्यान दिले. तसेच पुणे विद्यापीठ एम्प्लॉयमेंट ब्युरो व रोटरॅक्ट क्लब शिवाजीनगर यांच्या सहकार्याने स्वयंरोजगार या विषयावर श्री. पवार, सेवा योजना आधिकारी, पुणे विद्यापीठ, श्री. बेंद्रे, पश्चिम महाराष्ट्र विकास महामंडळ, यांनी तृतीय वर्षातील विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

३) स्पर्धा : संघटनेतर्फे प्रकल्प अहवाल स्पर्धा व निबंध स्पर्धा घेण्यात आल्या. प्रकल्प स्पर्धेत विद्यार्थ्यांनी उत्साहाने भाग घेतला. वाणिज्य व अर्थशास्त्रातील वेगवेगळ्या विषयांवर सुमारे वीस प्रकल्प सादर करण्यात आले. परीक्षक म्हणून प्रा. सौ. प्रतिभा जोशी व प्रा. सौ. डोळे यांनी काम पाहिले.

४) औद्योगिक संस्थांना भेटी १९८३–८४ या वर्षात पुढील औद्योगिक संस्थांना भेटी देण्यात आल्या.

अ) घाऊक बाजारपेठ, गुलटेकडी.

आ) किर्लोस्कर कमिन्स, सेल्स अॅंड सर्व्हिस.

इ) महाराष्ट्र राज्य दूध संकलन व वितरण केंद्र, वाकडेवाडी.

५) सेवा व व्यवसाय मार्गदर्शन शिबिर : दर वर्षी प्रमाणे यंदाही शास्त्र संघटना व वाणिज्य संघटना यांच्या संयुक्त सहकार्याने. तीन दिवसांचे सेवा व व्यवसाय मार्गदर्शनपर शिबीर, तृतीय वर्षातील विद्यार्थ्यांसाठी आयोजित करण्यात आले. नोकरीसाठी अर्ज कसा करावा, स्पर्धा परीक्षांच्या लेखी चांचण्या कशा द्याव्यात, मुलाखतीची तयारी कशी करावी या संबंधी विद्यार्थ्यांना सविस्तर मार्गदर्शन केले गेले. विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करण्यासाठी बॅंक ऑफ महाराष्ट्राचे असिस्टंट जनरल मॅनेजर श्री. गोडबोले, व अधिकारी श्री. तेरगावकर, किर्लोस्कर कमिन्सचे इंडस्ट्रीअल रिलेशन्स मॅनेजर श्री. रानडे, मॅनेजमेंट कन्सलटंट श्री. डिसुझा, व राजाबहादूर मोतीलाल मिलचे संशोधन अधिकारी श्री. दिवे अशा मान्यवर व्यक्तींना पाचारण करण्यात आले होते.

अ. ग. गोसावी
कार्याध्यक्ष वाणिज्य संघटना

राष्ट्रीय प्रज्ञाबोध शिष्यवृत्ती १९८३–८४

१) श्री दाढे सुनील श्रीकृष्ण एम्. कॉम्. पार्ट २

ई. बी. सी. शिष्यवृत्ती (कनिष्ठ महा.) १९८३–८४

१) श्री. कापरे राम भानुदास एफ्. वाय्. जे. सी. सायन्स
२) " पळ्ळेकर सुनील दत्ताराम "
३) कु. गुडूप हेमलता "
४) श्री. फराटे बाळासाहेब नामदेव "
५) कु. दुधाळे शैलजा तुकाराम एफ्. वाय्. जे. सी. कॉमर्स
६) श्री. सराफ मुकेश रतनलाल "
७) कु. बेताळे उर्मिला मनमथ "
८) " रासकर सुनीता बबन एस्. वाय्. जे. सी. आर्टस्
९) " बायणे लता लक्ष्मण एस. वाय्. जे. सी. सायन्स
१०) " गटणे सुषमा कृष्णराव एस्. वाय्. जे. सी. कॉमर्स
११) " सुर्वे उषा नारायण "

श्री साईबाबा संस्थान शिर्डी शिष्यवृत्ती १९८३–८४

१) श्री. करकंडे तुळशीराम एफ्. वाय्. जे. सी. सायन्स

प्राथमिक व माध्यमिक शिक्षकांच्या मुलांना मिळणारी शिष्यवृत्ती १९८३–८४

१) कु. मुसळे संध्या गुरुनाथ एफ्. वाय्. जे. सी. सायन्स
२) " वैशंपायन सरीता वि. एस्. वाय्. बी. एस्सी

भारत सरकारची हिन्दी शिष्यवृत्ती १९८३–८४

१) कु. पंढरपूरे अनिता चिंतामणी एस. वाय्. बी. ए.
२) " चव्हाण प्रेमलता विठ्ठल टी. वाय्. बी. ए.
३) " भारवीरकर साधना ठकसेन एफ्. वाय्. बी. ए,

क्रीडा शिष्यवृत्ती

१) " लोखंडे संगीता शशिकांत एफ्. वाय्. बी. कॉम
२) " जोशी सीमा प्रभाकर "

राष्ट्रीय कर्जाऊ शिष्यवृत्ती १९८३–८४

१) श्री. कापरे राम भानुदास एफ्. वाय्. जे. सी. सायन्स
२) " सिंह प्रसाद मधुकर "
३) " जाधव संजय बाजीराव "
५) " देव सुनील रघुनाथ एस्. वाय्. जे. सी सायन्स
६) " कुलकर्णी विनायक बाळकृष्ण "
७) कु. जाधव कल्याणी बाजीराव "
८) " कुलकर्णी शैलजा वामन "
९) " झेंडे पाटील विद्या हरिश्चंद्र "
१०) श्री. तांबोळी शबीर भिक्कनअली "
११) " भोजवाणी महेष नारायण एस. वाय्. जे.सी. कॉमर्स
१२) " पलांडे सुधाकर टी. वाय्. बी. एस्सी
१३) " पुरोहित सुधीर विनायक "

राज्य सरकारची गुणवत्ता शिष्यवृत्ती १९८३–८४

१) कु. वाणी तृप्ती नंदकुमार एफ्. वाय्. जे. सी, सायन्स
२) " शेंडे शर्मिला मोरेश्वर "
३) " वैद्य संगीता भास्कर एफ्. वाय्. बी. एस्सी.
४) श्री. राजेंद्र पुरूषोत्तम गोविंद एफ्. वाय्. बी. कॉम्
५) कु. भोईटे अक्षरा उत्तम एस. वाय्. जे. सी. सायन्स
६) " सापटणेकर मंजिरी विनायक "
७) " शिंदे नीता वसंत एस. वाय्. बी. एस्सी.
८) " थोरात उज्वला सीताराम "
९) " गांधी विद्या दीपचंद एस्. वाय्. बी. कॉम्
१०) " वेर्णेकर सुषमा रामदास "
११) " वाळुंज अनीता गेनभाऊ टी. वाय्. बी. ए.

राष्ट्रीय गुणवत्ता शिष्यवृत्ती १९८३-८४

१) कु. गवासणे मीनाक्षी रेवणासिद्ध एफ्.वाय्.जे.सी. सायन्स
२) श्री. पवार संजू रामचंद्र "
३) कु. शेलार अनिता गोपाळ "
४) श्री. सोंडूर नंदकिशोर मुकुंद "
५) " चौगुले शिवाजी हरिश्चंद्र "
६) कु. फडके राजश्री श्रीधर एफ. वाय्. जे. सी. कॉमर्स
७) श्री. दिवेकर प्रशांत बळवंत एस. वाय्. जे. सी. सायन्स
८) कु. गडदे ज्योती कृष्ण "
९) श्री. कल्याणकर अनिल पांडुरंग "
१०) कु. केसरी सविता प्रभाकर "
११) श्री. लोहोकरे शशांक सुरेश "
१२) कु. पवार वर्षा पांडुरंग "
१३) श्री. शिर्के धवल शिवाजी "
१४) " ताम्हणकर संकेत गोविंद "
१५) " यावलकर सुहास माधव "
१६) कु. मुथा ज्योती तखतमल एस्. वाय्. जे. सी. कॉमर्स
१७) " श्रोत्री हेमा जनार्दन "
१८) " नाईक विद्या उदय एफ्. वाय्. बी. एस्सी.
१९) " शुक्ल राजश्री विष्णू "
२०) " शिरगांवकर उषा एफ्. वाय्. बी. कॉम्.
२१) " भाटे स्मिता पंढरीनाथ एस्. वाय्. बी. एस्सी
२२) " मोरे शारदा हरिभाऊ "
२३) " शेवाळे निलीमा चंद्रकांत "
२४) " भागवत राजश्री गोपाळ एस्. वाय्. बी.कॉम्.
२५) " पोटफोड संगीता बाबूराव "
२६) " विरपुटकर शुभांगी टी. वाय्. बी. एस्सी.
२७) " गानू सुजाता राजाराम टी. वाय्. बी. कॉम.
२८) श्री. धारे मकरंद रमेश "
२९) कु. कटारिया वर्षा जेठमल एम्. कॉम्. पार्ट १
३०) ,, बेल्हे सुषमा सुधाकर एम्. कॉम्. पार्ट २
३१) श्री. दाते मिलींद भालचंद्र "
३२) " कोडे श्रीनिवासराव एफ् वाय्. बी. एस्सी.
३३) कु. काळे भाग्यश्री श्रीधर एफ्. वाय्. बी. कॉम्.
३४) श्री. राजेंद्र पुरूषोत्तम गोविंद "

सैनिकांच्या मुलांना मिळणारी फी सवलत १९८३-८४

१) श्री. काटकर सुरेश रावसाहेब एफ्. वाय. जे. सी. सायन्स
२) ,, उत्तेकर संजय दत्तात्रय " कॉमर्स
३) कु. भारद्वाज रेखा काशिलाल " सायन्स
४) ,, इनामदार सुनीता एफ्. वाय्. बी. एस्सी.
५) ,, जाधव लता यशवंत "
६) श्री. अय्यर जी. आर. एस्. वाय्. बी. एस्सी
७) " पंडीत मुकुंद माधव "
८) कु. जोगळेकर वंदना रामचंद्र एस. वाय्. बी. कॉम
९) श्री. पंडीत मिलींद माधव टी. वाय्. बी, कॉम्
१०) " वायदंडे विजय गणपत "

स्वातंत्र्य सैनिकांच्या मुलांना मिळणारी फी सवलत १९८३-८४

१) कु. पाटील शामला रामचंद्र एस्. वाय्. जे. सी. कॉमर्स
२) " पेठे मनिषा माधव "
३) " पाटील वंदना रामचंद्र एस. वाय्. बी. कॉम्.
४) श्री. भोज संजीव कमलाकर टी. वाय. बी. एस्सी.
५) कु. पाटील वर्षा रामचंद्र टी. वाय्. बी. कॉम.
६) श्री. येरडेंकर विष्णू मधुकर एम. कॉम पार्ट-१

ई. बी. सी. फी सवलत १९८३-८४

कनिष्ठ महाविद्यालय २७३ वरिष्ठ महाविद्यालय ४३६

प्राथमिक शिक्षकांच्या मुलांना मिळणारी फी सवलत १९८३-८४

कनिष्ठ महाविद्यालय ७२ वरिष्ठ महाविद्यालय ९२

एस्. एस्. सी. डी. एड. शिक्षकांच्या मुलांना मिळणारी फी सवलत १९८३-८४

कनिष्ठ महाविद्यालय ४ वरिष्ठ महाविद्यालय ९

महाविद्यायीन शिष्यवृत्ती १९८३-८४

कनिष्ठ महाविद्यालय ७३ वरिष्ठ महाविद्यालय ११६

महाविद्यालयीन फी सवलन १९८३-८४

वरिष्ठ महाविद्यालय २१

भारत सरकारची शिष्यवृत्ती ८३–८४ (मागास-विद्यार्थी)

कनिष्ठ महाविद्यालय १५२ वरिष्ठ महाविद्यालय ७९

महाराष्ट्र राज्य शासनाची फी सवलत (मागास-विद्यार्थी) १९८३–८४

कनिष्ठ महाविद्यालय ६४ वरिष्ठ महाविद्यालय २६

मराठी विभाग

यंदा मराठी विभागाने अभ्यासक्रमाला पूरक असे थोडे लक्षणीय उपक्रम केलेले आहेत. तृतीय वर्ष (मराठी सामान्य) वर्गाच्या विद्यार्थ्यांसाठी डॉ. कल्याण काळे अधिव्याख्याता मराठी विभाग पुणे विद्यापीठ आणि डॉ. मु. श्री. कानडे, मराठी विभाग प्रमुख, पुणे विद्यापीठ यांची अनुक्रमे ' बारावा अध्याय ज्ञानेश्वरीचा व गीतेचा ' आणि ' मराठी बखर वाङमय ' या विषयावर साहित्य संघटनेच्या सहकार्याने व्याख्याने आयोजित केली.

डॉ. द. दि. पुंडे यांनी प्रथम वर्ष वाणिज्य वर्गातील विद्यार्थ्यांची एक बौद्धिक चाचणी घेण्याचा उपक्रम केला त्यांनी अकरावी कला वर्गाच्या विद्यार्थ्यांना त्यांच्या अभ्यासक्रमात नसलेल्या बालकवींच्या ' पारवा ' आणि खेड्यातील एक रात्र या कवितांचा रसास्वादाच्या अंगाने परिचय करून दिला.

विभागाने महाविद्यालयात ' वाङमयीन वाद: संकल्पना आणि स्वरूप ' या विषयावर दोन दिवसांचे चर्चासत्र आयोजित केले होते. या चर्चासत्राचे उद्घाटन शिवाजी विद्यापीठाचे मराठी विभाग प्रमुख डॉ. गो. मा. पवार यांनी केले आणि समारोप सांगलीच्या विलिंग्डन महाविद्यालयातील प्रा. म. द. हातकणंगलेकर यांनी केला. याच प्रसंगी ज्येष्ठ समीक्षक गो. म. कुलकर्णी यांचा शाळ व श्रीफळ देऊन सत्कारही करण्यात आला. या चर्चासत्रास पुण्यातील व पुण्याबाहेरील अनेक नामवंत समीक्षक हजर होते. चर्चासत्रास मेहेता पब्लिशिंग हाऊस पुणे यांनी रु. १००० ची देणगी दिली होती. उर्वरित खर्च भागविण्यासाठी महाविद्यालयातील कला संघटना, शास्त्र संघटना आणि वाणिज्य संघटना यांनी मदत केली. विद्या सहकारी बँकेनेही या चर्चासत्रास अर्थसाहाय्य दिले.

मराठी विभागाचे प्रमुख डॉ. भीमराव कुलकर्णी यांची श्री. ना. दा. ठाकरसी महिला विद्यापीठाच्या मराठी विभाग प्रमुख या पदावर नियुक्ती झाली. विभागातर्फे त्यांचा प्राचार्य स. य गंभीर यांच्या हस्ते सत्कार करण्यात आला आणि त्यांना भावपूर्ण निरोप देण्यात आला. याच वेळी महाविद्यालयातील विभागाचे नवे प्रमुख डॉ. वि. भा देशपांडे यांचे स्वागत करण्यात आले दुसऱ्या सत्रापासून श्री जयवंत अहिवले यांची कनिष्ठ महाविद्यालयांत मराठीचे अध्यापक म्हणून नियुक्ती करण्यात आली.

सौ. निर्मला मोने
मराठी विभाग

भूगोल विभाग

प्रात्यक्षिक भूगोलाच्या अभ्यासाचा एक भाग म्हणून एस. वाय. बी. एस्सी. च्या विद्यार्थ्यांनी १ जानेवारी १९८४ रोजी प्रा. अहिरराव यांच्या मार्गदर्शनाखाली अंबी बुद्रूक (मोरगाव) या ग्रामीण वस्तीचे भौगोलीक सर्वेक्षण केले.

दि. २२ ते २४ जाने. १९८४ या काळात एस्. वाय्. बी. ए. व टी. वाय. बी. ए. (भूगोल–स्पेशल) या विद्यार्थ्यांनी प्रा. कारखानीस यांच्या मार्गदर्शनाखाली त्रिंबक–गंगापूर–वणी व चंदनापूरी या सह्याद्री क्षेत्राचा भौगोलीक अभ्यास केला.

दि. ३० जाने १९८४ रोजी द्वितीय वर्ष शास्त्राच्या वर्गातील विद्यार्थ्यांनी खडकवासला येथील केंद्रीय जल संशोधन केंद्रास निरिक्षणात्मक भेट देऊन जलसंपदा–उपयोग व समस्या निराकरण यावर मार्गदर्शकांशी विवेचन केले.

★ ★

RESEARCH ACTIVITIES OF POST GRADUATE RESEARCH CENTRE DEPT. OF ZOOLOGY

The Department of Zoology is a recognised Post-graduate Research Centre. It is engaged in entomological & environmental biology research.

Currently the department is conduting research on Tetrigid grasshoppers, also called " grouse locusts " with the financial support from ICAR, New Delhi, under the co-ordination of Dr. S. Y. Paranjape. Prof. A. M. Bhalerao is also actively associated with this research work.

This was the third year of the scheme. During the three years, the centre has conducted research on various systematic & bioecological aspects of the Tetrigids. The findings of this research work were presented before expert scientists at two symposia. The first paper was presented at the " Afro-Asian Symposium in Developmental Biology ", held at the Department of Zoology, University of Poona in Nov. 1982. The second paper was recently presented at " III Oriental Entomology Symposium " held at Kariavattom (Trivandrum, Kerala) by Dr. Paranjape. One paper based on our work has been accepted for publication by " International Journal of Entomology ". The work carried out so far has been very well appreciated by the experts in the field of entomology.

The ICAR has also appreciated our efforts & has senctioned an additional grant of Rs. 27,660/- Extension for the research work, for a further period of two years, is also under active consideration of ICAR authorities.

Dr. H. V. Ghate has also an independent scheme, financed by UGC, New Delhi under " Minor Research Project " scheme. He has successfully completed one year of the scheme. During this period he has contributed one paper to " V All India Symposium on Developmental Biology " held at Meerut during Nov. 1983. He has also published two papers in foreign journals during the current academic year. This work, dealing with environmental effects of fungicides, will be continued during the next academic year.

□ □

वर्ग प्रतिनिधी (सी. आर.) कनिष्ठ महाविद्यालय

१)	XI–आर्टस्. 'ए'	चिचवडे राजेश दत्तात्रय
२)	XI–आर्टस्. 'बी'	---
३)	XI–एस्सी. 'सी'	बागडे संदीप सुरेश
४)	XI–एस्सी. 'डी'	म्हसे अनय डी.
५)	XI–अेस्सी. 'ई'	---
६)	XI–अेस्सी. 'अेफ्'	थोरात अतुल शांताराम
७)	XI–कॉमर्स. 'जी'	परदेशी भारत ब्रिजमोहन
८)	XI–कॉमर्स. 'अेच्'	पठारे अनिल आनंद
९)	XI–कॉमर्स. 'आय्'	सराफ मुकेश रतनलाल
१०)	XI–कॉमर्स. 'जे'	चव्हाण राजेंद्र शांतीलाल
११)	XII–आर्टस्. 'अे'	भोसले धनंजय बबनराव
१२)	XII–आर्टस्. 'बी'	शिंदे सुनील अेस्.
१३)	XII–अेस्सी. 'सी'	धडके नितीनचंद्र श्रीधर
१४)	XII–अेस्सी. 'डी'	शेटे जितेंद्र शंकरराव
१५)	XII–अेस्सी. 'ई'	कुल प्रवीण शिवाजीराव
१६)	XII–अेस्सी. 'अेफ्'	---
१७)	XII–कॉमर्स. 'जी'	संघवी संतोष मोतीलाल
१८)	XII–कॉमर्स. 'अेच्'	पवार अनिल दत्तात्रय
१९)	XII–कॉमर्स. 'आय्'	राठी संजय केसरीमल
२०)	XII–कॉमर्स. 'जे'	सणस उदय मधुकर

आर्ट सर्कल

१)	सणस के. एम्.	एस्. वाय्. बी. कॉम्.	जनरल सेक्रेटरी आणि युनि. प्रतिनिधी
२)	पेशवे व्ही. डी.	एस्. वाय्. बी. कॉम् 'सी'	सेक्रेटरी, फाईन आर्टस्
३)	लोढा व्ही. एस्.	एफ्. वाय्. बी. एस्सी 'ए'	सेक्रेटरी, डिबेटिंग
४)	आर्वाकर एस्. पी.	टी. वाय्. बी. कॉम् 'ए'	सेक्रेटरी, लायब्ररी
५)	चंद्रात्रे व्ही. जी.	एम्. कॉम्. पार्ट I	सेक्रेटरी, मॅगेझिन
६)	झुंझारराव आर. एस्.	टी. वाय्. बी. एस्सी	सेक्रेटरी, मॉम.
७)	नरवणे व्ही. आर.	एम. कॉम्. पार्ट I	लेडीज, रिप्रेझेन्टेटिव्ह
८)	पाटोळे व्ही. एन्.	टी. वाय्. बी. कॉम्	लेडीज, रिप्रेझेन्टेटिव्ह

जिमखाना प्रतिनिधी--वरिष्ठ महाविद्यालय

१)	एफ्. वाय्. बी. ए.	कदम राजेंद्र लक्ष्मण
२)	एफ्. वाय्. बी. अेस्सी. 'ए'	गायकवाड मंगेश सखाराम
३)	एफ्. वाय्. बी. एस्सी 'बी'	अहलुवालीया ममता केशरसिंह
४)	एफ्. वाय्. बी कॉम् 'ए'	दंडवते दिलीप रामचंद्र
५)	एफ्. वाय्. बी. कॉम्. 'बी'	आफळे जितेंद्र श्रीधर
६)	एफ्. वाय्. बी. कॉम्. 'सी'	पवार राजेश माधव
७)	एस. वाय्. बी. ए.	जाचक संगीता माणिकराव
८)	एस. वाय्. बी. एस्सी. 'ए'	काटे राजेंद्र सतबा
९)	एस्. वाय्. बी. एस्सी. 'बी'	वाठारे अजित रमेश
१०)	एस्. वाय्. बी. कॉम्. 'ए'	गायकवाड गौतम जी.
११)	एस. वाय्. बी. कॉम् 'बी'	आहेर संजय कृष्णा
१२)	एस्. वाय्. बी. कॉम्. 'सी'	चौधरी राजेश आनंदप्रकाश
१३)	टी. वाय्. बी. ए.	पवार राजेंद्र सुपडू
१४)	टी. वाय. बी. एस्सी.	बहिरट विलास काळुराम
१५)	टी. वाय्. बी. कॉम. 'ए'	भोसले प्रमोद शामराव
१६)	टी. वाय्. बी. कॉम 'बी'	पिसाळ रविंद्र चंदरराव
१७)	टी. वाय्. बी. कॉम्. 'सी'	साळुंके शंकर नारायण

वर्ग प्रतिनिधी (सी. आर.) वरिष्ठ महाविद्यालय

१)	एफ्. वाय. बी. ए.	जावळे चंद्रमणी गोविंद
२)	एफ्. वाय्. बी. एस्सी. 'ए'	लोढा विजय शांतिलाल
३)	एफ्. वाय्. बी. एस्सी 'बी'	खांडवे राजेश ज्ञानेश्वर
४)	एफ्. वाय्. बी. कॉम्. 'ए'	गोयल संजय गिरिधर
५)	एफ्. वाय्. बी. कॉम्. 'बी'	भिलारे संजय चंद्रकांत
६)	एफ्. वाय्. बी. कॉम्. 'सी'	डांगे अनिल सोपानराव
७)	एस्. वाय्. बी. ए.	बाहेती राजश्री श्रीवल्लभ
८)	एस्. वाय्. बी. एस्सी. 'ए'	पाठक अरविंद पदमाकर
९)	एस्. वाय्. बी. एस्सी 'बी'	हिंगणे सुनिल रामचंद्र
१०)	एस्. वाय्. बी. कॉम् 'ए'	वडगांवकर पराग अंबादास
११)	एस्. बाय्. बी. कॉम्. 'बी'	सणस किरण मधुकर
१२)	एस्. वाय् बी. कॉम्. 'सी'	पेशवे विकास दिगंबर
१३)	टी. वाय्. बी. ए.	गोगावले गजानन बबनराव
१४)	टी. वाय्. बी. एस्सी.	झुंझारराव राजेंद्र एस्.
१५)	टी. वाय्. बी. कॉम्. 'ए'	आर्वाकर सुब्राव प्रभाकर
१६)	टी. वाय्. बी. कॉम्. 'बी'	पाटोळे वीणा नामदेव
१७)	टी. वाय्. बी. कॉम्. 'सी'	पंडित स्मिता वसंत
१८)	एम्. कॉम्. पार्ट I	चंद्रात्रे विजय जी.
१९)	एम्. कॉम्. पार्ट II	नरवणे वंदना आर.

प्राध्यापक अभ्यास मंडळ

अभ्यासमंडळातर्फे ᐧ , सत्रात (१) विख्यात पत्रकार व लेखक श्री. म॰.. जोशी यांचे 'आसामचा प्रश्न' या विषयावर व्याख्यान व चर्चा असा कार्यक्रम झाला. अध्यक्षस्थानी प्राचार्य स. य. गंभीर हे होते. (२) आमच्या महाविद्यालयातील ज्येष्ठ प्राध्यापक व मराठी साहित्यातील प्रसिद्ध समीक्षक डॉ. भीमराव कुलकर्णी यांची, मुंबईतील एस्. एन्. डी. टी. विद्यापीठातील मराठी विभागाचे प्रमुख म्हणून नियुक्ती झाल्याच्या निमित्ताने अभ्यास मंडळातर्फे त्यांना सप्रेम निरोप देण्याचा कार्यक्रम प्रा. बाळ गाडगीळ यांच्या अध्यक्षते खाली आयोजित करण्यात आला होता. या वेळी डॉ. भीमराव कुलकर्णी यांचे 'विनोदाचे शरीर मानसशास्त्र' या विषयावर व्याख्यान झाले.

दुसऱ्या सत्रांत (१) प्राध्यापकांना मिळणाऱ्या संकल्पिक निवृत्ती वेतनाच्या संदर्भात श्री. एस्. आर. रायरीकर, कन्सल्ट॰॰ ब्युरो, भारतीय विद्याभवन, पुणे यांचे मार्गदर्शनपर ॰॰ ॰न व चर्चा, (२) डॉ. एम्. आर. भिडे यांचे ॰ ॰॰शन व्हाया इन्सेंट व (३) डॉ. शं. ना. नवलगुंदकर यांचे युनिव्हर्सिटी ॲक्ट ॲंड द वर्किंग ऑफ द सिनेट' या विषयांवर व्याख्याने झाली.

प्रा. मुकुंद महाजन
कार्याध्यक्ष

प्रोग्रेसिव्ह एज्युकेशन सोसायटी

पुणे–४११ ००५

卐

सुवर्ण महोत्सवी वर्ष

१९३४––१९८४

PROGRESSIVE EDUCATION SOCIETY, PUNE 411005.

VOL. 50 TH

ANNUAL REPORT FOR 1983-84

MODERN COLLEGE, PUNE 5.

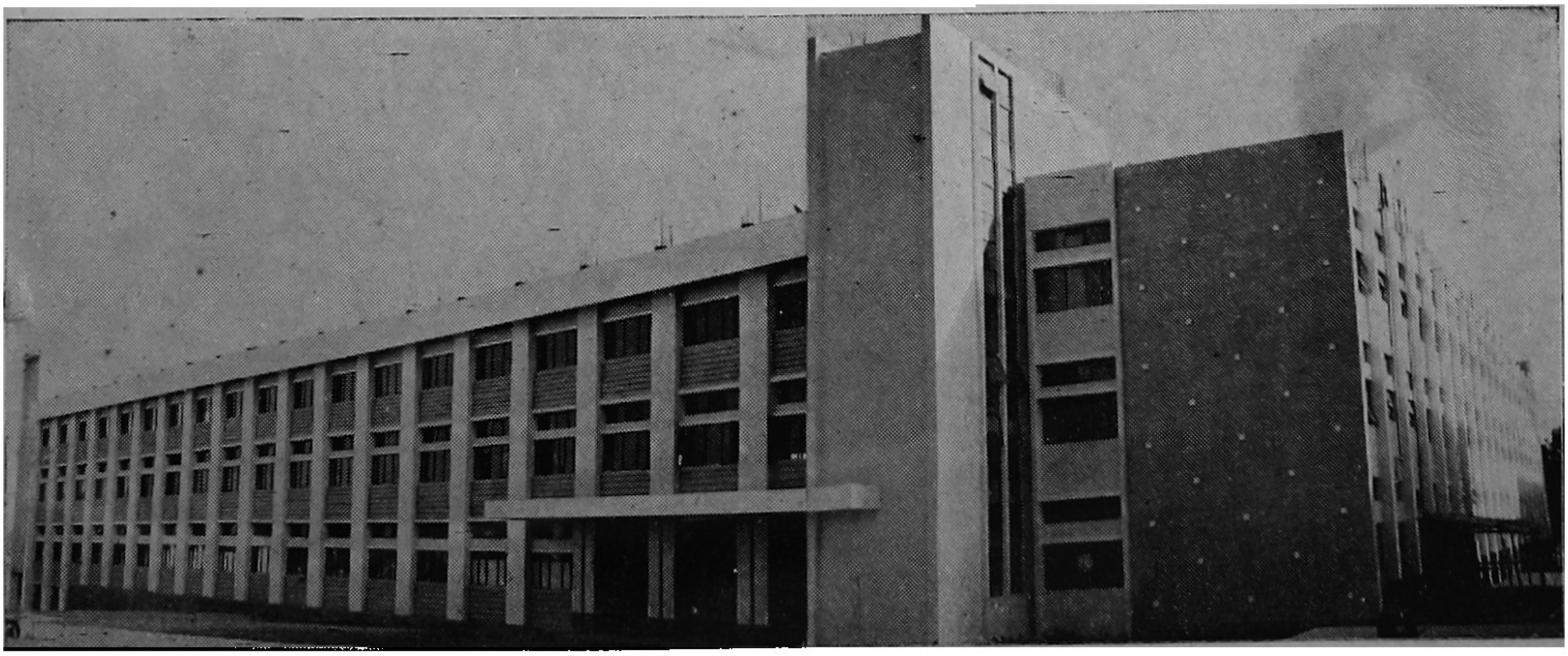

PROGRESSIVE EDUCATION SOCIETY
PUNE 411 005.

OFFICE OF THE PROGRESSIVE EDUCATION SOCIETY,
C/o Modern College, Shivajinagar, Pune–5.

Notice of the Annual General Meeting of the Society.

The Annual Meeting of the General Body of the Progressive Education Society, Pune–5 will be held on Sunday, 30th December 1984, at 5.00 p. m. in the Society's Modern College, Shivajinagar, Pune-5.

Members are requested to attend the meeting.

AGENDA

(1) To confirm the proceedings of the Annual Meeting of the General Body of the P. E. Society held on 29th January 1984.

(2) To consider the Administrative Reports of the Society and all its institutions for the year 1983–84 and to pass resolutions on the Annual Reports and Annual Accounts for the year ended 31st March 1984.

(3) To appoint the auditors of the Society and all its institutions for the financial year 1984–85 and to fix their remuneration.

(4) Any other business with the permission of the Chairman.

Note : 1. Observations made by the auditors on the Society's Accounts for the year ended 31–3–84 are in the Society's Office.

2 Members who wish to seek any information about the Annual Report and the Annual Accounts should kindly send their queries to the Secretary of the Society three days before the date fixed for the Annual General Meeting.

V. S. GOKHALE
Secretary,
Progressive Education Society, Pune–5.

Pune
Date : 17-12-1984

ANNUAL REPORT FOR 1983-84

PROGRESSIVE EDUCATION SOCIETY
PUNE 411 005.

Founded : 16th May 1934

and

Registered under Act XXI of 1860, 5th June 1934
Registered under Bombay Public Trust Act 1950, (F-22)

: President :

SHRI M. B. KATARIA

: Vice-Presidents :

DR. K. V. PANSE
SHRI R. H. DESAI

. Secretary :

SHRI V. S. GOKHALE

: Auditors :

MESSRS KIRTANE and PANDIT
Chartered Accountants
Laxmi Road, Pune 411 030.

Representatives of Patrons, Fellows, Hon. Fellows and Retired Life Members.

(From 1-4-83 to 31-12-1985)

(1) Dr. R. S. Kale, B. Sc., Ph. D., F. C. P. S. (Chairman)
(2) Shri M. G. Chaphekar, B. A., M. Ed.
(3) Shri P. P. Lohade, B. A., B. Com. LL. B. (Chartered Accountant)
(4) Shri G. R. Pashankar
(5) Shri J. N. Bahirat, B. A., LL. B. (Advocate)
(6) Dr. G. S. Kamat, M. B. B. S.
(7) Shri N. P. Gandhi
(8) Shri N. V. Nikam, B. Com , LL. B. (Advocate)
(9) Shri S. B. Gujarathi, B. Sc., LL. B. (Advocate)

REPRESENTATIVES OF LIFE MEMBERS OF THE SOCIETY

(1) Shri V. S. Gokhale, M. A., M. Ed., Dip. T. E. S. L. (U. K.)
(2) Dr. L. H. Gadgil, M. Sc., Ph. D.
(3) Shri A. G. Gosavi, M. Com., M. P. M.
(4) Shri S. R. Ryakar, M A., D. T. E.

EX. OFFICIO MEMBER

(1) Prin. S. Y. Gambhir, M. Sc.

LIFE MEMBERS OF THE P. E. SOCIETY

(1) Shri V. S. Gokhale
(2) Shri S. Y. Gambhir
(3) Dr. L. H. Gadgil
(4) Shri A. G. Gosavi
(5) Dr. A. K. Pande
(6) Shri P. S. Chirputkar
(7) Shri M. A. Kulkarni
(8) Shri S. R. Raykar
(9) Smt. S. Patwardhan

MEMBERS OF THE JOINT SCHOOL COMMITTEE FOR SECONDARY SCHOOLS

(1) Shri M. G Chaphekar (Chairman)
(2) Shri G. R. Pashankar
(3) Shri A. G. Gosavi
(4) Shri S. R. Raykar
(5) Shri V. S. Gokhale, Head Master, Modern High School, Pune–5.
(6) Shri S. C. Panchanadikar, Head Master, Modern High School, Pune–8.
(7) Smt. S. M. Patwardhan, Head Mistress, P E S. Girls' High School, Pune-5
(8) Shri S. N. Pandit, Modern High School, Pune-5, Representative of teachers
(8) Smt. Alka Kulkarni, P. E. S Girls' High School, Pune–5. „ „
(10) Shri K. G. Chitnis, Modern High School, Pune–8. „ „

MEMBERS OF THE PRIMARY SCHOOL COMMITTEE

(1) Shri J. N Bahirat (Chairman)
(2) Shri N. P. Gandhi
(3) Shri V. S. Gokhale
(4) Shri A. G. Gosavi
(5) Smt. S. Barve, Head Mistress, Prathamik Vidya Mandir, Pune.
(6) Smt. P. Paranjape, Representative of Teachers

MEMBERS OF THE N. C. L. SCHOOL COMMITTEE

(1) Dr. A. S. Rao, (Chairman)
(2) Mrs. Fernandez
(3) Shri M. G Chaphekar
(4) Shri V. S Gokhale
(5) Shri N. V. Nikam
(6) Shri N. N. Bahirat
(7) Mrs. Wagholikar Supdt. N. C L. KG & Primary School, Pune–8.

MEMBERS OF THE COLLEGE COMMITTEE

(1) Shri S. B. Gujarathi (Chairman)
(2) Shri M. G. Chaphekar
(3) Shri V. S Gokhale
(4) Dr L. H. Gadgil
(5) Prof. S. G. Datar
(6) Prin. S Y. Gambhir

PROGRESSIVE EDUCATION SOCIETY, PUNE-5.

Business Council :

The Council had 17 meetings. Attendance of the members at the Council Meetings was as under :-

	Name of the Member	No. of meetings attended
(1)	Dr. R. S. Kale,	17
(2)	Shri M. G. Chaphekar.	16
(3)	Shri J N. Bahirat.	13
(4)	Shri P. P. Lohade.	9
(5)	Shri G. R. Pashankar.	17
(6)	Shri N. V. Nikam,	10
(7)	Dr. G. S. Kamat.	17
(8)	Shri S. B. Gujarathi.	12
(9)	Shri N. P. Gandhi.	13
(10)	Shri V. S. Gokhale.	17
(11)	Shri S. Y. Gambhir.	16
(12)	Dr. L. R. Gadgil.	15
(13)	Shri A. G. Gosavi.	16
(14)	Shri S. R. Raykar.	16.

(1) Dr. R. S. Kale was elected as Chairman of the Business Council and Shri V. S. Gokhale, Life Member, P. E. Society, Pune-5 was elected Secretary for the triennium ending 31-12-1985. Shri A. G. Gosavi, Life Member, P. E. Society, Pune-5 was appointed Deputy Secretary of the Society for the triennium ending 31-12-1985.

(2) Condolence resolution was passed on the sad demise of Shri T. R. Anjal, retired assistant teacher, Modern High School, Pune-5 on 30th May 1983.

(3) Shri K. C. Khinvasara, a Patron of the Society, was invited to act as Honorary Consulting Engineer of the Society and its institutions.

(4) It was decided that all legal matters pertaining to the Society and its institutions should be referred to Advocate Shri S. K. Pashankar and / or Shri V. K. Saraf for their expert legal opinion and guidance.

(5) A sub-committee consisting of Shri S. B. Gujarathi, Shri J. N. Bahirat, Shri N. V. Nikam and Shri A. G. Gosavi was constituted to consider all the aspects regarding Badminton Hall Complex and to make necessary recommendations to the Business Council.

(6) The following appointments of auditors of the Society and its institutions were made :–

(1) Shri Jugal S. Rathi. Chartered Accountant, 685 Budhawar Peth, Pune–2	......	1. Morden College of Arts, Science and Commerce, Pune–5.
(2) Shri Suryakant M. Shah. C – A 30–40 Chitrashala Bhawan, Pune-30.	......	1. S. S. D. Hostel, 2. P. E. S. Girls' Hostel 3. Shishu Vidya Mandir, 4. P. E. Society.
(3) M/s L. P. Thakkar & Co. C–A 17 A Milan Co-op. Housing Society, Kotharud Pune–38.	......	1. Modern High School, Pune–5. 2. P. E. S. Girls' High School, Pune–5. 3. Prathamik Vidhya Mandir, Pune–5.
(4) M/s Karandikar & Joshi, Chartered Accountants, 688 Budhawar Peth, Pune–2.	......	1. Modern High School, Pune–8. 2. N. C. L. KG. and Primary English Medium School, Pune–8.

(7) A sub-committee consisting of Shri P. P. Lohade, Shri S. B. Gujarathi, Shri M. G. Chaphekar, Dr. G. S. Kamat and Shri V. S. Gokhale was constituted to suggest amendments to the Society's Constitution.

(8) Smt. Aneeta Rajguru, Perm. Asst. Teacher, P. E. S. Girls' High School, Poona-5 was congratulated on her receiving a grant of Rs. 500/- from the N. C. E. R. T. New Delhi for her research project in English.

(9) It was decided that the management of the English Medium School at the National Chemical Laboratory Campus should be continued for a further period of 5 years from June 1984 onwards and an agreement should be made between the P. E. Society and the Council of Scientific & Industrial Research, New Delhi.

(10) A committee consisting of Shri P. P. Lohade, Shri G. R. Pashankar, Dr. G. S. Kamat and Shri V. S. Gokhale was appointed to expedite the construction work of Modern High School, Pune–8.

Golden Jubilee of the P. E. Society

The P. E. Society and Modern High School, Pune – 5 successfully completed 49 years of their existence on 16th May 1983. The Business Council decided to celebrate the year 1983–84 as the Society's Golden Jubilee Year. A committee consisting of Shri M. G. Chaphekar (Chairman), Dr. R. S Kale, Dr. G. S. Kamat, Shri N. P. Gandhi, Shri J. N. Bahirat and Prof. S. R. Raykar (Secretary of the Committee) was constituted to chalk out the programmes. Accordingly a

religious function was held on 16-5-1983, the auspicious day of Akshaya Tritiya and Shri G. G. Joshi, a founder member of the Society, performed the Pooja.

Felicitation of the retired employees of the Society and its different institutions :- About 40 retired employees of the Society and its institutions were felicitated on 24th December 1983 and they were given mementos at the hands of Shri G. S. Khair, a veteran educationist as a token of appreciation for their services to the Society.

Collection made by the institutions towards the Golden Jubilee Fund.

(1)	Modern High School, Pune-5.	Rs.	8,366.30
(2)	P. E. S. Girls' High School, Pune-5.	"	4,535.00
(3)	Modern High School, Pune-8.	"	1,502.00
(4)	Shishu Vidnya Mandir, Pune-5.	"	2,000.00
(5)	S. S. D. Hostel, Pune-5.	"	4,000.00
(6)	NCL KG & Primary English Medium School, Poona-8.	"	5,251.00
(7)	Prathamik Vidya Mandir, Pune-5.	"	9,291.00

New Patrons.

The following persons were approved as Patrons of the Society during 1983-84

Sr. No.	Name of the Donor	Address	Amount
1.	Shri N. G. Gawari,	Shanti Apartment, Ghole Road, Pune-5.	1000/-
2.	Shri Satish Ranba Mandade	D-4 Nirant Vasahat Kothari Block, Bibwewadi, Pune-37.	1000/-
3.	Shri D. V. Gosavi	Post Kukana Tal. Newasa Dist. A'Nagar	2000/-
4.	Shri N. T. Vidhate	Post Kukana, Tal. Newasa, Dist. A'Nagar.	2000/-
5.	Shri Sushil M. Dhoot	1180 Shivajinagar, Pune-5.	1001/-

New Fellows

The following persons were approved as Fellows of the Society during 1983–84.

Sr. No.	Name of the Donor	Address	Amount
1.	Shri Ramchandra Krishnaji Despande	180, Budhawar Peth, Pune–2.	251/–
2.	Shri R. G. Prabhudesai	550 Amraiali, Bhor Dist. Pune.	301/–
3.	Smt. Rajani Satish Mandade	D–4 Nirant Vasahat Kothari Blocks, Bibwewadi, Pune–37.	500/–
4.	Shri Gopal M. Chaphekar	1194/18 B. Shivajinagar Pune–5.	250/–
5.	Shri Dilip N. Panse	722, AB/16 Navipeth, Laxmi Park Colony, Pune–30	251/–
6.	Shri M. K. Oswal	633 Raviwar Peth, Pune–2.	500/–
7.	Shri M. S. Varma	1224 Apte Road, Pune–4.	500/–
8.	Shri K. H. Desarda	Kasarwadi, Pune–34.	500/–
9.	Shri Ramchandra Holkar	388 Joshi Ali S'Nagar Pune–5.	500/–
10.	Shri P. S. Shevatekar	596 Budhawar Peth, Pune–2.	500/–
11.	Shri D. B. Athalye	47/402 Sant Tukaram Nagar, Pune–18.	500/–
12.	Shri K. G. Shaha	25, Bharati Apartment Shivajinagar, Pune–5.	251/–
13.	Shri S. L. Shah	604, Raviwar Peth, Talegaon Dabhade,Dist. Pune.	251/–
14.	Shri S. N. Awasarikar	1170/18 Revenue Colony, Sbivajinagar, Pune–5.	301/–
15.	Shri D. P. Gorhe	1011 Shivajinagar, Pune–16	301/–
16.	Shri P. S. Gokhale	1170/87 Revenue Colony Shivajinagar, Poona–5.	251/–
17.	Shri P. D. Kulkarni	1170/17 Ravenue Colony Shivajinagar, Pune–5.	501/–
18.	Shri C. D. Dharap	1300 Shivajinagar, Pune–5.	301/–
19.	Shri A. R. Dixit	1213 Shivajinagar, Pune–5.	251/–
20.	Shri A. M. Barve	1194/18 B, Shivajinagar Poona–5.	500/–
21.	Shri S. J. Shrotri	288, Shivajinagar, Pune–5.	251/–
22.	Shri M. D. Godse	164, Parvatigaon, Pune–9.	251/–
23.	Mrs. P. M. Thakar	61/23 Erandawane, Bharati Co-Op. Society, Pune–5.	250/–
24.	Shri C. M. Talera	13, Wilson Garden, Pune–1.	251/–
25.	Shri S M. Talera	13, Wilson Garden, Pune–1.	251/–
26.	Shri P. P. Bamb	231/2 Nanapeth, Pune–2.	251/–
27.	Shri V. P. Bamb	231/2 Nana Peth, Pune–2.	250/–

Sr. No.	Name of the Donor	Address	Amount
28.	Shri H. P. Bamb	231/2 Nanapeth, Pune-2.	251/-
29.	Shri H. K. Mahajan	Partner, Sling Industries, Talegaon Dabhade-410 506	500/-
30.	Sou. Padmaja S. Paranjape	Paranjape Building, Gokhale Road, Natepute (Dist. Thana)	250/-
31.	Shri Ravindra G. Mule	513/2 Shivajinagar, Kamala Prasad Pune-16.	250/-
32.	Shri Girish B. Bapat	275 Shanwar Peth, Gauri Housing Society Pune-411 030.	250/-
33.	Shri P. Y. Patwardhan	' Matruchhaya ' 1258 Shivajinagar, Pune-4.	501/-
34.	Shri N. R. Kunchur	Ramchandra Sabhamandap Pune-411 005.	500/-
35.	Dr. Ajay V. Dixit	1213 Shirole Road, Shivajinagar, Pune-4.	251/-
36.	Shri Vasant S. Tupe	286 Shaniwar Peth, Tambe Bol Pune-30.	251/-
37.	Shri M. G. Joshi	Near Mati Ganapati Masurkar Wada, Narayan Peth, Pune-30.	250/-
38.	Smt. Anuradha V. Chaphekar	1170/5 Guruji Wada Shivajinagar, Pune-5.	250/-
39.	Dr. (Mrs.) Supriya G. Joshi	Joshi Hospital, Post Roha, Dist. Raigad	250/-
40.	Smt. Hema A. Marathe	680 Marathe Wada, Near Sadashiv Peth, Pune-30.	250/-
41.	Dr. Anant S. Paranjpe	Talegaon Dabhade, Tal. Mawal, Pune	250/-
42.	Shri S. S. Sule	1794 Sadashiv Peth, Desmukha Wadi, Pune-30.	251/-
43.	Shri M. M. Kothari	' Datta Niwas ' Subhasha Nagar, 1177 Shukrawar Peth, Pune-2.	351/-
44.	Dr. (Mrs) Vidya S. Joshi	' Vaibhav ' 562/8 Congress Bhavan Road, Pune-5.	251/-
45.	Shri Ramkrishna D. Joshi	304/B Shaniwar Peth, Pune-30.	251/-
46.	Shri V. C. Mundale	C/o C. A. Mundale Bhadgaonkar's Bungalow Shivajinagar, Pune-4.	250/-

MODERN HIGH SCHOOL, PUNE-5.

1. **Head Master :**

Shri V. S. Gokhale, M. A., M. Ed., Dip., T. E. S. L. (Leeds U. K.)

2. **Supervisors :**

(i) Shri M. C. Deshpande, B. Sc., B. T.
(ii) Shri P. K. Joshi, B. A., B. Ed.

3. **Strength :**

1862 pupils in 32 classes.

(i) Advanced.	1679
(ii) Scheduled Caste	84
(iii) Scheduled Tribes.	12
(iv) Vimukta Jatis & Nomadic Tribes	76
(v) O. B. C.	11
Total	1862

4. **Teaching Staff :**

(i) Trained Graduates	34
(ii) Trained undergraduates	10
(iii) Special Teachers.	3
Total	47

Breakup of the staff categorywise

	Category	Teaching staff	Class III employees	Class IV employees	Total
(1)	Advanced	38	4	8	50
(2)	Scheduled Caste	03	2	2	7
(3)	Schedule Tribes	–	–	–	–
(4)	Vimukta Jaties & Nomadic Tribes	01	–	–	1
(5)	O. B. C.	05	–	–	5
		47	06	10	63

5. **S. S. C. Examination Results (March 1984)**

(i) Total No. of candidates appeared	291
(ii) Total No. of candidates Passed	274
(iii) Percentage of the School	94.15%
(iv) Percentage of the Board	54.48%

Kumar P. V. Chaudhari secured 91% Marks & stood fifteenth in the merit list of the S. S. C. Examination Board.

6. Drawing Examination Result :

	Appeared	Passed
Elementary Examination	98	84
Intermediate ,,	59	29

7. Number of High School Scholars. 5

8. National Scholarships at the S. S. C. Examination

25 students won the National Scholarships.

9. Sports & Games :

Kumar Ajay Gandhi from X–A represented the school in Badminton at the National tournaments held at Bilaspur (Madhya Pradesh) and won the bronze medal. Kumar Nitin Rakshe from X–A won the Gold Medal in the National Judo Competition held in Calcutta (West Bengal.) Kumar Nitin Gandhi (VIII–A) represented Maharashtra State in the National Badmintion Matches held in Nagpur. Kumar Ashok Shinde (VIII–F) represented the State of Maharashtra in the National Volleyball matches held in Hyderabad (Andhra Pradesh) Kumar Nitin Gandhi, Ashwin Karnik Sudarshan Sathe and Makarand Belgi came out as successful Table Tennis Champions in the State Level Tournaments held at Ichalkaranji. Our Kabaddi and Badminton Teams won Championship Shields and Volleyball and Suryanamaskar Teams won Runnersup Trophies in the Interschool Tournaments held in Pune.

10. Parents' Association :

Shri S. R. Pawar was elected as President of the Association.

11. Sir Sassoon David Hostel :

Total No of inmates – 68.

12. The Annual Prize Distribution Ceremony was held on 27-12-1983. Shri V. N. Deodhar Editor ' Tarun Bharat ' was the Chief Guest and Smt. Aparna Deodhar gave away the Prizes.

● ●

PRATHAMIK VIDYA MANDIR, PUNE-5.

(1) Superintendent : Prof. M. A. Kulkarni
(2) Head Mistress : Smt. Sushila Barve
(3) Staff : 33

Break-up of the staff Categorywise

Advanced	OBC	BC	Total
28	3	2	33

(4) Strength : 1544 Pupils in 24 classes

(5) Annual Inspection :

The annual inspection of the school was carried out by Smt. Nawathe. She expressed her satisfaction at the high standard of academic & cultural education of the School.

(6) Medical Check-up :

A thorough Medical check up of all pupils was taken under the guidance & supervision of Dr. Paranjape & his team of doctors from Seva Sangh. Parents of pupils who were found to be suffering from different diseases were informed accordingly & were requested to do the follow-up.

(7) Shri V. P. Gosavi was elected as the president of the Palak Sangh.

P. E. S. GIRLS' HIGH SCHOOL, PUNE-5.

(1) Head Mistress :-

Sou. Suneeta M. Patwardhan, M. A., B. T.

(2) Asst. Head Mistress :-

Smt. Usha Khare, B. Sc., B. T.

(3) Supervisor :-

Sou. Asha Katakkar, B. Sc., B. T.

(4) Strength :-

1527 students in 26 classes.

(i) Advanced.	:	1343
(ii) Scheduled Cast.	:	76
(iii) Scheduled Tribes.	:	22
(iv) Vimukta Jaties & Nomadic Tribes.	:	68
(v) O. B. C.	:	18
Total		1527

(5) Break-up of the staff Categorywise :- Total :- 48

	Teaching Staff	Clerks	Lab. Asst.	Librarian (full time)	Peons
(i) Advanced	31	3	–	1	6
(ii) Scheduled Caste	3	–	1	–	1
(iii) Scheduled Tribes	2	–	–	–	–

(6) S. S. C. Exam. Results :- (March 1984)

Pupils sent up 220

Pupils passed 204

School Result ...... 92·72 %

Percentage of the S. S. C. Board ...... 54·48 %

(i) Kum. Tamhankar Vasantgauri secured 645/700 Marks (92.14 %). She stood 7th in the Merit List and stood first in the School. She secured about twelve prizes worth Rs. 900/-

(ii) Kum. Gosavi Sucheta secured 640/700 marks (91,42 %) She stood 12th in the Merit List securing the second prize of Rs. 75/- in Hindi-Sanskrit.

(iii) Kum. Joshi Manjiri secured 636/700 marks (90.82 %) and stood 16th in the Merit List.

(7) Drawing Examination Results :—

	Appeared	Passed
Elementary Examination,	35	33
Intermediate Examination.	48	22

(8) Number of High School School Scholars. 1.

(9) National Scholarships at the S. S. C. Examination. :—

31 students won the National Scholarships.

(10) Sports & Games :—

(i) Arati Jogalekar ;– National runners-up in Badminton Competition.

(ii) Kabbadi :– (a) Vasundhara Takawale – selected at State Level.

(b) Meeta Katambale – selected as Sub-junior at State Level.

(11) Girls' Hostel :—

Total Number of inmates – 15.

(12) The Annul Prize Distribution Ceremony was held on 28-12-83 Smt. Vidya Bal was the Chief Guest. Kum. Bharati Dani gave away the prizes.

MODERN HIGH SCHOOL, GANESHKHIND, PUNE-8.

(1) Head Master :—

Shri S. C. Panchanadikar, B. A., B. Sc., B. T., D. B. Ed.

(2) Supervisor :—

Shri S. M. Thuse, B. A., B. Ed. D. P. Ed., M. Ed.

(3) Strength :—

Boys		Girls		Total	in 19 classes (including)	
613	+	369	=	1052	F. Y. J. C.	1
					S. Y. J. C.	1

(4) Staff :—

1. Trained Graduates : 21
2. Graduates with STC D. Ed. : ...
3. Trained Under Graduates : 6
4. For Higher Secondary : 3
5. Special Teacher for drawing : 1

Break-up of the staff Categorywise

	Teachers	Clerks	Lab. Assts.	Librarian	Peon
Advanced	24 $\frac{1}{8}$	2	1	$\frac{1}{2}$	5
N/T	1	–	–	–	1
O/C	$\frac{1}{2}$	1	1	–	–
	26	3	2	$\frac{1}{2}$	6

(5) S. S. C. Examination Results (March 1984) :—

No. of pupils appeared	153
No. of pupils passed	111
School percentage	72·54 %
Percentage of S. S. C. Board	54·48 %
1) Joshi Anant Shamrao	624/700 Stood 1st in the School
2) Pohe Shobha Zibal	603/700 Stood 2nd in the School
Merit Scholarship Holders –	
1. Joshi Anant Shamrao	Prize winner of Rs. 100/- in Mathematics – Marks obtained 149/150
2. Pohe Shobha Zibal	Acharya Bhise Memorial Prize Winner Prize Rs. 500/-

(6) Government Scholarship :—

Total No. of High School Scholars : 2.

(7) Gymkhana & Sports :—

The School participated in the Inter School Competitions. Ours was the organising School of Cross Country running competitions. 10 students from our school participated in it. From them Ranadive Chaturbhuj and Ghorpade Digambar stood second and Hivale Ajit stood third. Ghorpade Digamber came third in 5000 M. running competition.

SHISHU VIDYA MANDIR, PUNE-5.

(1) **Superintendent :** Smt. Suneeta Patwardhan
(2) **Head Mistress :** Smt. Sujata Chandorkar
(3) **Staff :**
Teachers 6
Non. Teaching Staff : 7
(4) **Strength :** 298 pupils in 6 divisions.

N. C. L. KG & ENGLISH MEDIUM PRIMARY SCHOOL, PUNE-8.

(1) **Superintendent :** Smt. S. Wagholikar, M. A.. B. T.
(2) **Head Mistress :** Smt. Garud, B. A., B. Ed.
(3) **Staff :**
Teachers : 20 full time. 4 part time.
Non-Teaching Staff 8
(4) **Strength**
(i) K. G. Classes : 226 pupils in 6 divisions.
(ii) Primary School : 666 pupils in 13 classes.

MODERN COLLEGE OF ARTS, SCIENCE & COMMERCE, PUNE-5.

(1) **Staff :**

Principal : Prof. S. Y. Gambhir
Vice-Principals : Dr. L. H Gadgil
: Prof P. S. Chirputkar
: Prof. S. R. Raykar
Lecturers : 77
Junior College Teachers : 42
P. T Directors : 3
Office Staff : Registrar Office Superintendent, Librarian and other staff ...29
Menial Staff : Peons, Sweepers, Watchman. ...47

Break-up of the staff Categorywise

Advanced	BC	OBC	NT	Total
159	10	26	3	198

(2) Strength :

JUNIOR WING

Faculty	No of Divisions	Boys	Girls	Total	B. C. Students
Arts	4	164	252	416	114
Science	8	454	215	669	134
Commerce	8	404	293	697	165

SENIOR WING

Feculty	No. of Divisions	Boys	Girls	Total	B. C. Students
Arts	3	100	228	328	89
Science	5	276	155	431	92
Commerce	9	426	455	881	120
M. Com–I	1	34	18	52	14
M. Com–II	1	21	15	36	05

Total Strength. : (Jr. Wing + Sr. Wing) : 3510

(3) Examination Results :

Class	Appeared	Passed	Examination Body
XIIth Arts	259	151	Maharashtra State Board of Secondary and Higher Secondary Education Pune–10.
XIIth Science	393	222	
XIIth Commerce	390	347	
T. Y. B. A.	109	59	University of Poona, Pune–7.
T. Y. B. Sc.	243	84	
T. Y. B. Com.	339	227	

(4) Students securing First Places in the College :

Class	Name of the student.
XIIth Arts	Miss Upadhye Pratibha S.
XIIth Science	Shri Guhe Ashok R.
XIIth Commerce	Shri Parkhi Prasad
T. Y. B. A.	Miss Dnyansagar Meena S.
T. Y. B. Sc.	Miss Bapat Savita S.
T. Y. B. Com.	Miss Patole Veena N.
M. Com. Part-II	Shri Date Milind B.

(5) Hostel

19 Lady Students

(6) The following students of our college were selected to represent the University of Poona at the Inter University Tournaments.

	Name	Class	Event.
(1)	Mr. Rajendra Kadam	F. Y. B. A	Ball Badminton
(2)	Miss Anjali Dixit	S. Y. B. A.	Volley-Ball
(3)	Miss Sujata Thite	T. Y. B. A.	Hand-Ball
(4)	Mr. Prasad Yerawadekar	S Y. B. Sc.	Basket-Ball
(5)	Miss Kanchan Mhaskar	T. Y. B. Sc.	Ball-Badminton
(6)	Mr. Prakash Kokate	F. Y. B. Com.	Weight-Lifting
(7)	Miss Sangita Lokhande	F. Y. B. Com.	Kho-Kho
(8)	Miss Seema Joshi	F. Y. B. Com.	Kho-Kho
(9)	Miss Archana Thakurdesai	S. Y. B. Com.	Kho-Kho
(10)	Miss Nita Ambike	S. Y. B. Com.	Kho-Kho
(11)	Miss Arundhati Pandit	T. Y. B. Com.	Kho-Kho
(12)	Mr. Vilas Nandgude	M. Com. Part-II	Kabaddi
(13)	Miss Chhaya Raole	M. Com. Part-II	Table-Tennis

(7) The following students of our college were selected for the following different events to represent Maharashtra State.

	Name	Event
(1)	Mr. Ashish Gadagkar	Basket–Ball
(2)	Mr. Sachin Sawant	Basket–Ball
(3)	Mr. Shrinath Keskar	Basket–Ball
(4)	Mr. Anirudha Dinkar	Tennis
(5)	Mr. Waman Paranjape	Mallakhamb
(6)	Miss Ashwini Talwalkar	Badminton
(7)	Miss Madhavi Bhave	Volley–Ball

(8) Achivements of the Staff :

Prof. S. K. Ujalambkar, Lecturer in Chemistry and Prof. Miss Smita Kamble, Teacher in Zoology were awarded Doctorate for the theses submitted by them.

Dr. S. N. Navalgundkar and Prof. M. S. Mahajan were elected on the senate of the Poona University. Dr. S. N. Navalgundkar was also elected on the Executive Council of the Poona University.

Prin. S. Y. Gambhir was felicitated as the Best Teacher by the Poona Municipal Corporation.

A book titled 'Krishnarao Bhalekar Samagra Vangmaya' edited by Vice-Principal Prof. S. R. Raykar was awarded Girija Gangadhar Jambhekar Prize by Maharashtra Sahitya Parishad.

Progressive Education Society, Pune 411 005

Proceedings of the Annual Meeting of the General Body of the Progressive Education Society, Pune-5 held on Sunday, 29th January 1984 in Modern College, Pune-5 at 5.00 p. m.

The Annual Meeting of the General Body of the P. E. Society, Pune-5 was held on Sunday, 29th January 1984 in Modern College, Pune-5 at 5.00 p.m. The following members were present.

MEMBERS PRESENT

(1) Shri M. B. Katariya
(2) Shri S. Y. Gambhir
(3) Shri G. R. Pashankar
(4) Dr. R. S. Kale
(5) Shri P. S. Chirputkar
(6) Shri A. K. Pande
(7) Shri S. N. Joshi
(8) Shri R. K. Deshpande
(9) Shri K. V. Panse
(10) Shri N. P. Gandhi
(11) Shri V. R. Pawar
(12) Shri V. K. Thakur
(13) Shri G. S. Kamat
(14) Shri R. H. Desai
(15) Shri L. H. Gadgil
(16) Shri S. R. Raykar
(17) Shri A. G. Gosavi
(18) Shri M. A. Kulkarni
(18) Shri V. S. Gokhale
(20) Smt. S. M. Patwardhan
(21) Shri M. G. Chaphekar
(22) Shri B. R. Pandit (Auditor)
(23) Shri W. M. Pitale
(24) Shri S. B. Gujarathi
(25) Shri R. S. Bodhani
(26) Shri P. P. Lohade
(27) Dr. D. M. Wagale

Shri M. B. Katariya, President of the Society was in the Chair. The Secretary read out the notice of the meeting and the following business was transacted.

(1) Shri N P. Gandhi proposed and Shri A. K. Pande seconded that the proceedings of the adjourned Annual Meeting of the General Body of the Society held on 25-1-1983 be confirmed.

The proposal was carried unanimously.

(2) Shri V. K. Thakur then made a query as to why the Annual Meeting of the General Body could not be held in December 1983 as per the Constitution of the Society. The Secretary explained that members of the

Business Council did not get sufficient time to discuss the Audited Statements of the Society and its institutions and hence the Business Council in consultation with the President of the Society resolved to convene the Statutory Annual Meeting of the General Body on 29th January 1984.

The Secretary read out the results of the triennial election of the Business Council held on 28th March 1983. He also clarified certain deficiencies in the Administrative Reports pointed out by some members

Shri G. R. Pashankar proposed and Shri S. R. Raykar seconded that the Administrative Reports of the Society and all its institutions for the year 1982–83 be approved.

The proposal was carried unanimously.

(3) Members then discussed the Annual Accounts of the Society and its institutions. The Secretary read out the letters written by Shri K. P. Shah, Shri L. V. Kulkarni and Shri S. K. Thite, members of the General Body and gave explanation to their queries about the progress of the case of defalcation in Society's accounts and details regarding Expenditure on Term Fees, the deficit shown in the Balance Sheet and Income from other sources.

Dr. G. S. Kamat proposed and Shri M. A. Kulkarni seconded that the Annual Accounts of the Society and all its institutions together with the Balance Sheets for the year ended 31st March 1983 duly audited by M/s Kirtane and Pandit, Society's auditors, be approved.

The proposal was carried unanimously.

(4) Shri W. M. Pitale proposed and Shri P. P. Lohade seconded that M/s Kirtane and Pandit be appointed auditors of the Society and all its institutions for the accounting period from 1–4–1983 to 31–3–1984 and they be paid the same remuneration as that of the previous year.

The proposal was carried unanimously.

(5) Shri W. R. Pawar suggested that the Society should make attempts to provide residential quarters to the Head Master, Modern High School, Head Mistress, P. E. S. Girls' High School and also to the Principal, Modern College in the premises of these institutions. Shri P. P. Lohade pointed out that the Business Council will give serious thought to this proposal if there are sufficient funds, Shri V. K. Thakur wanted to know

what work the new Business Council has done during this year. Shri M. G. Chaphekar explained that the new Business Council has done the following work during the year :

(i) A Sub-Commitee is appointed to consider the pros and cons of the agreement between the P. E. Society, the Pune District Metropolitan Badmintion Association and Western India Erectors regarding the Badminton Complex. The Committee will find out whether the agreement is legally sound.

(ii) A sub-Committee is appointed to suggest amendments to the P. E. Society's Constitution in the light of the present pattern of rules and regulations which the Education Department wants the Society to abide by.

(iii) The Business Council has also appointed a Committee for the celebration of the Golden Jubilee, Accordingly retired teachers, clerks and other servants of the Seciety were felicited on 23rd December 1983. at the hand of Shri G. S. Khair a veteran educationist. The Committee intends to publish a Souvenir in May 1984 which will have articles on the developments in the field of education and which will also review the progress of the Society and all its institutions. Shri Chaphekar requested the members of the General Body to donate generously to the Golden Jubilee Funds of the Society.

The President summed up all the points raised by the members and suggested in his own soft-spoken but determined way that instead of wasting time on the discussion of the events in the past, it would be better if the members would try to find out solutions which would minimise all sorts of complications and come to terms with whatever is happening in the present. He also requested the members of the Business Council to give serious thought to the amendments of the Society's Constitution as early as possible.

In the end he appealed to the members to put in more efforts to collect funds for the Golden Jubilee Celebrations.

The meeting terminated with a vote of thanks by Prin. S. Y. Gambhir to President and Vice-Presidents of the Society and also to the members present for their valuable suggestions and hearty co-operation.

● ●

AUDITOR'S REPORT

We have audited the accounts of the above Trust for the year ending 31–3–84 and have to report as under :

1. The accounts are maintained regulary and in accordance with the provisions of the rules.
2. The receipts and disbursements are properly & correctly shown.
3. The Cash balance on the date of the audit and vouchers in the custody of the Manager of Trust for the year under audit were in agreement with the accounts.
4. All books, deeds, accounts, vouchers or other documents or records required by us were produced for our verification during the course of audit.
5. The register of movable & immovable properties is properly maintained subject to our remark in our special Report. The changes therein are communicated from time to time to regional office.
6. The responsible officials furnished the necessary information required by us during the course of audit.
7. None of the property or funds of the trust were applied for any object for purpose other than the object or purpose of the trust subject to our remark in special report.
8. An inventory certified by trustees of the movables of the Public Trust has been maintained.
9. As regards amount outstanding for more than 1 year, please refer to our special report.
10. There was no expenditure for repairs & constructions without tender exceeding Rs. 5,000/–
11. There are no investments contrary to the provisions of Section 36.
12. There are no alienation of immovable property contrary to the provision of Section 36 which have come to our notice.
13. There are no cases of irregular or improper expenditure as failure or omission to recover or other property. Also there are no loss on waste caused in consequence of breach of trust or misapplication or any other misconduct on the part of the trustee or other person in the management of the trust subject to our remark in special report.

14. The budget has been filed in the form provided by Rule 16–A.

15. (a) The maximum & minimum number of trustees is maintained.

(b) The meetings are held regulary as provided in such instrument.

(c) The minute book of meetings is maintained.

(d) None of the trustees has any interest in the investment of the trust.

(e) The trustees are debtors or creditors of the Trust to the extent of Rs. Nil,

(f) The irregularities pointed out by us in the previous year's report have been duly compiled with by trustees during the period of audit subject to our report.

16. Please see our report for special matters which we think fit or necessary, to bring to the notice of Deputy or Assistant Charity Commissioner.

KIRTANE & PANDIT
Chartered Accountants

POONA

Dated : 1–12–1984.

Progressive Education Society, Pune 411 005.

INSTITUTIONS

Modern High School, Pune–5.	(Estd. 1934)
Prathamik Vidya Mandir, Pune–5.	(„ 1936)
Sir Sasson David Hostel (for boys)	(„ 1940)
Girls' High School, Pune–5.	(„ 1946)
Modern High School, Pune–8.	(„ 1967)
Shishu Vidya Mandir, Pune–5.	(„ 1968)
Girls' Hostel, Pune–5.	(„ 1968)
Modern College of Arts, Science and Commerce, Pune–5.	(„ 1970)
Kindergarten and Primary English Medium School (N. C. L. Campus)	(„ 1976)

The Progressive Education Society's institutions are absolutely non–sectarian in character and offer special facilities to poor deserving pupils of all classes without distinction of caste or creed.

PROGRESSIVE EDUCATION SOCIETY
PUNE 411 005

BALANCE SHEET
AND
SCHEDULES

1983-84

SCHEDULE VIII

Balance Sheet

FUNDS & LIABILITIES

	Schedule	Rs. Ps.	Rs. Ps.
Trusts Funds or Corpus —			
Balance as per last Balance Sheet		14,91,914 46	
Adjustment during the year (give details)		1,37,450.00	16,29,364.46
Other Earmarked Funds —			
(Created under the provisions of the Trust Deed on Schedule or out of the Income)			
Depreciation Fund	No. 1	12,06,948.30	
Development Fund	No. 2	7,78,422.64	
Provident Fund	No. 3	17,77,262,41	
Other Funds	No. 4	17.54,545.12	55,17,178.47
Loans (Secured or Unseccured) —			
From Bank of India		7,69,276 59	
From Others		3,62,971.00	11,32,247.59
Liabilities —			
For Expenses	No. 5	4,60,514 62	
For rent and other deposits	No. 6	2,12,415.00	
For Sundry credit balances	No. 7	1,49,344.92	8,22,274.54
Income and Expenditure Account —			
Balance as per last Balance Sheet		19,13,431.04	
Less Deficit —			
as per Income and Expenditure Account		5,67,412 82	13,46,018.22
Contingent Liability if any			31,51,606.38
Anticipated Donations from WIE			
		Total Rs.	1,41,98,689.66

The above Balance Sheet to the best my/our belief contains a true account of the Funds and Liabilities and of the Property and assets of the Trust.

S. N. Limaye *Accountant*

V. S. Gokhale *Secretary*

P. E. Socity

Dated : 1–12–1984

Society, Pune 411 005.

Reg. No. F 22

[**Vide Rule 17** (1)]

as at 31 March, 1984.

PROPERTIES & ASSETS

	Schedules	Rs. Ps
Immovable Properties — (at cost)		
Balance as per last Balance Sheet	No. 8	82,77,781.37
Investments —		
(State mode of valuation)	No. 9	12,72 425.00
Furniture & Fixtures —		
Balance as per last Balance Sheet	No. 10	13,99,362.10
Loans —		
(Secured or Unsecured) Good / doubtful		
Loan scholaships		
Other Accounts	No. 11	87,536.19
Advances —		
To Employees & others	No. 12	1,19,525.89
To others (Deposits)	No 13	52,520.00
Income Outstanding —		
Rent		
Interest		
Other Income		
Cash & Bank Balance —		
In current Account	No. 14	28,53,156.11
Cash Defalcation		1,36,383 00
Income and expenditure Account —		
Balance as per Balance Sheet		
Add. : Deficit / **Less. :** Surplus as per Income and Expenditure Account		
	Total Rs.	1,41,98,689.66

As per report of even date

Messrs Kirtane and Pandit
Chartered Accountant

Date : 1-12-1984

P. E. 4...

Progressive Education

31 March

INCOME & EXPENDITURE ACCOUNT

Expenditure	Rs. Ps.	Rs. Ps.
To Expenses in respect of properties -		
Rates, taxes, cesses	10,557.00	
Repairs and maintenances	25,626.40	
Salaries	3,418.30	
Insurance	240.00	
Depreciation	1,76,788.00	
Other expenses	—	2,16,629.70
To Establishment expenses -		52,027.60
To Remunaration to Trustees -		
To Remuneration to the Head of the Math, including his household expenditure, if any		
To Legal expenses -		812.50
To Audit fees -		5,000.00
To Interest on Loan & Deposits.		
To Amounts written off -		1,66,343.84
(a) Bad debts		
(b) Loan scholarships		
(c) Irrecoverable rents		
(d) Other items		
To Miscellaneous expenses		
To Depreciation -		
To Amounts transferred to Reserve or to specific funds -		2,06,105.92
To Expenditure on object to Trust -		
(a) Religious		
(b) Educational As per Schedule No. 1		78,25,615.36
(c) Medical Relief		
(d) Relief of poverty		
(e) Other charitable objects		
To Surplus carried over to Balance Sheet -		
	Total	84,72,534.92

Dated : 1–12–1984

S. N. Limaye
Accountant

V. S. Gokhale
Secretary
P. E. Society

Society, Pune 411 005.

1984

FOR THE YEAR ENDING 31st March 1984

Income	Rs. Ps.	Rs. Ps.
By Rent (Realised/accured)		
Buildlngs		1,66,771.00
Lands		
By Interest (Realised/accured)		
On Loans		
On Fixed Diposits	91,011.00	
On Securities		
On Bank account	51,501.63	1,42,512.63
By Dividends		
By Donations in cash or kind		
By Grants		54,00,970.84
By Income from other sources		
1. Fees & Fines	17,48,580.73	
2. Management Charges	38,000.00	
3. Boarding Fees	3,08.275.00	
4. Miscellaneous Income	45,527.07	
5. Other Income	54,484.83	21,94,867.63
By Transfers from Reserves		
By Deficit carried over to Balance Sheet		5,67,412.82
	Total	84,72,534.92

As per our report of even date

Dated : 1-12-1984

Messrs Kirtane & Pandit
Chartered Accountants

PROGRESSIVE EDUCATION SOCIETY, PUNE-5.

Schedule No. 1 : DEPRECIATION FUND

			Rs. Ps.
1.	**Society Buildings**		
	As per last Balance Sheet	10,18,869.30	
	Addition during the year.	1,76,788.00	11,95,677.30
2.	**Modern High School, Pune 5.**		
	As per last Balance Sheet		6,500.00
3.	**P. E. S. Girl's High School. Pune 5.**		
	As per last Balance Sheet		4,791.00
		Total Rs.	12,06,948.30

Schedule No. 2 : DEVELOPMENT FUND

1.	Modern High School, Pune–5.	2,09,176.85
2.	P. E. S. Girls' High School, Pune–5.	1,25,252.85
3.	Modern High School, Pune–8.	1,06,357.15
4.	Modern College (Sr.)	1,91,013.84
5.	Modern College (Jr.)	1,18,584.00
6.	Shishu Vidya Mandir	28,037.95
	Total Rs.	7,78,422.64

Schedule No. 3 : PROVIDENT FUND

1.	Modern College	14,57,220.25
2.	Prathamik Vidya Mandir	2,75,554.82
3.	N. C. L. School	13,381.30
4.	P. E. Society	30,605.43
5.	Modern High School Pune-8 (L)	275.61
6.	Modern College (Jr)	225.00
	Total Rs.	17,77,262.41

Schedule No. 4 : OTHER EARMARKED FUNDS

1.	**P. E. Society**	6,94,277.50	
	UGC Grant	2,67,250.00	9,61,527.50
2.	**Modern High School, Pune 5.**		
	Intract Club	103.01	
	Palak Sangh	6757.61	
	Vikas Nidhi	20596.05	27,456.67
3.	**P. E. S. Girls' High School**		
	Palak Sangh	40,909.65	
	Vikas Nidhi	40,980.95	
	Revolving Fund	360.00	82,250.60
4.	**Modern High School, Pune 8.**		
	Palak Sangh		18,664.67
5.	**S. S. D. Hostel**		
	Library Fund		232.00
6.	**Modern College Sr.**		
	Specific Fund	30,870.36	
	Student Aid Fund	23,242.70	
	Specific Grant	6,03,490.62	
	Class IV Fund	220.00	6,57,823.68
7.	**N. C. L.**		
	Parents & Teachers Associations		6,590.00
		Total	17,54,545.12

Schedule No. 5 : LIABILITY FOR EXPENSES

1.	**P. E. Society**		
	1. Unpaid Interest	7,452.00	
	2. Golden Jubilee A/c.	80,413.30	87,865.30
2.	**P. E. S. Girls High School,**		
	1. Scheme for Handicaped		2,778.55
3.	**Modern High School, Pune 8.**		
	1. Gov. Scholarship & Concession	9,186.80	
	2. Tuition Fees	17,890.90	
	3. B. C. Scholarships	5,180.00	32,257.70
4.	**Modern High School. Pune 5.**		
	1. Govt. Scholarships & Concessions		330.00
5.	**Modern College Sr. & Jr.**		
	1. Other liability	43,882.81	
	2. Unspent Grant	9,705.48	
	3. Undistributed Salary	1,248.78	
	4. Fees collected for Poona University	12,344.50	
	5. Students Fees	310.50	
	6. Term Fees	490.00	
	7. Govt. Scholarships & Concessions	2,68,701.00	3,36,683.07
6.	**Modern College Jr.**		
	Govt. Scholarships & Concessions		600.00
		Total Rs.	4,60,514.62

Schedue No. 6 : DEPOSITS

1.	**P. E. S. Girls' High School**	
	Library Deposits	785.00
2.	**Modern High School, Poona 8.**	
	Library Deposits	4,190.00
3.	**S. S. D. Hostel**	
	Students Deposit	15,900.00
4.	**Girls' Hostel**	
	Student Deposit	7,300.00
5.	**Modern College Sr.**	
	Student Deposit	1,21,185 00
6.	**Modern College Jr.**	
	Student Deposit	62,905.00
7.	**N. C. L. KG**	
	Advance Primary Section	150.00
	Total Rs.	2,12,415.00

Schedule No. 7 : SUNDRY CREDIT BALANCES

1.	**P. E. Society**		
	1. Endowed Prizes	416.34	
	2. Unpaid Interest	6,063.21	
	3. M. College Souvenir	25,251.20	
	4. Staff Prize Fund M. College	8,505.00	
	5. Permanent Deposit	1,120.00	
	6. Security Deposit from Employees	500.00	
	7. Temporary Deposit	1,000.00	
	8, C. A. Entrance Deposit	25.00	
	9. Vikas Nidhi		
	MHS–5	50,000.00	
	GHS–5	40,000.00	
			1,32,880.75
2.	**Modern College Sr.**		
	1. **Advances** (M. College Jr.)		16,230.67
	1. Fees Payable to H. S. C. Board	100.00	
	2. Suspence A/c (Jr.)	133.50	
			233.50
		Total Rs.	1,49,344.92

Rchedule No. 8 : IMMOVABLE PROPERTY

1.	**Land**		
	As per last B/s. (Free Hold)		2,29,670.09
2.	**Buildings**		
	As Per last B/s.	69,40,063.76	
	(A) Modern College Cycle Shed (as per last B/s.)	54,674.46	
	(B) Non–Residential Students Centre (M. College) as per Last B/S	97,567.37	70,92,305.59
3.	**Capital Work in Progress**		
	Modern High School Building Pune-8.		9,55,805.69
		Total Rs.	82,77,781.37

Schedule No. 9 : (Attached to Balance Sheet as on 31-3-1984)

INVESTMENTS

Particulars	Market Value	Face Value	Cost
CUMULATIVE DEPOSITS :			
(A) Against M. College Employees Providend Fund			
(1) Bank of Baroda	50,000.00	50,000.00	50,000.00
(2) Bank of Maharashtra	7,64,000.00	7,64,000.00	7,64,000.00
(B) Under UGC Ragulation :			
(1) Bank of Baroda	20,000.00	20,000.00	20,000.00
(2) Bank of India	50,000.00	50,000.00	50,000.00
(3) Bank of Maharashtra	40,000.00	40,000.00	40 000.00
(C) Earmarked against Endowment Fund			
(1) Saraswat Co-op. Bank	18,500.00	18,500.00	18,500.00
(2) Bank of Maharashtra	1,13,800.00	1,13,800.00	1,13,800.00
(D) Fixed Deposit with State Bank of India	40,000.00	40,000.00	40,000.00
(E) Investment of Conditional Donation with Vidya Sahakari Bank	5,000.00	5,000 00	5,000.00
OTHERS			
Swastik Rubber Products			
1. 60 Equity Shares of Rs. 10/- each fully paid up	330.00	600.00	600.00
2. 80 3% Redeemable Debenture of Rs. 10/-	362.00	800.00	800.00
(F) Shishu Vidya Mandir			
Debentures of Kirloskar Brs. Ltd.	10,000.00	10,000.00	10,000.00
(G) S. S. D. Hostel			
Cummulative Deposit with Bank of Maharashtra	10,000.00	10,000.00	10,000.00
(H) Girls' Hostel			
Cummulative Deposit with Bank of Maharashtra	10,000.00	10,000.00	10,000.00
(I) N. C. L. KG Primary			
Fixed Deposit with State Bank of India	5,000.00	5,000.00	5,000.00
(J) Modern College			
Phadake Prize	9,725.00	9,725.00	9,725.00
Development Fund	1,25,000.00	1,25,000.00	1,25,000.00
Total	12,71,717.00	12,72,425.00	12,72,425.00

[Pl. See Sh. No. 10 on Page 36-37

Schedule No. 11 : OTHER ACCOUNTS

1.	**S. S. D. Hostel**		
	student A/c.	2,014.25	
	Closing Stock	300.30	
			2,314.55
2.	**Girls' Hostel**		
	Closing Stock	320.60	
	Adv. to Servants	25.00	
	Student A/c.	4.65	
			350.25
3.	**M. College**		
	Closing Stock	24,937.14	
	Co–op. Bank Recovery	375.00	
	N. S. S. Recovery	3,352.20	
			28,664.34
4.	**Modern High School, Pune 8.**		16.144.27
5.	**P. E. Society**		
	Sundry Dr. Bal		40.062.78
		Total Rs.	87,536.19

Schedule No. 12 ADVANCES TO EMPLOYEES & OTHERS

1.	**P. E. Society**		
	Loan against Provident Fund.		97,692.50
	Advance against Salary		230.00
	Advance to Bldg. Supervisor		150.00
	Advance to WIE		11,453.39
	Advance for Golden Jubilee		10 000.00
		Total Rs.	1.19,525.89

Schedule No. 13 : OTHER DEPOSITS

1.	**P. E. S. Girls' High School**		
	Palak Sangh Deposit With Janata S. Bank	25,000.00	
	Deposit with Society	11,000.00	
			36,000 00
2.	**Modern High School, Pune 8.**		1,740.00
3.	**S. S. D. Hostel**		1,090.00
4.	**Girls' Hostel**		980.00
5.	**N. C. L. KG., Pune 8.**		1,000.00
6.	**M. College**		4,600.00
7.	**P. E. Society**		7,110.00
		Total Rs.	52,520.00

Schedule No. 14 : CASH AND BANK BALANCES

as on 31-3-1984

Sr. No.	Institutions	Cash Rs. Ps.	Bank Rs. Ps.	Total Rs. Ps.
1.	Modern High School, Pune 5.	231.47	89,196.60	89,428.07
2.	PES Girls' High School, Pune 5.	12.03	99,926.29	99,938.32
3.	Modern High Sehool, Pune 8.	39.99	47,204.27	47,244.26
4.	Prathamik Vidya Mandir, Pune 5.	5.16	2,48,083.45	2,48,088.61
5.	Shishu Vidya Mandir, Pune 5.	– –	46,404.01	46,404.01
6.	S. S. D. Hostel, Pune 5	56.55	31,419.00	31,475.55
7.	PES Girls' Hostel, Pune 5.	143.03	14,686.89	14,829.92
8.	NCL Primary, Pune 8.	30.23	76,073.50	76,103.73
9.	NCL K. G., Pune 8.	40.13	54,718.30	54,758.43
10.	Modern College, (Jr.) Pune 5.	2160.16	2,72,566.50	2,74,726.66
11.	Modern College, (Sr.) Pune 5.	4783.09	5,24,144.47	5,28,927.56
12.	P E. Society, Pune 5.	616.76	13,40,614.23	13,41,230.99
	TOTAL	8118.60	28,45,037.51	28,53,156.11

Schedule annexed to Income & Expenditure A/c.

Sr. No.	Particulars	Rs. Ps.
1.	Pay & Allowance	65,62,824.95
2.	Contribution to Provident Fund	88.629.70
3.	Office Contingences	76,272.01
4.	Furniture repairs	27,306.25
5.	Building Repairs	13,251.10
6.	Building Rent	1,57,370.65
7.	Gymkhana Expenses	4,460.35
8.	Misc. Expenses	1,58.641.14
9.	Audit Fees (Internal)	3,825.00
10.	Prizes	4,709.55
11.	Term Fees Expenses	61,317.12
12.	Expenditure on object of trust	2,28,910.01
13.	Contribution to Dev. Fund	2,999.80
14.	Sundry Others	2,329.45
15.	S. S. C. Examination Fees	10,606.00
16.	Dinner Expenses (Hostel)	1,90,040.81
17.	Registration Fees	550.00
18.	Drawing & Craft Material	2,261.85
19.	Sports & Games	1,884.26
20.	Tournament Exps.	1,060.65
21.	Laboratory Expenses	81,498.45
22.	Library Expenses	8,093.66
23.	Scholarship Exp.	10,895.00
24.	Other Expenses	1,24,717.40
25.	College Road repairs	1 160.00
	Total	78,25,615.36

SCHEDULE

Furnitures, Fixtures, Deadstock, Utensils

Sr. No.	Name	W. D. V. as on 31-3-1983	Additions during the year
1.	Teachers & Boys Library	2,47,329.55	41,764.25
2.	Science Apparatus	2,89,201.95	340.20
3.	Special Equipments	3,099.52	--
4.	Furniture & Dead Stock	4,32,390.28	60,879.04
5.	Physical Equipments	22,635.00	56.00
6.	Term Fee Capital Exps.	485.95	--
7.	Educational Aids	8,446,31	727.58
8.	Zoology Appratus	32,250.48	5,842.55
9.	Amplifire	82.42	--
10.	Garden Equipments	11,535.45	1,100.00
11.	Botany Apparatus	17,585.97	9,550.89
12.	Geography Apparatus	32,679.05	4,853.70
13.	Research Equipments	253.96	--
14.	Psychology Apparatus	6,706.94	--
15.	Work Experience Capital	6,987.55	--
16.	Furniture out of Dev. Fund	86,822.02	45,993.15
17.	Electric Fitting out of Dev. Fund	1,407.50	--
18.	Books from Library Fine	833.25	--
19.	Gobar Gas Plant	2,550.00	--
20.	Electric Fittings	595.62	--
21.	Assets under U. G. C.	94,189.48	--
22.	Science Apparatus out of Dev. Fund	50,134.65	10,141.00
23.	Physics Equipments	15,621.85	17,495.90
24.	Chemeistry Equipments	5,580.93	2,690.00
25.	Statistics Equipments	7,875.90	1,950.00
26.	Assets Under U. G. C.	--	24,533.18
	TOTAL	13.77.550.68	2,27,217.34

SOCIETY, PUNE - 411 005.

NO. 10 (Annexed to B/S)

& W. D. V. As on 31-3-1984

Total	Rate of Depreciation	Amount of Depreciation	W. D. V. as on 31-3-1984
2,89,093.80	15%	43,363.95	2,45,729.85
2,89,542.15	10%	28,954.20	2,60,587.95
3,099.52	10%	309.90	2,789.62
4,93,269.00	15%	73,707.14	4,19,562.18
22,691.00	10%	2,269 10	20,421.90
485.95	15%	72.75	413.20
9,173.89	10%	936.30	8,237.59
38,093.03	10%	3,809.30	34,283.73
82.42	10%	8.20	74.22
12,635.45	10%	1,263.50	11,371.95
27.136.86	10%	2,713.60	24,423.26
57,532 65	10%	3,753.20	33,779.45
253 96	10%	25.30	228.66
6,706.95	10%	670.60	6,036.34
6,987.55	10%	698.70	6,288.85
1,32,815.17	15%	19,922.25	1,12,892.92
1,407.50	10%	140.70	1,266.80
833.25	15%	124.95	708.30
2,550.00	10%	255.00	2,295.00
595.62	10%	59.50	536.12
94,189.48	10%	9,418.90	84,770.58
60,275.65	10%	6,027.50	54,248.15
33,117.75	10%	3,311.70	29,806.05
8,540.93	10%	854.00	7,686.93
9,825.00	10%	982.50	8,842.50
24,533.18	10%	2,453.18	22,080.00
16,105,468 02	10%	2,06,105.9	13.99,362.10

Hon. Fellows, Fellows and Partrons are requested to communicate any change in their addresses to the Secretary.

Published by : Shri V. S. Gokhale, Secretary, P. E. Society, at the Modern High School, Shivajinagar, Pune-411 005.

Printed by : Sou. Usha J. Nagpurkar, Shri Mudran Mandir, 914, Sadashiv Peth, Pune-411 030.